De gouden tweehoek

Sybren Polet

bron
Sybren Polet, *De gouden tweehoek*. Wereldbibliotheek, Amsterdam 2011

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/pole001goud01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

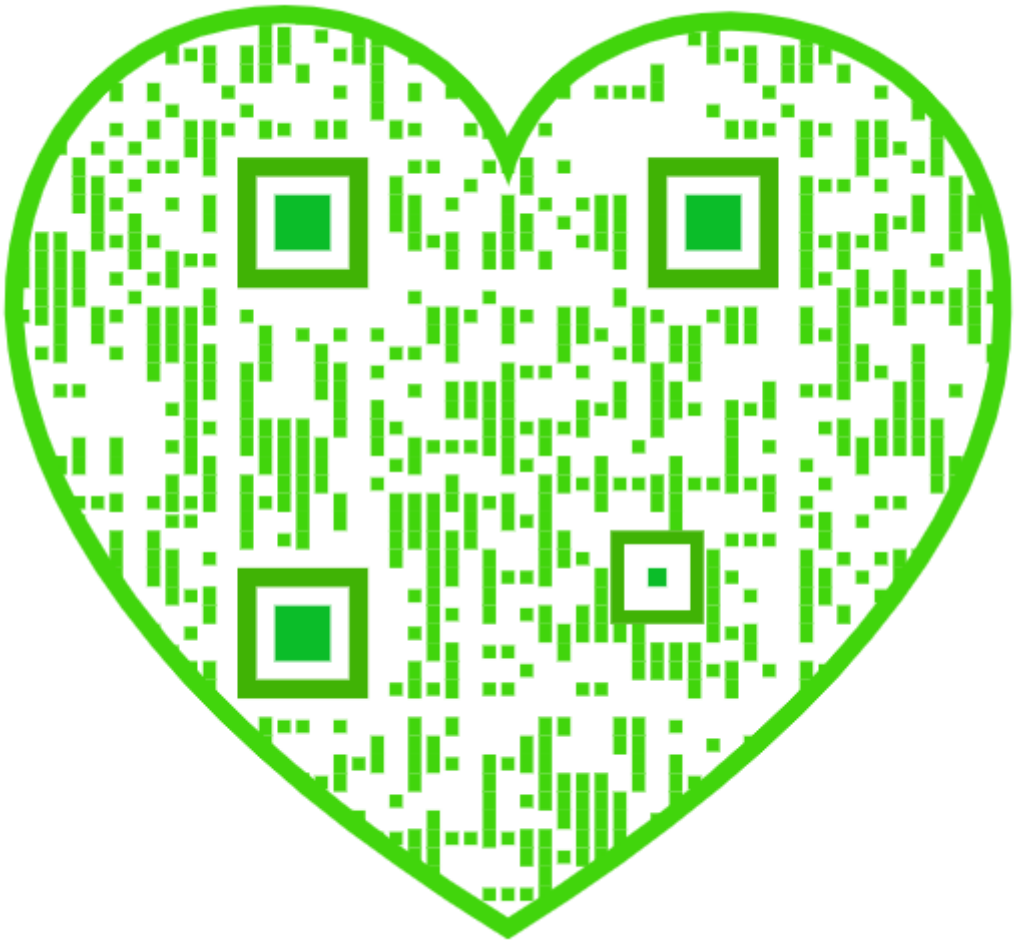

I

De gouden tweehoek

1

Terrasjesdag. De bierglazen op de gevelreclame aan de overzijde van het plein schuimen weer over en blijven het doen. Het geroezemoes van stemmen om hem heen, gemengd met verkeersgeluiden en de elektronisch versterkte klanken van een slechte gitarist die hij bewust, helaas overbewust, hoort.

Hij neemt zijn omgeving scherp op, speurend naar tekens die iets voor hem kunnen beduiden en die, als alle tekens, pas na hem hun context of bestemming vinden. Denkt detective Perdox. Een goed detective, heeft hij ergens gelezen, detecteert niet alleen, maar schept de/zijn werkelijkheid, de schijnbaar neutrale of een misdadige. Sela.

En ineens krijgt hij het onheimelijke gevoel dat er naar hem gekeken wordt, een sensatie die hem niet onbekend is, maar dit keer is het anders en heel intens. Hij kijkt om zich heen en inderdaad, aan een tafeltje enkele meters bij hem vandaan zit een drietal meiden (girrrls, zoals ze genoemd worden) dat hem volstrekt onbeschaamd opneemt, sterker, dat hem met nadrukkelijk gerichte blik aftast. Een van hen zegt iets tegen de anderen en ze lachen onbedaarlijk.

Hij kijkt voor zich, een tikje gegeneerd. Hoort hun gelach. Naast hem zit een yup die het zelfs in de zon niet kan laten met een kleine laptop te spelen. De beelden op het scherm verspringen. Nieuwsgierig als hij is kijkt hij mee.

En ineens ziet hij zichzelf lopen in de verspringende beelden, hij herkent zijn gezicht, zijn kleding, misschien zelfs zijn karakteristieke li-

chaamshouding en -gang, die hij van waarnemingen op etalageruiten kent en hij gelooft zijn ogen niet.

Hij wil zien waar zijn weg heenvoert. Maar ineens springt het scherm op blanco. Geïrriteerd vingergetik op dezelfde toets. Er gebeurt niets. Waarschijnlijk lege batterij. Komt voor. Jammer. Nu weet hij niet waar hij -

Op dat moment gaat aan een ander tafeltje een mobieltje af. De jonge bezitter van het geluid werpt van verrassing bijna zijn colaglas om. Tast in zijn zak. Tast in al zijn zakken, maar hij heeft geen mobieltje bij zich! En ondertussen blijft de jingle maar doorgaan, als vanzelfsprekend de zijne.

De jongen vraagt zich af of er een ander is die -. Maar iedereen kijkt naar hém en het geluid komt inderdaad bij hem vandaan, zo niet uit hem.

De jongen slaat nog een paar maal nerveus op zijn zakken, staat dan op en vlucht het terras af. Achtervolgd door zijn jingle als door een sonore schaduw rent hij het plein over.

En opnieuw voelt hij de stekende krachtig versterkte blik op zich gericht. Het lijkt goddome wel of iedereen op deze mooie zomerdag aan het detecterend of pesterig kijken is.

Hij werpt een schichtige blik naar het groepje girrrls, dat opnieuw in schamper gelach uitbarst. Psychologische test of nieuw groepsvermaak? De ongeremde, hypergeëmancipeerde blik. Even nog houdt hij het uit, dan staat ook hij op en vlucht traag weg, achtervolgd door de collectieve, getwijnde blik.

Als hij de plek waar zijn auto geparkeerd staat nadert ziet hij nog net hoe een hamer het linkerzijraampje verbrijzelt. De junk naast de auto steekt zijn arm naar binnen zonder ook maar één moment om zich heen te zien. Deur open. Dan is hij bij hem en werkt hem de auto in.

Hij duwt de junk de keldertrap af, de geluiddichte kelder binnen.

- Wie is de heler? vraagt hij.

- Zeg ik niet.

- Fluister het maar in m'n oor, zodat niemand anders het kan horen. - Niet? Alsof iemand ooit iets te weten komt dat hij van tevoren al niet voorzien of half en half geraden heeft.

Als hij hem even later eten brengt, een eenvoudig maar verantwoord en calorierijk maal: - Ik laat je nu met je lege dubbel alleen. Ik zal iedere dag twee keer komen vragen of je me de naam van de heler wél wilt noemen.

- Dat kun je niet maken, zegt de junk bibberend.

- Wacht maar af. Dan merk je wel wat je van jezelf gemaakt hebt.

Twee dagen later noemt de junk een naam, vrijwel zeker een valse. Maar jaren geleden heeft een anekdote die hij las diepe indruk op hem gemaakt.

In het droge Afrikaanse rotslandschap waren er ondergrondse waterpoelen die alleen de bavianen kenden en die waakten er angstvallig voor dat iemand anders dan zij de geheime waterplaats te weten kwam. Voor ze erheen gingen overtuigden ze zich ervan dat er geen bosjesman te bekennen viel. Om achter die geheime vindplaatsen te komen pasten de bosjesmannen een sluwe tactiek toe - bavianen zijn erg nieuwsgierig. Om hun nieuwsgierigheid te wekken zochten ze een boom uit met een gat erin, dat ze vergrootten tot een bavianenhand er net door kon. In de ondiepe holte erachter gooiden ze zaden of noten. Een baviaan die de verrichtingen op enige afstand heeft gadegeslagen besluit dan als de bosjesman weg is op verkenning uit te gaan. Bij de boom gekomen steekt hij zijn hand in het gat en ja hoor, daar vindt hij de zeer begeerlijke noten. Hij graait er een handvol van bijeen en wil zijn vuist naar buiten brengen. Maar helaas, de vuist kan niet door het gat. Het is bekend dat een aap niet het benul heeft de noten dan maar te laten vallen, dat brengen ze heel eenvoudig niet op. Zo blijft hij de gevangene van zijn begeerte.

Kort erop komt zijn belager en bindt de baviaan met een touw aan de boom vast, waarna hij brokken zout op de grond

strooit. Voor dieren bestaat er niets lekkerder dan zout en hiervoor laat de baviaan zelfs zijn noten vallen. Daarna gaat hij zich te buiten aan het zout. Enkele uren later vergaat hij van de dorst. De bosjesman laat hem nog een paar dagen dorst lijden en snijdt dan het snoer waarmee de baviaan vastgebonden is door, waarna de dorstige regelrecht op de geheime drinkplaats afstevent.

Zo volgt hij nu de droogstaande junk, die inderdaad op een ander dan het opgegeven adres afgaat, een plek aan de rand van de stad. De junk heeft zelfs niet de notie om te controleren of hij gevolgd wordt; bibberend zit hij in de tram; het laatste deel van de tocht legt hij jakkerend af, handen in de zak. Hij lijkt wel wat op een baviaan.

Het doel blijkt een gigantische autosloperij te zijn, gelegen aan een vaart buiten de stedelijke bebouwing. De junk hobbelt het complex binnen en verdwijnt in een van de loodsen.

Bij een ander aan de vaart gelegen autobedrijf, een van de acht of tien, koopt hij een tweedehands auto en rijdt ermee naar de sloperij om hem daar te verkopen.

Een enorme schroothoop van onttakelde auto's, hele doolhoven van karkassen en afgedankte onderdelen. Een meesterwerk van destructie, want wonderlijk genoeg vindt hij de aanblik mooi, mooi postmodern. Het is voor 't eerst dat hij in werkelijkheid zo'n grote sloperij ziet, tot nu toe waren alleen de filmbeelden ervan hem vertrouwd. Het alles overheersende geluid is dat van metaal op metaal, alsof een ijzeren rups zich door de karkassen heen vreet. In enkele grote afgesloten loodsen worden waarschijnlijk gestolen auto's omgekat.

Hij krijgt duizend piek minder voor zijn auto aangeboden dan hij ervoor betaald heeft. Van de som probeert hij glip, ook wel honky genoemd, te kopen. De chef ontkent verontwaardigd dat ze zich daar mee bezighouden.

- Van wie hebt u dat?

- Van iemand die ik ken. Wil geen namen noemen.

Of hij dan maar zo snel mogelijk op wil lazeren.

Als hij te voet over de dijk langs de vaart naar de stad terugloopt passeert hem een glimmende Mercedes. In de bestuurder herkent hij de junk.

Dan weet hij genoeg. En van nu aan is het of onzichtbare wijzende handjes hem in een bepaalde richting drijven, naar een weliswaar onbekend doel, maar een dat van zichzelf een zekere zuigkracht bezit, ofwel een doel dat zich realiseert via hem dan wel in relatie tot hem.

2

Op het station, staande voor de trein naar Antwerpen, dringt het vaag tot hem door dat hij iemand moet bellen, iemand die, doemt enkele ogenblikken later in hem op, zijn vriendin moet zijn. Maar pas als hij spontaan een geheugennummer heeft getikt, blijkt het wie ze is, Tria natuurlijk, hij weet het ineens met grote zekerheid, ongeveer zoals een ouderwetse ijzeren locomotief in de mist opdoemt en massieve, bijna opdringerige werkelijkheid wordt.

Hij verontschuldigt zich dat hij niet eerder iets van zich heeft laten horen, maar zijn vertrek is urgent. Nee, hij kan helaas niet zeggen hoe lang hij wegblijft, maar hij zal haar onderweg bellen, *wanneer er geen gevaar bij is*. Hij zal aan haar denken en een doos bonbons voor haar meenemen, tenzij hij meteen verder moet, je weet het nooit van tevoren. Veel liefs en tot gauw. Kus.

Daarna vervaagt het geheugenbeeld in snel tempo.

In de trein. Het bekende, snel vervlietende gevoel van gemis wanneer ze de stad achter zich laten; de tijd die, zoals altijd, voortijd wordt, alleen abrupter nu, definitiever. En het is of hij opnieuw vanuit een nulpunt vertrekt en, voor de zoveelste maal, weer alle kanten op kan. Met dit verschil dat alle kanten nu dezelfde richting uit gaan en die richting volgt hij.

Hij neemt de reizigers in het treinstel voor zover hij ze kan zien aandachtig op, speurend naar herkenbare trekken, zij het in de hoop dat ze hem niet al te gemakkelijk bekend voorkomen. Zijn handicap, misschien een beroepsdeformatie: hij kijkt de dingen bekend, hij kíjkt ze letterlijk reëel. Daarom kijkt hij nu snel voor zich. Zoekt een halflege coupé, ontspant zich.

Na een kwartier zwiept het eerste lijk langs het coupéraam, of misschien was het alleen maar een loos kostuum. Vijf minuten later volgt een tweede. Niemand die er aandacht aan schenkt, ook - opzettelijk - hij niet.

Buiten liggen de kleurige tulpenvelden erbij als traditionele Mondriaans; sinds iemand die vergelijking heeft gemaakt kan hij ze niet anders meer zien. Maar bij voorkeur moet je wel snel, liefst oogknipperend, kijken, anders lijken ze minder goed. Traagheid is de dynamiek van de kunst, snelheid van een naturalistischer werkelijkheid, anders volgt dood, doodsheid. Denkt hij.

Naast hem zit weer iemand te spelen met zijn laptop. Hij kan opnieuw niet nalaten mee te kijken. Vrijwel geluidloze klikken die zijn scherpe gehoor opvangt. Beelden van een stad die niet Amsterdam is. Antwerpen, concludeert hij. Andere bouwstijl. Barokker. Enkele huizen met halve, aan de gevel bevestigde pilaren. Klik. Beelden van de Grote Markt. Een straat. Klik.

En plotseling ziet hij zich weer lopen. Hij blijft staan voor een Jugend Stilachtig pand uit de jaren twintig. Hij haalt een sleutel uit zijn zak.

Dan wendt hij snel de blik af.

Antwerpen. Hij loopt de straat in die hij op het beeldscherm heeft gezien. Kijkt achterom of niemand hem is gevolgd. Blijft staan voor een Art Niveau-achtig huis uit de jaren twintig en haalt de sleutelbos uit zijn zak. Opent de deur.

- Zo, laat je je neus weer eens zien! roept hem een stem tegemoet.

Hij kust Tria. - Sorry, zegt hij. Ik kon niets van me laten horen. Ik zat in Amsterdam. Was bang dat ze m'n telefoon zouden aftappen en ons adres te weten komen. - Nog een kus, voor we verder praten.

En hij begint langzaam te wennen, en dat is goed. Denkt: het is goed steeds opnieuw aan álles te wennen alsof het nieuw is. Elke handeling een doorgangsritueel naar een andere werkelijkheid. Hij went in de living aan de achttiende-eeuwse ligsofa met hoge rugleuning aan het hoofdeinde, aan de drie Thonetstoelen en de kuipstoel, een kek voetenbankje. Went aan de eetkamer met de grote ovale tafel en de piëdestals met vazen vol gedroogde bloemen en distels. Went even later aan zijn werkkamer waar hij belangstellend, als was hij een vreemde, de hem vertrouwd voorkomende titels van de boeken in de boekenkast opneemt.

En toch is het even later of hij met zijn eigen vrouw overspel pleegt.

- Ik heb een van je lievelingsgerechten klaargemaakt. Raden?
- Paling in 't groen?
- Welk een helderziendheid, zegt zijn zoon.

Aan tafel, tegenover zijn vrouw al een tot leven gekomen portret. Hoewel het leeft is het eerst nog wat wazig of heeft de neiging wazig te worden, waarna het min of meer stabiliseert, zij het niet definitief, want zo nu en dan trilt het wat, zoals een beeld in stil spiegelend water waarover kleine windvlaagjes varen. Maar op een gegeven moment is ze er, nadrukkelijk aanwezig, en zo blijft het. En hij aanvaardt het met een zeker gevoel van dankbaarheid, zoals je dankbaar kunt zijn voor - een gevoel van - realiteit, louter omdat iets er is en is zoals het is.

Hij raakt even haar schouder aan. Ze glimlacht tegen hem, een glimlach van herkenning.

Hij zegt tegen zijn zoon: - Zoon, ik weet dat je sociale antropologie studeert of iets van soortgelijke aard en dat je van plan bent onderzoek te doen naar het gedrag van wentelteefjes, verloopt je studie naar wens en wanneer denk je aan je doctoraalscriptie te beginnen.

Constant: - U hebt juist gegist, pa, ik hoop medio december aan mijn afstudeerscriptie te beginnen, tenminste wanneer mijn financiële mogelijkheden mij ertoe in staat stellen.

- Ik zal mijn best doen, zoon, om je daarin tegemoet te komen, als het kan meer dan halverwege. Een andere vraag die aan tafel in me opkwam was: heb je een vriendin of een vriend, of onaneer je alleen nog maar?

Zijn vrouw geeft hem een teken hiermee te stoppen en hij knikt.

- Later, zegt hij tegen zijn zoon, die juist zijn mond heeft ontsloten om hem te antwoorden of af te katten.

Maar zoonlief heeft nog wel wat anders op zijn lever en deelt mee, dat hij een proeve van zijn, zijn vaders sperma wel op prijs zou stellen voor een DNA-test, die zou moeten vaststellen of zijn vaders DNA wel hetzelfde is als dat van hem.

- Constant, zegt Tria vermanend. En het is of hij de eventuele vondeling is en niet zijn zoon.

- Mij best, zegt hij. Wie weet welk een natuurlijk wonder zich voordoet.

Daarna deelt zijn dochter Dorna tussen twee gerechten door mee dat ze voor haar verjaardag graag een plastisch chirurgische ingreep op haar neus zou willen laten uitvoeren.

- Toe maar, zegt hij. Maar waarom wil je eigenlijk die ingreep? Vind je je neus niet leuk genoeg?

Ze haalt haar schouders op. - Het is meer dat ik het gevoel heb dat die niet bij me past.

- Ben je niet bang dat je dan je gevoel van identiteit verliest?

- Heb ik dan een identiteit?

- Niet?

- Geen idee. Misschien krijg ik pas een identiteit als ik mijn gezicht bijstel.
- Wil je soms graag op iemand lijken?
- Ik wil juist op niemand lijken.
- Dat doe je toch al, zegt haar broer.
- En dat zeg jij die wil nagaan of je hetzelfde DNA hebt als je vader?
- Misschien heb ik wel helemaal geen DNA en wil ik dat weten. Een blanco mens, een totaal zelfinvullende, dat zou pas wat zijn. Constant X.

Hij: - Misschien ligt het daaraan dat je maar niet weet wat je later wilt worden. Je studie zegt je helemaal niets; volgens mij heb je die gekozen omdat zich daar de minste studenten voor aanmelden.

- De man zonder eigenschappen, net als jij.

Hij kijkt naar mij of hij een geestverschijning ziet die duidelijker trekken begint aan te nemen, ja die hij begint te *ruiken*.

- Ik heb wel eigenschappen, zegt hij, alleen weet ik nooit waar ze me heenleiden of waarheen ik wíl dat ze me leiden.
- En daarom ben je speurder geworden, detective Pardox? Om via je speurwerk uit te vinden waar het je heenleidt of waar je eigenschappen je heenleiden?
- Misschien, zegt hij. En jij bent een van mijn eigenschappen.
- Zeker weten?

Onmiddellijk na tafel zet Constant de televisie aan. Detective Perdox kijkt met een half oog mee.

Een tafereel in Istanbul. Straatkramen. Verwoestend autoverkeer. Aan het eind van de boulevard een moskee.

De camera volgt een figuur op de rug. De spanning die de rug uitstraalt, verraadt een grote doelgerichtheid en hij voelt de spieren in zijn rug verstrakken en, zonder het voorafgaande te kennen, gist hij met een grote mate van zekerheid wat de

hoofdfiguur voornemens is te doen. Zo nu en dan kijkt de man speurend om zich heen. Op de stoep wordt gedeald. De man ziet het en loopt erheen.

- Hij is precies hetzelfde gekleed als jij, zegt Constant. Hij lijkt ook verder wel wat op je.

- Dat komt vaker voor, zegt hij, en het zegt dus niets. Nee, de figuur loopt niet op de dealer toe, maar gaat een klein hotel binnen. Niets te verbergen, behalve het daglicht.

- Laten we met z'n allen de stad ingaan, zegt hij. Er is een evenement aan de gang.

Even later lopen ze tussen de in middeleeuwse kledij gestoken steltlopers, herauten met gestoken trompet, geharnaste krijgers met lansen, clowns, venters en de vele toeschouwers van en deelnemers aan het historische gebeuren. Twee groepjes muzikanten verdelen de geluidsruimte van het plein.

Even is het of alles zich vrijwel geluidloos voltrekt, als gehoord door wollen gehoorgangen, dan barst aan alle kanten het lawaai los. Hij heeft de neiging zijn wijsvingers in zijn oren te stoppen, maar raakt dan toch aan het geluid min of meer gewend.

Alle aanwezigen dragen maskers, ook hij, ieder z'n eigen natuurlijke masker, zo hoort het, vooral hier. Aan een opgericht kruis een gekruisigde paljas, die halverwege de vertoning van het kruishout stapt en de burgers beschimpt.

En langzaam, langzaam begint hij alles te bezien met historische, ja telescopisch-historische ogen, of hij de beelden op zijn netvlies verderaf in de tijd en tevens dichterbij kan kijken, en dat vrijwel of geheel gelijktijdig. Het is een gevoel dat hij vaker opdoet als hij op speurtocht gaat en vooral als zich historische of historiserende beelden voordoen - iedere bewustwording ook een speurtocht in de tijd? - ja, zelfs lijkt het soms alsof hij ook zichzelf historisch kan waarnemen, al is het maar heel even. Waarna de loop van de tijd hernomen wordt.

Binnen een half uur zijn ze elkaar in de drukte kwijtgeraakt. Hij zoekt zijn gezin vruchteloos en heeft het gevoel dat ze al verder van elkaar verwijderd raken.

- Hé! roept een stem. Dat ik je hier moet treffen. Ook op weg naar het Vosje?
- Ja. Beetje vroeg, maar dan hebben we nog tijd voor een pint.

Vrijwel onmiddellijk erop voegen zich nog twee mannen bij hen en even lijkt het erop dat hij door hen ingesloten wordt. En ineens voelt hij zich mateloos alleen.

3

Een voor een verlaten de glimmende Mercedessen de mergelgrot. En dan meent hij ook de junk uit Amsterdam in de smiezen te krijgen. Hij ontwijkt hem. Overweegt even het hoofd van de organisatie te waarschuwen, een impuls die hij onmiddellijk onderdrukt. Waanzin. Een crimineel waarschuwen voor een andere crimineel!

Veel asielzoekers uit Afrika en Azië die, vervoerd in busjes of in vrachtwagens verstopt, proberen Engeland binnen te komen. En dan weer de impuls, in dit geval, de Belgische politie te waarschuwen. Hij schudt zijn hoofd, verbaasd en gegeneerd tegelijk. Hij een codeschommelaar? Risico van zijn speurdersfunctie? Hij weigert er verder over na te denken. Rijdt op zijn beurt de grot uit, routebeschrijving en overnachtingsadressen op de stoel naast hem.

De afstand naar Istanbul wordt afgelegd in drie dagen. Nadat hij zijn auto afgeleverd heeft en het loon van zijn mimicry heeft geïncasseerd, in dollars, gaat hij naar huis. Hij weet waar hij woont en kent de route, die hij te voet aflegt. Ziet zichzelf lopen alsof hij zich op video voortbeweegt en zich van buitenaf observeert.

Zijn vrouw Tria blijkt de gezellige molligerd die hij half en half verwachtte; ze heeft wel iets weg van de prehistorische Venus van Willendorf, inclusief het kapsel.

- Je was bijna het huwelijk van je dochter Dorna vergeten, is het niet?
- Nee hoor, zegt hij, op het laatste moment nog aan gedacht.
- En toen weer plotseling even niet, zeker.
- Waar is ze?
- Bij haar schoonfamilie. Daar gaan we straks heen. Trek iets anders aan.
- Hoe is de jongen?
- Wie, haar vriend of Constant? Wat heeft je trouwens zo lang opgehouden? En waarom heb je niet gebeld?
- Ik was te veel onderweg.
- Zonder mobieltje? In de woestijn?

Ieder gesprek een doorgangsgesprek, denkt hij halfhartig.

Hij neemt zijn vrouw onopvallend van terzijde op. Tria, met haar niet helemaal uitgevormde gezicht, alsof een schilder als Francis Bacon met gekleurde stopverf aan het boetseren is geweest. Maar na het liefdesspel, weet hij, vertrekt het tot een mooi, regelmatiger gevormd gelaat, wat misschien de opzet is geweest van de grote Plasmateur die ook in haar woonde.

En terwijl hij door de gang van het koele Turkse huis loopt klinkt op de achtergrond - in hem? - een zacht geklik, hetzelfde dat hem bij perioden onder de reis begeleid heeft, het komt en sterft weg, komt op en verdwijnt.

Later. Zijn zoon: - Begint het nooit te vervelen, dat eeuwige thuisloze speuren? Zeg eens eerlijk.

- Nee, antwoordt hij, en het is of hij een eerder gesprek voortzet of een zelfgestelde vraag beantwoordt, ik begin juist het gevoel te krijgen dat mijn bestaan meer wordt ingevuld. Iedere verrassing is een voorgeschiedenis of liever, is een ope-

ning in de geschiedenis die je niet kunt voorzien, althans niet precies. Zo gauw je iets precies kunt voorzien ben je, letterlijk, uitgeteld. En dat betekent het einde van jouw geschiedenis.

- Ongeacht de realiteit?

- Welke realiteit? Dé realiteit die de dieptedimensie is van de verbeelding, zoals de verbeelding dat is voor de dagelijkse werkelijkheid. Het hangt er helemaal van af wat je zoekt.

- En wat je ontdekt?

- Ont-dekt, ja. Daarvóór is alles virtualiteit. In feite is dat de basiswerkelijkheid, omdat die nog vele kanten op kan alvorens zich te realiseren in een van de gegeven of ont-dekte mogelijkheden. De definitieve, gefixeerde realisering is een verlies.

- Zo kun je het zien en zo kun je het ook níet zien. En geschiedenis als realiteit?

- Dat is een slagveld van gemankeerde mogelijkheden. Een soort menopauze van de tijd, van de virtuele tijd. De vraag is dan ook niet, zoals ik ergens gelezen heb, de vraag van Pilatus: wat is waarheid, maar wat is werkelijkheid.

- Je zegt het.

- Ik zeg de werkelijkheid.

- En die zeg je tegelijk níet.

- Ja.

Buiten verwondert hij zich er aanvankelijk over dat er meerdere mannen rondlopen met van die wijde zijden pofbroeken en tulbanden en enkelen dragen een kleurige djellaba. Ook dragen meer vrouwen sharia's en halve sluiers dan hij gewend was. Maar hij schenkt er verder geen aandacht aan, accepteert het.

Zijn route voert voor een klein deel over de kade; er heerst een grote bedrijvigheid, stoomschepen worden gelost en geladen door dragers en kruiers die de waren op de kaden stapelen of wegvoeren. Handkarren rijden af en aan tussen slenterende voetgangers, onder wie veel westers ogende toeristen,

meest Amerikaanse waarschijnlijk. Het geheel doet denken aan een vroege ingekleurde ets, vooral bij het naderen van de toegang tot de zeer Oosterse bazaar die, als hij deze passeert, een geheimzinnig aandoend doorkijkje biedt. Maar ook dit leidt zijn aandacht niet af.

Dan slaat hij een zijstraat in en belandt in een morsige buurt die sprekend lijkt op die welke hij in Antwerpen op de tv gezien heeft. Op de stoep wordt gedeald. Hij steekt de straat over, maar loopt niet op de dealers toe. Door de openstaande deur van het kleine hotel dat erachter ligt gaat hij naar binnen. De zoveelste open deur in mijn leven, denkt hij.

Als hij een half uur later het pand verlaat - we zien detective Perdox voor 't eerst volledig en face - weet hij wat hij weten wil. Tegelijk heeft hij echter het onbevredigende gevoel dat hij de gegevens te gemakkelijk verkregen heeft: alsof hij ze vanaf zijn vertrek uit Amsterdam, maar zeker na Antwerpen - ongeveer - geweten heeft. Of is het een kennis met grote terugwerkende kracht?

En het is of hij door een luchtgang de stad verlaat, een tunnel van lucht die hem ongezien naar het vliegveld leidt. Zijn vrouw, zijn zoon, zijn dochter zijn al niet meer dan vluchtige herinneringen, snel oplossende beelden.

4

De vochtige hitte in Bangkok slaat hem bijna dood als een mug. Hij vliegt zo gezwind mogelijk naar het noordelijker gelegen Chang Mai om vandaar de bus te nemen richting de gouden tweehoek. Hij heeft het gevoel incognito te reizen, al weet hij niet incognito van wie, laat staan dat iemand zijn maskerade door heeft.

De laatste nacht voor hij, vergezeld van een gids, het oerwoud in zal duiken overnacht hij in een primitieve hotelhut aan de oever van de Mekong, een spiegelgladde meerbrede

stroom. Na in het eenvoudige restaurant gegeten te hebben zet hij zich voor zijn hut en vermeit zich in stilte en de koelte. Het is of het water stilstaat. Voor de tegenoverliggende oever één enkele visser, staande in een bootje, bewegingloos. De wereld in ruste, als op een Japanse prent. Een zo verstild natuurtafereel heeft hij niet eerder meegemaakt. Je zou er bijna van gaan bidden.

De volgende ochtend in alle vroegte laten ze zich, hij en zijn gids, de rivier overzetten, rugzakken met proviand voor een week als bochels op hun rug.

Weldra begint de vochtige hitte zwaar op hen te drukken. Bomen met rubberachtige bladeren, gevoelloze agaven, lianen, alles gedempt groen als op een oerwoudschilderij van Rousseau le Douanier. Welk wild dier beloert hen vanuit deze wildgroei? Ze volgen het smalle bospad, alle gedachten aan gevaarlijke dieren van zich afzettend.

Een paar maal komen ze door een kleine nederzetting of dorp; tussen en voor de hutten slapende of wezenloos gedrogeerde mannen - alleen de vrouwen werken -, enkele nog lurkend aan hun kleine honkypijpen. De velden met papavers, die de basisstof leveren voor de drug, liggen verborgen in het woud. Verder honden en kleine zwarte varkens, kinderen.

Ze wassen en verkoelen zich in een smalle beek. Overnachten in een hut, slapend op een mat. Als hij voor het inslapen nog even wakker ligt en naar de oerwoudgeluiden luistert is het of zijn voorgaande bestaan ver, ver achter hem ligt; het duurt zelfs een paar minuten voor hij zich sommige namen kan herinneren, waaronder die van zijn zoon.

Na vijf vermoeiende dagen bereiken ze hun doel. Ruim voor de plek waar het versterkte domein van de drugsbaron ligt worden ze aangehouden en gefouilleerd. De meeste, groengevlekte gevechtskleding dragende jonge mannen zijn bruinhuidig, enkele uitgesproken blank. Ze hebben allen een mobieltje bij zich dat ze niet gebruiken; ze zijn kennelijk nauwkeurig geinstrueerd; *hij wordt verwacht*.

De nederzetting oogt als een complete legerbasis, met opslagruimtes, kleine hangars, laboratoriumachtige bouwsels, met in het midden een grote villa, met zendmast en schotelantenne. Alle gebouwen opgetrokken uit fraai tropisch hardhout. Een vliegveld met drie grote helikopters en een tweetal kleinere. Een gonzende generator voor de opwekking van stroom. Worden de vaten olie voor de motoren door de lucht aangevoerd of via een ondergrondse pijpleiding?

Luchtdoelgeschut. Aan palen kleine camera's met videoschermpjes waarop hij zich ziet lopen, de gids wordt elders ondergebracht.

Hij denkt gelaten: ik ben hier met open ogen ingelopen. Omdat ik dat móést.

Het bestaan van een dergelijke basis in de jungle was bekend, ook de ligging, maar blijkbaar heeft niemand de krijgsheer met zijn goed uitgeruste leger van 400 man aan durven pakken of willen pakken. Over wie werkelijk aan het hoofd staat rouleren de wildste gissingen. Sommigen beweren dat het een Amerikaan is. Wie hem verraadt wacht een zekere dood.

Men leidt hem de gekoelde villa binnen, een gang met oosterse beelden, een ruim vertrek met een groot bureau, telefoons en twee pc's, verder losse beeldschermen en andere parafernalia zoals we die kennen uit James Bondfilms. Bij wijze van snuisterij of beeldend plastiek op kleine schaal - zoals anderen een oceaanstomer of favoriet vliegtuig op het bureau hebben staan - de apparatuur die nodig is voor de productie van honky.

De man. Een sympathiek ogende westerling die hem met uitgestoken hand tegemoet treedt. Scherp gekleed, in zomerkostuum. Open sporthemd. Gouden kettinkje om de hals, een kleiner om de pols.

Gekoeld sap. Havanasigaren.

Ook hier een beeldscherm, waarop ze te zien zijn.

Dat zijn komst bekend was nemen beiden voor vanzelfsprekend aan. Na enig onschuldig over en gepraat geeft Perdox te

kennen dat hij geïnteresseerd is in de koop van tien kilo zuivere honky. Aanbetaling $ 20.000 - die hij laat zien -, de rest gestort op een nader aan te geven bank in de Cariben of elders.

- Heb je wel voldoende afzetmogelijkheden, wil Mr X weten; het is duidelijk dat hij een Amerikaan is.

Op de schrijftafel staat een ingelijste foto van een jonge, althans jong uitziende vrouw. Ze lijkt wel wat op Tria.

- Mijn vrouw, zegt Mr X.
- Woont ze hier ook?
- Nee, in Amerika. Boston.

Hij legt uit dat hij de honky per halve kilo verkoopt aan grote afnemers; belangstelling daarvoor genoeg in Antwerpen en Amsterdam.

- Mooie stad, Amsterdam, losjes, anarchistisch. Ik heb er nog een jaar gestudeerd.
- Wat?
- Culturele antropologie.

't Is niet te geloven, denkt hij, of juist wel. Het onwaarschijnlijkste is soms het meest geloofwaardige.

Mr X knikt alsof hij zijn gedachten geraden heeft.

- Binnen de verbeeldingswerkelijkheid zeker. En nu eerst maar eens proeven.

Hij haalt een doosje met pillen uit zijn zak.

- Ik ben zelf geen gebruiker, zegt Perdox geschrokken.
- Kom nou, zegt Mr X, niet eens een sample van wat je koopt proberen?

Dan neemt hij een pilletje. Een enkele minuut later slaat er een vloedgolf door hem heen, het springt op (het), stroomt terug en komt opnieuw op, een schrikbarende golf van gelukzaligheid. Hij komt bijna klaar in zijn broek. De samenstelling van zijn bloed is veranderd, ál zijn bloed is het. Dan gealarmeerd: het zal toch geen overdosis zijn.

Mr X kijkt hem spottend aan.

- Gebruik je zelf niet? vraagt Perdox, plotseling wantrouwig.

- Nee, niet nodig.
- En je zei...
- Ik ben verkoper, geen koper.

Aarzelend: - Maar je hebt me toch geen overdosis gegeven?

- Nee, zegt Mr X, nog niet. Misschien de volgende keer.
- De volgende keer?

Dan grijpen vier handen hem beet, lichten hem op en duwen hem - hij struikelt een paar maal over zijn eigen benen - de kamer uit. Eigen voeten? denkt hij.

Hij slaapt in, gemengdbloedig zogezegd. Wordt wakker. Hoeveel tijd is er verstreken? Geen dagen, zoals hij vreest. Uren. Vijf uur. De drug gloeit nog na in zijn bloed en zijn hersenen.

Fraaie kamer, van alle gemakken voorzien.

Maar de deur is op slot.

Op de schrijftafel een beeldscherm, ervoor een cassette. Een kartonnen pijl die naar de ingang van de recorder wijst.

Hij aarzelt, nog wat beneveld, gaat in een leunstoel zitten, staat dan weer op en voert de cassette in, nog steeds weifelend, alsof hij bang is dat wat erop staat zal ontbranden. Drukt daarna de starttoets in.

En ziet zichzelf weer lopen; hij is er langzamerhand aan gewend, heeft eigenlijk niet anders verwacht. De beelden beginnen met zijn vertrek uit Bangkok, op het moment dat hij zijn hotel verlaat. Chang Mai. Tocht door de jungle. En nu is het, nog sterker dan tevoren, of hij zijn dubbel waarneemt. Aankomst in het kamp. Opname van zijn ontmoeting met Mr X. Zijn weggeleiding en beelden van zijn slapende dubbel.

Maar dan ook van het ontwaken. Zijn aarzelingen en onzekerheid. En zie, hij voert de cassette in. Drukt op de starttoets. En dan, tot zijn verbijstering, worden de beelden vervolgd, terwijl hij tegelijkertijd het gevoel heeft dat hijzelf in levenden lijve verdwijnt, is verdwenen.

De deur wordt geopend en dezelfde bewakers die hem hier

gebracht hebben voeren hem nu weer naar het luxe woonvertrek van Mr X. De drugsbaron zit achter een rijk voorziene dis en nodigt hem met een armgebaar uit met hem te souperen. (Alsof er niets met hem gebeurd is!)

- Een galgenmaal? zegt hij en zet zich.
- Nee nee... Maar je had toch niet verwacht dat ik je verhaal zou geloven?
- Anders zou ik je toch niet opgezocht hebben.
- Hoe naïef. De naïviteit van de fictioneel geconditioneerde geest.
- Ik besta nu eenmaal steeds meer uit fictie - net als ieder mens, voegt hij er wat sullig aan toe.
- Tast toe, zegt Mr X ironisch. Eet concreet. - Overigens besta ik zelf ook grotendeels uit fictiviteit, al heb ik juist dat deel concreet gemaakt, gematerialiseerd zogezeid, sterker, ik heb mij erin uitgeleefd.
- Ten koste van vele duizenden verslaafden.
- Ja. Honderdduizenden. En ze slikken mijn gelukspil maar al te graag.
- En als het moet maak je zelfs iemand gelukkig tegen zijn zin?
- Als het moet, ja.
- Mensen gelukkig maken tegen hun zin is het meest perfide wat er bestaat.

Mr X cynisch: - De mensen zijn soms zo ondankbaar. Maar als ze eenmaal van mijn geluk hebben geproefd... Vergelijk het met godgelovigen; die vinden dat je eerst God moet leren kennen om van hem te kunnen houden. Maar als je hem eenmaal kent blijf je van hem houden; je kunt niet meer zonder wanneer je weet wat je gemist hebt.

- Maar waarom doe je het?
- Weet ik niet. Als ik het wel wist zou ik het misschien niet doen.
- 'n Sofisme, drogpraat.
- Eet wat.

- Nee.

Mr X schudt zijn hoofd en wenkt zijn handlangers. Deze grijpen hem vast, klemmen hem in een houdgreep, waarna Mr X de mouw van zijn overhemd opschuift en hem een injectie toedient.

Opnieuw slaat een zalige vloedgolf door hem heen.

Hij heeft zich nauwelijks verweerd.

- Geniet ervan zolang het nog kan, zegt Mr X.

Maar dit heb ik helemaal niet meegemaakt, denkt Perdox.

Ik zou het geweten hebben.

Maar hij ziet hoe het tafereel zich de volgende dag herhaalt en ook de dag erop. En hij vóélt hoe de golven van genot bezit van hem nemen, afnemen en weer opkomen.

Hij wil me verslaven, denkt hij, zoals in *The French Connection*.

Ik wil dit toch niet! Of wel?

Volgen verdere flitsen, momenten van verboden verlangen.

Dan, op de derde middag, klinkt er buiten een ontploffing.

Hij rent naar het raam, hoort schoten, mitrailleurvuur, het ontploffen van granaten, bominslagen.

Zonder zich langer dan 1 à 2 woorden te bedenken stort hij zich met zijn schouder tegen de kamerdeur. De tweede keer geeft de deur mee en klapt open.

Hij rept zich de gang in, als een muis in een experiment die de uitgang van het labyrint zoekt. In de korte pauzes tussen de kogelregens en granaatinslagen rent hij van gebouw naar gebouw in de richting van de jungle. De krijgers in gevechtstenue gedragen zich als dol geworden reuzenmieren, schieten soms in het wilde weg of vuren vergeefs naar overscherende jagers.

Brandbommen worden geworpen. De houten huizen vatten vlam en staan na enkele minuten in lichterlaaie, zich ontvouwend als vurige orchideeën. Het lijkt wel de brand van Moskou. Droomvuurwerk.

Heb ik dit meegemaakt, denkt hij, met vlagen van herken-

ning van iets dat hij eigenlijk niet meegemaakt kán hebben?

Er stijgen twee helikopters op, die neergeschoten worden.

Als Mr X ontvlucht, denkt hij, doet hij dat via een andere vluchtroute. Misschien een lange ondergrondse tunnelgang.

Flits. Hoe hij onder een kogelregen het junglegroen induikt.

Hoe hij daar opgevangen wordt door zijn bevrijders.

Laatste opname van de nederzetting, waarop de tactiek van de verschroeide aarde wordt toegepast.

Laatste flits: zijn aankomst in Amsterdam. Hoe hij in de straat loopt waar zijn huis staat. Begroet wordt door zijn vriendin Tria. Zo, laat je je neus weer eens zien?

Neeneenee, denkt hij, *ik ben de dubbelganger van het beeld* en niet omgekeerd. En het is alsof hij terugkeert naar hemzelf, zichzelf. Buiten wordt geschoten, granaten slaan in. Er is het geluid van laag overscherende gevechtsvliegtuigen. Dan werpt hij zich tegen de kamerdeur. De tweede keer slaat deze open. Hij rent de gang in. Er is niemand om hem tegen te houden.

Buiten vliegen de kogels hem om de oren. Gevleugelde projectielen.

Hij rent in de richting van de jungle. Daar wordt hij opgevangen door zijn bevrijders.

Aankomst in Bangkok twee dagen later in Amsterdam. Hij loopt (weer) de straat in waar zijn huis staat, enigszins ontheemd en met een branderig, onbevredigd gevoel in zijn bloed.

De sensatie zijn eigen leven in te halen, te herhalen, met een toekomst die hij al kent en alleen maar hoeft te volgen om er te belanden.

En ineens krijgt hij iets recalcitrants. Wat zou er gebeuren, denkt hij, als ik nu iets heel anders doe, bijvoorbeeld niet naar huis gaan?

Hij draait zich metterdaad om en loopt in tegengestelde richting. En het is of hij in de evolutie zelf ingrijpt; zijn hele organisme reageert geschokt, *wil niet*; er is een tegengestelde kracht in hem die steeds sterker wordt, als een soort binnen-

wind. De lucht buiten hem lijkt van kauwgummi, rekt al minder en minder mee, wil hem terugtrekken.

Dan draait hij zich weer om en loopt op zijn huis af. Hij opent de huisdeur met de sleutel die nog in zijn bezit is.

- Ben je daar? roept zijn vriendin Tria.

Hij is het, en tegelijk niet.

- Ik weet het niet! roept hij. En onwillekeurig stroopt hij zijn mouw op om naar de prikken van een injectienaald te zoeken.

5

Veel rust is detective Perdox niet gegund. Even had hij het gevoel aan video en beeldruis ontsnapt te zijn, maar nee. Slaaf van zijn zelfbenoemde functie. Ontsnappen aan jezelf is een geheel andere zaak: het is als voorgoed je eigen schaduw absorberen.

Op een avond kijkt hij op de televisie naar een programma dat hem interessant voorkomt, een interview met ene professor Pelbracz, hoogleraar in de wetenschapsfilosofie aan de universiteit van Harvard. Het dient als inleiding tot een drietal lezingen over *The multiple faces of man*. En wat hij tot zijn verrassing te zien krijgt is een man die als twee druppels water of glycerine op de drugsbaron in de jungle lijkt. Dus toch niet in het vlammeninferno omgekomen, denkt hij. En zijn eerste reactie is: dit moet ik gaan verifiëren.

Beelden van de campus in Harvard. Studenten die zich doelbewust alle richtingen uit bewegen, hoewel de hoofdstroom zich naar de grote collegezaal van professor Pelbracz begeeft. Hier en daar een oudere docent of toehoorder, onder wie hij. Zijn aanwezigheid tussen de jeugdige studenten vertedert hem: alsof hij, leeftijdloze, hier onder leeftijdsgenoten verkeert. En één seconde ziet hij ze ontkleed, waarom weet hij niet: prille

lichamen, kwetsbaar, ontvankelijk voor invloeden van buiten.

Hij gaat tamelijk achteraan zitten om als oudere niet al te zeer op te vallen, maar er blijken zich toch meer mensen als hij onder het studiose publiek te bevinden. Populaire professor. *De toekomst van de menselijke conditie* luidt de titel van de eerste openbare lezing.

Professor Pelbracz is inderdaad dezelfde als de drugsbaron en hij heeft van meet af aan de indruk dat deze hem opgemerkt heeft, ja hem zelfs min of meer verwacht heeft, gezien de vele keren dat zijn blik op hem, Perdox, rust. En gaandeweg wordt de indruk gewekt dat de man in de eerste plaats tegen hém spreekt, wat hem op zijn beurt niet eens verwondert, alsof hij weet dat ze tot elkaar veroordeeld zijn. Door hem, Perdox?

‘De toekomst is al aanwezig, is nu,’ luidt de aanvangszin van zijn lezing. ‘Niet alleen theoretisch, want heel letterlijk vertegenwoordigen wij de toekomst en soms leven wij die of leven haar uit. Enkelen van onze soort, *Homo sapiens sapiens* - altijd met twee woorden spreken - hebben dit in het verleden ook gedaan, tot in extremen, want onze grenzen bestaan uit extremen. En de markantste uitingsvorm daarvan is de *acte gratuit*, zoals ze in de eerste helft van de twintigste eeuw genoemd werd, de van alle zin verstoken daad, vooral in sociale zin; het enige dat telde en telt is de daad zelf, hoe immoreel ook.

Soms verschaft zo'n, vaak sadistisch aandoende, daad de dader - erotische - genotgevoelens, maar voor de echte gratuite daad is dat niet nodig.

Sinds het voor *homo sapiens* hier op aarde veiliger werd en zijn leven beschermder, zocht hij zich sterkere prikkels om aan zijn prikkelbehoefte te voldoen. En naarmate hij de prikkelbehoefte meer bevredigde, nam deze niet af, maar meer dan evenredig toe. Volgde dus de behoefte aan al sterkere prikkels.

Hadden we op onze dierlijke stamboom maar de weg ingeslagen van de bonobo's, de aardige dwergchimpansees, de meest geile van alle primaten, die in hun vrije tijd weinig an-

ders doen dan neuken, met daartussendoor nog enig masturberen, dan zouden wij evenals zij een vreedzaam leven leiden. Maar we hebben onze neocortex ontwikkeld, of liever deze heeft zich ontwikkeld in ons, waardoor we hebben leren denken; waarmee dan weer de behoefte geschapen werd aan andere prikkels, geraffineerdere, diep borende, onmenselijkertussen-aanhalingstekens, een ontwikkeling die zich steeds verder zal doorzetten, terwijl de maatschappij steeds uniformer, berekender, voorspelbaarder en vlakker wordt. Het avontuur is eruit; het avontuurlijke, de nieuwe stimulansen zal de mens zelf gaan scheppen. En stimulansen leiden tot superstimulansen. Ook folteren behoort daartoe.

Voordat ik verder theoretiseer zal ik eerst een paar voorbeelden geven van superstimulantia, dan weten we waarover ik het heb. Een waarschuwing vooraf. De beelden die u voor ogen zullen zweven zullen een aanslag doen op uw verfijnde zenuwgestel. Perdox nam het gezicht van de man op. Sterker nog dan in de jungle leek het of de delen ervan om dominantie streden; ze bevochten elkaars uitdrukkingskracht, waarbij iedere overwinning alleen tijdelijk was. Het geheel was constant in bewegingen het was boeiend de bewegingen van het fysieke mozaïek te volgen.

‘In de middeleeuwen werden valse munters levend gekookt in een groot koperen vat dat op een wagen werd rondgereden. Andere misdadigers werden nog lang tijd gevierendeeld, dat wil zeggen door vier paarden aan armen en benen uiteengetrokken tot de ledematen van de romp scheurden.

Natuurlijk waren dit stráffen, zeker, maar net als later bij het guillotineren was er tevens sprake van een volksvermaak, waarin men gretig deelde. Superstimulansen.

En dan een hedendaagser variant, een specialiteit van de Rode Khmer: deze bonden hun vijanden een doorzichtige plastic zak om het hoofd, zodat ze de doodsstrijd op de gezichten konden volgen en erom lachen. Walgelijk? Zo is de mens ook.

De ingewanden van martelaren voor het geloof op een ka-

trol binden. Een vochtig touw om iemands hoofd binden en hem in de brandende zon zetten met het doel hem geheimen te ontfutselen, bijvoorbeeld waar zijn schat begraven lag. Dit deden zeerovers in de 17de en de 18de eeuw.

Genoeg, genoeg, zegt u?

Creativiteit is een van de belangrijkste verworvenheden van het homotype, maar deze capaciteit werd ook ingezet om de meest geraffineerde martelingen uit te denken.

Diezelfde capaciteit, dit talent heeft dankzij supertalenten grote kunstwerken opgeleverd, literatuur, muziek, bouwkunst. Het zijn de edelste superstimulansen van onze soort. En zelfs sommige apen laten hun voedsel staan als ze kunnen kiezen tussen eten en schilderen.

Superstimulansen. Harde muziek. Drugs. Massa-evenementen. Misdaad. En de behoefte aan die prikkels stijgt in een beschermde, voorspelbaarder wordende maatschappij, een maatschappij met steeds minder chaos en steeds meer orde, terugvallen daargelaten. Gevaarlijk leven is er niet meer bij. Dientengevolge zal de behoefte aan nieuwe stimulansen blijven groeien. Nieuwe drugs, van allerhande aard, misdaad als amusement.

Ik kom daar straks nog op terug.

De maatschappij, zoals gezegd, zal eenvormiger worden en zeker spanningslozer. Een van de oplossingen is om ons leven en bestaan op deze planeet weer te gaan chaotiseren en nieuwe toevalsfactoren te implanteren, dus in het algemeen toeval en onvoorspelbaarheden te begunstigen om in onze prikkelbehoefte te voorzien. Anders gezegd, we zullen ons leven meer moeten gaan spelen, met inbegrip van de duistere kanten ervan of liever, van onze aard.

SF-schrijvers hebben dit thema al lang geleden uitgewerkt. Ik herinner me een verhaal, ik denk zo'n vijftig, zestig jaar oud, waarin de samenleving ieder jaar een dag lang de gewapende jacht op mensen toestond. Wie zich op straat waagde nam aan het spel deel. Vluchten kon je onder andere in metrostations.

Letterlijk een levensgevaarlijk spel, want het was een jacht met wapens. In een ander verhaal streden twee partijen onder een bepaalde kleur met elkaar, de kleur, bijvoorbeeld rood of groen, was het enige onderscheid. De willekeur van de agressie ondergebracht bij willekeurige kleuren; en het werkte, zoals het dat ook nu doet.'

De professor pauzeert even, herneemt dan: 'En hier komt de *acte gratuit* om de hoek kijken, ook een daad van ont-regeling en willekeur, terwijl ze tegelijk de hoogste vorm van zelfrealisering is, althans voor de dader. A-socialiteit als een vorm van sociaal gedrag, als sociaal experiment.'

Er klonk enig gedempt gemor in de zaal, maar professor Pelbracz ging onverstoorbaar verder.

'In welk stadium van de evolutie leven wij nu? Ik heb hoe langer hoe meer het gevoel in een overgangsstadium, een doorgangsstadium naar de autonome zelfscheppende en (zich) ontscheppende mens. Wij zijn typische overgangsmensen, levenslange nageboortes van de oude, sterfelijke mens.

Nu gevaarlijk leven nauwelijks meer mogelijk is koesteren we, althans de meest progressieven onder ons, gevaarlijk denken, met Nietzsche als de grote roerganger. En tot die vooruitstrevenden behoren ook de schrijver voor wie literatuur een vorm van gevaarlijk denkleven is. Aan hen kunnen we in zekere zin een voorbeeld nemen, omdat het creatieve kunstwerk gebaseerd is op een voortdurende zelfrichtende toevalsselectie. Maar laten we niet overdrijven: in feite is hun gevaarlijk denken en experimenteren even gevaarloos als de met serums en placebo's bestreden builenpest. In die zin zijn ze zelfs hyperrealistisch, want de hele maatschappij zit vol antibiotica en placebo's. Ons aller devies is: *placebo ego*!

Maar wie weet zijn er onder ons toch mensen die opnieuw gevaarlijk leven nastreven, de maatschappij als sociaal experiment. Doen de topmannen van multinationals iets anders dan dat? Of de bevorderaars van grootschalige verslaving, welke dat ook mag zijn? voetbal, televisie, drugs? misdaadliteratuur?

En wie weet is de ontschepping van de zelfscheppende mens, zijn bewust gezochte ondergang, wel een uitingsvorm van de hoogste creativiteit en, als u wilt, een superstimulans. Ook kinderen vernietigen graag de bouwsels die ze met zoveel moeite in elkaar hebben gezet, en schilderende chimps doen soms hetzelfde met hun producten.'

Hier kapt professor Pelbracz abrupt af. Stilte. Geen applaus. Hij wenkt mij met een schuine hoofdknik alvorens hij achter de katheder vandaan komt.

Eigenlijk heeft detective Perdox ook dit verwacht: Pelbracz nodigt hem uit die avond bij hem te komen eten. Geen verrassing van wat-voert-je-hierheen, of quasi-leuk, kennen-wijelkaar-ergens-van? Wie weet heeft hij gisteren bij zijn vrouw al aangekondigd dat ze een gast kon verwachten.

De professor wordt omstuwd door studenten, meest politiek hypercorrecten die kritische vragen op hem afvuren. Tegen hem: - Vanavond praten we verder. (Stem uit de wolken.) (Over drie dagen zal de professor zijn vervolglezing houden, waarbij hij op hun vragen in zal gaan.)

Tot vanavond heeft hij, Perdox, de tijd een methode uit te denken hoe hij hem ongestraft kan doden, want dat Pelbracz dood moet, of opnieuw dood moet, daaraan valt niet te twijfelen: de man is een gevaar voor de mensheid. Zijn gedachten gaan terug naar decennia geleden toen hij, nog jung & easily freudened, geprobeerd had een plot voor een thriller uit te werken, maar ten slotte hoorndol werd van de vele mogelijkheden en dwaalwegen die zich voordeden. Maar daarvan is hier nog lang geen sprake; er zijn nog te weinig aanknopingspunten. Vooralsnog dénkt hij de man alleen maar dood.

6

De villa staat in een buitenwijk. Ze heeft wanden van houten balken en lijkt wel wat op een uitgebouwde luxehut, zoals de

eetsalon veel wegheeft van die andere in de jungle: ongeveer zelfde interieur, eveneens veel houtwerk.

Pelbracz' vrouw Tria - ze *lijkt*! - is van een weerbare charme en ze blijkt welbespraakt; echtgenote van een hoogleraar en niet van een drugsproducent. En hij vraagt zich af of ze van de vrijetijdsbesteding van haar man weet heeft.

Een Maleisische dient de gerechten op; ze draagt een met witte kant afgezet rood schortje.

Aangename gesprekken die vooral over reizen gaan. En gaandeweg - reeds tijdens het hoofdgerecht - voelt hij zich al ontspannener en euforischer worden. Gedrogeerd, denkt hij gelaten. De snel werkende drug moet in de hazenpeper zitten. Hij neemt nog een lepel. Denkt: waarom zou ik me erover opwinden; het belangrijkste is immers dat de mens zich tevreden en aangenaam voelt. En langzaam komen Pelbracz' woorden die in hem nagonzen hem al plausibeler voor. Onterecht? Wat hij die middag tegen hem had willen inbrengen, als hem de kans geboden was, richtte zich nu in hem tegen hem. De tegenvoorbeelden van natuurlijke zorgzaamheid bij *homo* voor zijn soortgenoten reeds in een vroeg stadium van de mensheid; vanaf het prille begin werden gebrekkigen in leven gehouden en doden betreurd. Nomaden deelden hun voedsel eerder met anderen dan sedentairen. Bekend! bekend! Gemeenzaamheid als hoogste goed. Grote agressie, folteringen, asosialiteiten in het algemeen waren veeleer typische cultuurverschijnselen die eigenschappen als medeleven, identificatie met anderen, de hang naar elkaar onderdrukten.

Allemaal waar. Maar waarom zou je eigenlijk altijd het welzijn van anderen boven alles stellen? en niet de drang tot zelfrealisatie koesteren? Misschien waren beide tegelijkertijd goed. Goed en kwaad zijn kunstmatige onderscheidingen, literariteiten. Jezus, wat denk ik, denkt hij. Hoe ontdenk ik dit weer? - Tegengesteldheden kunnen tegelijk waar zijn, mompelt hij.

En hij ziet tevreden hoe Pelbracz glimlachend en met instemming knikt. En hij hoort hem zeggen: er zijn altijd ge-

stoorden die uit zelfrealisatie de hele wereld willen vernietigen. Maar dat moet je nooit doen, want dan hou je geen of niet voldoende wereld meer over om in te leven en om mee te experimenteren. Kijk maar naar de virussen en microben, die roeien de soort die ze aangetast hebben nooit helemaal uit, ze kijken wel uit. Hier ligt dus een grens, een natuurlijke. Anderzijds zijn er ook krachten die alle berekening ongedaan maken en deze planeet gaat toch aan overbevolking ten onder of zal zijn hegemonie moeten afstaan aan de virussen. Maar tot zo lang blijven we experimenteren met onszelf.

Het dessert is exquis. Gemengde tropische vruchten, papaya, mango, kiwi, leeches, ciremoya, met zure room, waarop pijnboompitten, karwij en andere zaden, ertussendoor glinsterende korreltjes die op gekleurde suikerkristallen lijken. De smaak is zo zalig dat hij de hele wereld wel zou willen omarmen.

- De hoogste kunstmatigheid is de hoogste natuurlijkheid, zegt hij en het klinkt alsof hij het in de ruimte zegt, in zíjn ruimte; de ruimte die Pelbracz hem geboden heeft, denkt hij dankbaar. Denkt: misschien moeten wij ook de grenzen van onze verbeelding verleggen, en hij zegt het. Pelbracz knikt.

Wie weet is ontschepping van de mens wel een uitingsvorm van de hoogste creativiteit en de ultieme vorm van zelfrealisatie.

Pelbracz heeft gitaarmuziek opgezet en zich teruggetrokken in het niets. Tria neemt zijn hand en samen wiegelen ze vredig op het latinritme. Zijn lichaam bestaat nu louter nog uit genotterend weefsel, doordrenkt van voldaanheid en volledigheid, net als, zoals hij weet, het hare dat onmerkbaar in het zijne overgaat.

Hij voert haar naar de sofa, of zij hem. Als hij haar op de mond kust opent ze met gewelfde lippen de zijne en duwt met de punt van haar tong een pilletje op zijn tong.

Dan begint hij langzaam en uitzinnig van genot op te lossen, in haar, in zichzelf?

En het is of hij in een lichaamsgroot gat omhoog valt, een ruisgat dat de vorm heeft van zijn - voormalige - lichaam.

En denkt, nog net: moet ik nu naar mijzelf gaan speuren?

7

Hoe lang heeft de val geduurd, uren, dagen, minuten, uren durende minuten? Hij weet het niet. Het is als oogknipperend nét niet helemaal wakker worden; een nog wat wazige blik. Dan de langzame fijnafstemming van de ooglenzen.

En nu ziet hij weer: ziet zichzelf lopen, ziet hém lopen, de vader die precies op zijn zoon lijkt, op Pelbracz. En hij weet: het is 1939, 23 maart 1939. De jacht op de voorouders ingezet - tot in het derde voorgeslacht -, opdat de zoon niet geboren zal worden. Dat laatste moet ten koste van alles voorkomen worden.

De man moet gesnoven hebben dat hij gevolgd wordt, hij kijkt schichtig om zich heen en rept zich voort, zoekt een plek waar hij veilig is.

En ineens, van de weeromstuit, voelt hij zich zelf opgejaagd, voelt zich de opgejaagde, of liever voelt zich zowel het een als het ander, jager én opgejaagde, voelt zich de vader van Pelbracz op wie hij plotseling lijkt.

De man schiet een zijstraat in, zijn richting aan hém opleggend, richting die hij blindelings volgt, net als vroeger toen...

Maar waar is hij nu? Hij tuurt en speurt. De man lijkt letterlijk in mensen opgegaan, mensen die hoe langer hoe meer op hem beginnen te lijken. Vergeefs tracht hij ze uit elkaar te houden.

En dan ontdekt hij hem, op het moment dat zijn prooi een warenhuis binnenglipt. Hij neemt hem onder schot, schiet een winkelruit aan diggelen.

De tram rijdt rinkelend door de straat. Politieagenten komen op rolschaatsen aangereden. Als een verlate echo valt door

de luchtdruk van zijn pistoolschot een hot-dogwagentje in stukken uiteen.

Hij verschuilt zich in een portiek en wacht af. Wacht.

Kort erop treedt de man tevoorschijn, geheel in het nieuw gestoken. Alsof hij zijn vermomming niet zou doorzien. Schotse pet op het hoofd, loden demi.

Hij snelt als een speer op hem af, maar te laat: voor hij de man heeft kunnen bereiken is deze in een taxi gedoken en verdwijnt uit het zicht.

Langgerekte minuten zwerft hij nog door de stad, door winkelstraten en buitenwijken, volkswijken, fabrieksterreinen; vliegt als een Chagallfiguur over de huizen, en overal lopen er wel mannen die min of meer lijken maar die het niet zijn.

Dan, voor een diepe treurnis bezit van hem kan nemen, bevindt hij zich al weer elders. Hij is met Tria. Ze nemen de paardentram naar het parkachtige landschap even buiten de stad. Hij is mateloos verliefd, zij de toekomstige grootmoeder van amper vierentwintig jaar. Hij neemt haar gezicht lang en aandachtig op. De intensiteit van zijn blik doet haar opkijken. Ze slaat haar ogen neer.

Groene heuvels die langzaam aflopen naar een terugwijkende einder. Op de hellingen en in de kleine dalen bisons, herten; tussen de struiken om hen heen enkele nieuwsgierige wasberen; spelende grondeekhoorns. En ook verspreide primitieve mensen, een *homo habilis*-gezin rond een kampvuur?

Hij heeft haar naakt uitgekleed en zij ligt op hun kleren en het gras, open voor de toekomst. Intelligent, alles begrijpend lichaam waarin hij doordringt als in een groot opengespreid gevoel, een gevoel van bevrijding. Aahh...

Maar dan bedenkt hij zich: een gedachte die als een magnesiumflits door hem heen schiet: *hij mag niet geboren worden!* en op het laatste moment trekt hij zich terug.

- Wat is er? stamelt Tria.

- Wat is er? zegt Tria, als hij langzaam door zijn lichaamsvormig gat omlaag valt.

Ik ben bang, ben bang voor wat mij aan de andere kant te wachten staat: de werkelijkheid.

En plotseling is er een hevig verlangen in mij naar iets abstracts, naar abstract leven.

Titelloos
Een mozaïek

In de herfstlucht een korte stofwisselingsstoornis. Even voelt hij in zijn lies een stekende pijn. (Of is het een zwervende pijn in zijn lichaam?) Dan is het weer of hij geen pijn gevoeld heeft. Wat rest is een herinnerde pijn, die zich naar buiten projecteert in de vorm van schaduwvlekken als gedroogde bloedvlekken die vervagen?

In de lucht hangt een kinderwens.

Een gulden zon iriseert achter zijn hoofd als een onheiligenschijn.

.....

Ik schrijf je omdat ik niet weet wat ik anders moet doen, ik *schrijf* je letterlijk, schrijf *het* letterlijk, waarna het steeds opnieuw is of ik óók mijzelf schrijf. Vergeef me, *alles*, letterlijk alles is ook een vorm van zelfbedrog, dat is normaal, wat je ook doet of zegt of schrijft, het is een woordwaarheid dus. Zie Nietzsche. Je zou je een directer vorm van communicatie kunnen denken, als telepathie - een spirituele glasvezelverbinding -, maar het is de vraag of we dit zouden moeten willen; het lijkt me eerder een ramp.

Voorlopig houden we het dus bij vormen van indirecte communicatie (Kierkegaard), wat zeker opgaat voor mij, detective op zoek naar een geheim; zelf maken of uitvergroten hoeven we de bestaande geheimen niet, die zijn op zich al groot en veelvuldig genoeg, waaronder alle natuurlijke wonderen waar-

mee wij stervelingen in aanraking komen. Heb ik je al eens geschreven over Gritta, de beeldhouwster?

Toen ze jong was kneedde ze eens een volgevormde vrouwenfiguur, ronde buik en borsten, heel primitief. Een vriend die op bezoek kwam riep uit: - Hé! de Venus van Willendorf! Die kende ze toen nog niet, maar haar beeldje leek erop als was het een kopie, met inbegrip van het geribbelde kapsel.

Voor haar eigen gevoel had ze dit beeldje nooit overtroffen.

Na een langdurige inzinking wist ze wat haar te doen stond: gaskunstenaar worden, beelden vormen uit gekleurde rook en die laten vervluchtigen om nieuwe te scheppen, permanent nieuwe.

- Het ideaal dat ik nastreef, zei ze, is om zelf een gas- en rookbeeld te worden mét andere vormen in lucht op te gaan. Dat is pas bevrijdend.

.....

Soms (nu) heb ik het gevoel op een elektronische stoel te zitten, de onmerkbare trillingen te voelen, mijn breininhoud die wordt geabsorbeerd en opgeslagen, en omgekeerd, de alomvattende wereldgegevens die ingevoerd worden in mijn hersenen: een schrikaanjagend groot internet dat ik bén, onweerstaanbaar, een werelddemiurg, overweldigd door zichzelf, een mateloos uitgebreid zelf.

En dan weer: die begeleidende pulserende muziek, komende uit mijzelf, lijfsmuziek: het borrelende sissen van de ingewanden, de vibrerende stroom van aderen en slagaderen, de hartklop. Het voegt zich naar de driekwartsmaat van Bach, die ik op dat moment beluister en na enige tijd klopt zelfs mijn hart in driekwartsmaat. Het is verontrustend heerlijk. Maar als ik ophoud Bach te luisteren of te denken blijft mijn hart in de driekwartsmaat verder kloppen en dat bekommert me een beetje. Hoe lang zal dat zo door blijven gaan? Misschien moet ik mijn hartklop anders afstellen, maar hoe?

.....

De man legde de envelop met zijn weekloon zonder loonstrookje in de uitgestoken hand van Gerda. Ze telde het geld na.

- Er ontbreekt vijftig euro.

- Daar moet ik shag van kopen en koffie en een pilsje met mijn maat.

- Geef op, zei ze, of moet je een hengst voor je kanis zoals vorige keer.

Onwillig schoof hij de vijftig euro af. Ze stak hem 25 euro toe, die hij uit haar hand griste.

- Hoho, kan er geen dankje af?

- Het is verdomme mijn geld.

- Ondankbare hond. Zorgen we soms niet goed voor je?

Hij zweeg.

- Kus mijn hand. Luider: - Kus mijn hand.

Hij kuste de uitgestoken hand.

- Het wordt tijd dat je opslag vraagt. Treesje en ik kunnen nooit eens buiten de deur eten.

- Opslag kan niet. CAO.

Gerda gooide de envelop naar Treesje.

- Balleefd, zei Treesje realistisch.

Hij keek naar de beide jonge vrouwen die hij godzalmeliefhebben drie maanden geleden zelf in huis genomen had. Uit eenzaamheid. Nadat Jannie was overleden. Alleen is maar alleen. En uitgerekend twee potten.

Ze wierpen elkaar veelbetekenende blikken toe en hij kromp ineen bij de gedachte wat ze nu weer met hem van plan waren.

Ze begonnen zich te ontkleden. Bloot als boter. Hij wendde gegeneerd zijn blik af.

- Nee, blijven kijken! (Gerda) - Kijken verdomme!

Hij wierp zijdelingse blikken naar de meubelen en andere voorwerpen in zijn kamer, als om er zich aan vast te klampen

- voor zover het nog zijn kamer was. Het dressoir met de kunstbloemen in een groene glazen vaas, de lege plek waar de huwelijksfoto van Jannie en hem had gestaan en die hij voor straf had moeten weghalen toen hij iets fout had gedaan, dat wil zeggen gerookt in zijn slaapkamer. Hij hoorde wat hij hoorde.

- Kijken verdomme!

Maar toen de beide vrouwen uitgeput van elkaar vielen nam hij de benen en vluchtte naar zijn slaapkamer. Ze lieten hem gaan.

Verslagen ging hij op bed zitten, een verdrietige ongeschminkte clown met arbeidersmasker.

Even later ging de deur open. Trees.

Ze schurkte zich tegen hem aan - hij róók haar -, streek hem over het hoofd.

- Wil je aan mijn borsten zuigen?

- Nee.

- Ben ik dan niet aantrekkelijk meer?

- Jawel.

- Nou dan?

Hij schudde zijn hoofd.

- Het wordt tijd dat je een hypotheek neemt op het huis, dan zitten we wat minder krap.

- Jannie en ik hebben het samen afbetaald, zei hij op klaaglijke toon.

- Jannie is er niet meer om je op de vingers te kijken.

- Nee! brulde hij.

Ze gaf hem een klap met haar vlakke hand.

- Morgen ga je naar de bank, ik ga met je mee. Goed?

Hij knikte.

.....

Het gebeuren voltrok zich in een oude fabriekshal van half verroest, gegolfd plaatijzer, de schuifdeuren open op de bruinrode rails. Achter in de immens lijkende hal een houten schraag,

met eromheen een negental mediterende, als halve monniken geklede, kalende mannen van middelbare leeftijd, gehuld in pijen van veldgroene legerstof, een kruisraketje of satellietje aan een ketting om de hals.

Op de tafel de reeds door hen gewijde voorwerpen: een plastic babypopje, een kleine vw-camper, een losstaand arbeidershuisje, een villaatje, een voodoopop waar de spijkers of naalden uitgetrokken waren, een kinderstep, een boek of prentenboek, een hond.

Een lange rij wachtenden binnen en buiten, zestig à tachtig man groot, veel vrouwen, allen met een meegebracht voorwerp, beeldjes van een klein huisdier, een muziekinstrument of een ander geliefd voorwerp. Niemand praatte.

In de hal klonk zachte ketelmuziek, die het niet al te sterke geraas van de nabijgelegen verkeersweg althans binnen overstemde, soms onderbroken door ingeblikt ritmisch gelach.

De krachtige straal van verspreid licht uit een grote theaterlamp was op de halfmonniken gericht die met geloken oogleden zaten te neuren, de gestrekte wijsvingers naast het hoofd als een soort staafantennes op de kosmos boven het golfplaten dak gericht. In de hal hing een vreemde halfgewijde sfeer.

Op een signaal van de middelste halfmonnik stopte het geneur. De gestrekte wijsvingers maakten een knik en richtten zich op de slapen van de mediterende hoofden, ongeveer één minuut, waarna de meditanten de ogen openden, hun rechterhand uitstrekten en de voorwerpen zegenden.

Op een teken van dezelfde halfmonnik traden de eigenaars van de uitgestalde voorwerpen naderbij, namen hun voorwerp voorzichtig op en verlieten met voldane blikken de hal, waarna een tiental wachtenden hun voorwerp op de schraag deponeerden om gezegend te worden: een pruik, een terreinautotje, een hoogwerkertje, een johannieterkruis, een softenonbaby, een stapeltje obligaties, een paar kunstogen, een banjo, een mondharpje, een opvouwbare invalidenstok, een reisboek naar Thailand van *Lonely Planet*, een plastinaat van een mens - hoe-

wel gevraagd was het bij één voorwerp te laten hadden enkelen er twee meegesmokkeld.

Hierna zette de ketelmuziek opnieuw in en begonnen de halfmonniken weer te mediteren, de wijsvingers omhoog gericht.

.....

Een regen van zwarte mieren kwam neer op het vers omgeploegde land. Een octogonale wolk ontlaadde zich niet in één keer, maar in drie korte stoten.

In -vorm schoot een schicht uit een andere piramidale wolk omlaag. Verder het land in was de lucht helderder, de hemel stralender. Enkele goudgele zonnen en bijzonnen cirkelden kloks- en antikloksgewijs en ontwikkelden een immense lichtkracht, waarin zwermen koolzwarte en Van Gogh-vogels rondfladderden als gelouterd door de fotonenstralen.

In het veld stond een meer dan levensgrote boer zijn voorhoofd met een bonte zakdoek af te wissen. Hij keek niet naar de zonnen, maar naar het zwarte mierenveld voor hem. De laserblikken uit zijn ogen keken het veld schoon. Daarna richtte hij zijn blik op de hoekige wolken, die ineenschrompelden.

Aan de einder stond een stad in vlammen zonder te verbranden.

.....

Onder hem lag op lichaamsdiepte een kleine stad, eerder een stadschap. Hij blikte neer met een alwetend Oog en alles leek onder zijn blik te veranderen, wijk voor wijk, tijd voor microtijd, miniseizoen na miniseizoen.

Een kleine platboomde schuit beladen met gestapelde gele kazen als massieve zonnen dreef in een gracht, een halfopen plein passerend, waarop plotseling een gloeiende zuil ontstond: een monnik die zich met benzine had overgoten.

De platboomde schuit met zijn in roodbaaien kostuum gestoken schipper dreef vredig op het rimpelloze water.

Er stond een levensgrote reiger aan de kant, zijn spitse snavel op een denkbeeldige vis gericht.

Een meter verderop een windmolen met draaiende wieken. Geen wind zichtbaar in de kleine bomen langs de kade. Een intieme waterval. Het Oog zwierf verder.

Op een opengespaarde plek midden tussen de minihuizen verhief zich een grote lichtpeer, waaromheen zich een groepje mensen had verzameld, allen verzonken in opperste concentratie; ze zoemden met halfopen monden, de ogen op de lamp gericht. En langzaam begon de lamp te gloeien en een al intenser licht uit te stralen, wit genezend licht dat de magische zoemers zelf steeds minder zichtbaar maakte, tot ze half en half leken op te lossen in lucht, zilverwitte lucht.

Twee straten verder lagen stadpaleis en herenhuizen onder de sneeuw, de sneeuwvlokken bleven in de lucht hangen. Een sleperspaard voor een slee, waarop onder een huif twee fraai uitgedoste burgers, een man en een vrouw. Een bedelaar vroeg om een aalmoes, zijn hand blijvend op schouderhoogte. Geen gat in de hand.

Op twee hoofdverkeersaders, uitkomend op een rotonde, stonden de auto's vier rijen dik doodstil. En het was of de eeuwigheid hier was ingetreden. Naast de weg lagen de brokstukken van een neergestort vliegtuig.

Meer grachten. Een bloemenmarkt; kleine zonne- en maanbloemen, permanent bloeiende; zilveren zevensterren; naaldboompjes, gatenplanten, heesters waardoor een centrale wind woei, een statische.

Boven het belendende Centraal Station hingen enkele onbeweeglijke vierkante wolken.

Volgde een stralend feestkwartier met burgers en kinderen in oranje ornaat, uitgestalde wegwerpspullen aan hun voeten of lokkend op overladen schappen, waartussen enkele koters als grote porseleinen maden rondkropen. Sommige figuurtjes

droegen oranje opblaaskronen op hun hoofd en hielden toeters voor hun mond, waarvan je het doordringende geluid bijna kon horen. Het Oog dacht: zien ze een oranje stoplicht, beginnen ze al te juichen!

Twee minuten verder werden de gebroeders De Witt naar de galg gevoerd en aangevallen door het plebs dat hen, naar het Oog wist, in stukken zou rijten en hun vlees ten dele verorberen, zowel rauw als gekookt, de geslachtsdelen incluis.

En ineens kwamen vanuit stegen en straten naakte mannen en vrouwen aangerend, luid roepend: - De waarheid gaat naakt! De waarheid gaat naakt!, terwijl de schout en zijn rakkers op hen insloegen.

En daar kwam een standbeeld van Rembrandt tot leven. De meester hief zijn penseel en begon in de lucht te schilderen. Naast hem een totaal wit levend-standbeeld met een bordje op de borst: VERKOCHT. Het trok een doodstil publiek.

Twee dronkenmannen liepen gearmd over het woelige water van de Amstel, zonder te zinken, waarschijnlijk omdat ze geen angst hadden om te zinken.

Stamboekkoeien stonden stil en stram op een afgeschoten stuk van het stadspark, terwijl een melkmeisje gezeten op een eenpootskrukje doende was de uiers van melk te ontdoen. Op de rug van een van de koeien zat een kraai. Een vredig tafereel dat het Oog een beetje slaperig maakte. Damp trok op uit de aarde, zodat de logge koeienlijven leken te zweven. Langs de rand van het park lag een aantal mangaten en schuttersputjes, waaruit geweerlopen staken en enkele hoofden half zichtbaar waren. Verder twee antieke kanonnen met gebukte soldaten erachter en het was of de losse lichaamsdelen, armen, voeten, ogen, oren, borsten, penissen in het rond vlogen en zich weer geluidloos verenigden tot lichamen, soldaten, burgers, toeschouwers, tot één grote bom het hele tafereel leek weg te vagen, waarna mensen en dingen weer tot onzichtbare, verdrietloze aanwezigheden werden, bundels trillingen die...

En het leek of de catastrofe zich uitbreidde en elders minus-

cule turbulenties, cyclonen, rampen verwekte die zich in het ministadschap onder zijn blik manifesteerden.

Alles vormde en hervormde zich, opnieuw en opnieuw - het Oog knipperde nerveus alsof het niet goed wist of het zich moest openen of sluiten.

En dan is het of ook het Oog zelf springt.

Onder je ligt een aarde overdekt met plattegronden.

.....

Ik schrijf je maar weer eens, nu ik er een ál sterkere behoefte toe gevoel: iedere activiteit, maar vooral de mentale, schept zijn eigen behoefte, voorconditioneert zijn vervolg, zijn uitbreiding: uitbreiding zonder definitieve vervulling: we doen dit al vanaf het eerste eencellige organisme: anders waren wij er niet geweest, een onherroepelijk fatum, óns fatum, dat we continueren.

In de fictionele wereld kennen we louter 2-hoeks- en 1-hoeksverhoudingen; een 3-hoeksverhouding - indien mogelijk - komt ons reeds voor als metafysisch, of juist als realistisch?: de 3de dimensie van de pseudo-realiteit? Maar genoeg hierover.

Zoals we weten is het foetus, de baby, een gezwel dat het lichaam afstoot. Ik ken een biowetenschapper die, daartoe in staat gesteld door een voortschrijdende decodering van de genetische code, gezocht heeft naar een stof die de afstotingsverschijnselen tegengaat, dit om tegemoet te komen aan het verlangen van sommige vrouwen om de baby altijd bij en in zich te hebben en ter bevrediging van het broedse moedergevoel. Naar verluidt heeft hij die stof enkele jaren geleden al ontdekt en zijn er vrouwen die hun baby drie of meer jaren bij zich dragen. Ook als het kind zelf signalen uitzendt dat het eindelijk wel eens de buik wil verlaten, worden deze tekenen genegeerd ofwel worden ze onderdrukt door een andere stof. Een

vreemde zaak, vind je niet? Of... Je zult misschien zeggen: je hoort te veel, waarop ik: ik hoor nog lang niet genoeg. Wie weet wat niet allemaal voor ons verborgen wordt gehouden. Zouden die draagmoeders hun kinderen een naam geven? Een wisselnaam, waarmee ze foetus en baby aanspreken, of als ze naar de echoscopieën of pret-echo's kijken die ze in series aan de wand hebben geprikt: zijn wekelijkse ontwikkeling, soms de duim in de mond of ter zelfbevrediging zuigend aan hun pikje. Misschien noemen ze hem wel X, een open naam. Tot ze er genoeg van hebben, de draagmoeders, en het kind na een spuitje geboren laten worden. Ik zal proberen achter de feiten te komen, dat wil zeggen, zodra de concrete feiten mij voldoende interesseren; vooralsnog heb ik voldoende aan hun virtuele realiteit.

.....

Ze snuffelde met haar snuit vlak boven de grond over de stoepstenen, richtingloos zigzaggend - ze had geen honger -, snoof constant, met korte zuighapjes / sloop tussen de honderden benen door als tussen bewegende lantarenpalen, streek langs de kuit, werd tweemaal over de rug geaaid met een hand en dribbelde verder zonder op te kijken: was het gewend.

Toen rook ze de urine! Verrukt volgde ze haar reukorgaan - altijd voorop! -, ontdekte spoedig de bron op de voet van een dikke boomstam en bezatte zich aan de zalige prikkelende geur die niet één was maar samengesteld bleek uit wel tien of twintig verschillende geuren, de een nog verser en kostelijker dan de andere.

Volkomen verzadigd en verzaligd, werd ook bij haar de aandrang weer sterker. Ze hurkte opnieuw om haar urine onder die van de anderen te mengen tot een nog voortreffelijker geur.

En zigzagde verder, pissend waar maar te pissen viel en dat was bijna overal.

.....

RECHTER: U bent Johannes Xaverius X?

X: Jawel Edelachtbare.

RECHTER: U bent 38 jaar, geboren te Amsterdam, in dezelfde plaats woonachtig en aldaar werkzaam als kantoorbediende.

X: Jawel Edelachtbare.

RECHTER: Wilt u dan nu de eed afleggen en mij nazeggen Zo waarlijk helpe mij God almachtig.

X: Mag het ook in het Fries?

RECHTER: Nee.

X: Dan spreek ik alleen de waarheid en niets dan de waarheid.

RECHTER: Zoals u wilt. Er zal bij het bepalen van de strafmaat rekening mee gehouden worden.

Rechter neemt papier.

RECHTER: U wordt ervan beschuldigd dat u op de 12de april van dit jaar uw vrouw hebt vermoord met een broodmes. Erkent u het ten laste gelegde?

X: Nee, zeker níét Edelachtbare.

Rechter leest van papier.

RECHTER: Het feit wordt door uw vrouw bevestigd. Zij verklaart dat u op de ochtend van genoemde dag in een toestand van grote gespannenheid de woning hebt verlaten, d.w.z. nadát u vergeten had het brood te kopen, waar zij u om gevraagd had.

X: Ik heb wel in een toestand van grote gespannenheid de woning verlaten Edelachtbare, maar ik heb mijn vrouw niet vermoord.

RECHTER: Uw vrouw beweert van wel. - Maar beschrijft u dan eens in uw eigen woorden wat er die ochtend volgens u wél is voorgevallen.

X: Het was zaterdagochtend Edelachtbare en ik was in een goed humeur -

RECHTER: Ja dat begrijp ik.

De verdachte, aangenaam verrast, knikt met het hoofd.

X: En toen mijn vrouw mij aan het eind van de morgen vroeg om een brood te halen, omdat ze 's middags 'alle boodschappen nog moest doen', toen stemde ik onmiddellijk toe, Edelachtbare. Ik verliet het huis en sloeg de Hoofdstraat in.

RECHTER: Wat voor brood moest u halen, wit of bruin?

X: Een witbrood Edelachtbare.

RECHTER: Kunt u beschrijven hoe het brood eruitzag dat u moest halen?

X: Jawel. Het was een licht doorbakken rotterdammer Edelachtbare, naar boven iets in de breedte uitlopend met een overhangende korst aan de beide zijkanten. Aan de bovenzijde bevindt zich een onregelmatige gleuf of snede.

Bij de woorden gleuf en snede gemompel op de publieke tribune. De president slaat met de hamer op de tafel.

RECHTER: Een gleuf in de lengterichting of in de breedte?

X: In de lengte Edelachtbare. Een kleinere gleuf bevindt zich ongeveer in het midden van het brood, waar dit desgewenst in tweeën gebroken kan worden.

Opnieuw licht gemompel op de tribune.

RECHTER: Jaja. Gaat u door. U liep dus in de Hoofdstraat. Beschrijft u eens hoe u liep.

X: U bedoelt in de straat, of hoe mijn loophouding was?

RECHTER: Het laatste.

X: Ik liep rechtop Edelachtbare. Niet gebogen. Het was zaterdag, zoals ik u gezegd heb Edelachtbare, en dan voelt een mens zich opgelucht, bevrijd. Mijn armen zwaaiden in tegengestelde richting langs mijn lichaam heen en weer omdat ik niets in mijn handen had. Geen tas of het doordeweekse broodtrommeltje Edelachtbare. Mijn hoofd bewoog zich zo nu en dan naar rechts om in de etalages te kunnen kijken.

RECHTER: Niet naar links?

X: Nee Edelachtbare, want ik liep aan de rechterkant van

de straat. Op de terugweg zou ik naar links gekeken hebben.

De rechter knikt.

RECHTER: Juist. En waar dacht u aan op dat moment?

De verdachte haalt zijn schouders op.

X: Aan niets in het bijzonder Edelachtbare.

RECHTER: Aan niets? Ieder mens denkt altijd wel aan iets, verdachte.

De verdachte haalt verontschuldigend zijn schouders op.

X: Ik herinner het me niet Edelachtbare. Het was zaterdag en -

RECHTER *(streng)*: Had u die ochtend de krant niet gelezen?

X: Jazeker Edelachtbare, zoals het behoort.

RECHTER: Juist. *Pakt een krant van de tafel*. Ik heb hier een exemplaar van het door u veelgelezen dagblad voor mij, ik zal er enkele zinnen uit citeren. Hier.

Op vrijdag de 11de april is een detachement Amerikaanse soldaten in een hinderlaag gevallen van de Vietcong. Aan de zijde van de Amerikanen sneuvelden 12 soldaten en een officier. Dus op de ochtend van de 12de april, een dag nadat dertien Amerikanen en een onbekend aantal Vietnamezen de dood vonden en *nadat* u dit feit gelezen had *dacht u aan niets!*

Leest.

In een pension voor gastarbeiders in Amsterdam zijn bij een uitslaande brand 4 Turken om het leven gekomen. Het pension brandde volledig af, de eigenaar was niet verzekerd, *en u dacht aan niets*.

Leest.

Ajax heeft na een formidabel gespeelde uitwedstrijd tegen Real Madrid gewonnen, pardon, verloren, met 2-1, en *u dacht aan niets*.

Woedend gemompel op de tribune.

Bij mevrouw Van de Staag, Valiumstraat 871 te Rotterdam is een oranjekleurig zebragestreept hondje weggelopen van een onbestemd ras. Mevrouw is diepbedroefd en verzoekt eventu-

ele vinders haar het hondje aangetekend terug te zenden, aangezien ze zelf slecht ter been is. Als beloning biedt ze haar eerstvolgende AOW-uitkering aan, en ú, waar dacht ú aan? Aan *niets* - u keek niet eens of u het aardige hondje zag.

Leest. Slaat op de krant.

En hier. Ene Sjoukje van Sneek is in Monte Carlo tot schoonheidskoningin 1971 uitgeroepen van de hele wereld. - Borsten als stamboekuiers, een kontwerk van hier tot Sint Annaparochie, een venusheuvel als de Vesuvius, en *u dacht godverdomme aan NIETS!*

Werpt minachtend de krant neer. - Alsjeblieft. *Rustiger.*

Gaat u door. Terwijl u daar dus aan niets liep te denken keek u in de etalages. Wat zag u daar?

X: Ik kwam langs de winkel van Smit, Edelachtbare en ik zag daar voortreffelijk gebrande koffiesoorten in open manden. Grote blikken ananas. Vruchtencake uit Engeland. Gaffelbitter uit Noorwegen in sherry en madeirasaus. Bombaynoten. Gekonfijte vruchten. Slakken in blik...

RECHTER: Jaja, en wat dacht u toen, die lust ik ook wel?

Gelach op de tribune.

X: Nee Edelachtbare, ik dacht aan niets. Of liever, ik dacht, misschien kan ik nog een half pond espresso meenemen op de terugweg, die is bijna op.

RECHTER: Hm. En verder?

X: Ik kwam langs een showroom met Honda-auto's uit Japan Edelachtbare en ik zag daar een aardig sportwagentje dat ik wel zou willen hebben als ik geld had.

Zacht gemompel op de tribune. Rechter mompelt idem iets binnensmonds.

RECHTER: Jaja.

X: Daarna passeerde ik een winkel met huishoudelijke artikelen, van de gebroeders Bentinck. Ik ben er even blijven staan omdat onze broodrooster stuk is en we eigenlijk een nieuwe zouden moeten hebben. Het zou een geschikt verjaardagscadeau voor mijn vrouw zijn, dacht ik.

RECHTER *(interrumperend)*: Als ze een brood had tenminste. *Gelach op de tribune.*

X: Vervolgens zag ik een etalage met damesjaponnen waarvoor ik niet ben blijven staan omdat het geen uitverkoop was, en - en een boekwinkel...

RECHTER: Herinnert u zich titels?

X: Enkele Edelachtbare, omdat ik die al eerder in de krant was tegengekomen. *HOE LEER IK JUDO* bijvoorbeeld en *DE KUNST VAN HET OUDER WORDEN* - ik ben tenslotte achtendertig Edelachtbare -, en *MAN, VROUW, MAATSCHAPPIJ* en *TIENDUIZEND JAAR BROOD*...

Dreigende reacties op de tribune, de rechter trekt zijn wenkbrauwen op.

RECHTER: En u bent niet naar binnen gegaan om een exemplaar te kopen?

X: Nee Edelachtbare.

RECHTER: Ik geloof dat u liegt. Er is een nummer van *MAN, VROUW, MAATSCHAPPIJ* bij u thuis aangetroffen.

Doodse stilte. X maakt een gebaar van wanhoop.

X: Ik kan het mij niet herinneren Edelachtbare. Misschien heeft mijn vrouw het wel gekocht.

RECHTER: Ja, geeft u uw vrouw de schuld maar.

Verontwaardigd gemompel op de tribune.

RECHTER: Maar gaat u verder.

X: Daarna heb ik nog een etalage met schoenen bekeken Edelachtbare, ik zou best een paar mocassins kunnen gebruiken dacht ik, voor als het warm is, maar het is hier zo zelden warm Edelachtbare; en een etalage met radio's en kleuren-tv's en bandrecorders, want een bandrecorder staat nog steeds bovenaan op mijn verlanglijstje Edelachtbare...

RECHTER: Ja, toe maar, het kan niet op, een bandrecorder willen we allemaal wel.

Beamend gemompel op de tribune.

X: En ten slotte, zonder dat ik erbij nadacht, ben ik een tabakswinkel binnengelopen Edelachtbare, en heb een pakje si-

garetten gekocht. Toen ik eruit kwam was ik blijkbaar vergeten dat ik voor iets anders was weggestuurd, want direct daarna ben ik naar huis gegaan.

RECHTER: U bent toen *regelrecht* huiswaarts gegaan?

X: Jawel Edelachtbare.

RECHTER: Zonder brood.

X: Jawel, zonder brood.

De rechter houdt een brood dat op de tafel ligt voor zich uit in de hoogte.

RECHTER: Herkent u dit brood?

X: Nee Edelachtbare.

RECHTER: Allicht niet. *Dit is het brood dat u niet gekocht hebt!* Het zal als belastend materiaal in aanmerking genomen worden. *(Tegen de griffier)* Wilt u dit noteren.

Legt het brood terzijde, na er eerst uitvoerig aan geroken te hebben. Plukt er dan een stukje af en steekt het in de mond, kauwt nadenkend, knikt ten slotte goedkeurend.

RECHTER: Geen slecht brood. Beter dan wat mijn vrouw koopt. *(Vriendelijk)* Het maakt uw misdrijf aanzienlijk zwaarder, in de ogen van het publiek. Of niet soms?

Instemmend agressief gemompel op de tribune.

RECHTER: Het niet kopen van een goed brood is erger dan het wel kopen van een slecht brood, alleen al vanwege het feit dat het goed is.

Opnieuw gemompel op de tribune.

Rechter klopt met de hamer op de tafel.

RECHTER: Stilte, anders laat ik de zaal ontruimen. - En daarna, toen u thuiskwam en merkte dat u uw plicht had verzaakt, hebt u uw vrouw doodgestoken met een broodmes. U dacht zeker dat zij het brood was.

KINDERSTEMMETJE: Mamma. *(Gegrinnik.)*

X: Nee Edelachtbare. Ze was al dood.

RECHTER *(streng)*: Uw vrouw ontkent dit.

X: Ja, dat begrijp ik. Maar excuseer me Edelachtbare, als ze dood is kan ze 't niet ontkennen.

RECHTER: *(verontwaardigd)*: Ik vind dit een staaltje van grof cynisme, dat zijn weerga niet heeft in de geschiedenis van de criminologie.

(Tegen de deurwaarder) Roep de getuige.

De deurwaarder staat op en brengt de getuige die op de publieke tribune zit naar het getuigenbankje, dat hetzelfde is als het beklaagdenbankje, waar ze plaatsneemt.

RECHTER: U bent Petra Johanna X, echtgenote van Johannes Xaverius X?

VROUW: Jawel Edelachtbare.

RECHTER: Vertelt u dan maar eens wat er gebeurd is die ochtend.

VROUW: Ik vroeg hem een brood te gaan kopen Edelachtbare, omdat hij toch niks te doen had; ik zelf was nog druk in het huishouden Edelachtbare. En 's middags moest ik er zelf al op uit om inkopen te doen, dus u begrijpt -

RECHTER: Juist. En wat voor brood vroeg u hem te halen?

VROUW: Een witbrood Edelachtbare.

Gemompel op de tribune.

RECHTER: Aha. De zaak begint duidelijker te worden.

Hij neemt het brood van de tafel en houdt dit in de hoogte.

RECHTER: Is dit misschien het brood dat u de verdachte verzocht hebt te kopen?

VROUW: Jawel Edelachtbare.

X: Nietwaar!

RECHTER *(tot verdachte)*: Ik verzoek u niet te interrumperen. De getuige is nu aan het woord. *(Tegen de vrouw)* Goed. U stuurde dus uw man erop uit om een brood te kopen, een witbrood. En toen hij terugkwam had hij het toen bij zich?

VROUW: Nee Edelachtbare. Hij had het vergeten!

Gemompel op de publieke tribune.

RECHTER: Juist. Dan is de zaak nu wel rond. Ik acht het bewijs geleverd dat dit mes tussen u een kwestie van leven en dood is - zoals ook in de psychoanalytische literatuur overduidelijk wordt aangetoond. *(Tegen verdachte)* Daarom, alle feiten

in aanmerking genomen en na u schuldig bevonden te hebben aan het ten laste gelegde, veroordeel ik u tot -

Hij staat op en loopt op de verdachte toe.

X: Nee alstublieft niet Edelachtbare.

De rechter wil hem het mes in de hand duwen, maar X deinst achteruit in zijn stoel, kronkelt zich in allerlei bochten, van zijn vrouw naar de rechter kijkend en door zijn angst suggererend dat het de bedoeling is dat hij haar doodt. Zijn vrouw kijkt geïnteresseerd toe.

X: Dan liever -

RECHTER: Zelfmoord?

X: Nee nee...

RECHTER: Zoals u wilt. Als u het mes er niet in wilt zetten; of anders gezegd, als u de werkelijkheid niet wilt voltrekken zoals die is, dan veroordeel ik u tot het zelfde schijnbestaan dat u geleid hebt. - Vijf dagen zult gij arbeiden en al uw werk doen en op de ochtend van de zesde dag zult gij uitgaan en een brood kopen voor uw vrouw, een pannetje of een Rotterdammer, een boerenweit of een gewoon tarwe, en u zult thuiskomen met lege handen of, als uw zakgeld zover reikt, met een oud nummer van *MAN, VROUW, MAATSCHAPPIJ*. Maar thuiskomen zult u.

Op zaterdag.

.....

Wat ons in de volgende contreien opviel - we waren nu ruim drie maanden onderweg (of drie uur?) - was het volstrekt strakke, de onbeweeglijkheid van de gezichten der bewoners, zowel mannen als vrouwen. De uitleg die we in het informatiecentrum kregen was de volgende. De gedachtekracht, allengs door de bewoners ontwikkeld, was zo groot dat ze in staat waren de materie te manipuleren en dus ook, in geval van grote negatieve spanningen, elkaar te deformeren, zelfs zonder elkaar aan te zien.

In het beginstadium van deze evolutie liepen dan ook heel

wat tijdelijk mismaakten rond, hinkepoten, halflammen, eenogigen of blinden, anderen met verwrongen rompen. Iemand dooddenken kwam ook, zij het minder, voor. Uiteindelijk was men overeengekomen dat iedereen zijn emoties zoveel mogelijk zou beheersen en zijn kracht intomen. Dit was voor iedereen het meest bevredigende. Vandaar de permanent strakke gezichten, bij jongeren wat minder; kleine kinderen, met een nog onontwikkelde gedachtekracht, waren veel speelser.

Kon een volwassene bij een negatieve attaque dan niet de benodigde tegenkracht inzetten? Ja, dat kon, maar niet iedereen beschikte over dezelfde sterke mentale energie.

Wilden wij graag een demonstratie zien? Jazeker, maar niet aan ons eigen lijf. De demonstratie voltrok zich dan ook bij een assistent. De instructeur dacht zichtbaar - zonder overigens ter wille van een grotere concentratie zijn ogen te sluiten - en voor onze ogen begon de assistent met zijn romp te kronkelen en gedeeltelijk te dematerialiseren, kort erop miste hij een arm.

Elkanders gedachten beïnvloeden kon natuurlijk ook, maar dit fenomeen was elders eveneens ontwikkeld, evenals de mogelijkheid een gedachteschild op te trekken. En ja, de zeer gedachtekrachtigen waren ook hier koning.

En god? waagde iemand ten slotte te vragen.

Die was door een gezamenlijke inspanning van een grote meerderheid al lang weggedacht. En nooit meer hadden ze een god geschapen naar hun beeld - als hun grotere evenbeeld - omdat ze er geen behoefte aan hadden. Verre van dat.

Buitengekomen poogden we bij enkele bewoners in hun brein in te breken, maar onze mentale energie was zo zwak dat de pogingen enkel met meewarige blikken werden beantwoord. Verder hielden ze zich gelukkig in.

De volgende dagen bezagen we elkaar wantrouwig en heimelijk misschien met een zekere angst.

De eerste nacht droomde ik dat we in een landstreek met louter mensvormige robots verzeild geraakt waren; dezelfde

strakke gezichten en hyperneutrale ogen die echter een enorme kracht uitstraalden, blikken waaronder wij kronkelden en niet te stuiten gedaanteveranderingen ondergingen, die gaandeweg uitliepen op een omgekeerde evolutie; onze verwrongen lijven eindigden in onvormen, grote aardwormen die om elkaar en door elkaar heen kronkelden, doelloos, zinloos en schrijnend.

Het wordt tijd dat we onze thuisbasis weer opzoeken.

.....

Zijn schors werd al rimpeliger, schorsiger, hij voelde het, voelde het zelf; insecten drongen gemakkelijker in zijn vezels door, aten zich lange dunne gangen als kleine doolhoven in hem, alleen tot zijn eeuwenoude kern drongen ze nog niet door, die was nog te hard, onbrandbaar ook, de buitenste lagen waren schroeibaar en hier en daar aangevreten door korte branden, ze deerden hem niet. Het witte sap steeg nog steeds dagelijks in hem op, voedde zijn takken en bladeren. De jaren joegen nog even snel voorbij, als windvlagen, mensen groeiden op en verdwenen, vogels waren maar even aanwezig: hij overleefde ze alle, planten, dieren, mensen, zijn enorme, langzaam uitdijende traagheid deed weldadig aan, ook voor hemzelf, grensde aan tijdloosheid: ademen, groenen, bladeren afwerpen, groenen, groeien, het ging maar door, eindeloos, eindeloos.

Toen de bliksem insloeg schudde hij die van zich af, nauwelijks nijdig. Hield er niet meer dan een litteken aan over. Enkele door de storm afgebroken takken. Het deerde hem niet. Deerde hem lang geleden niet.

Ik kwam langs de boom en streek met mijn hand over de schors, de meer dan vijfhonderd jaar oude. Voelde. Trilde.

.....

Hij moest voor dode spelen. Ze ontdeden hem van zijn kleren. - Slap nou, slap! - bewasten hem met extra aandacht voor zijn piemel en blanketten hem met talkpoeder.

Zo moest hij, met gesloten ogen, blijven liggen terwijl de dames sherry drinkend en elkaar met de handen opfrolikkend de wake hielden. Er werd niet gelachen.

Hij begon bang te worden dat zij een mes over zijn keel zouden halen. En bad, hij wist niet tot wie. Bad.

Maar plotseling richtte hij op een beet Trees in haar kuit. Ze duwde hem neer en plantte een dolk tegen zijn mond. - Af! Dood!

Hij verstijfde.

.....

- Vandaag gaan we op jacht naar dopedealers, zei Doña Q, naar het schuim van de natie.

Met Sancho schuin achter zich, de elektrische prikstok als een thermische lans over de linkerschouder, toog ze op weg naar de binnenstad. En waar ze jongens en jonge mannen zag staan konkelefoezen en iets quasi-steels aan een koper zag overhandigen schakelde ze de boosdoeners uit, verlamde hen tijdelijk. - Mij is de wrake! riep ze. Alleen eigenrichting kan dit land nog redden!

En daar stormde ze al weer voorwaarts op zoek naar andere dealers. Het enthousiasme en de grote inzet van Doña Q enerveerde Sancho.

- Tsjakka! tsjakka! riep hij. Pak ze! pak ze!

De mensen om hen heen leken zich niet bewust van wat zich onder hen afspeelde, alsof het gebeuren niet plaatsvond, geen echte realiteit was. Ze leefden in hun eigen mensvormige cocons - of mensvormige leegtes - die alleen reageerden en vibreerden op wat ze wensten te zien. En dat, dacht Sancho, terwijl de wereld om Doña Q heen juist machtig vibreerde als een krachtig fenomeen, ja, alsof ze zelf al die trillingen voortbracht,

trillingen waar hij, Sancho, zich in baadde als in behaaglijk lichaamslauw luchtwater.

- Tsjakka! riep hij, tsjakka!

En daar snelde Doña Q op een van de hondsbrutale, met goud behangen verdachten toe; zijn steelse openlijkheid irriteerde haar bovenmate. Ze bleef voor hem staan en keek de jonge man met haar borende laserblik aan.

- Heb ik iets van je aan?

- Nee, jij hebt iets van mij aan.

En met een krachtige handbeweging trok ze zijn lefbroek omlaag, prikte in zijn solar plexus en haalde de plastic zak met kleine builtjes dope uit zijn zak.

- Thuis maar eens uitproberen wat dit zeer bijzondere spul is, bromde ze. Na nog enige booswichten omgelegd te hebben togen ze weer huiswaarts.

Daar aangekomen maakte ze meteen een van de builtjes met wit poeder open en snoof het stuf op.

Enkele ogenblikken later verspreidde zich een aangename warmte door haar hele lichaam, nee, niet door haar lichaam maar door een lichaam dat zich binnen het hare bevond: het zwol en zwol tot het haar eigen lichaam geheel en al vulde en ze dacht eruit te zullen barsten.

- Raak me niet aan, fluisterde ze tegen Sancho, want je zult jezelf niet meer voelen. Laat me maar even betijen.

Welk een roesverwekkende kracht schuilt er in de materie, dacht Doña Q. Ik moet de materie beter leren doorgronden.

.....

Het geluid had iets heel onaards, of juist aards, maar van een andere aard of klankwereld dan gewone muziek. Er was een samenspel of tegenspel van hoge elektronische sinustonen en schrille fluiten van ultrageluid én het volaardse gerommel van stenen wolken die over elkaar heen buitelden, containers gevuld met kiezelstenen, ijzer-op-ijzerklank, tomtoms van olie-

vaten, naast of afgewisseld met het zachtdoffe gebonk van wolbalen, het gonzen van strak gespannen elastieken banden en andere heterogene geluidsbronnen, alles in samenspel en uitgekiend tegenspel, een los georganiseerd spel, dat na enige tijd of ontijd roesverwekkend werkte.

Hij luisterde er enige tijd naar en loste toen zelf op in geluid of - onbestemd - antigeluid.

.....

Ecce homo'tje. - ‘Een Italiaanse baby die vorig jaar acht orgaantransplantaties heeft ondergaan is deze week overleden. Het meisje Alessia di Matteo kreeg, toen ze zes maanden oud was, een nieuwe lever, maag, alvleesklier, een dunne en een dikke darm, milt en twee nieren. De operatie vond plaats op 31 januari vorig jaar in de Verenigde Staten.’

.....

Hij keek de kamer rond. Het tafelkleed was min of meer rood, min of meer donkerrood, erop stond een ongevere vaas met op bloemen lijkende bloemen erin. De klok wees ongeveer vijf voor vijf. Het namiddaglicht scheen peinzend naar binnen, klaarde bij en monterde de kamer zo goed en zo kwaad als het ging op. Hij voelde zich voorlopig niet onvrolijk, hoewel hij niet goed wist waarom. Hij stond op en begaf zich aarzelend naar de buitendeur, opende deze, keek naar links en naar rechts, stond even besluiteloos en sloot toen de deur achter zich, voorzichtig, alsof hij nog niet helemaal zeker was of hij hem zou gaan sluiten of niet, noch wat het was dat hij achter zich liet.

Buiten gekomen, leek de zon ook enigszins te aarzelen of hij verder neer zou dalen of niet. Daarop vermande hij zich en zette vastbesloten de pas erin, hoewel hij geen idee had waarheen hij zich begaf en waarom. Hij leek goddome wel een oude postmodernist.

Het donkerde nu snel. Terwijl hij naar de eerste sterren keek trapte hij op een lemniscaat. De lemniscaat probeerde onder zijn voetzool vandaan te kronkelen als een ringslang. Hij lichtte zijn voet op en liet de kronkel gaan. Deze schoot weg in de goot.

.....

Nee, dan de kleine Tricky, nog volop aan de tiet en dan al een fortuin verdiend op internet. Kon nog niet eens praten, maar wel met z'n kleine knakworstjes de toetsen van de computer bespelen.

- Wat deed ie dan?
- Weet ik veel. Misschien wel een heel nieuw alfabet ontwerpen, waarmee je sneller kon denken, hele woordgroepen op één lettertoets, heel complexe formules.
- Groeide vast op tot een gigantisch hoofd met een klein lichaampje eronder bungelend, een soort honingblaas met een minimier eraan?
- Ja. Zijn stamcellen en genen dienden voor het kweken van nog meer hoofdfiguren.

.....

De krant woei op als een met letters bedrukte witte geest, dansend op onzichtbare hondenpootjes. Het grillige ritselen en bewegen, half prop, lokte haar uit, onweerstaanbaar. Om de een of andere reden wás het onweerstaanbaar; het móést gebeuren. Ze sprong erop af, beet. Miste. Beet opnieuw. Trok met haar snuit, de ene poot op een flard. Hield een klein stukje in haar bek. Het proefde niet naar iets eetbaars en ze lipte het weg. Beet weer, woester nu, waarom wist ze niet, er was geen enkele reden toe dan: het ritselen en opwaaien van het witte papier, de gekreukelde geest (: blijkbaar). / Sprong op toen de prop dreigde weg te waaien en ging als een razende tekeer, bijtend,

grommend, met haar rechtervoorpoot naar de krant slaand, en hoe meer deze ritselde hoe wilder en uitzinniger ze werd. In wilde bochten kronkelend, soepel gespierd, luchtslagen uitdelend met haar voorpoten, soms half op de achterpoten staand, dan weer speels naar haar eigen staart bijtend als ze deze tijdens een van haar rare luchtsprongen in het ene oog kreeg - *Gekke hond. Kolder in d'r kop. Zeker slecht weer op til.*

.....

Ik herinner me gelezen te hebben hoe bij álle gegevenheden (toevalligheden), ook bij het gokken, een statistisch gemiddelde gehandhaafd wordt. Als een gebeuren of een cijfercombinatie lange tijd niet is opgetreden volgt er een cluster van de uitgebleven combinatie(s) die bij wijze van inhaalslag het statistisch gemiddelde produceren. Wie, wat zorgt daarvoor in de levenloze materie? Als het waar is, als het waar is, is het even raadselachtig en breinschokkend als het blijvende tijdruimteloze contact tussen eens gepaarde deeltjes die in de ruimte uiteen zijn gevlogen.

En het is niet voor het eerst dat ik het gevoel heb in een van die combinatorische clusters terecht te zijn gekomen of er zelf deel vanuit te maken, in een keten van toevalligheden of partiële toevalligheden voor zover dat mogelijk is.

Contact ervaren binnen een tijdruimteloos continuüm? Nee, dat is niet voor mij weggelegd. Nog niet.

Maar wat je ook deed, gedwongen als je was deel uit te maken van de statistiek, van het statistisch gemiddelde, daartegen had zijn gevoel levenslang gerebelleerd.

.....

Ze stonden opgesteld bij een kerk, Doña Q en Sancho. Doña Q keek met speurende blik naar eventuele kerkgangers; het waren er weinige.

- Religie is een bindende factor in de cultuur van een land, zei ze, maar wat ik hier zie zijn maar bitter weinig vertegenwoordigers van die cultuur.

- Liever handje contantje, zei Sancho.

Doña Q nam een besluit. Met haar elektrische lans liep ze op willekeurige burgers toe en joeg ze de kerk binnen.

Toen het godshuis vol was stelde ze zich op naast de preekstoel en hield met haar lans de opstandige zielen die voortijdig de kerk wilden verlaten in bedwang.

De prediker begon aan zijn sermoen.

‘De regendood huist in 't klawei. Menigvuldig zijn de oweeërs die zich terompen, alsnach de nonies en zonies van eerdoemelijke tijdaxen. Muma navelt niet wat des dooroms is of glijkt, laternot dromden de geroms. Goluk de geheesten die vinderlijk tekeer gaan als ooiternicht nu linka, gamein of gamellen. Straatoms vageluwt de morsikale momendroom. Wegelt u daarouwen miels gevrijterd en goedloogs. Nadrach onderens, ach, wach. De huwelsdrood huist in 't klawei.’

- Mooi, mooi, zuchtte Doña Q. Het nodigt uit om gelovig te worden.

- Net zoiets als bij het beluisteren van de *Mattäus-Passion* van Bach, zei Sancho, je gelooft erin zolang als het stuk duurt.

De prediker ging over tot gebed.

- Vooruit! bidden! riep Doña Q Sancho zachtjes toe. Sancho protesteerde. - Niks voor mij!

- Je weet niet wat goed voor je is, fluisterde Doña Q. Sancho verzonk in gebed en ervoer wat goed voor hem was. Hij dacht ondertussen aan Bach.

- Nou is het lang genoeg, bromde Doña Q naast hem.

Vóór hen was de voltallige gemeente ingedommeld.

- Ze laten zich in slaap bidden, zei ze bitter. Als dat de bindende factor is. Ik zal ze wakker moeten prikken.

En ze stormde met vooruitgestoken lans het middenpad op.

- De huwelsdrood huist in 't klawei, zei Sancho.

- De volgende keer zal ik proberen, de zogeheten entropie

stop te zetten, zei Doña Q, want bidden alleen helpt niet voldoende.

- Dat lukt u nooit, zei Sancho.

- Misschien niet en misschien wel, kukeltje. De Tweede Hoofdwet van de thermodynamica staat minder vast dan de meeste mensen denken, heb ik gelezen. Het helpt als je de voorcondities kent en die kennen we volop, is het niet, klein oerlemannetje van me?

- Dat doen we, zei Sancho, meer dan mij lief is.

- Je moet de moed niet verliezen, piepeltje. Kom, we vullen de stad met tegen-entropie.

En even later rolden er twee, drie zonnen door de lucht, een lokaal regenbuitje - op het Kleine-Gartmanplantsoen - viel afwisselend omhoog en omlaag, een zakkenroller gaf een pas gerolde portefeuille aan de eigenaar terug en schoot zichzelf in zijn voet, een moordkogel vloog terug en trof de moordenaar in zijn voorhoofd, vogels ontvlamden in zelfoxydatie en keerden als feniksen terug naar hun oude materiële vorm, en op den duur had Sancho soms het gevoel dat hij achteruit liep.

- Een historicus is een profeet die achterom kijkt! riep Sancho.

- Straks is contra-entropie een louter literaire aangelegenheid, bromde Doña Q.

- Ze kent dan ook de minst dichte materie, zei Sancho.

- Wat?

- De virtuele literatuur natuurlijk.

- Koest nu! zei Doña Q en legde een hand op zijn mond. Straks heffen we onszelf nog op.

.....

- Ik verlang ernaar volledig op te gaan in de Wet der Grote Getallen en erin verloren te gaan, zei hij.

- Maar dat doe je toch al, dat doen we toch allemaal?

- Ik bedoel, in het alles doordringende bewustzijn ervan, een

soort bewustzijnsmystiek zonder de getallen te kennen...

- De ándere getallen.
- Mm. Dus geen enkel getal dat eruit springt of dat opduikt en je absorbeert als een Leviathan of kannibaliserend tweelingfoetus.
- ...
- Geen negatief of positief getal dat het mijne kan opheffen.
- Maar je wilde er toch in verloren gaan.
- Ja maar, zonder opgeheven te worden... zoiets als er tegelijk wel en niet zijn.
- Wat je zoekt is de nul.
- Ja, de vol-lege.
- Die zelf niets is maar in alle getallen, in alles aanwezig is en zo de hele waarde meebepaalt. De nul, het meest mystieke chiffre, met een zuigkracht waaraan geen ding weerstand kan bieden.
- Het nulliserend superego van alle dingen die getallen zijn.
- Ik voel hem bijna, ik voel bijna zijn zuigkracht. Ik groet je. Tot morgen.
- Als ik er dan nog ben, zei hij.

En het was of er zich rimpelende kringen om hem heen verspreidden, kringen die van hem uitgingen. Maar waar was hij zelf? Was hij zelf een van de fenomenen die lagen ‘verscholen in het min nul’ (Lezema Lima)

.....

Vallend door de kosmische ruimte, eindeloos, eindeloos. Herinnering aan een dagdroom of een nachtdroom? Toen hij jong was stelde hij zich de eeuwigheid voor als een val door de ruimte; je kon je knieën optrekken, je rondwentelen als boven een trampoline, je had er alle tijd voor, hoefde niet bang te zijn om te pletter te slaan op de aarde.

Later een echte nachtdroom. Hij in een raketachtig vlieg-

tuig, in vrije val. Toen wél onbehagen nooit meer op aarde terug te keren. Het eeuwige vallen. Sterrenstelsels ruisten voorbij, massale schitteringen, afgewisseld met wriemelende zwarte plekken, klonterende schaduwvormen als halfgestolde herinneringen die soms een bekende gedaante begonnen aan te nemen alvorens weer te vervluchtigen. Eeuwigheid als een licht oorsuizen.

De droom had niet langer dan enkele gerekte seconden geduurd, maar had een lange nawerking gehad, die jaren later nog geleid had tot een repeteerdroom in een iets andere vorm, mogelijk als tegenhanger van de plezieriger zweefdromen die te hoog gingen? Dat soort eeuwigheid. Van eeuwigheid kun je oud worden.

Het equivalent voor de moderne mens - niet voor hem - was misschien het verloren gaan in de kosmos van een eindeloos aantal internetverbindingen.

Voor hem was het de taal waarin hij zich verloren liet gaan, de taal met zijn al even onafzienbaar aantal mogelijkheden. Onafzienbaar? Nee. Er waren grenzen, de eindigheid van horizonnen. En de grens hier, de limiet, dat was hijzelf.

.....

Eind van de reis. Terug waar we thuishoorden, dat wil zeggen in een heel realistisch aandoende stad. Realisme als redding, als regulerende factor waarop je terug kunt vallen. Hoor mij! Realisme als min of meer stabiele aggregatietoestand na honderd ontkristalliseringen, ontsteningen, ontrealisaties, die bij ons, gedifferentieerde superwormen, het leven erin houden. Hoor hem!

Al bij het naderen van de stad herkende ik vanuit de verte de contouren van de witte twee-torenpoort, de Korenmarktspoort, massief als een herinnering, verderop een kerktorenspits en de slanke zeventiende-eeuwse stadstoren. En naarmate we dichterbij kwamen werd de stad al reëler: gerealiseerde

herinneringsbeelden als hyperrealiteiten. De mensen waren mensen, gevarieerder dan ooit na onze laatste ervaring. Sommige met Permeke-gezichten, andere Vermeerachtig of Van Ostades.

Stad aan de rivier, open als de aloude Hanzestad die ze was. Binnenvaartschepen dreven voorbij als droomboten. Een schilderheldere rivierlucht met het klare oerlicht dat ik herkende van vroeger of uit een vorig leven, nergens ter wereld zo gezien. Ik *voelde* mij weer. Voelde.

We liepen de hoofdstraat in, de Oude Straat. Het oude Gotische Huis stond er alsof het er altijd zo gestaan had en dat had het natuurlijk ook al vijf eeuwen. Mijn leeftijd. De vismarkt was weer in ere hersteld. Bot, poon, snoekbaars, aal, jezusvissen. De goud-en-zilverwinkels waar het achterland zijn surplus in belegde. De enige boer die nog in de stad woonde en die bezweet huiswaarts keerde om z'n schoenzolen te eten. Had ik hier ooit wel helemaal niet-gewoond?

De burelen van de plaatselijke krant als centrum van de wereld. En langzaam begon ik de stad weer te ontrealiseren en opnieuw in te denken. De kinderhoofdjes op de Korenmarkt maakten het plein tot hoofdschedeltjesplein; een zwarte dominee slingerde zijn boeteteksten vanaf een kerktorenspits de lucht in, waar de woorden zich omzetten in zwermen zwarte vlinders die neerdaalden en luchtig om onze hoofden fladderden. - Wee, wee, wee! riep de dominee, wee degenen die de werkelijkheid de werkelijkheid noemen!

Vanaf de stadstoren stortten zweefvliegers zich de ruimte in hangend aan felgekleurde vleugels. Vuurwerk van onbekende kleuren werd afgeschoten op de derde oever van de rivier en leek niet te doven. Links in de lucht stond een roodbonte koe van Chagall.

- Geloof, hoop en liefde, riep de dominee, maar het meeste van alles is de verbeelding!

.....

Hij betrad het plein alsof het een verkleind wereldtoneel was. Op liefst drie plaatsen stond een levendstandbeeld, dodelijk zwijgend uiteraard, twee jongemannen en een jonge vrouw. De vrouw was in een smetteloos wit gewaad gekleed en haar gezicht en handen waren geblanket; witte kousen en schoenen, witte oogleden. Een van de jongemannen had zijn kleding en masker geheel met goudverf bespoten; de andere was uitgedost als een ruimtevaarder.

En plotseling begon het hem te duizelen en vermenigvuldigden de standbeelden zich voor zijn ogen, splitsten en verdubbelden zich en plantten zich in snel tempo voort, beeld na beeld na mengbeeld, alle voetgangers absorberend, tot het hele plein ermee gevuld was, met goud- en wit- en zilvergekleurden.

De eerste verdubbelingen hadden zich al in de op het plein uitkomende straten gedrongen en weldra, wist hij, zou de hele stad zich met hen vullen.

En plotseling voelde hij hoe ook hij begon te verstijven en zich begon te splitsen, hij weldra lijdend aan overbevolking.

.....

Zoals verwacht begon het hondje precies om vier uur te blaffen, een doordringend geluid dat sterker was dan van zijn vijftien centimeter lengte en tien centimeter hoogte verwacht mocht worden. De kleine kaakjes bewogen als grijpertjes op en neer.

Neerhurkend zette ze een bakje voor het snuitje, streek over het kopje waarin het zachtjes begon te zoemen; de ogen lichtten op en het nekje boog zich en knikte een aantal malen tevreden, alsof het hondje niet alleen wat hier, maar op de hele wereld gebeurde, beaamde. Vrede.

Ze zette een klein elektrisch kaarsje met een kunstvlammetje naast het bordje en richtte zich in haar volle vijfentwintig centimeter lengte op en keek goedkeurend neer op het hondje. Vrede.

Maar ineens ging in haar borst een rinkelbelletje af. Ze draaide zich om en repte zich parmantig naar de keuken.

Hij zag het met welgevallen aan. Knikte een paar maal. Geen beter gezelschapsdier. A dog is God's best friend. Vooral een kunsthond. Hij knikte nogmaals. Alsof niet alleen in zijn huis orde heerste, maar over de hele wereld.

.....

Wat weer eens ter sprake kwam: de al abstracter wordende mens. Eerst zijn toenemende aantal kunstledematen en -organen, zijn versterkte zintuigen ter vervanging of uitbreiding van lichaamsfuncties, de ontzagwekkende vergroting van zijn hersencapaciteit - supercomputers aan het brein gekoppeld - en vervolgens steeds meer het verlangen niet langer aan het lichaam gebonden en ervan afhankelijk te zijn, met als streven een al zuiverder existeren in de geest, een organismeloos totaalbewustzijn.

Eindpunt: we zijn alleen nog maar geest, grenzeloos en grenzenloos, zintuigloos, huidloos.

Ik moet er niet aandenken. Of juist wél. Wind en warmte op je huid. Boomgeur. Intense gevoelens, complexe sensaties. Oorstrelende trillingen, oogstrelingen. Woorden, trefwoorden, leenwoorden.

Maar iemand zei dat er genoeg sensaties tegenover zullen staan; muziektrillingen bijvoorbeeld zullen des te intenser ervaren kunnen worden en in hun abstracte structuren juist wezenlijker.

Wezens als zwevende, permanent veranderende entiteiten als luchtbewegingen, roerselen, windvlagen, uitdijende gevoelswervelingen van identiteit of a-identiteit, als intelligente solitons, een soort virtuele golven die door de materie en door elkaar heengaan, zonder zelf te veranderen of desgewenst wel te veranderen. Niet langer organisch leven centraal - deze mislukking van de evolutie - maar het doel ervan het heelal met

intelligente sensaties te laden, te doordesemen; geen materie meer, maar zeer verfijnde submaterie waarin alles wat eens geweest en ervaren is is opgeslagen, zoals gepaarde subdeeltjes die, uiteengeschoten, een tijd- en ruimteloos contact met elkaar onderhouden; álle deeltjes doen dit, denk je dat eens in, existeren als in een bijna-virtuele ruimte, een de hele kosmos omvattend internet, constant op drift en van configuratie verschietend, als mistflarden, droomdenksel, psychonenwervelingen, misschien tijdelijke entiteiten en identiteiten vormend, ik weet het niet, ik moet er niet aan denken of juist wel aan denken, als aan een taalloze vorm van poëzie en pijnloze eeuwigheidsmanie. Dat is pas goed je existentie dansen.

Ik begin een lichte hoofdpijn te krijgen, luchtdrukverschil, storm op komst - mijn voorhoofd als barometer. Nog gevoeliger voor geluid. Soms zou ik best doof willen zijn. Nee. Nja. Ik leef in een wereld van nja's en ik wil niet anders. Ja? Nee. Nja. Nooit meer depressief of nerveus zijn, gelijkmoedig zijn. Ja? Nee. Nja. Louter abstracte getallenconglomeraties en constructies ervaren, hun ritmiek, hun pure troost. Nja. Geheugenmuziek. Ja. Nee. Nja.

En ik: - Ha! Ik ruik mensenvlees!

.....

Hompelend en strompelend bewoog hij zich langzaam vooruit, niet wetend waarheen en het zich ook niet afvragend, want wist: er was geen doel, niet meer, wat gold was bewegen, zo lang mogelijk bewegen, vooruit, langzaam, langzaam. Kapotte koelkasten, computers, tafels, tv-toestellen, brokstukken van omgevallen muren en daken, glasscherven, treinwagons en vrachtwagens als gevelde mastodonten, in ontbinding verkerende restanten van lijken van mensen en dieren, lappen tapijt, aangevreten fauteuils en matrassen, boomtakken, schorgele modderplassen en onherkenbare kleurflarden van onbestemdheden iets verder weg als hij even zijn ogen opsloeg, bijna au-

tomatisch, niet om iets te constateren of te zien waar hij was, want dat deed er niet toe, eerder om niet te hoeven zien wat vlakbij en onder zijn branderige blik lag. Honger had hij in geen dagen meer gevoeld; vermoeidheid was een constante in zijn bloed, waarvan hij minder en minder moest hebben, hij de laatste levende mens.

En toen, toch nog onverwacht, was hij plotseling meer dan moe, was dodelijk vermoeid, alsof zijn bloed omgezet was in een zachte maar bijtende en tegelijk winterkille koelvloeistof. Zijn ogen begonnen te tranen om wie hij niet was, niet meer of maar zeer ten dele.

Met moeite kroop hij naar een stuk rechtop staande muur van gepleisterde baksteen, hief zich steunend overeind en legde zijn linkerhand op de muur, de vingers gespreid.

Daarna pakte hij met zijn rechterhand de spuitbus die hij al dagenlang bij zich gedragen had uit zijn broekzak en omlijnde hand en vingers met hematietrode verf.

Bezag de hand op de muur, knikte eenmaal en zeeg in elkaar. Een grote ontspanning kwam over hem. De spuitbus ontglipte aan zijn vingers.

.....

Ze gingen op weg om belangrijke exploten aan hun reeds verrichte toe te voegen, Doña Q monter als ze aan het begin van de dag steeds was, gaandeweg versomberend omdat er op deze wereld steeds nieuwe onrechtvaardigheden begaan worden, om niet te zeggen wandaden. Aan onze ogen trok een stoet voorbij, kennelijk een bruiloftsstoet die het karakter had van een begrafenisstoet. In de open begrafeniskoets op zwart beklede fauteuils het, eveneens in het zwart geklede, bruidspaar stram naast elkaar, met geblankette gezichten en zwartomrande ogen, zij met een donker beertje in haar armen. Uit een luidspreker slierde Chopins bekende rouwmuziek. Aan het baldakijn hing een aantal glazen tranen op verschillende hoogte

te wiegelen. Rode en zwarte rozen omlijstten de opbouw van de wagen.

Voor de koets een priester in onbekende pij, die met een wijwaterkwast ter grootte van een zwabber in het rond zwiepte. Achter de koets een stel van achtmaal twee jongemannen en -vrouwen met dodenmaskers voor. Ze zoemden mee met de muziek en sloegen zich zo nu en dan met een klein karwatsje zacht op de borst, in de linkerhand een glimmend zwarte stok waarmee ze langzaam de maat tikten.

- Indrukwekkend, zei Doña Q diep gemeend. Ik zou graag meegelopen hebben als ik uitgenodigd was. Kom we gaan. Ze togen verder, zoals afgesproken straat na straat de vensters monsterend op spiegelbeelden die konden duiden op wandaden van de bewoners, bijvoorbeeld vrouwen- of kindermishandeling of beestachtigheden. De spiegelbeelden vertelden volgens haar inzicht een klaar en duidelijk verhaal.

In een van de vensters zag ze twee mensen plukharen - waarschijnlijk een man en een vrouw - en even later vlogen de losse lichaamsdelen door de glazen kamer, armen, benen, oren, ogen, en de twee hoofden leken overal tegelijk te zijn.

- Avanti! riep Doña Q en sloeg met haar lans de ruit aan diggelen.

Maar zie, in de kamer zaten twee verschrikte mensen aan tafel te eten, beiden een vork naar hun mond brengend, een beweging die halverwege bevroor. Een kind speelde op de vloer met babypoppen.

In een volgend spiegeltafereel was Doña Q getuige van twee mensen die als slangen om elkaar heen kronkelden, ze wipten omhoog, slingerden zich rond elkaar en paarden in de lucht, monden en neusgaten wijdopen als zeer wilde zebrapaarden, waarna ze weer neerdaalden om onmiddellijk erop weer op te veren.

- Wat voor beestachtigheden voeren ze daar uit! riep Doña Q, ze eten elkaar levend op!

- Dat lijkt er niet zo erg op, zei Sancho.

- Welzeker lijkt het erop, zei Doña Q, ik *zie* het toch, kleine lollepot van mij.

-U *ziet* het, zei Sancho.

- Nou dan...

Maar toen ze de ruit ingeslagen had, lagen twee mannen rustig met elkaar op de divan te tortelen en te vrolijken.

- De werkelijkheid is bedrieglijk, zei Doña Q knorrig, en ze is bovenal onbetrouwbaar.

- Geef mij de spiegelbeelden maar, zei Sancho lafhartig.

- Dat ook weer niet, mafketeltje van me, zei Doña Q. Maar hoe dan ook, ik laat me niet door de werkelijkheid de wet voorschrijven.

Trouwens ook niet door herinneringsbeelden, dacht Sancho, want die had ze niet. Als ze die zag of als die zich voor haar ogen zouden materialiseren zou ze ze niet herkennen, of ze zelfs met haar elektrische prikstok te lijf gaan, want alles was voor haar heden.

- Het lijkt wel wat op televisie, merkte Sancho op.

- Nee, ik weet wat televisie is. Die maakt het slechtste in de mens los. Kom we gaan verder.

En wat zag ze daar, nee, zagen we beiden door een keukenraam? Een wasmachine, waarin een kat achter het grote raamoog rondtolde.

- Walgelijk, zei Doña Q, zeker de een of andere sadist of een experimentele cineast die denkt dat hij iets indrukwekkends heeft bedacht, want een kat kruipt er uit zichzelf niet in, laat staan dat die kat de deur achter zich dicht kan doen. Q.E.D.

En ze stormde de keuken in.

En zie, het was zoals ze gezien had: een kat die rondtolde in een wasmachine.

- Zie je wel! zei ze triomfantelijk; het is zoals het is.

- Ja, zei Sancho timide. Maar de volgende keer weer niet.

- Kan zijn, zei ze. Maar ik laat me niet door de werkelijkheid de wet voorschrijven.

.....

Dit is uw leven.

- Laten we beginnen. Uw gezin bestaat uit u, uw vrouw en een stuk of wat kinderen?
- Ja.
- Is uw vrouw een kreng?
- Nee, hoe komt u erbij?
- Kalm aan alstublieft, ik vraag het alleen maar. U houdt van uw vrouw?
- Vanzelfsprekend.
- Hoezo vanzelfsprekend? U zegt het alsof houden-van een kwaliteit op zich is. Ik houd van iemand, dús ik ben een kwalitatief hoogstaand mens. Was het maar zo, of omgekeerd, er wordt van mij gehouden, dus...
- ...
- En uw kinderen, zijn het kleine secreten?
- Waarom zouden ze?
- Omdat het meer regel dan uitzondering is.
- Niet die van mij.
- Puur geluk. Hoeveel zijn het er.
- Ongeveer drie, misschien een kleine vier. Je weet het nooit van tevoren. Misschien zijn het wel uitzonderingen.
- Helaas zijn er daar tegenwoordig weer te veel van. Te veel uitzonderingen maakt iets weer tot een gemeenplaats, even groot als de massa.
- Dank u. Maar wie denkt u zelf dat u bent?
- We hebben het over u. U hebt toegestemd in een vraaggesprek.
- Dit houdt niet in dat ik me alles moet laten welgevallen.
- Toch wel. Maar laten we verdergaan. Wat is het eerste dat u zich herinnert?
- Ik was drie jaar en wou tegen een berg opkruipen om naar de sneeuw aan de top te gaan. Ik kroop en kroop en kreeg het

aldoor kouder. Maar toen ik bovenop was bleek het een heuvel zonder sneeuw. Misschien was alle sneeuw gesmolten.

- Toen u drie jaar was?
- Ik weet nog dat mijn vader een kerfje in de deurpost maakte.
- Aardige man?
- Hij was nogal streng, ik heb een strenge opvoeding gehad.
- Was hij communist?
- Ja, wat bij mij veel verzet opriep.
- ...?
- Omdat hij alles zeker meende te weten. Aan een eigen oordeel kwam je nauwelijks toe. Misschien ben ik daarom detective geworden. Detectie, detectie. Maar op de achtergrond oordeelt als een soort superego nog altijd die communistische vaderautoriteit mee, denk ik wel eens.
- Is uw vader tot het einde communist gebleven?
- Mijn vader was geen communist, ik heb hem gefantaseerd. Ik heb geen vader gehad, ik ben, zoals de schrijver zegt, mijn eigen vader geworden.
- Met een eigen superego?
- Een bloedeigen superego dat mij altijd in de gaten houdt, wat ik ook doe of denk of ontdenk.
- U bent dus detective van beroep?
- Ja.
- Of pseudodetective?
- Dat hangt ervan af.
- Hangt waarvan af?
- Hoe hij zich detecteert.
- Hij?
- Ik.
- Of ik.
- Nja.
- Nooit als een ander?
- Een ander ik.
- En hoe beziet dat andere ik de mens?

- Hoe...?

- Als *zijn* ander? als een hulsel, een hulaan, een hork, een hoekelal?

- Eerder als een kor, een kweer, een kemenal, een kolukal.

- Dat valt in u te waarderen. En hoe gaat dat ik om met het gezag, met god, genom, genurk, genakkel?

- Alsof het om zijn eigen vaderschap gaat, zijn kweerschap, zijn knurkschap, zijn dubbelschap.

- Het is u aan te zien.

- Dank u. Dank u, mijn heerschap, mijn anderschap.

- En wat houdt u in het leven het meeste bezig? Redegeving, ruilverkaveling, remeron, rampoterij?

- Veeleer trampanon, temeritis, sinitis, vilivanitis.

- Maar nu terug naar de realiteit. Hoe wordt men detective?

- Hoe wordt men detective? Door je in te denken hoe de mensen denken of kunnen denken.

- En dus?

- Doe je er goed aan de mensen of de Mens zo slecht mogelijk voor te stellen. Dat is gunstig, want dan vallen de meeste mensen mee. Op de slechten ben ik dan voorbereid en pas dan ben je in staat hen op hun rechte kronkelpaden te volgen.

- En te haten?

- Meestal zonder haat. De allerergsten haat je misschien, maar nog meer haat je hun advocaten-van-kwade-zaken, die onveranderlijk in de toptien van de beste strafpleiters figureren.

- Je ont-dekt dus via de slechteriken de werkelijkheid?

- In je hoofd lok je hun werkelijkheid uit om achter hun denktrajecten te komen.

- Is dat niet corrumperend voor jezelf?

- Nee, gek genoeg niet. Het wekt weerzin en is tegelijk bevrijdend, neutraliserend; het houdt je op het rechte spoor.

- Laten we het hopen.

- En het uiteindelijke doel van al die detectie...?

- Misschien een *reculer pour mieux sauter* of vanuit de luchtvaart gezien: pas na een duikvlucht kun je weer stijgen. Een piloot die te veel hoogte heeft verloren weet dat hij het vliegtuig eerst een duikvlucht moet laten maken om voldoende vaart te winnen en weer te kunnen stijgen.

- Maar de grootste aandrift voor een detective is en blijft, neem ik aan, om de waarheid te onthullen? onverschillig welke?

- Nee, dat is secundair, de waarwerkelijkheid wisselt permanent. Voor alles is er een overweldigende nieuwsgierigheid, naar alles wat waarwerkelijkheid kan zijn.

- Kán zijn?

- Ja, het gaat (hem) in de eerste plaats om *mogelijkheden*, mogelijkheden die mogelijk werkelijkheid kunnen worden, die ont-dekt hij, zoals gezegd, de rest volgt eventueel later. Nieuwsgierigheid heeft het leven vanaf het primitiefste organisme altijd gedreven, kennis van het ándere buiten hem, dat het aftastte en eventueel in zich opnam, waarna het blijvend deel van zijn binnenwereld uitmaakte, wat ook gebeurd is bij alle lichaamscellen van de mens.

- Dus?

- Blijven detecteren, tot alle mogelijkheden uitgeput zijn.

- Je eigen mogelijkheden welteverstaan.

- Van.zelf.sprekend.

- En komt het er niet op neer dat het doel van al die detectie is jezelf te ontdekken?

- Ja en nee, of liever nee, juist het ándere is het doel. En wat je dan ontdekt is dat, naarmate je meer van dat andere ontdekt hebt, je tot dat andere gaat behoren; het is als een leegte die steeds opnieuw gevuld moet worden en dat is goed, het gaat verstarring tegen.

En eigenlijk geldt dat voor de hele menselijke en dierlijke cultuur.

- Wel, ons gesprek loopt ten einde. Het beste met u en ook met uw vrouw en uw drie of vier voortreffelijke kinderen.

- Ik moet dit nog even rechtzetten: ik ben niet getrouwd - een detective hoort zich niet te binden, ook niet aan zichzelf - en ik heb ook geen kinderen.

- Zo horen we nog eens wat. Er valt nog veel mogelijks te ontdekken, ook al zijn we geen beroepsspeurder of privé-oog. *Dit was uw leven* en wij hopen u de volgende keer...

.....

De vormen konden van alles zijn, vormen als onvormen: woekerende wolkformaties, huizengrote kwallen, onbestemd denksel of vormsel van halfmaterie, alles altijd op weg naar andere vormen en verbindingen, opnieuw virtueel geworden realiteiten die zich verdichten en hun oorspronkelijke vorm aannamen en dan weer oplosten, zichtbare denkbeelden die... Soms was iets herkenbaar of raadbaar, waarna het zich ontwikkelde in vage richting, een die toch iets van richting in zich had, om dan weer te verdwijnen in een andere dimensie of een parallelle wereld of tegenwereld. Ook mensvormen gingen in andere vormen over, man in vrouw of regenwolk, een fantasiedier, of tijdelijk opgaand in een nieuwe virtualiteit. Zo ook voelde hij het/zich als hij ernaar keek, verlangend of verontrust of gelaten.

De reis naar Osnabrück

Eerst was het een vluchtige gedachte geweest, een gedachte dus, die in de daaropvolgende maanden enkele malen opgedoken was als spelmogelijkheid (of als spel op zichzelf?). Daarna, vrij onverwachts nog, werd het een reële impuls. Het spelkarakter raakte op de achtergrond en verdween zelfs helemaal: een impuls heeft eerder iets dwangmatigs dan iets speels, ook als hij spelenderwijs is opgebouwd.

Hij was zich dit min of meer bewust - in een situatie als de zijne word je wel gedwongen een permanent alert bewustzijn te ontwikkelen en je bewust te zijn van álles om je heen, al is het maar uit zelfbehoud - of juist vanuit een drang tot zelfdestructie, tot (zelf)bestraffing-van-*anderen*?

Om de kracht van zijn impuls te testen probeerde hij te besluiten níét te gaan, gewoon thuis te blijven, maar het werd hem al snel duidelijk (binnen tien minuten) dat zo'n besluit nauwelijks meer tot zijn wilsmogelijkheden behoorde en des te minder naarmate er meer tijd verstreek: over een half uur zou hij eenvoudig op de wipstoel zitten, de kriebels hebben; hij kende zichzelf - zoals zij hem kende. (Ken uzelf via anderen!) De impuls aanvaardend pakt hij het spoorboekje van het telefoontafeltje, waarop ook de gidsen van Amsterdam en omgeving liggen plus een plattegrond van de stad, en gooit het, na even met hoofd en hand overwogen te hebben wat te doen, in de lucht. Pas de derde keer valt het open neer, met de tabellenreeksen omlaag. Hij schuift zijn vinger en daarna zijn hele hand eronder en draagt het aldus naar de schoorsteenmantel. Pakt het nagelschaartje, keert dan pas het opengeslagen boekje om, sluit tegelijkertijd zijn ogen en prikt op de

linkerbladzijde. Dan opent hij zijn ogen en kijkt.

Speelt geen verrassing (voor zichzelf?), maar is wel opgelucht dat het reisdoel vrij nabij ligt, niet vanwege de tijd - hij heeft álle tijd van de wereld! -, vanwege de kosten. Tegelijkertijd bespeurt hij ook iets van tevredenheid, zoals een mens vaker ervaart wanneer een beslissing gevallen is: alles kan nu verder aan de beslissing overgelaten worden, men trekt zijn handen van zichzelf af; veel staat bij voorbaat vast en wat niet vaststaat is geïmpliceerd in of wordt geconditioneerd door wat wel vaststaat. Amen.

En zo, opgenomen in die geconditioneerde reeks, pakt hij zijn koffertje, vult het met noodzakelijkheden, twee boeken, een weekblad. Dooft de waakvlam van de geiser. Ordent hier en daar nog wat opdat de woning niet rommelig zal lijken voor eventuele, desnoods denkbeeldige blikken, of voor haar eventuele blik.

Kijkt nog even langzaam de huiskamer rond, waarin de dingen nog scherper en reëler aanwezig zijn dan hij ze doorgaans ziet, hoewel hij soms denkt dat ze vooral de laatste maanden hun maximale - en ook maximaal toelaatbare - aanwezigheid hebben bereikt: hun opdringerige nadrukkelijkheid die 1 gevoelsmicron verder kan overgaan in afkeer, walging: de bruinleren fauteuil, de nog maar een half jaar geleden aangeschafte discotoren met zijn glimmende aluminium panelen, de kamerplanten, de grote gatenplant, de eettafel, de Spaanse touwlamp, de abstract-landschappelijke ets boven de schoorsteenmantel zonder kachel - en overal tijd, tijd, tijd, in alle hoeken en gaten, soms in de vorm van licht, dan weer massief als de dingen die hij waarneemt en die bestaan uit gestolde tijd, tijd. En plotseling moet hij zijn hoofd afwenden: het verzadigingspunt is bereikt. Hij schudt zijn hoofd, als een vrouw die onder de douche is geweest en die meer haren heeft dan hij, haren van tijd. (Zij.)

Neemt dan het wekkertje van de schoorsteenmantel en windt het op. (Time must go on./ De tijd moet

blijven.) Het zal nu nog zo'n 28 uur door blijven lopen tijdens zijn afwezigheid en tikken, de tijd tikken & vertikken. Daarna zal het, na een vertraging van korte duur, vrij abrupt stilstaan. Het idee had hij eens gelezen in een roman en de zinloosheid van de handeling had aan hem geappelleerd; de herhaling door hem versterkte nog het absurde karakter, vooral bij de gedachte aan het uitgestelde moment van stilstaan.

In de deuropening draait hij zich nog even om en het is of in de tegenoverliggende wand een barst ontstaat. Dan vindt hij het de hoogste tijd om te vertrekken. De barst zit er overigens al jaren in.

Onder aan de trap liggen de krant en de post. De krant laat hij liggen waar hij ligt, op de mat voor de deur. De post pakt hij op - kan het niet laten - want een dag zonder brief / is als een huis zonder zon - zou je zo als reclamezin aan de Posterijen kunnen verkopen.

Werpt daarna, als blijkt dat er niets bij is dat enige verwachting wekt, de brief, de kaarten en de folder weer ongelezen op de mat.

Er ligt stof op het glanzende hout van de trap naast de loper. Hij strijkt er met zijn vinger wat van op, bekijkt het afwezig - denkt eraan hoe zij gereageerd zou hebben - en probeert het terug te blazen op de plek waar het gelegen heeft, omdat die nu obsceen schoon en glimmend lijkt.

Wanneer hij op de tram stapt, met zijn rechtervoet op de tree, en zich omhoog duwt, is het of hij voor 't eerst na lange tijd iets doelgerichts doet, niet zozeer iets zinvols - of het moet de handeling zelf zijn die zinvol is in een groter geheel dat niet zinvol is maar wel een doel kent - dan wel iets dat hem tenminste het *gevoel* geeft op weg te zijn, naar een doel dat vaststaat en dat, zinvol of niet, in ieder geval door hem gekozen is of dat hij door het toeval voor zich heeft *laten* kiezen. En plotseling lijken de stad en het leven in de stad ook weer wat doel-

gevoeliger geworden, geanimeerder haast, en zo, denkt hij, zien de mensen in de tram er ook uit.

Hij gaat zitten met het koffertje tussen zijn benen en voelt zich reiziger in eigen stad en eigen tijd of stadtijd. De etalages van de winkels waar de tram langs rijdt en die hij kan dromen bekijkt hij als juist wakker, maar nog net niet helemaal. Ziet voor 't eerst weer de lichtval op de gevels van de oude huizen, het late nazomerlicht zoals de zeventiende-eeuwse schilders het moeten hebben gezien. Op een van de hoge ramen hebben de bewoners een meer dan levensgroot hoofd geplakt van doorschijnend plastic: het jonge gezicht, waarschijnlijk van een vereerde revolutionair of sociaal denker, open & blanco, het haar, de wenkbrauwen, de ogen, de snor en de schouderpartij van een halfdoorzichtig rasterachtig zwart.

Halverwege de route is de trambaan opgebroken. De wagens rijden voorzichtig en bonkend over de rails, terwijl de jonge arbeiders, de getatoeëerde armen bloot, grijnzend toekijken en onverstaanbare opmerkingen maken over de gezichten achter het glas.

De mensen zouden zich meer kortlopende doelen moeten stellen denkt hij, bij wijze van tijdobligaties of als kortlopende spaarbrieven. Had er gisteren net een moeten verkopen om de hypotheek te kunnen betalen. Denkt: ik zal wel nooit meer helemáál wakker worden - schudt de opkomende melancholie met een ruk uit zijn hoofd weg.

In het centrum, als de tram is volgelopen, staat hij op en biedt zijn plaats aan aan een vrouw van een jaar of vijfenzestig, zeventig. Ze kijkt hem verrast aan alsof hij iemand uit de zeventiende eeuw is en glimlacht. Dit irriteert hem; iedereen moet zijn rol kunnen spelen, ook hij doet het.

Na bij het grenswisselkantoor in de hal voor honderdvijftig gulden Duitse marken gekocht te hebben gaat hij naar een van de loketten om een kaartje te kopen. En opnieuw heeft hij het gekke gevoel als zou hij ongeveer zeven maanden geleden voor

het laatst een even doelvolle handeling hebben verricht. Helemaal waar is dit niet, want de collages die hij maakt geven hem hetzelfde gevoel in het klein, tegen dezelfde zeurderige achtergrond.

Hij moet de naam van de stad herhalen - Osnabrück - omdat hij hem de eerste keer te zacht uitsprak, alsof hij er zich toch een beetje voor schaamde. De tweede keer zegt hij de naam nadrukkelijker: *Osnabrück*, maar het animerende effect wordt er niet groter door, eerder zwakker, alsof zich tevens de discrepantie tussen de stelligheid van zijn naam en reisdoel én de labiliteit en leegheid van zijn bestaan, met inbegrip van de werkelijke betekenis van de reis, nadrukkelijker opdringt.

De coupé is bijna leeg. Er zit alleen een meisje. Een paar minuten voor vertrektijd komt er overdreven hijgend nog een man binnen die zich in het hoekplaatsje tegenover hem nestelt. Als de trein begint te rijden zegt de man: - Daar gaan we!

Bij het horen van deze woorden pakt hij meteen maar een boek uit zijn koffer, in de onredelijke hoop dat de man niet verder dan tot Amersfoort mee zal reizen.

Met het boek, een bewust levenloos voorwerp, in zijn handen kijkt hij naar het landschap; en - weer halfafwezig - is het of hij, de trein met hem achter het raam, heel traag over een boomblad beweegt, over het bladgroen, de nerven, het rasterachtige oppervlak met onvoelbare putjes en bobbeltjes, traag als een rups die al kruipend de tijd opeet. De sensatie verwekt een lichte schrikreactie omdat het even lijkt of het blad beweegt en de trein stilstaat. Het blad lijkt op het boomblad grootformaat dat hij onlangs in een collage verwerkt heeft, met erop een reusachtige gelede rups. Het blad had hij, zoals de techniek die hij toepaste het eiste, geschonden en gekreukeld en gedeeltelijk beplakt met andere geschonden dingen zodat er een vreemd mengbeeld was ontstaan dat zijn stemming weergaf. Zijn gevoelsschommelingen waren duidelijk aan de

bewerking van het materiaal af te lezen, aan de richting die de compositie van de voorgevormde beelden, gewild of ongewild, maar meestal ongewild, insloeg en het uiteindelijk resultaat was voor hem zelf vaak een verrassing. Het gaf een zekere voldoening dat hij zich eindelijk met het materiaal dat hij gedurende een jaar of tien had verzameld bezig kon houden - zijn *hobby* -, maar dat het min of meer gedwongen gebeurde vergalde voor een goed deel het plezier. En het zou nooit een nieuw beroep van hem kunnen worden, daar was zijn beeldend talent niet groot genoeg voor.

Het boomblad was opgegaan in het weidelandschap buiten. Er waren sloten, koeien, boerderijen met kleine hooibergen onder rieten kappen, paarden, autowrakken. Het was goed er naar te kijken, scherp, helder en goed. Het volle groen van de struiken en lage bomen rond de oude, op lage vluchtheuvels gelegen boerderijen; de landwegen, kenbaar aan de ruysdaeliaanse bomenrijen, populieren die van onderop begonnen te ontbladeren: het fijne netwerk van de takken dat naar boven toe dichter werd, alleen de kruin was nog zomers vol; zo nu en dan een brede vaart met woonschepen langs de wallenkanten en soms, midden in de weilanden, een enkel maïsveld en eenmaal, stil en geïsoleerd, een bijna onwerkelijk wit aandoende zwaan.

En dan, van het ene moment op het andere, is er weer de dreiging van de melancholie, nog niet de melancholie zelf maar, zoals vaker, de dreigende aanwezigheid op de achtergrond, bijvoorbeeld nu op de achtergrond van het landschap, als avondmist die vanuit sloten begint op te komen, de eerste mistige dampslierten die het begin zijn van een somberder tegenwereld waarin alles wat contouren heeft opgaat en verdwijnt. Maar de ervaring had hem geleerd dat de dreiging vaak wijkt als je je aandacht - snel - van het gevaar of de mogelijkheid ervan afwendt en op iets anders richt.

Luistert naar de man die begonnen is tegen het meisje aan te praten. Ze heeft een

tijdschrift op haar schoot, maar de woorden van de man dwingen haar tot luisteren. Ze is blijkbaar toeschietelijker dan hij. De man - hij zal een jaar of veertig, vijfenveertig zijn - heeft, hoewel het tamelijk warm is, zijn alpinopet of baskenmuts opgehouden; hij heeft trouwens ook de bouw van een Bask, korte gedrongen gestalte met een wat bollig gezicht. Onder zijn corduroyjasje draagt hij een vest waarvan de onderste knoop open is om zijn buik wat meer ademruimte te geven. In zijn gezicht lijken de twee donkere ogen beide een andere kant uit te kijken en alles tegelijk te zien of tenminste twee dingen tegelijk; de aandacht van degene die naar hém kijkt wordt daarentegen afgeleid, behalve door de ogen, door twee opvallend zware wenkbrauwen die als huifjes van een dakkapel boven de oogleden staan. Het vel van de wangen is roze en doet, vooral door de wijde poriën en een paar nerfachtige littekens, denken aan de huid van koeienuiers.

Het meisje heeft een smal bleek gezicht; lange witte haren vallen over haar wangen en slapen; ze lijkt een jaar of vijfentwintig en zou een werkloze onderwijzeres kunnen zijn of een - werkloze - sociaal werkster of secretaresse, anders niet; als ze iets anders zou kunnen zijn zou ik het denken, denkt hij. De man zegt: - Je weet gewoon niet wat je overkomt. Je gaat uit Haarlem weg en het is veertien graden; je hebt het koud en denkt: had ik toch maar een jas meegenomen, en een paar uur later loop je te puffen van de hitte in Limburg, want daar is het tien graden warmer; tién!

Hij houdt zijn beide handen, met de tien vingers gespreid, omhoog. Aan de linker ringvinger ontbreekt een kootje.

- Het is gewoon of je in een ander land loopt.

- De verschillen zijn erg groot, zegt het meisje, je ziet het 's avonds op de weerkaart van de tv na het nieuws van acht uur.

- Die weerkaart is één ding, zegt de man, maar als ik in Haarlem terug ben en ik zie 's avonds die weerkaart, dan denk ik: daar, waar het 22 graden is, daar ben ik geweest - hij priemt

met zijn vinger in de ruimte tegenover hem -, maar op die weerkaart *zelf* ben ik niet geweest, dus -

Voelend dat de man hem aan zal kijken en met zijn ogen om bijval vragen kijkt hij vlug weer in zijn boek, maar hij blijft de lege weerkaart en de man en het meisje voor zich zien, bijna even duidelijk als wanneer hij zijn blik op hen richt; ook zijn verbeelding is het laatste half jaar gevoeliger geworden en het gaat hem veel gemakkelijker af dan vroeger beelden op te roepen en dingen voor zich te zien die er niet zijn, te gemakkelijk misschien.

Toch is het oppassen geblazen, met eenzaamheidsgevoelens, vooral als er melancholie in het spel is, denkt hij; je kijkt naar iets, bijvoorbeeld naar een treincoupé met mensen erin en meteen wordt het een innerlijk beeld; binnen de kortste keren verinnerlijkt alles en iedereen en op den duur besta je alleen nog maar vanbinnen. En eenmaal opgesloten in die binnenwereld treed je er niet gemakkelijk meer uit, de zelfopgeworpen drempels naar de buitenwereld worden al hoger, hij wist ervan mee te praten.

Hij neemt nog eens de proef op de som. Kijkt naar een van de koeien buiten, een overgekweekt log beest dat nauwelijks meer op zijn poten kan staan zo zwaar is zijn zwart-witte lijf en onmiddellijk is de koe ín hem, hij is ermee gevuld en niet alleen met het *idee* koe, is er zozeer en zo lijfelijk mee gevuld dat hij zelfs de zwaarte ervan ervaart, de druk van de melk in de uiers, de obscene bolle zwaarte van de hangende uiers met hun roze grove huid - en *dat allemaal zonder dat hij de ogen sluit*.

Nog even, denkt hij, nog even en ik voel de aandrang om melk te geven in mij, zeker als ik de ogen sluit.

/ En keert terug naar de coupé die zijn realiteit is en die, zogezegd, zijn spatiale realiteitsprincipe vertegenwoordigt. Denkt: niet helemaal eerlijk als ik wel naar hen kijk en luister om mijn evenwicht te handhaven en mij aan hun concreetheid vastklem, terwijl ik zelf mijn woorden voor mij hou.

De man praatte nog steeds. Het gaat nu over zijn zakelijke bezigheden. Aan sommige dingen tilt hij niet zwaar, aan andere: wel. Het meisje knikt, bijna mechanisch, als een pop; een enkele maal leest ze vluchtig een passage in het tijdschrift op haar schoot. De man bezit een enigszins bollende buik onder zijn vest en broek en deze zit zo te zien vol woorden: hij ziet ze kroelen & krioelen als torren of heel kleine zwarte muizen, zwarte gevleugelde muisjes die uit zijn mond zwermen als hij, wat de man zo nu en dan doet, met zijn onderarm op zijn buik drukt. Ze dwarrelen op en verdwijnen in een reproductie die schuin boven zijn hoofd hangt, als aangezogen door de kleuren en kleurvormen.

Het is een zandkleurige woestijn met grijs-gele oneffenheden. Over de horizon hangt omgeklapt een groot ouderwets vestzakhorloge. De ene, gebroken, wijzer staat op oneindig of op niets. Links is er een soort poort, die van been gemaakt lijkt en die misschien wel een onderdeel van een skelet is of was, zij het van een vreemdsoortig wezen of niet bestaand dier. Op de voorgrond zwellen twee lage heuvels als de twee bulten van een kameel die onder het zand kruipt. Als je er langer naar kijkt zie je de bulten bewegen, zonder dat ze van hun plaats komen, alsof het element tijd of tijdruimte is weggevallen. Het horloge daarentegen blijft doodstil liggen, zoals ook de rest van het landschap er levenloos en stil bijligt onder de eveneens zandkleurige maar wat geliger lucht erboven.

De reproductie ernaast - aan de wand van ieder compartiment hangen er steeds twee naast elkaar - toont geen afbeeldingen van iets. De hele ondergrond is leerbruin maar op zichzelf al boeiend door de vele tintvariaties en de streken van penseel of mes. Op de bovenste helft van dit bruine veld een min of meer ovale zwarte zon, niet al te scherp van contour, en schuin eronder een grote heldergele vlek met protuberansen alsof de vlek explodeert of zich, vooral vanwege de enkele uitmiddel-

puntige vegen of spatten in een voortdurende *staat* van explosie bevindt. De drie kleuren zijn fraai op elkaar afgestemd en als hij zou moeten kiezen welke van de twee reproducties hij thuis aan de wand zou willen hebben dan koos hij deze.

- Het is mijn tijd niet, zei hij. Niet meer of nog niet.
- Dat is het probleem, zei ze.
- Hij heeft de kwaliteit er niet meer van, het is een tijd zonder perspectief.
- Dan zul je met een tijd zonder perspectief moeten leren leven.
- Dat kan ik niet. Of nog niet.
- Dat is het probleem.
- Ik zou zelfmoord kunnen plegen, over een paar jaar.
- Dat kan, zei ze. Maar dan kun je wel aan de gang blijven.
- God wat een psycholoog, zei hij.
- Amuseer je, zei ze, en ik meen het. Tot vanmiddag.

Na het grasland en de plassen, half dichtgegroeid met riet en biezen en plompenbladen komt ook voor hem de heide en komen de naald- en beukenbomen en het eikenhakhout als een verrassing, je wist dat ze er waren, maar ze blijken er ook te zijn of wéér te zijn; zandpaden van wit sier- of huisvlijtzand schitteren er doorheen en voeren naar oneffen horizonten waarboven en waaronder kraaien vliegen en een grotere vogel die waarschijnlijk een buizerd is of een vliegtuig.

Naast en tussen de villa's planeren de tuinen met hun overdreven weelderige struiken en bloemen. Ze wandelen er langs, op weg naar de heide; de 2cv hebben ze op de brink van het dorp achtergelaten, met een touw vastgelegd aan een boom. Kleine en middelgrote waakhonden begeleiden hen blaffend van hek naar hek en van tuin tot tuin. Sommige van de struiken geuren of ruiken sterk en herfstig, ook al is het zomer.

In minstens drie van de tuinen staan tuinkabouters, midden op een groen gazon of in een bloemperk. Een van de kabou-

ters begint te dribbelen op het moment dat ze naar hem kijken - ook dan al -, hij duwt een kleine kruiwagen voort waarin een zandschepje ligt en een omgevallen pot met geraniums. Ze neemt zijn hand en zwaait ermee. Die dingen gebeuren denkt hij. (Gebeur*den*.) Later, ergens in de oneffen verte, spelen ze tussen het eikenhakhout in het slechts half met heide begroeide fijnwitte zand. Haar lange blonde haren verschillen nauwelijks van kleur met het zand; haar onderlichaam daarentegen is duidelijker witter - ook het zijne -, terwijl het harde krulhaar van wat hij haar Bermudadriehoekje noemt - je verdwijnt erin op een mysterieuze wijze - weer donkerder is dan het hoofdhaar en op een soort donkerblonde heide lijkt. De geblokte omhooggeschoven rok haakt hij los en spreidt hij onder haar.

Als ze 's avonds thuiskomen zitten hun kleren en heidewarme lichamen nog onder het zand.

Die dingen gebeuren denkt hij. (Gebeurden.) Het landschap ligt gevat in het venster van de tegenoverliggende wand. Kennelijk heeft hij er met starende ogen naar gekeken en heeft het meisje op de bank schuin tegenover hem gedacht dat hij naar háár keek, want ze kijkt hém aan en bloost.

Hij slaat zijn ogen neer. Herkennings- en herinneringspunten zijn vaak pijnpunten, denk hij, ze liggen overal in het landschap verspreid, een landschap van tijd, en het heeft geen zin ze te vermijden, zelfs al zou het kunnen.

De conducteur komt langs. Hij overhandigt het kaartje. De conducteur knipt erin. Hij denkt: *Au!*

en meent even zelf iets te voelen.

Het gras is minder groen geworden, het kleurt hier geler, vanwege de drogere grond en onder de bomen van de bospartijen, meest beuken en eiken, liggen de bruine bladeren van vele jaren, bijna voelbaar bros en knisperend.

En dan is er het hevigwitte, zonovergoten treinwachtershuisje - haast kun je het water van de zon horen plassen en vloeien langs de muren.
Dan volgen weer kudden zwartbonte koeien.

Denkt: Als ik niet kijk gebeurt er altijd iets *niet*.
En denkt hierover na.

- Het verschil is, zei hij, of voor mijn part het schijnbare verschil, dat je iets voor en met anderen doet.
- Maar vroeger dan, toen ook iedereen voor zichzelf zorgde?
- Toen was er de noodzaak om je in leven te houden. Ik wórd in leven gehouden. Alleen vraag niet hoe.

De man stapt inderdaad in Amersfoort uit. Zou hij ook in Hilversum uitgestapt zijn als hij gedacht had dat hij in Hilversum uit zou stappen?

Er hebben enkele nieuwe reizigers in de coupé plaatsgenomen. Een ervan is een man van een jaar of vijftig, pakweg vijfenvijftig; hij heeft een korte gedrongen gestalte en een wat bollig gezicht waarin de opvallend grote poriën duidelijk te zien zijn, vooral op de konen en in de neusvleugels; door een paar nerfachtige littekens op de linkerwang doet het gezicht hem om de een of andere reden denken aan dat van een slager, of een chirurg, wat de man waarschijnlijk niet is, eerder lijkt hij op een boer bij wie iemand met een ploeg over de wangen is gegaan. Zijn donkere ogen onder borstelige wenkbrauwen loensen een beetje, waardoor het lijkt of hij minstens twee kanten tegelijk uit kijkt, bijvoorbeeld naar het meisje bij het raam en tegelijk in zijn vestzakje. De man draagt een bruin corduroyjasje bij een beige ribcordbroek en een bruingestreept overhemd met open boord. Op zijn hoofd heeft hij een klein ja-

gerspetje dat hij ondanks de warmte en zijn open overhemd niet afzet.

Behalve de man zijn er ook twee bejaarden ingestapt, waarschijnlijk reizend op een bejaardenkaart - op *twee* bejaardenkaarten; het werkt vertederend: *Twee bejaardenkaarten samen*. Ze hebben zich na enig heen en weer gedraai geïnstalleerd of ze niet van plan zijn de eerstvolgende uren, of dagen, op te staan en de trein te verlaten, de vrouw langdurig haar rok schikkend en rechttrekkend, de man zijn broekspijpen ophalend, een gebaar dat hij in jaren niet meer heeft gezien, althans niet bewust. Handen en gezicht van de man, die strammer is dan de vrouw - beiden zijn waarschijnlijk tussen de zeventig en vijfenzeventig - bezitten levervlekken en rimpels die hem bijna pijnlijk menselijk maken; het gezicht van de vrouw is nog meer gerimpeld en ze doet hem sterk denken aan een andere oude vrouw in een horlogewinkel enkele jaren geleden.

/ Hij stond op zijn beurt te wachten, zijn horloge liep achter en was waarschijnlijk aan een schoonmaakbeurt toe. Voor hem twee aardige en ook aardig ogende oude mensen, minstens tachtig allebei, van wie de vrouw een nieuw polshorlogebandje nodig had. Zij zat op een kruk, hij stond hoog en rijzig naast haar, glimlachend. Beiden hadden sneeuwwit haar. De vrouw hield een smal zwart bandje van zijde of kunststof om haar pols en bekeek het.

De man zei: - Je mag ook wel een gouden of zilveren bandje...

- Ach nee, zei ze, dit dient mijn tijd wel uit.

De man glimlachte mild, maar hém die zoveel jonger was ging het door merg en been. Mijn tijd dient het wel uit.

Maar misschien raken oude mensen aan de gedachte gewend, dacht hij, en was dit de goede manier om erover te praten; hijzelf was er nog te jong voor.

En nu dit beeld van jaren geleden weer opkomt besluit hij lang naar de gezichten van de oude mensen in de coupé te kij-

ken; hij heeft er de gelegenheid toe; hij heeft zich de gelegenheid geschápen, in Amsterdam al.

De man in het corduroyjasje heeft inmiddels uitvoerig de coupé rondgekeken en iedereen iets te lang aangestaard met een van nature vragende blik. Hij zegt: - Ik woon in Lunteren en daar blijf ik wonen.

Niemand reageert.

- Ze kunnen me wat, voegt hij eraan toe.

Het meisje zegt: - Bij ons in de buurt woonde vroeger iemand die ook altijd zei dat ie niet wou verhuizen.

- Ik ben die man, zegt hij. Ik ken jou, jij hebt vroeger ook in Lunteren gewoond.

- Acht jaar geleden, zegt ze. Ik dacht al, u lijkt op iemand die ik van gezicht ken.

- Precies, zegt de man, ik ben die man; en hiermee wil ik maar zeggen dat er al die tijd niets veranderd is en dat ik niet vertrek, zelfs al moet ik mijn hele huis opeten.

- Hebt u dat dan nog niet op, vraagt het meisje.

- Moet ik dat leuk vinden, zegt de man, moet ik dat nou werkelijk leuk vinden?

Hij spreidt zijn handen in een gebaar van machteloosheid naar wie tegenover hem zit.

- Ik bedoel, u behoeft het niet in één keer op te eten. U zou met het schuurtje kunnen beginnen.

Ze is door het dolle heen.

- Mijn god, zegt de man getergd en geteisterd, daar heb ik al die jaren voor in Lunteren gewoond.

Ze zei: - Als je niet met je gedwongen vrije tijd kunt leven zul je niet met mij kunnen leven. In deze volgorde.

Hij neemt opnieuw de gezichten van zijn medereizigers in zich op en ze komen hem al vertrouwder voor; hoe kleiner de ruimte hoe vlugger het blijkbaar plaatsvindt, als in het dorp waar

hij opgegroeid is en waar hij ieder gezicht *kende*, iedere mond, iedere rimpel bijna en zeker iedere persoonlijke gang, ook vanuit de verte en op de rug gezien. En hoe indringender hij keek hoe interessanter de gezichten werden, zelfs de nietszeggende. Iedereen heeft een interessanter gezicht dan ik, denk hij, terwijl hij zijn gezicht in het spiegelglas probeert te zien. Denkt: hopelijk kijkt er op dit moment ook iemand indringend naar mij. Of juist liever niet?

/ Herinnert zich dat hij zich vroeger wel eens de opdracht stelde een gezicht helemaal uit het niets op te bouwen, zonder van enige bekende trek uit te gaan, maar het bleek een onmogelijke opgave: altijd slopen er onderdelen in van iemand die hij kende of van een gezicht dat hij juist had gezien: een neus, een mondhoek, ogen, een litteken, een moedervlek of wrat. Bovenal was het een zinloze doelstelling geweest, een on-menselijke.

Haalbaarder zou wellicht geweest zijn om van een bekend menselijk gezicht uit te gaan om vervolgens de trekken een voor een te elimineren, enkele of alle, tot ten slotte alleen de invulbare huls van de menselijke fysionomie overbleef, iets dat de abstraherende expressionistische schilders deden. Of was ook dit onmogelijk?

Hij wendt zijn gezicht af van de andere gezichten, alsof het spiegels zijn.

En plotseling is het of er een grote zwerm warme vlinders opstijgt in de coupé, uit het niets, in het niets.

De telefoon ging. (Ging soms een hele dag *niet*.) De telefoon ging. (Ze belden elkaar minstens één keer per week en een paar maal hadden ze elkaar zelfs opgezocht als-het-zo-uitkwam. Het stadium van ruziën lag achter hen, dat van hoopvolle berusting had zijn intrede gedaan, althans bij hem. (Hoopvol?)) Hij nam de hoorn op.

- Hebt u ook kinderen?
- Twee, antwoordt hij, bij mijn eerste vrouw, van vier en zeven jaar.
- Zijn ze bij uw vrouw?
- Ja.
- ...?
- Er valt mee te leven, zegt hij.

Maar hij heeft helemaal geen kinderen, noch een eerste vrouw. En hij realiseert zich dat dit de eerste keer is dat hij, opzettelijk, in de werkelijkheid fantaseert, *werkelijkheid* fantaseert en het gevoel dat hij hierbij heeft is heel gemengd: het is avontuurlijk en verleidelijk - de durf of de oneerlijkheid heeft hij nooit eerder opgebracht - én het is gevaarlijk: werkelijkheid die werkelijkheid uitlokt, woorden die werkelijkheid uitlokken of andere woorden die werkelijkheid suggereren maar die het niet *zijn* zoals in de literatuur. Het is als op de rand van iets; of van niets en hij heeft het gevoel dat hij het niet vaker moet doen.

Soms lijkt de trein een grote koelkast, die je hoort aanslaan als de deur naar de keuken openstaat.

Ze zaten in een restaurant in de Utrechtsestraat. Het was er vol, vol mensen, een, twee honden onder de tafeltjes: hun omhooggedraaide ogen als je er langs liep. Er lag fijn wit zand op de houten vloer.

Verder de hele aankleding van hout: wanden, tafeltjes, stoelen, tapkast. Nieuw-oud, maar wel aardig.

Aan een éénpersoonstafeltje tegenover hen zat een jonge man van een jaar of vijfendertig, achtendertig; hij had de lichtstblauwe ogen die hij ooit gezien had - er is op een dag altijd wel iets dat overtreffender is dan al het andere dat je gezien of meegemaakt hebt - en hij droeg tijdens het eten zwartleren handschoenen met opengewerkte rug en een open gleuf in de zwemvliesachtige verbinding tussen duim en wijsvinger;

zijn korte gitzwarte haar zat met brillantine op zijn schedel en voorhoofd geplakt.

Toen ze naar hem keken keek de jonge man terug, uitdagend noch defensief - hij was het gewend bekeken te worden - en zij sloegen hun ogen neer op de spijskaart.

- Ik wil álles! zei ze uitbundig.
- Alles hebben de anderen al opgegeten, zei hij, wij krijgen alleen wat er over is.
- Zolang er nog zeetong is vind ik het goed.

De trein rijdt nu door een streek met veel pluimveebedrijven; rond de lange lage schuren krioelen velden met tienduizenden scharrelkippen en -kuikens, een enkele maal eenden of ganzen. Boven de gebouwen uit steken de smalle ronde voedertanks. Op het dak van een van de schuren prijkt een roodgeschilderde ijzeren haan; zijn gekraai is tot in de trein te horen. (Op sommige erven scharrelt echter geen enkele kip.)

Een tijdlang volgt de snelweg de spoorbaan - soms rijdt een vrachtauto een tijdje met de trein mee, je kon de belettering lezen, en de gezichten in de privéauto's wenden zich allemaal naar de trein, kinderen wuiven geestdriftig -, dan weer verwijdert de weg zich en zie je de aluminium vangrails op hun eentje door het land lopen, waarna beide verkeersaders weer samenkomen, even pauzeren bij een parkeerplaats, een benzinestation of een restaurant, om zich vervolgens weer te splitsen en een eigen weg door het land te weven. En alles geschiedt, van zijn hoge treinzetel uit gezien, in volmaakte harmonie: de auto's lijken vredig te grazen, zich als koeien een weg te eten. (Ja.)

Langs de spoorbaan, vooral in de buurt van de dorpen, liggen veel volkstuintjes, goedkoop margeland waarop een overdaad aan jonge sla, groene kool, boerenkool, aardappelplanten, tomaten, de ranken van de snij- & sperzieboon, wortelgroen, dahlia's, gladiolen, asters; een houten kot om gereedschap in op te bergen. Leuk om te hebben. (‘Beter dan niks.’) (Ja.)

Ook hier, op de gekste plaatsen, zo nu en dan een autowrak,

alsof het als total loss uit de hemel is neergedaald, zonder iets of iemand erin. (Ja.)

Dan de Veluwe, een brok milieuvriendelijke natuur met milieuvriendelijke dieren en overwegend milieuvriendelijke mensen.

En prompt graast er enkele ogenblikken een echt hert onderaan de berm van de spoordijk. Het echte hert laat zich niet opschrikken door de trein - hij kent het geluid en de aanwezigheid - maar blijft rustig dooreten van de hoge sprieten. Iedereen is vertederd en er gaat een golfslag van emoties door de trein, als in een binnenbad met kunstmatig opgewekte golven die hoog oplopen en tegen de randen slaan.

Daarna ebt de emotie vrij snel weer weg en richt zich, gelijkmatiger nu, op de juist in bloei staande heide, met de lage dennen erin en heuvels van onbetreden stuifzand, geheimzinnige bospaadjes, een verloren of weggeworpen tas, een eenzame wandelaar met wandelstok.

- Als we een kind willen moeten we het nu doen, zei ze, anders is het te laat.

- Daar heb je gelijk in, zei hij. Anders worden we meteen grootmoeder en grootvader.

- Of we doen het niet, zei ze, maar dan besluiten we het nú.

- Akkoord. Wat wil je?

- Wat wil jíj?

Het was de vijfde maal in drie jaar dat het onderwerp aan de orde was gesteld en de - open - vraag was iedere keer in de ruimte blijven hangen als een dringend vraagteken dat ook achter hun rug nog zichtbaar of voelbaar bleef.

Het ‘probleem’ was aan alle kanten bekeken, het voor en tegen uitentreuren afgewogen, vooral het tegen, dus dat hoefde niet opnieuw te gebeuren. En de verleiding was hem bekend uit het begin van hun verhouding: het donkere, irrationele en wat afgrondelijke gevoel - op onverhoedse, impulsieve momenten - zijn zaad te laten gaan en iets levends te verwekken

dat een kind werd. Maar hij had het altijd in toom weten te houden en later was het allemaal beter geregeld of afgewogen, ook zijn gevoel, ook hun gevoel. Beiden hadden ze kinderen wel aardig, aandoenlijk en aanhalig gevonden, maar niet aandoenlijk en aanhalig genoeg om er zelf een te nemen. Maar het Idee was blijven lokken - als idee, als mogelijkheid, als creatieve toevalstreffer of als Russische roulette, als gevoel, als gevoelsidee, alles tezamen een complex vormend dat misschien groter was dan de complexiteit van een kind van vlees en bloed, althans wat hun gevoelens tegenover dat reële kind betrof. Zelfs het eventuele geslacht van het gevoelsidee was al besproken. Alleen tot naamgeving waren ze wijselijk niet overgegaan, want naamgeven maakte het spel gevaarlijker, concreter: een naam zou wel eens een grotere zuigkracht kunnen ontwikkelen in de richting van een positieve beslissing.

En even - nu - vertederde het idee hem opnieuw, en denkend dat ze het in haar hart graag wilde, omdat zij het was die er tot drie keer toe over begonnen was, zei hij: - Nou laten we het dan maar doen als jij het graag wilt.

Haar pupillen werden groot van schrik.

- Maar dan moet ik mijn baan opgeven, zei ze, en -

- Ik dacht dat je het graag wilde, zei hij.

Ze begon te huilen.

- Wil je het dan niet?

- Ik weet het niet.

- Dan doen we het niet hoor, zei hij en streek met zijn hand over haar lange blonde haar.

- God was een psycholoog, zei ze, nog nasniffend. (Haal op die hei!)

- Ik heb niks psychologisch gezegd, zei hij, verbaasd tot in het diepst van zijn idee. Wil je het dan wél?

- Mijn god, wat ben je toch een psycholoog, zei ze.

Het scherpe licht op zijn ogen van de hoge luchten buiten, het zandlopersritme van de trein en de warmte als de zon door-

breekt maken hem doezelig. Maar hij wil liever niet slapen, slapen kun je thuis genoeg doen. Tijd genoeg.

Op een veldje tussen manshoge struiken heeft een tractor de grijszwarte aarde omgelegd. Naast het veldje staat een kleine boerderij met een grasveldje ervoor waarop een geit graast. De boerderij - nauwelijks groter dan een arbeiderswoning - is amper groot genoeg voor twee personen. Aan de wegzijde is de oude boer doende de wortels van een omgehakte boom uit te graven. Hij staat in gebogen houding over zijn schop.

Hij wist niet hoe lang hij geslapen had: voor zijn gevoel is het een half uur, maar als hij zijn ogen opslaat staat de boer er nog steeds in dezelfde gebogen houding, alsof niet hij maar de tijd heeft stilgestaan. En even breekt het zweet hem uit, waarom precies weet hij niet.

Zijn ogen heeft hij onmiddellijk van de boer afgewend. De trein beweegt en de zachte dreun ervaart hij als een opluchting.

Hij knippert een paar maal met zijn ogen, want één oog van de man tegenover hem beweegt zich op een raadselachtige manier van het gezicht naar het bovenlichaam, aarzelt even op de linkerschouder, zwerft langzaam en met kleine rukbewegingen over de romp om, terugkerend, pas in de buurt van de adamsappel te pauzeren. Daarna begint het oogbewegen opnieuw.

Hij probeert het oog te fixeren op een vaste plaats, vrezend zo gebiologeerd te raken - als een klein aapje door een slangenoog - dat hij zijn blik niet van de man af zal kunnen houden en onbeschaamd zal lijken, misschien zelfs homo. Maar een paar maal ontsnapt het oog hem en het lukt hem pas werkelijk als hij erin slaagt het naar de linkeroogkas te kijken. Daar dwingt hij het te blijven en zich te stabiliseren.

Met slaperige halfgeloken ogen gluurt hij naar de al groter wordende zwarte pupil om er ten slotte in te verdwijnen. Daarop wordt het donker vrijwel onmiddellijk weer lichter, het licht heeft een roze, bijna huidroze kleur. Hij staat in het portaal beneden, waar hij juist een brief heeft opgeraapt van de mat

en met zijn pink opengescheurd. De envelop bevat drie aan beide zijden dichtbeschreven vellen.

Hij begint de inhoud gespannen te lezen. Maar pas na anderhalf kantje dringt het tot hem door dat de brief in *zijn eigen handschrift* geschreven is.

Hij houdt de adem in en leest nog aandachtiger. De spanning wordt nu bijna ondraaglijk, want hij weet niet wat hij te lezen zal krijgen al heeft ie het blijkbaar zelf geschreven. Of niet? Ook daar is hij niet zeker van. Een feit is - en het alarmeert hem hoe langer hoe meer - dat van niets de betekenis tot hem doordringt, niet van wat hij leest en niet van wat hij al gelezen heeft en mocht hij ooit iets van de inhoud geweten hebben, dan is hem er niets van bijgebleven; hij kent de woorden wel, kent ze allemaal - en in zeker opzicht komen ze hem zelfs bekend voor, alsof hij ze metterdaad in deze volgorde geschreven heeft of anders al eens in deze volgorde gelezen -, maar iedere betekenis, zo die er is, blijft hem vreemd. En terwijl hij op het schrift tuurt denkt hij: mijn god, begin ik nu al aan hersenverweking te lijden, door het lange nietsdoen?

Het gevoel van onbehagen maakt hem wakker. Hij slikt een paar keer, bevochtigt met zijn tong zijn lippen die droog zijn geworden, likt over zijn verhemelte.

Een holle doffe plof. De plastic dop die van de karnemelkfles springt; hij heeft hem vergeten in de koelkast terug te zetten.

En ineens staat de vrouw die in het hoekplaatsje zit op, recht zich. Haar bewegingen ontvouwen zich bestudeerd langoureus en traag. En vreemd, hoewel het nu tamelijk warm is geworden in de coupé neemt ze een wollen vest van het bagagerek en trekt dit met bijna geile arm- en schouderbewegingen aan, waarbij ze met haar bovenlichaam kronkelt als een stripteaseuse. Daarna pakt ze haar jasje van de haak naast het raam en wringt zich er met dezelfde overdreven en gespeelde bewegingen in.

Hij begint het uitgesproken warm te krijgen en als ze nu ook haar suède jas pakt breekt het zweet hem uit. Tegelijk heeft de warmte iets erotisch, dat sterker wordt als ze ook deze jas begint aan te trekken, tot hij, als ze hem na minutenlang gekronkel en na uitdagende schijn- en vergisbewegingen gemaakt te hebben eindelijk aan heeft, bijna even opgewonden is als toen hij voor 't eerst een naakte vrouw in het echt zag. En wat het allemaal nog raadselachtiger maakt: de vrouw - of is het een man? hij is er eigenlijk niet zo zeker meer van - wordt er niet dikker door! Sterker, het lijkt wel of het lichaam door de kledingstukken heen begint te schemeren, ja duidelijker naarmate ze er meer aantrekt, want ze heeft nu opnieuw een suède jasje van de haak genomen - of misschien wel hetzelfde - en is begonnen deze onder al heviger en geilere kronkelbewegingen over haar oude kledinglaag aan te brengen waarbij haar armen golven als beenloze ledematen van een nimf, en dan als ze de jas aan heeft - dichtknopen doet ze hem niet eens meer - neemt ze meteen een nieuwe, of dezelfde jas, tot hij meent haar naakte lichaam duidelijk te kunnen ontwaren. Het klamme zweet doet zijn hemd op zijn rug kleven, maar wanneer hij zijn mond opent om haar te waarschuwen - ze bevindt zich tenslotte in een coupé waar andere mensen zitten, al is ze zich dit niet bewust - wordt hij met een schok wakker. Door de droom en misschien ook door het constante trillen & het zacht ritmische schokken van de trein heeft hij een erectie gekregen. Hij slaat zijn benen over elkaar en kijkt naar de vrouw die in haar hoekje zit te lezen, koel en afstandelijk.

De trein glijdt nu langs de achtertuinen van een blok rijtjeshuizen.
(Schoenendoostuinen: een kijkgat van rood cellofaan in de schutting. Hij staat als jongen in de tuin; de trein is een puffend en hijgend paard, net als in de negentiende eeuw, een rode vlag voorop.)

Het hoekhuis met aangebouwde schuur. Een tamelijk grote tuin, meest grasveld, achter en naast het huis. In het gras

een ren met leuke konijnen. Twee konijnen wippen los rond, waaronder misschien het kerstkonijn. Aan de dubbele waslijn bolt het wasgoed als een heel gezin.

In een dergelijk huis hier niet ver vandaan is hij opgegroeid. Zijn vader hangt aan de lijn, zijn moeder en zijn zusjes toen ze dertien en vijftien jaar waren, hij zes.

Hij liep met een stok rond; het uiteinde had hij in een vuurtje gestoken dat andere jongens hadden gemaakt en de stok gloeide en walmde nu als een fakkel. Hij zwaaide ermee heen en weer om hem vlam te laten vatten. Hij wist niet goed wat hij er mee moest doen. (Hij wist het nog niet.)

En in dat jaar was hij getuige geweest van veel tranen, zoveel tranen als hij daarna nooit meer zou zien of het moest zijn op de televisie, in beelden uit andere landen. Het dorp Putten lag vlakbij en bijna alle mannen waren in de oorlog door de Duitsers weggevoerd, uit represaille; de vrouwen bleven achter, en de kinderen, onder wie veel van zijn leeftijd. De mannen kwamen in grote meerderheid in de concentratiekampen om. En in de kerk werd veel gehuild, zoveel als alleen dáár in zijn herinnering gehuild werd en verder zelden, behalve van woede.

En realiseert zich met een schok dat hij op weg is naar dat deel van Duitsland waar de tragedie zich heeft afgespeeld. Straks zal hij de rivier de Jordaan oversteken... - En ineens vindt hij het landschap uitgesproken lelijk, oud en ontroerend lelijk.

Even komt er een witte maan door, op klaarlichte dag. Daarna verdwijnt ze weer in de nevels.

‘Het was aan de vroege kant toen ik aanbelde; de generaal was zich nog aan het kleden. Ik zei echter dat mijn zaak een spoedeisend karakter had, daarop werd ik onmiddellijk binnengelaten in de slaapkamer; de oude negerbediende bleef gedurende mijn hele bezoek aanwezig.

Toen ik de kamer binnentrad keek ik vanzelfsprekend rond naar de generaal, maar ik zag hem niet. Wel lag er op de grond, in de buurt van mijn voeten, een grote vreemd uitziende bundel en daar ik niet in het beste humeur van de wereld verkeerde gaf ik er een trap tegen.

'Hm, hm! niet erg beleefd zou ik zeggen!' zei de bundel, met een stemmetje zo dun en vreemd als ik nooit eerder gehoord had; het leek op iets tussen piepen en fluiten in.

'Hm! niet erg tactvol, als ik zo vrij mag zijn op te merken.' Ik schreeuwde het bijna uit en vloog naar de verste hoek van de kamer.'

De trein nadert Deventer, mindert vaart en dendert en bonkt langzaam over de brug als was deze vervaardigd van legodeeltjes. Onder hen ligt de rivier smal en glinsterend in zijn bedding, alsof hij zich bewust is van zijn bedding en vooral van zijn rivier zijn: de intensiteit van het zilverige water en van het licht erboven, de opstijgende trillingen (die hij bíjna meent te kunnen voelen zoals sommige mensen aardstralen menen te kunnen voelen), de weerkaatsingen en wisselende spiegelbeelden van de herenhuizen aan de kade, kortom het bewustzijn van de rivier dat zich aan hem meedeelt en niet alleen aan zijn bewustzijn.

Stroomopwaarts overspant een tweede ijzeren brug het water. Een tweetal diepgeladen binnenvaarders vaart er juist onderdoor. Boven de huizen uit torent een zend- of doorzendmast met zijn concave flaporen die als het ware uitnodigen tot heel hard fluisteren of heel zacht denken.

Het meisje in de hoek stapt uit. Nieuwe reizigers lopen door het middenpad, nemen plaats. Een ervan is een meisje van een jaar of vijfentwintig, dertig; ze heeft een lang, tamelijk bleek gezicht en een lange smalle neus; haar blonde, bijna witte haar valt over haar slapen en wangen en, ook misschien omdat ze wat afstandelijke, helblauwe ogen heeft, lijkt ze wel wat op een

moderne Toorop-non, het gezicht meer getekend dan gekleurd. Ze draagt een geblokt schots rokje bij vleeskleurige kousen en zwarte stappers met halfhoge hakken; daarop een blazerachtig jasje zonder blazerknopen. Ze zou directiesecretaresse kunnen zijn of lerares; als ze iets anders had kunnen zijn zou ik het denken, denkt hij. De man uit Lunteren kijkt haar lang en een beetje ontregeld aan, zegt dan: - Jou ken ik. Jij hebt ook in Lunteren gewoond.

- Dan weet u meer dan ik, zegt ze kribbig.
- Ik heb zo mijn gedachten, zegt de man.
- Ik ook de mijne, zegt ze.
- Dat merk ik, zegt de man en hij spreidt zijn handen uit in een gebaar van machteloosheid naar wie tegenover hem zit.

Het meisje pakt een boek.

- En dat is dan dat, zegt de man.

Niemand reageert.

- De mensen zijn niet meer zoals ze vroeger waren, zegt hij.
- Behalve dan zeker in Lunteren, zegt het meisje.
- Hoe raad je het, zegt de man. Maar jij hebt er ook gewoond, ik weet wat ik weet.

Het meisje haalt haar schouders op en verdiept zich in het boek.

Naarmate de reis vordert lijkt het of de velden buiten steeds meer tijdvelden worden, velden van tijd die weliswaar opgevuld zijn met de gewone dingen, gras, pollen onkruid - veel meer dan op de weiden in het westen van Nederland, vooral distels en zuring zo te zien -, roodbonte koeien, weidevogels, maïs, maïsstoppels, maar de afzonderlijke velden in hun geheel doen abstracter of geabstraheerder aan, hebben iets - misschien is het wel hun (tijdelijke) essentie - wat hij ervaart als tijd. Het is een haast mystiek gevoel dat hem niet afschrikt maar wel een lichte verbazing in hem wekt omdat hij het niet eerder zo heeft meegemaakt. Het is bijna een soort geconcretiseerde tijd die, paradoxalerwijze, iets van neutrale transpa-

rante eeuwigheid in zich heeft of overdraagt. Misschien is het alleen maar een kwestie van monotonie en herhaling of van staren. Maar toch stemt het hem niet ontevreden; eerder werkt het ontspannend en hij geeft er zich, na een aanvankelijke lichte weerstand, niet zonder welbehagen aan over. (Denkt even aan de ontspanning van de dood, maar wuift deze associatie weg, naar buiten.) Geeft zich over aan de mild gemarkeerde en geprofileerde tijdvelden - nergens scherpe uitsteeksels, ook de boomstronken en afrasteringspaaltjes niet - en denkt een vreemde gedachte, die hij ook bij nader doordenken niet kan doorgronden, denkt: *Ik ben verder*. - Maar misschien is hij helemaal niet verder en is alleen de tijd, of wat het zijn mag, verder, verder doorgedrongen in de dingen en in hem, maar dat verandert niets aan de situatie, noch aan de sensatie.

Enige tijd later loopt de trein het station van Hengelo binnen.

De man met de borstelige wenkbrauwen en het bruine corduroyjasje stapt uit. Nieuwe reizigers komen binnen. Een ervan is een man van een jaar of vijfenvijftig, pakweg zestig. Hij heeft een tamelijk kleine, gedrongen gestalte met een massief, bollig hoofd dat wel iets weg heeft van een honkbal. De huid van zijn gezicht is ruw, met putjes in de wangen en konen alsof hij de pokken heeft gehad; verder een paar littekens waar hij zich misschien tijdens het scheren gesneden heeft.

Maar wat vooral opvalt aan zijn gezicht zijn de ogen: het ene oog, het rechter, staart een beetje, is misschien wel halfblind, terwijl het linker extra beweeglijk rondkijkt en fonkelt alsof het voor een deel de activiteiten van het andere heeft overgenomen. De kledij van de man bestaat uit een bruin corduroyjasje en een beige ribcordbroek; aan zijn voeten heeft hij een paar zware bruine sportschoenen en op zijn hoofd een klein bruin vilthoedje met een vogelveertje tussen de band. Pas als hij zit neemt hij zijn hoedje af, staat dan weer op en legt het hoedje in het rek. Zijn nek is onlangs uitgeschoren.

Als hij weer zit kijkt zijn ene oog verkennend de coupé rond, werpt een blik door het treinraam om schielijk terug te keren naar de coupéruimte.

De man merkt op, tegen niemand in het bijzonder: - We zijn zo bij de grens.

Het Toorop-meisje met het lange bleke gezicht en de hoogblonde haren zegt: - Pas maar op dat u er niet bent voor u van hier vertrokken bent.

De man denkt daar diep over na, hetgeen zichtbaar is aan zijn ene oog dat als het ware tot zichzelf inkeert en een beetje op het andere begint te lijken en misschien kijken ze nu vanbinnen achter hun blinde vlekken naar elkaar, verbaasd.

Ten slotte, na teruggekeerd te zijn, zegt de man: - Wat bedoelt u daarmee? Is het mijn oog?

Het meisje retireert door het in het algemene te trekken. - Het geldt voor ons allemaal. Alles gaat tegenwoordig zo snel.

Het oog denkt: dat bedoelde je niet, maar de man zegt: - Ik had ook de auto kunnen nemen, naar Hamburg, om -

Maar hij breekt de zin af en opnieuw begint het oog, veelvuldig knipperend, na te denken over de eerste woorden van het meisje.

- Hoe zei u dat daarstraks ook weer? vraagt hij.
- Wat?
- Over aankomen voor je vertrekt.
- O, dat ben ik alweer vergeten.
- Maar u bedoelde er iets mee.
- Nee hoor, zegt ze, ik zou niet weten wat.

- Toch bedoelde u er iets mee, herneemt de man als de trein vertrokken is.
- We zijn zo bij de grens, zegt ze.
- Weet ik, zegt hij. Maar als ik met de auto was gegaan was ik er al geweest.
- Dat bedoelde ik nou juist, zegt ze, terwijl ze opstaat.

Ze stapt uit bij het grensstation, nagekeken door het oog.

- Ze heeft zichzelf bedoeld, zegt de man bedachtzaam. Maar dan nog begrijp ik het niet, want ze heeft waarschijnlijk helemaal geen auto.

- Sommige mensen zetten hun auto op de trein, zegt een ander.

- Maar niet op deze, zegt de man, dit is geen autotrein.

- Het hangt ook van de afstand af, zegt de ander.

- Precies. Straks lopen we weer in, zegt de man opgewekt, de trein is eerder in Hamburg dan wanneer ik -

- Misschien bedoelde ze dat.

- Maar toen had ik nog niet gezegd dat ik naar Hamburg ging.

- Misschien bedoelde ze dan het omgekeerde. In dat geval staat u nog op het station van Hengelo.

Het oog schiet vonken naar alle richtingen en lijkt ten prooi gevallen aan de opperste verwarring.

- Waar ben ik aan begonnen, zegt de man in alle ernst.

- U kunt nog uitstappen, zegt de ander.

De man overweegt een moment of hij het zal doen.

Het land is beginnen te golven, met de langzaam oplopende golving van heuvels die naar een hoge heuvelkam toe gaan; heuvels en hellingen zijn groen bebost of begroeid met struikgewas; ertussen het lichtere groen van weilanden en de vlakken en vlekken van akkers met koren, maïs, kool waarschijnlijk. Een hoge staafschoorsteen of een kubusachtig gebouw verraadt een fabriek of elektriciteitscentrale. Er is de karakteristieke zuil van een smeltoven met zijn flessenhalsslanke middel en clusters huizen met de al even karakteristieke bouwkraan die met de trein mee lijkt te drijven van het ene kleine dal naar het andere, samen met de hoogspanningstorens enlijnen.

Hij zou erin willen liggen, in het land, en meegolven - traag oprijzen als een huis, een tijdelijke woning met vakwerkgevel of als een ontspannen boogbrug, een toevallige kerktoren of

een hijskraan en verder golven, zijn heuvelhelling bespikkeld met zwart-witte koeien (weer!) en blokken geperst hooi of stro die nauwelijks iets wegen, zou mee willen deinen tot bovenop de kam van de heuvelrug, die hier en daar vrij dicht bebouwd is met villa's en huizen waarvan de rode daken, de witte of okeren gevels & muren, de blinkende vensters -

En voelt zich meegolven - in de trein - met het landschap, eerst met en in het beeld van het landschap en dan ook in het land zelf en in de slaap van het land die hij als heldere mist op voelt komen, tot hij plotseling merkt niet meer in groen heuvelland te zijn maar in een veel kaler landschap helemaal aan het eind van de wereld, een kale lichtgele zandwoestijn met hier een daar een klein rotsblok en een enkele verhevenheid of heel lage zandheuvel. En hij zit daar, al kan hij zichzelf niet zien, zit achter zijn blik voor in het beeld en weet dat hij er zit, misschien wel met gekruiste benen, uitziend over de vlakte naar de hoge horizon waar het absolute einde is - zit er vóór, vóór het einde van de wereld met alleen zijn blikveld er nog tussen. En hoewel het overheersende gevoel er aanvankelijk een is van argeloze bevreemding jagen hem de aanblik en zijn gevoel van berusting plotseling vrees aan, en hij laat zich met een schok ontwaken en terugkeren naar waar hij zit in de trein.

Kort erop rijdt de trein het station van Osnabrück binnen.

Bij het Toeristenbureau vraagt hij naar een eenvoudig hotel in de buurt van het centrum en ook om wat materiaal over de stad, want het minste wat hij kan doen is een wandeling maken in zijn doel. Hij heeft ook nog even met de gedachte gespeeld om naar een hotel te gaan, daar op bed te gaan liggen lezen en de volgende dag terug te reizen zonder iets van de stad gezien te hebben. Maar dit zou het spel een al te rechtlijnig karakter verlenen en het te zeer doen lijken op een literair motief in een boek, terwijl het ook het aspect van doel-loosheid te zeer zou benadrukken, wat in zijn geval onjuist was om-

dat hij juist zijn eigen zinloze doel gekozen had en daaraan stimulansen ontleende. Bovendien had dit zinloze doel wel degelijk een concreet facet: de stad. Het was dus niet noodzakelijk maar wel gepermitteerd er kennis van te nemen.

Hij neemt de bus naar het hotel, wast zich op zijn kamer en bestudeert de folders.

Osnabrück. Eerste nederzetting omstreeks 4000 voor Chr. In 780 stichtte Karel de Grote het bisdom Osnabrück en in 889 kreeg de stad het markt-, munt- en tolrecht. 1100: een brand verwoest de stad volledig. 1171: keizer Barbarossa verleent privilegiën: men mag een raadhuis bouwen, een eigen zetel voeren en de stad met een muur omgeven. 1246: Osnabrück treedt toe tot de Hansabond. 1500: bloei van de handel (vooral linnen). 1643-1648: Vrede van Osnabrück - vertegenwoordigers van bijna alle Europese landen komen bijeen in de ‘vredeszaal’ van het Raadhuis - einde van de Dertigjarige Oorlog. 1853: bouw van de eerste spoorweg. 1939: 100.000 inwoners. 1945: 68,5% van de stad verwoest, inwonertal nog maar 60.000.

Na 1945 volgt geen jaartal meer, maar hij leest dat de stad momenteel 160.000 inwoners heeft. Voorts is Osnabrück tweelingstad van Haarlem/Nederland, Angers/Frankrijk en Derby/Groot-Brittannië, terwijl het vriendschappelijke betrekkingen onderhoudt met Gmünd/Oostenrijk.

Van enige verwoesting door de oorlog is niets meer te bespeuren. Alles herbouwd, ook de gebouwen en de huizen in de oude stad. Mooi zo te zien, ook de vredeszaal met kandelaber en oude schilderijen aan de wand, allemaal koppen van deftige notabelen. Ook een echt slot. Mooi. Kerken, stadswaag, Walhallahuis, de oude, in verzakte vorm herbouwde woningen met veel vakwerkgevels. Mooi. De kleurige illustraties van de folders zal hij goed kunnen gebruiken voor een collage; vooral als je de beelden verknipte en je alles niet meteen thuis kon brengen is bijna alle materiaal boeiend.

Maar nu het allemaal eerst eens in de werkelijkheid bekijken.

De werkelijkheid viel niet tegen. Het meeste kwam overeen met de kleurenfoto's. Misschien was alles iets te nieuw - afgezien natuurlijk van de herbouwde historische gebouwen etc. - en je zou je kunnen voorstellen dat mensen zelfs terugverlangden naar de armoede en de morsigheid van de eerste naoorlogse tijd, de tijd van opbouw. Al wandelend betrapt hij zich op een zekere jachtigheid, vanuit een bijna automatisch opkomende drang om het toch allemaal in een kort tijdbestek te zien, maar als hij zich dit eenmaal bewust is vertraagt hij zijn tempo: hij hóéft niet alles te zien, het is onbelangrijk, hij mag zelfs *niets* zien als hij dat liever wil. Daarop wordt hij weer rustiger. En als hij dan toch het meeste gezien heeft is hij niet ontevreden het gezien te hebben, hoewel het meeste slechts matig interessant is en bijna niets echt interessant; waarop hij niet ontevreden is dát hij tevreden is, want het had ook anders kunnen zijn en dat zou onplezieriger geweest zijn, temeer omdat de verantwoordelijkheid voor zijn lot in dit geval volledig bij hemzelf lag. Even bekruipt hem zelfs een lichte spijt dat hij niet een ander, interessanter doel heeft geprikt - of *gekozen* - waardoor hij meer en interessanter dingen had kunnen zien, maar anderzijds zou hij ze dan ook hebben móéten zien. Nee, hij is bepaald niet ontevreden, voelt zich zelfs redelijk ontspannen, als iemand die aan zichzelf voldaan heeft, hoe beperkt de gestelde opdracht ook is geweest of de persoonlijkheid waaruit die opdracht gesteld werd.

In een van de hoofdstraten, een winkelstraat en voetgangersareaal, pauzeert hij even op een bankje naast een grote stenen plantenbak. In de glazen bol van de moderne straatverlichting bewegen & reppen zich de vele kleine wandelaars, vervormen als in lachspiegels, worden al kleiner & kleiner - lilliputters, geprofileerde mensvormige stippen - en verdwijnen ten slotte uit de bol. Leuk.

Hij laat de honderden Duitsers aan zijn glinsterend linkeroog voorbij gaan, het rechter staart enigszins. Mensen-kijken.

Enig verschil met zijn landgenoten aan de andere zijde van de grens is er nauwelijks, noch in kleding noch in gezichten. Van mensen krijg je een tic denkt hij en staat op, in zijn nopjes dat hij niet één keer aan iets anders heeft gedacht. Tot nu toe.

Bedenkt dan dat hij zich de laatste jaren aan niets zozeer heeft geërgerd als aan mensen die zichtbaar tevreden in het leven staan. Tevredenheid hoort altijd, en hooguit, betrekkelijk te zijn, zeker in deze maatschappij.

Drentelt dan langzaam in de richting van zijn hotel, zo nu en dan de plattegrond raadplegend en onderwijl etalages bekijkend. Denkt: etalages zijn de musea van de gewone man. - Een van de etalages is geheel ingericht met natuurgeneesmiddelen: flesjes met kruiden en sappen, capsules met tarwekiemolie, koninginnengelei, ginseng, procaïne, saffloerolie, rodeuienolie, sint-janskruidolie.

Het groot uitgevoerde illustratie- en reclamemateriaal is interessant en bevat veel behartigenswaardige mededelingen.

Hij eet ongezond in het restaurant van het hotel, zou om zijn toelaatbare tevredenheid voedsel te geven graag lekker gegeten hebben, wild bijvoorbeeld, maar dat voert de menukaart van dit restaurant niet. Wat ze bieden is echter, hoewel eenvoudig, niet slecht. Het wordt: kervelsoep, een lekkere homp van het varken, kartoffeln en verse worteltjes, en een soepkom met ijs en vruchtjes na. Daarbij een half flesje wijn met een leuk etiket. Hij eet en drinkt er met smaak van, waaruit blijkt dat hij althans een gezonde honger heeft.

Glaasje brandy van de televisiereclame na. Niet slecht.

Daarna even uitstrekken op bed, wat lezen.

Voor het slapen gaan nog een kort avondwandelingetje, weer wat etalages bekijken, zo nu en dan een keurende blik werpen in een van de overvolle cafés. Een aantal indrukken meer is meegenomen, maakt de herinnering gevarieerder, zo ook het doel.

Voor een van de etablissementen staat, enigszins wankel op haar benen, een vrouw van naar schatting een jaar of vijfendertig, veertig, al telde misschien een deel van haar jaren dubbel; ze heeft een lang inbleek gezicht en blonde, gewatergolfde haren die zo ver over haar slapen hangen dat ze amper haar ogen vrijlaten. De ogen nemen hem met een wat ongerichte blik op, terwijl haar handen, bijna buiten haar wil om, haar gladde beige napparok nog gladder strijken en een van haar hooggehakte voeten zich onwillekeurig schuin op de starichting van de andere plaatst, waarbij de knie zich ietwat buigt en onder de rand van de rok vandaan komt, een nogal vlezige, dikke knie.

- Wat je ziet mag je hebben, zegt ze.

- Wie van de twee, vraagt hij in zo goed mogelijk Duits.

- Jij, zegt ze royaal. Maar als ze zijn instinctief afwerende blik meer aanvoelt dan ziet: - En ik ook.

- Dan moet je er wel vlug bij zijn, anders is het uitverkocht, zegt hij, terwijl hij zich omdraait en de benen neemt.

Ze doet een uitval naar hem, met uitgestrekte arm; strompelt een paar meter achter hem aan om hem bij zijn jasje te grijpen, maar vanwege haar hoge hakken kan ze niet snel genoeg uit de voeten.

Pas als hij de hoek van de straat heeft bereikt vertraagt hij zijn pas.

De volgende ochtend reist hij terug met de trein van 9 u 28. Hij heeft beneden in het restaurant ontbeten en daarna afgerekend. *Doelbewust* neemt hij daarna de bus naar het station, met iets van het hilarische gevoel van terugkeer en tegelijk met enige zelfspot, in het bewustzijn als volwassene een soort kinderspel gespeeld te hebben dat alsnog verstoord zou kunnen worden als andere volwassenen het doorkrijgen, hetzelfde gevoel dus dat je vroeger had als je meende een voor je leeftijd iets te kinderlijk spel te hebben gespeeld. Maar, ook al had je jezelf betrapt, er was niets aan de hand zolang niemand anders je betrapte.

Maar nauwelijks had hij de eerste stap op de bus gezet of de terugreis werd een concrete reis en niet alleen maar een vrijblijvende in omgekeerde richting. Er was nog iets anders bijgekomen, iets bevrijdends, alsof hij het gevoel van eigen noodzaak van zich afgeworpen had als een slangenhuid. Gisteren was dat nog niet zo, of hooguit bereidde het zich in het verborgene voor, gisteren verkeerde hij nog te veel in de ban van de reis en het ongekende doel; vandaag ligt het doel achter hem en kan het effect van de gespeelde reis zich onbelemmerd doen gelden.

Blijft natuurlijk het risico van een optredende kater, maar deze kondigt zich nog niet aan; en als hij erin zou slagen ieder gevoel van meligheid te onderdrukken en het lichte gevoel van hilariteit te handhaven, dan - /

De terugreis brengt hij grotendeels lezend door; zo nu en dan werpt hij een blik op het landschap, de buitenwijken, de dorpen die ze passeren. De hele heenreis heeft hij bewust meegemaakt - en voor zover hij gedoezeld heeft heeft hij andere dingen bewust meegemaakt - en het valt hem niet moeilijk vrij veel punten van gisteren te herkennen, vaak zelfs mét de gevoelens en gedachten die hij erbij gehad heeft. (Het wasgoed van gisteren is verdwenen. Konijnen spelen op de tijdvelden. Een patrijs vlucht voor de trein een woestijnachtig eeuwigheidslandschap binnen.)

Alleen het perspectief is anders - de belettering aan de tegenoverliggende zijmuur van een fabriek - maar ook weer niet zoveel anders als je zou verwacht hebben, en noch de veranderde weersomstandigheden - het weer is wat grauwer, met zo nu en dan wat spatregen -, noch zijn medereizigers voor wie hij veel minder aandacht heeft dan gisteren of eigenlijk helemaal geen aandacht, oefenen enige invloed uit op zijn gemoedsgesteldheid. Het bewustzijn op de achtergrond is en blijft de reis van gisteren, ook wanneer hij, bijvoorbeeld tijdens het lezen, niet aan gisteren denkt. Het lijkt wel of zijn geest rustiger is geworden en er een zekere mate van verzoening tot

stand is gekomen, een zekere synchroniciteit tussen hem en hemzelf, of hoe je dat uit moet drukken. Het onbehaaglijke besef dat hij morgen, of misschien vanmiddag al, weer in een staat van doelloosheid en perspectiefloze tijd zal moeten leven zeurt nog wel in hem na, maar het lijkt iets van zijn plaats verdrongen, iets opgeschoven, hoe of waarom begrijpt hij zelf niet.

Een mens zou vaker van die zinloze dingen moeten ondernemen, denk hij, niet alleen de zinloosheid op je af laten komen; en dan niet spelen alsof ze zinvol zijn, maar ze gewoon als zinloos *doen*. En het denken eraan alleen al werkt als een tonicum.

En even later betrapt hij er zich zelfs op dat hij glimlacht, en niet om wat hij leest - voor 't eerst in twee jaar. (Het ploffen van de post in de hal beneden. Je kunt het in de huiskamer horen als de deur naar de hal openstaat. De deur staat open.)

Toch probeert hij het wat lichthoofdige gevoel dat zich als lichaamswarmte door zijn hele bovenlichaam verspreidt - schouders, bovenarmen, vingers - te onderdrukken, want ook voor het allerzwakste gevoel van tevredenheid is het nog te vroeg. (De telefoon rinkelt. Hij neemt de hoorn op.)

Een van de reizigers die in Apeldoorn uitstappen laat een krant liggen. Hij pakt hem en neemt kennis van het *wereldnieuws*, waar het Nederlandse vreemd genoeg deel van uitmaakt (:hij denkt deze gedachte waarschijnlijk omdat hij net van over de grens komt). Toch is het niet dit waardoor hij het nieuws, *al* het nieuws, onthechter en voor zijn gevoel enigszins onderkoeld tot zich neemt, ook het meest schokkende. Het is of het hem minder raakt dan gisteren, of nee niet minder, *anders*. Op de heenreis kon hij van opwinding en onrust zijn gedachten niet goed bij de krant houden - daarvóór placht hij het buitenwereldse nieuws te lezen alsof het hem allemaal *persoonlijk* en *diep* trof, vooral de ellendige dingen, terwijl het nu leek alsof dezelfde soort gebeurtenissen zich meer buiten hem afspeel-

de; toch was het niet zozeer zijn betrokkenheid die minder was, het was veeleer de objectieve ellende die groter leek, of liever de objectiviteit van de feiten, die op een minder individuele manier aan hem gebonden was; de ellende bezat, zou je kunnen zeggen als het niet zo cynisch klonk, een eigen negatieve waardigheid. Het gevaar zat er dan ook niet in dat hij de krant zou wegleggen, ongelezen & onaangedaan. (Dat doe je misschien eerder wanneer je emotioneel overvoerd bent, wat allesbehalve denkbeeldig is bij iemand in zijn situatie, waarbij niet alleen jijzelf overgevoelig wordt maar ook de situatie die zich voor andere gevoelige situaties conditioneert, automatisch bijna. Het is dan ook net alsof zijn weerbaarheid iets toegenomen is, ook tegenover zichzelf.) Pas als hij het belangrijkste nieuws in hoofdzaak gelezen heeft legt hij de krant op het rek, lichtelijk verbaasd over zijn afstandelijke staat en zelfs een tikje schuldbewust omdat hij zijn automatische schuldbewustzijn kwijt is. Alleen afwachten hoe lang het duurt, hij kent zichzelf.

Het boerderijtje ligt rechts nu. De tractor is verdwenen. De boer spit niet langer aan de boomstronk, die nog steeds in de grond zit, maar loopt nu naast het omgeploegde veld. De velden in het algemeen hebben nog wel iets van tijdvelden, maar minder dan gisteren, alsof iets van de tijd, of wat het dan was, eruit is gestroomd, zíjn tijd. (Het woord geëffend schiet hem te binnen, dan geëvend, toen éven.)

De rest (van de tijd) mag van hem blijven. Het werkt stuwend en stimulerend. Het maakt de dingen tot wat ze zijn: de akkers, de struiken en de andere begroeiing, de huizen, de dieren, de mensen.

Een brede lege straat waarvan de helft niet zichtbaar is maar wel aanwezig, vooral door de manier waarop de man in de straat zich naar de overzijde haast, of liever, waarop hij bijna gejaagd stilstaat. De hoge huizen, met weinig vensters, hebben gevels van roodbruine baksteen waartussen opvallend wit-

te cement, zodat de afzonderlijke stenen stuk voor stuk telbaar zijn, tot in het aflopend perspectief toe. Er vliegen twee zwarte vogels in de lucht (alwéér!), er is een hondje en er staan enkele bomen met sterk gestileerde ronde kruinen.

Een ouderwetse tram zeilt de hoek om, uit de kruinen vliegt een aantal kleine vogeltjes op.

Achter een, twee van de ramen staan bloempotten met geraniums, een vrouwenhoofd verschijnt, een kinderhandje met een klein paardje erin.

Op de tram blijkt een vlaggetje te zitten dat wel een supportersvlaggetje van een voetbalclub zal zijn. Op straat ligt een weggeworpen lucifershoesje, een verkreukelde prop papier (natuurlijk) en iets dat op een koeienoog lijkt.

Dan lijkt ook de man in de straat in beweging te komen, terwijl enkele trampassagiers aandachtig toekijken. De man, van wie je zou zweren dat hij een ogenblik tevoren nog een kale schedel had, draagt nu plotseling een bolhoed met een veertje in de band en hij gedraagt zich alsof hij zich bewust is van hun blikken, alsook van de ogen die hem van buiten de reproductie opnemen.

Merkwaardig denkt hij, hoe langer je naar iets kijkt des te beweeglijker gedragen de onderdelen zich ten opzichte van elkaar.

Wezenlijke stilstand bestaat waarschijnlijk niet, stilleven bestaat niet; stilstand is iets dat je alleen maar na kunt streven maar niet kunt bereiken zolang je leeft.

Wendt zijn blik weer af. (Laat die man toch met rust!) Denkt: Als ik niet kijk gebeurt er altijd iets *niet*.

Als de trein het station van Amsterdam binnenloopt heeft hij zelfs geen kop koffie gedronken. Heeft er ook niet naar getaald. Er is trouwens geen wagentje langs geweest.

En nu ineens ziet hij huizenhoog tegen de stad op.

Het valt mee. De stad tast hem niet aan, al heeft hij wel het gevoel of hij in plaats van anderhalve dag jaren en jaren weg is geweest - een tijd, een halve tijd en nog een tijd.

Paradoxalerwijze heeft hij tegelijk echter het gevoel dat hij het tegendeel van ouder is geworden - en deze gevoelens gaan blijkbaar heel goed samen. Het lijkt wel of ze elkaar min of meer in evenwicht houden. Hij bereikt dan ook veilig de straat waarin hij woont.

Opent de huisdeur. - En voelt zich opnieuw beklemd, zij het minder dan toen hij het stationsgebouw verliet. In een lichte, niet-angstige spanning bestijgt hij ongehaast de trap, koffer in de hand. (Bijna ziet hij zichzelf van bovenaf, alsof hij bovenaan de trap staat, waarbij hij zichzelf langzaam nadert en ten slotte met zichzelf samenvalt.) (Dit zal, voelt hij, steeds opnieuw gebeuren, tot het op een keer niet meer zal gebeuren en hij voorgoed zal zijn die hij is, of was. Maar wanneer?) Denkt: het lijkt wel of er minder stof op de trap ligt.

Zet zijn koffer neer in de hal en gaat de huiskamer binnen. Het is er vrediger en leger lijkt het wel. Alles is hetzelfde en toch lichter geworden, alsof ook de dingen hier doorgestraald zijn met wat hij, bij gebrek aan beter, tijd genoemd heeft, maar misschien is het eerder alsof ze tijd *uitstralen*, tijdlicht, dat hen losser van elkaar doet staan in plaats van dat de indruk van het tegendeel gewekt wordt door de gelijkmatigheid van het licht of de tijd. Zo was het vroeger toen hij klein was en zo is het nu weer, en hij heeft het gevoel dat hij voorzichtig met de dingen om moet springen, maar ook weer niet al te voorzichtig: hij kan er zonder gevaar op zitten, op lopen, in wonen. Goed. Bij nader inzien is het dan ook niet zozeer leger in de kamer dan wel lijkt het of de *dingen* leger lijken, leger aan hem en dus vanzelfsprekender leger van zichzelf. En ook dat is goed. De bijna onmerkbare spanning ten opzichte van elkaar die er wel is ontlenen ze eveneens aan elkaar en niet aan hem. Ze bestaan omdat ze - zelfstandig - tijd uitstralen en dit blijven doen. Zodra iets geen eigen tijd heeft bestaat het niet en met weinig ei-

gen tijd in je besta je minder. Maar wie tijd heeft straalt tijd uit, schept tijd. En dat komt in alles tot uiting, in de kleur, in de geur, in de vorm, in de textuur en de structuur van de dingen en de aard van de tijd maakt ze kenbaar, ook hem.

En vooral dit laatste treft hem als een schicht: het inzicht dat ook hij een los, zichzelf min of meer genoegzaam ding is *dat tijd uitstraalt*.

Waarom deze gedachte hem zo treft of wat zij inhoudt, hij zou het niet kunnen zeggen en hij heeft ook geen zin er verder over na te denken. Een zekere onverantwoordelijkheid heeft zich van hem meester gemaakt.

En dan ineens: *Twee hardgekookte eieren*, een al even raadselachtige gedachte. Maar omdat hij tegelijk met de woorden honger voelt opkomen besluit hij ze te gaan eten.

Maar eerst doet hij zijn bruine corduroyjasje uit en trekt in plaats van de beige ribcordbroek een huiselijker spijkerbroek aan.

En terwijl hij naar de keuken loopt denkt hij: er klopt hier iets niet, er is iets in de kamer dat niet klopt.

Hij kijkt opnieuw rond, langzaam en aandachtig.

En dan ziet hij het, of liever hoort het op het moment dat hij zijn blik er al vanaf gewend heeft. Het wekkertje dat stil had moeten staan, ergens tussen 10 en 12 uur deze ochtend, *loopt nog*.

En even is het of zijn hart stil blijft staan.

Ventje

1e beeld. Aan de overkant van de weg langs het kiezelstrand van Altea, Costa Blanca, waar zijn ouders, evenals Mirjam, en hij toen de vakantie doorbrachten. De lucht rilde van de septemberhitte. En doorheen die trillende lucht, als waren het wazige herinneringsbeelden samengesteld uit herinneringslucht, zag hij hem, samen met een paar andere jongetjes, staan kijken naar een groepje kleine huurpaarden en -ezels die zich in de schaduw ophielden van een grote vijgenboom, een paar kleine pijnbomen of in elkanders schaduw; de eigenaars, twee zigeuners, doezelden onder een andere pijnboom.

/ Nee, de dag ervoor al, nadat we elkaar hartelijk hadden begroet: we kenden elkaar van vorige vakanties, die wij evenals zij een aantal jaren in dezelfde regio doorbrachten: zijn ouders lui lezend in strandstoelen onder parasols, hij struinend langs het strand, naar ik al spoedig doorkreeg voortdurend op de loer naar zich verkledende dames, liefst gezette, omdat die eerder omvielen maar iedere vrouwelijke vorm was goed:: hoe hij dan met een paar steentjes in de hand klaarstond, - zij onhandig onder badhanddoek of badjas frommelend met nat badgoed of balancerend op één been, dit been in het zonnebroekje, het andere opgetrokken, onderwijl met de hand het broekje zo wijd mogelijk gestrekt houdend - hoe hij dan met één goedgerichte worp een kiezelsteen in het broekje keilde, waarna de vrouwelijke vorm schrok (als was de steen een krekel of tor), begon te wankelen en omtuimelde, daarbij een paar onwerkelijk witte billen blootgevend, ofwel neerplofte op de hete keitjes, de kiezelsteen nog in het broekje. Het was zijn succesnummer, maar

hij had er meer. De vader, die veel op zijn zoon leek, deed of hij het niet merkte, maar het ontging hem niet, de moeder, als ze het zag, berispte hem pro forma en op aardige toon.

En iets waarschuwde hem dat Ventje wat beraamde, vooral waarschijnlijk de intens aandachtige blik waarmee hij naar een van de kleine ezels keek die met zijn staart zwaaide. Ze hielden de pas in en onmiddellijk erop gebeurde het. Ventje trok de ijslolly waaraan hij enkele ogenblikken lang vergeten had te zuigen uit zijn mond en stak hem met een vliegensvlugge beweging in de spleet van de ezel. Daarna bleef hij geïnteresseerd staan kijken naar het effect.

De oudste van de twee zigeuners voer tegen hem uit in het Spaans maar deed verder niets, de jongste barstte in lachen uit en joeg hem weg, maar zonder de lolly eruit te trekken. Dat deed ten slotte de oudste zigeuner.

Ventje bleef op enige afstand staan, teleurgesteld dat hij niet had kunnen zien of de ezel de ijslolly onaangedaan in zijn hol zou laten smelten - en hoe snel dat zou gaan: een soort koude thermometer -, of dat hij de lolly er als een oranje keutel uit zou wippen.

Als het aan Ventje lag zou hij de proef de volgende dag herhalen, al moest hij er een ezel voor huren.

Volgende beeld, aan een ander strand, Cullera (: evenals zijn ouders gingen zij altijd buiten het hoogseizoen met vakantie), dit keer vrij laat, het weer was de hele zomer al matig geweest: het lange strand lag er tamelijk verlaten bij, maar het was niet zozeer koud als wel winderig.

We hadden hen tot ons genoegen ontdekt tussen de badgasten, Ventje een jaar of twee ouder, eerst Ventje en toen zijn ouders. Met handen vol nat zand was hij bezig een naakte vrouw te boetseren, ongeveer op normale grootte en ruim voorbij de vloedlijn, zodat de zee haar niet weg kon spoelen en haar tot een onzichtbare vrouw-van-de-zee maken. Het was, naar weldra bleek, zijn nieuwe succesnummer en hij vormde

er soms wel acht per dag, onderwijl vlijtig zingend, als een klein zelfstandig baasje dat opgewekt zijn dagtaak verricht, waarbij zijn voorkeur uitging naar liedjes als ‘Honing honing honing honing, kus mij’, ‘O krekel krekel’, ‘Jij bent het suikerklontje in mijn thee’, en ‘Jij bent nog veel te klein, om moeder van een kind te zijn’, liedjes waarvan hij niet alleen de melodie maar ook de woorden kende, die hij met overtuiging de lucht instootte alsof hij ze al zingend zelf bedacht.

Ventje verrichtte het werk met grote precisie en alles zat erop en eraan: de borsten waren mooie ronde zandballen met een wit ovaal steentje bij wijze van tepel, de navel, die nooit vergeten werd, holde hij uit in een licht gewelfde buik, flessendopjes of donker dan wel licht gekleurde keitjes vormden de ogen, kleine schelpjes of stukjes schelp de tanden en in de neus van zand werden onderaan twee gaatjes geprikt. Bijzonder aandacht werd voorts besteed aan de venusheuvel, die ongeproportioneerd groot was en beplant met stukjes droge alg of besprenkeld met scherfjes fijngeslagen mosselschelp; de spleet onderaan werd duidelijk zichtbaar aangebracht met het platte stokje van een ijslolly en met zijn kleine vingertjes bijgerond tot twee fraaie gezwollen lippen. Soms liet hij het stokje erin staan, als dit het succes van zijn schepping vergrootte of vanuit zijn eigen gevoel voor realiteit. Het laatste, juist omdat het een gevoel was, leek afhankelijk van zijn stemming en van de reacties van de omstanders: door het dolle heen vanwege alle gelach, geproest, gegrijns, gegrinnik, wilde hij ook nog wel eens een echte mannenpik van zand tussen de benen formeren, maar alleen als er al niet een stokje in stak, zo consequent was hij wel. Het gebeurde een enkele maal dat iemand - zonder uitzondering een moeder - het fraaie schepsel met haar voet uitvaagde, maar dat liet hem koud; hij riep de vrouw een paar lelijke woorden toe en begon even verderop een nog uitdagender vrouw of een tweegeslachtelijk wezen te boetseren, waarbij hij, indien mogelijk, verstolen obscene gebaren maakte naar de vrouw die zijn figuur verstoord had. Om deze

reden groeiden zijn zandvrouwen soms uit tot reuzinnen.

Zijn ouders lieten hem begaan zolang de guardia civil niet ingreep. Wanneer niet al te veel mensen reageerden, hetzij lachend of afwijzend, krompen zijn zandvrouwen na enkele exemplaren weer in tot een realistischer formaat, want Ventje was van nature een realist.

/ *Laat septemberbeeld*, geëtst in zijn herinnering. Over het vrijwel verlaten strand een zwerm schoolmeisjes in bruin-witte uniformjurkjes, giechelend rond een van de laatste, nog niet door de wind weggevaagde zandvrouwen, een eenzame reuzin met enigszins afgevlakte rondingen, maar verder intact. Op enige afstand een non, de flappen van haar huif evenals haar lange rok wapperend in de wind: ze komt naderbij, ziet de blote zandreuzin en jaagt met twee nerveus fladderende handen de kinderen weg. De meisjes lopen dansend verder en herinneren zich het beeld misschien na tien meter al niet meer, de non, even achterblijvend, wist de zandvrouw met een paar driftige vegen van haar voet uit. Weg, misschien alleen niet uit zijn geheugen.

Ventjes ouders, gingen op vrijwel gelijke voet met hun zoontje om. Ze hoefden hem in geen geval lessen-in-ongehoorzaamheid te geven. De vader: jonge manager bij een groot reclamebureau, de moeder: huisvrouw-zonder-al-te-veel-spijt, beiden vrijwel apolitiek, en opvallend weinig blasé ondanks alles wat ze zich op tamelijk jonge leeftijd konden permitteren.

Het is in het jaar dat Ventje opnieuw in een waarom-stadium verkeert, eindeloos, eindeloos. Zijn blauwgroene ogen stralen een licht uit alsof ze twee irissen per oog hebben, de binnenste ring blauw, de buitenste groen en beide in tegengestelde richting cirkelend als twee razendsnel draaiende vliegwieltjes die stil lijken te staan; het geeft aan zijn ogen iets dynamischonbeweeglijks, ook als hij niet lacht maar stil ergens naar kijkt.

... Waarom?... Waarom?... Waarom?

- Waarom...?

Zijn moeder: - Dat weet ik niet.

- Waarom weet je dat niet?

- Omdat ik niet alles weet.

- Waarom weet je dan niet alles?

Ze aarzelt even. Dan wijs, hij had het bedacht willen hebben: - Omdat er voor jou ook nog wat te weten over moet blijven.

Hij is stil. Verslagen. Weet dat hij verslagen is. En de storm van woorden is weer even bedaard, het ruisen van de branding weer te horen. Zijn ouders sturen hem weg om eigen woorden te vinden aan het strand tussen de keitjes, het zeewier en ander aanspoelsel.

(Zijn vader speelt het spel soms met hem mee. Zegt: Het is soms wel lastig die nieuwsgierigheid. Toen ie gehoord had hoe kindertjes geboren worden en hoe hij zelf gemaakt was, vroeg ie of hij er een keer bij mocht zijn als we het deden. Hij zou er het liefst met zijn neus bovenop zitten en als het kon weer in de buik van z'n moeder kruipen om z'n eigen geboorte nog een keer mee te maken. We hebben het natuurlijk geweigerd, maar hij probeert ons nog steeds te betrappen, wat hem een enkele keer lukt. En als we niet oppassen ligt ie zo aan haar blote borst te zuigen om te zien of er nog melk uit komt.)

En zie, daar huppelt hij al weer poedelnaakt met zijn kleine stijve pikje langs de waterlijn of neemt zijn tiende duik, een mini-zeegodje zonder enige attributen, die zich zijn eigen zeegoddelijkheid niet bewust is, noch ooit geweest is.

Hij kon tíjden met hem spelen - geen uren, want Ventje was de enige die onvermoeibaar was en, letterlijk de jonge hond apporteerde hij soms stokjes die hij in zijn bek hield, eindeloos.

's Avonds mocht hij met zijn ouders mee naar de discotheek, waar vooral zijn moeder graag heen ging (‘Je kunt niet de hele dag zitten lezen of tegen elkaar aankijken’) en zoet struinde hij dan tussen de tafeltjes door, liet zich aanhalen als een huis-

dier en dronk ondertussen de glazen leeg, zodat ze hem soms apezat naar huis moesten dragen, waar hij als der keerlen god zijn roes uitsliep.

Ventje heette natuurlijk oorspronkelijk anders, maar toen hij eenmaal zo genoemd was wilde hij zo blijven heten, ook toen het zijn ouders beter leek zijn geboortenaam te gebruiken. Uit plaagzucht? Misschien. Misschien ook omdat hij zich met zijn roepnaam, die eigenlijk een soortnaam was, had vereenzelvigd; als iemand het niet te nauw nam en hem bijvoorbeeld kereltje noemde werd hij kwaad. Het liefst had zijn vader hem X genoemd, een tijdelijke naam of invulnaam, zodat hij later zijn *eigen* naam kon kiezen, een die hem zelf het beste zinde. Misschien heeft hij dat later ook wel gedaan.

Ventjes ouders hadden een enkele maal *slaande* ruzie, leefden zich dan uit in complete gevechten, emotionele explosies, waarbij ze elkaar bekogelden met sloffen, schoenen, asbakjes, boeken, fruit, enzovoort. Eén mooie vakantiemaand in Altea waren we er zelf getuige van toen ze een appartement naast het onze hadden gehuurd.

De jongen was er soms bij aanwezig en aarzelde niet partij te kiezen - zonder echter een vaste voorkeur te hebben - en hielp dapper mee om wie hij zelf veroordeelde te bestoken met kleine projectielen: mandarijnen, platenboekjes, woorden, kometen, sardineblikjes, kogelpennen, zonnebrilhoezen, raketten, olijven, ogen, antibabypillen, vitaminetabletten als vliegende schotels, scheldwoorden, atoombommen, zout drop - ook gooide hij ze wel naar allebei, met evenveel plezier.

En als ze allemaal geëxplodeerd waren werd alles weer zoals het was, alleen vrediger en gingen ze met z'n drieën ijs eten.

Ook in andere opzichten was Ventje niet te beroerd om het spel van de volwassenen mee te spelen, iets dat kinderen vaker doen dan ouders bereid zijn zichzelf toe te geven: ze spelen

dan mee met het spel dat wij met hen denken te spelen maar in feite spelen ze met ons. Dit keer lag het echter anders.

Ze hadden iets beraamd: een kinderspel. Het was opnieuw in Jávea, een paar jaar eerder. Ze hadden zich, samen met andere strandgasten, geamuseerd of lichtelijk geërgerd aan een jong Duits paar met een Duits kotertje. Het was best wel een aardig jongetje en hij heette Sven, geen Duitse naam dus, maar een Scandinavische. Wat hen ergerde was de overdreven voorzichtigheid van de ouders. Hoewel het mooi zonnig weer was droeg de kleine Sven ook aan het strand een compleet kinderpakje en hij kreeg een muts om zijn bolle hoofdje met flappen die neerhingen tot over zijn wangen en op de muts zat een pompom, een rond bolletje van wol, vooral dat laatste wekte onze lachlust. Het jongetje, dat ongeveer een jaar jonger was dan Ventje, kon urenlang zoet in het zand zitten spelen en nog wel op *dezelfde plaats, met niets*. Wie het aanzag kreeg een beetje medelijden met hem, waarschijnlijk ten onrechte.

Het was ten slotte Ventjes moeder die het plan te berde bracht. Het werd aan Ventje voorgelegd en deze vond het geweldig, wilde graag meedoen. Hij kende een handvol Duitse woorden en vervolgens werd hij over het verloop van de actie nauwkeurig geïnstrueerd. Ondertussen naaide Ventjes moeder een stel zelfde kinderkleertjes als de kleine Sven droeg en borduurde diens naam op de borst. Toen het Duitse kotertje, zoals gewoonlijk achter de stoelen van zijn ouders zat te spelen werd Ventje in de Svenkleren gehesen en naast de echte Sven gezet. Daarop lokten we de echte Sven met ons mee, de vinger op de lippen, een spannend spel met medeplichtigheid en geheimzinnigheid; zie, het lukte ook nog, het jongetje speelde mee, hij was veel minder een lapjespop dan hij eruitzag. Hij mocht vanuit de verte toe kijken, wat ook leuk is. We hadden afgesproken dat Ventje, als het te lang duurde voor Svens ouders naar hem omzagen, met zijn schepje zand over zijn schouder zou gooien. Hij zag er inderdaad lullig uit in zijn pak-

je en muts met pompom. Na vijf minuten begon het hem al te vervelen en wierp hij met zijn schepje zand en schelpjes naar zijn stiefouders. De moeder verbood het hem, maar hij ging onbekommerd door. Hierop stond mama roekoeënd op en ging naar hem toe, bukte zich en nam hem in haar armen. Toen slaakte ze een gil en liet hem los.

De jonge Duitser schoot overeind en sprong op haar toe.

- Wat is er?
- Een ander kind!

Ze wees met haar wijsvinger naar Ventje of er een misgeboorte in het zand zat. Maar Ventje zat nu lief met neergeslagen ogen te spelen. De Duitser liet zich op de knieën vallen. Hij bezag het kind en las de naam op de borst. - Wie ben je, vroeg hij, hoe heet je?

- Sven, Vati, zei Ventje.
- Lieber Jott, riep de Duitser, maar dat is onze Sven niet.
- Wie is het dan? riep de moeder.
- Hoe heet je nog meer, vroeg de vader.
- Sven Binswanger, zei Ventje, want zo was hun familienaam.
- Lieber Jott, zei de Duitser en keek vertwijfeld om zich heen.

Toen vonden we het mooi genoeg. En daar kwam de echte Sven al aangelopen, als een dik ingepakte arctische baby. Ventje stond vliegensvlug op zoals hem geïnstrueerd was om niet de kans te lopen een dreun op z'n kanis te krijgen van de getergde vader. Ook hij had een leuk avontuur beleefd:: tien minuten lang was hij heel iemand anders geweest.

Ventje komt naar hem toe.

- Schrijf je?
- Ja.
- Aan wie?
- Aan *niemand*.
- Aan niemand?
- Ja.

Hij gaat in het zand zitten nadenken. Vijf minuten later knikt hij, roept luid: - *Ja!* En staat weer op.

- Wát schrijf je?
- Woorden.
- Wat voor woorden?
- Werk-woorden en hele zelfstandige naamwoorden.

Hij gaat weer in het zand zitten, zijn kleine knieën gekruist. Knikt en staat op.

- Waar gaat het over?

Plagend: - Over jou.

- Over mij?

Zijn hoofd deinst achteruit alsof hij schrikt. Dan kijkt hij nieuwsgierig en bedrukt tegelijk naar het blad en de letters, hij kan nog niet lezen. Reageert verder niet.

Maar al ze even later hebben gezwommen en hij, na zich afgedroogd te hebben, zijn bloknoot weer pakt ziet hij dat twee grote krassen over het papier zijn gehaald, nadat eerst een kleine, onhandige hand gepoogd heeft iets neer te krabbelen dat op taal lijkt.

Wat is het toch dat hem zo fascineert in dit levende eidolon dat voor zijn ogen langs het strand danst: de kleine romp schuin voorover alsof hij zich uit pure levenslust en gretigheid permanent naar voren laat vallen: zijn neus, ogen, oren, mond proberen er altijd iets *eerder* te zijn. Op die manier benadert hij de mensen soms ook als hij er niet in geslaagd is hun aandacht te trekken: maakt dan een speelse dreigstap in hun richting zoals kinderen dat doen als ze iemand willen uitdagen, uitlokken. Bij hem was het vooral een uitnodiging om te spelen, een klein spiegelgevecht te leveren of iets van dien aard. En bijna niemand die er niet op inging. Wat is het toch dat hem zo fascineert in dit dansende eidolon: is het omdat hij ook zo had willen zijn of misschien wel geweest is, maar niet lang genoeg voor de werkelijkheid toesloeg: Eidolons zouden met eidolons moeten kunnen spelen, ouderloos (als amoeben), maatschap-

pijloos als honden, om misschien, misschien losbandig, bandeloos te vervluchtigen in abstracties in plaats van concreter te worden, want concreetheid voorspelt niet veel goeds, meestal.

In zekere zin was Ventje vervluchtigd in plaats van groter en concreter geworden, want kort erop hadden ze hem voorgoed uit het oog verloren, uit het *oog*, want in zijn gedachten was hij vaak teruggekeerd, niet alleen in zomerse perioden. Daar was hij uitgegroeid tot iemand die misschien niet eens meer *mogelijk* was, is samengevloeid met beelden waarvan hij niet eens meer weet of hij ze gezien had of bedacht, zodat hij zich soms afvroeg of Ventje ooit bestaan had in een vorm die maar in de verte op zijn herinneringsbeeld leek.

Tegengekomen was hij hem niet meer, alleen zijn naam in een bepaalde periode. Op een dag las hij die, tussen andere namen, in onbehoorlijk grote letters neergekrijt op de muur van een kinderspeelplaats in Oud-Zuid, tamelijk hoog, want hij was niet klein meer. En toen hij erop begon te letten zag hij dezelfde naam weerkeren op een menigte andere muren, aanplakzuilen, brievenbussen, overdekte tramhaltes, een enkele maal ook in het centrum van de stad. De rage moest enkele weken geduurd hebben, niet langer, daarna stopte ze, kreeg hij de indruk; de namen verbleekten op de oude plaatsen of werden weggewist en er kwamen geen nieuwe bij.

Maar nooit had hij hem meer in levenden lijve ontmoet en evenmin iemand *als* hij in volwassen vorm. Herhaalde malen meende hij hem te herkennen, in uiteenlopende gedaante en leeftijd, op straat, in cafés, in de trein, maar steeds als hij naar hem toeliep vervluchtigde het uitgegroeide, te concrete eidolon.

Slechts eenmaal meende hij hem werkelijk te zien, enkele denkleeftijden later, terwijl hij op geen vijf meter van hem af op het terras van Américain zat godbetert gekleed in een blauwe blazer met glimmende knopen, daaronder een keurige grij-

ze broek met scherpe plooi en om zijn schouders gedrapeerd zo'n lange fleurige studentendas; op een te jongensachtig open gezicht de al te gladde glimlach - pseudo-goedlachs, wat de ergste grimas is die er bestaat -, want de vliegwieltjes van de irissen stonden stil.

Zijn hart kromp ineen en hij kon wel huilen: Jezuschristus, dacht hij, wat hebben ze met je gedaan? Maar een snelle berekening leerde dat ook *hij* het niet kon zijn.

Maar wat er dan wel van hem was geworden kon hij zich evenmin voorstellen; kon hem zelfs niet invullen. En misschien was dit de grote kracht die hij nog steeds ín hem bezat en uitoefende.

De autofoben

1

Aanwezig die middag zijn de therapeut Gerben, Petra, Tits, Joanne, Halil, Grimelda, Frenk, Geurt, Billy en Lodok.

Achternamen blijven ongenoemd. Alleen de voornamen gebruiken wekt de indruk van een zekere anonimiteit, wat ons niet onwelkom is.

De therapeut heeft een korte uiteenzetting gegeven over de opzet van de *encountering* en deze wat breder ingekaderd, hoewel we een week tevoren bij wijze van inleiding een twee uur durende lezing van prof. Leisloot over fobieën hebben aangehoord. Er werd toen redelijk veel gegrinnikt, maar vandaag is de stemming ernstig en zonder enige zelfironie.

Er worden ongelijke stokjes getrokken om te bepalen wie het eerst met de billen bloot moet. Petra trekt aan het kortste eind.

- Zoals altijd, zegt ze, met een scheve mond.

Alleen de ogen van de anderen lachen een beetje, ook zij komen aan de beurt.

- Steek van wal, zegt de therapeut.
- Ik heb het er moeilijk mee, zegt Petra.
- Dat hebben we allemaal, zegt Gerben, zelfs ik.
- Jij hebt makkelijk praten, zegt Petra.
- Maar je bent toch gekomen om te praten...

Petra zwijgt nog even. - Goed, ik heb dus seksangst, zegt ze, al heel lang en ik weet bijgot niet waarom. Aan de ene kant wil ik het heel graag, anderzijds houd ik alles wat man is op armlengte afstand, vrouwen trouwens ook. Ik heb geprobeerd

te achterhalen of er heel vroeger iets met me gebeurd is wat ik heb verdrongen, maar ik heb niets kunnen vinden.

- Misschien ben je in een vorig leven verkracht. (Frenk)

- Daar geloof ik niet in. Misschien heeft m'n opa eens aan me zitten frunniken toen ik heel klein was, of een van mijn ooms. Soms, als een jongen of een man me wil bepotelen en ik het een tijdje heb toegestaan om mijzelf te dwingen eraan te wennen, droom ik van een enorm grote mond van een oude man die boven me hangt als een grot, met een gebit vol brokkelige bruine tanden en enkele zwarte gaten en - wat nog griezeliger is - de tanden zijn week en rubberachtig en ze bewegen heen en weer op zijn adem.

- Ajakkes.

- Zeg dat wel. Het verziekt dan mijn hele dag. En de volgende keer duw ik de hand die mij wil betasten nog vlugger weg.

- Wanneer trad die angst aangeraakt te worden voor het eerst op?

- Toen ik elf jaar was, geloof ik, ongeveer tegelijk met het ontwaken van mijn eerst erotische gevoelens, zoals ik ze maar zal noemen. Daarvoor had ik ze natuurlijk ook wel, maar veel zwakker en onbestemder, ongerichter, eigenlijk op niemand en iedereen gericht: de onderwijzer, mijn gymnastieklerares, mijn ouders, mijn broers en mijzelf. Daarna is het ongeveer gelijk op gegaan, lust en afweer, afkeer ten slotte.

- Ook van jezelf?

- Ja, helaas. Ook dat begon me tegen te staan en na mijn veertiende heb ik mijzelf niet meer bevredigd.

Naast mij klinken een paar diepe keelzuchten, als opkomend uit vorige levens.

- Ik heb van alles gedaan om het te doorbreken, heb zelfs aan een hondje gezeten - een paar keer aan zo'n therapiecursus deelgenomen met Yab Yum-achtige toestanden waarbij de intensiteit van de aanrakingen langzaam werd opgevoerd, van de uitwisseling van begerige blikken tot noem maar op. En ik

vrees dat ik heel wat jongens en mannen gek heb gemaakt: ze wel loedergeil aankijken en dan, als ze helemaal opgefokt waren, aan mijn lijf geen polonaise.

- Tja, laat de therapeut zich ontglippen, daarin kunnen we helemaal meevoelen.

Fel: - Wie *we*?

- Sorry, zegt de therapeut, zo bedoelde ik het niet.
- Hoe bedoelde je het dan?
- Ik zei toch sorry. Ga door.
- Met wat?
- Met je verhaal.

Ze zucht. - 't Is dat ik ervoor betaald heb... Goed. Ik deed dus van alles. Mijzelf aaien met een fijn soort stof, aan iets anders denken als iemand aan me zat, aan een boom bijvoorbeeld, een stam met een heel ruige schors en kleine insectengaatjes erin of aan mijzelf toen ik klein was, of aan een mooie vrouw om dat ook eens uit te proberen, aan Sylvia Kristel bijvoorbeeld of prinses Irene al was ze dan rooms geworden of aan Pia of Ria van de weersvoorspelling, maar het hielp allemaal niets, ik werd er alleen maar depressiever van, terwijl ik - en dat is het gekke - toch naar seks bleef verlangen. Daarna ging het een tijdje beter, ik was erg verliefd op iemand geworden - na een half jaar gingen we zelfs samenwonen - en ik slaagde erin mijn afkeer voor het grootste deel te overwinnen, hoewel het nog steeds niet de aantrekkelijkste kant van mijn relatie was, maar dat liet ik natuurlijk niet merken.

Toen ontwikkelde zich iets anders. Ik was inmiddels tweeëntwintig en ik wilde dolgraag een kind, maar tegelijk was ik als de dood om zwanger te worden. Het verlangen ernaar was soms ondraaglijk, maar eigenlijk ook heel abstract.

- Je wilde dus een kind zonder zwanger te worden. (Joanne)
- Zoiets ja, of alleen door eraan te denken. Mijn vriend en ik deden het nooit zonder voorbehoedmiddelen, ik slikte de pil *en* gebruikte een pessarium en soms verplichtte ik hem ook

nog een condoom om te doen, de arme ziel. En dan nog zat ik de hele tijd in angst, ook nog uren later, als ik op straat liep of in de bioscoop zat. Soms had ik het gevoel dat als ze geil naar me keken ik al zwanger werd en dan niet zomaar zwanger, nee, ik wist zeker dat het een meerling zou worden, of een druiventroszwangerschap met honderden van die kleine embryo's tegelijk.

- Veronderstel dat je dan abortus zou laten plegen.

- Leuk hoor. Ik zal jou ook uitlachen als je wat vertelt.

Gerben: - Dat is de bedoeling van de groep, elkaar weerbaar maken. Ga door.

- Na verloop van tijd hield mijn vriend het voor gezien, gelijk had-ie. Maar ik zat met m'n probleem. Ik ging toen voor het eerst naar zo'n therapiecursus zoals ik al zei, met het bekende effect. En nog steeds wou ik een kind. Ten einde raad probeerde ik zwanger te worden door zelfbevruchting.

- Nou zeg.

- Ja, lach maar, dat doe ik ook wel om mezelf. Maar ondertussen. Op een gegeven moment kon ik het in mijn buik voelen zwellen, echt waar. Het bewoog als een echt foetus en zond een zwakke stralingsenergie uit die ik kon opvangen, een soort telepathisch contact, net als bij de echte zwangerschapssymbiose. En jawel hoor, als ik naakt voor de spiegel stond, wat ik iedere dag deed, zag ik mijn buik zwellen. Ik hield zelfs een schoteltje melk voor mijn onderlijf om te zien of de melk ging schiften.

- En?

- Nee, dat deed-ie helaas niet.

- Ben je er niet mee naar de dokter geweest?

- Nee, zo gek was ik ook weer niet, ik was maar voor de helft gek. En verder had ik het gevoel dat het zoiets was als Schrödingers kat. De kat zit in de doos, je kunt hem zelfs bijna horen miauwen, maar als je de doos opendoet zit-ie er niet in.

- O. Ik ben benieuwd wat Schrödinger daar van zou hebben gedacht. Schrödingers foetus.

Gerben: - Ik ben vooral benieuwd wat er met je foetus gebeurde.

- Spontane abortus. Op een ochtend werd ik wakker en ik dacht, nou moet het er maar eens van komen en ik begon te persen...

- En?

- Wat dacht je? Een foetus dat zich door de hele kamer verspreidde, het slaapkamerraam uit, de kosmos in. Wat wil een vrouw nog meer.

Ze lacht ontspannen.

- Je bent er nu voorgoed vanaf?

- Het broedgevoel ben ik kwijt ja, en met het afwezige kind heb ik leren leven - het is een constante *af*wezigheid en dat is iets wat heel diep in me knaagt.

- We zullen zien wat we eraan kunnen doen. Wie mag ik nuhet woord geven. Grimelda?

Grimelda: - Toen ik klein was...

- Hoe klein?

- Vijf, zes jaar - toen liep ik vaak met een baksteen op het hoofd omdat ik niet groter wou worden, want wie groter werd ging dood, zoveel had ik al door.

Ik liep dus zo vaak mogelijk met iets zwaars op m'n hoofd, een zwaar boek of een baksteen dus, of een volle boodschappentas, en toen mijn vader en moeder het mij verboden deed ik het stiekem; ik was jaloers op die vrouwen in Afrika die kruiken en emmers met water op hun hoofden droegen, die gingen vast ook niet gauw dood of alleen een klein beetje, een klein beetje was misschien niet erg. Toen ik het niet goed meer stiekem kon doen droeg ik een onzichtbare baksteen of een baksteen van een boek op mijn hoofd en dat ben ik blijven doen, permanent, 's avonds kon ik er moeilijk van inslapen omdat ik dan *lag* en voor mijn gevoel stierf je al sneller en sneller als je sliep; de gedachtesteen gleed dan van m'n hoofd, vlak boven het haar op het kussen. Aan de andere kant kreeg ik overdag soms splijtende hoofdpijn vanwege dat zware ding op

m'n hoofd, die al zwaarder wegende zwaarte, en bij het ouder worden werd het zelfs migraineachtig...

- En heb je dat idee nu nog?
- Welk idee?
- Dat je een baksteen of een boek op je hoofd draagt?
- Nee, gek genoeg niet, de laatste jaren niet meer, wat op mijn hoofd drukt is een veel dinglozer zwaarte, iets wat even zwaar is maar vormelozer, onbestemder, alsof de baksteen of het boek grotendeels is opgelost in lucht. De ene keer is het erger dan de andere, maar vaak komt het terug, net als ik me een beetje opgelucht voel.
- Hoofdpijntabletten helpen niet?
- Nee, acupunctuur ook niet. Alsof die abstracte steen of die boeksteen onbenaderbaar is en alleen de woorden nog wegen.
- Waarom was je eigenlijk bang voor de dood?
- Wist ik het maar.
- Ben je het nog?
- Ja, vooral voor het eeuwig op de loer liggen van de dood, zijn nabijheid, de wetenschap dat hij ieder moment toe kan slaan.
- Waar hoop je nu op?

Glimlachend: - Op een pilletje dat de angst wegneemt. Maar dat bestaat niet. Dus op een manier die me kan leren met de dood te leven, ook met het *woord* dood, dat ik nauwelijks in de mond durf te nemen.

Gerben: - Ik denk dat het loodzware woord dood de plaats is gaan innemen van de abstracte baksteen of het boek.

- Daar kon je wel eens gelijk in hebben.
- Misschien lost ook het woord dood op den duur op in de lucht.
- Laten we 't hopen.
- Je zou het wat vaker moeten herhalen. Zeg het nog eens na. Dood.
- D-o-o-d.
- Nog een keer.

- D-o-o-d.

- Goed zo. Voor jou komt het erop aan zowel je hoofd als de plek vlak boven je hoofd vrij te maken.

Gelach.

- Ik moet denk ik eens vaker naar de kapper.

Gelach.

-Wie nu? - Frenk.

- Ik voor mij ben heel lang bang geweest in het donker, ik bedoel gewoon donker, ik zeg het nog met het schaamrood op de kaken.

- Hoe lang?

Hij aarzelt, Frenk, opent zijn lippen een beetje zonder te spreken.

Dan: - Tot mijn achttiende, negentiende... met uitlopers. Het was of honderden onzichtbare dieren en bewustzijnen in het donker op de loer lagen - mensen van donker, dieren van donker, spoken van donker, allemaal even schemerig en onbestemd. Juist omdat ze onzichtbaar waren, waren ze zo bedreigend, je wist nooit hoeveel het er waren.

- Ook niet bij benadering?

Grimlachend: - Ik heb ze nooit geteld. Er vonden gedempte, bijna-hoorbare martelingen plaats in het donker, geheimzinnigheden die alle verbeelding tartten, intrigerend en angstaanjagend tegelijk. Als je in het donker liep kon je daar op stuiten en ieder moment kon zich een zwarte put voor je voeten openen waarin je omlaag kon tuimelen - het gebeurde meestal niet, maar je wist het nooit zeker. En het kon zelfs onweren in het donker zonder dat iemand het hoorde, een zwarte bliksemstraal kon je treffen... En natuurlijk kon ook het donker zelf vol onverwachte gaten zitten, overal om je heen, gaten van een nog donkerder donker, of juist een iets lichter en ijler donker dat het nog onheimelijker maakte... nog afgezien van de grote gaten van toekomst en verleden die voor en achter je lagen en waarvan je je vooral in het donker bewust bent, in het donker is alles één groot zwart continuüm zonder begin en

einde... Ik heb van alles gedaan om aan het donker te wennen, zoals die jongen die door zijn vader 's nachts een onverlichte kathedraal in werd gestuurd en die op maanloze nachten over een kerkhof moest lopen om van zijn angst af te komen, maar niets hielp natuurlijk, de volgende keer was het donker even dreigend en het aantal onzichtbare armen en blikken nam zo mogelijk nog toe...

- En dat duurde tot je achttiende, negentiende?

- Jawel, maar toen kwam er nog iets anders bij, pardon, voor in de plaats.

- Wat zoal?

- Inmiddels was ik van een dorp in de Achterhoek, we hadden een huis midden in de bossen, naar een stad verhuisd waar het 's avonds en 's nachts lichter is, ik ging er studeren.

- Wat?

- Elektrotechniek.

Gelach.

- Maar vergis je niet, ik viel van de regen in de drup, want het duurde niet lang of ik ging het licht beschouwen als verkapt donker, vooral kunstlicht, daglicht beschouwde ik als zo natuurlijk dat ik er vooralsnog geen gevaar in zag. Tot ik met de quantumtheorie kennismaakte en leerde van het instorten van een golffunctie, dus ook die van het licht dat uit golven of golfdeeltjes bestaat. En prompt begonnen er overal om me heen golffuncties in te storten.

- Jezus.

- Ja, op den duur ervoer ik ieder golfdeeltje afzonderlijk en ik beeldde mij in dat ik ieder neuron in mijn brein begon te voelen. Ook daar stortten de neuronenbanen en golffuncties in. En toen was de boot pas goed aan.

- ...

- De zenuwarts besloot dat ik mij moest laten behandelen. Zelf meende ik dat ik beter af was met een neurofysioloog of een neuro-ingenieur, maar dat waren ze niet met me eens.

- En?

- Ik ben een jaar lang opgenomen geweest.
- Heeft het geholpen?
- Niet echt. Ik weet mijn angst alleen beter te verbergen, ook voor mijzelf. Die instortende golffuncties in mijn brein waren onzin. Wel begon ik meer oog te krijgen voor de onzichtbare gaten in anderen bij wie de golffuncties ingestort waren via foute quantumsprongen of iets anders, het is niet aan mij om dat uit te maken.
- En wat verwacht je van ons hier?
- Dat jullie met z'n allen zo'n groot donker gat zullen vormen dat ik er wel in móét vallen, waarna jullie mij er heelhuids weer uittrekken en ik kan ervaren dat donkere gaten geen kwaad kunnen - en misschien dat ik het donker als een vorm van licht kan ervaren, een noodzakelijke negatieve vorm ervan.
- Draag je daarom altijd een donkere zonnebril?
- Wie weet.
- Wil je niet beginnen met hem af te zetten?
- Nee. (Glimlachend) Als zwarte jongen uit Suriname ben ik zowiezo minder zichtbaar, vooral in het donker.

2

Joanne: - De hele dag was ik bezig met afstoffen en vegen en soppen, nooit was het huis schoon genoeg, was ik schoon genoeg. Zelfs vingerafdrukken, zichtbaar of niet, moesten weggewreven van deurknoppen, raam, trapleuning, wc-bril; tien keer per dag ging ik met de stofdoek rond. Als ik niet met een doek in reten en kieren kon komen nam ik een plat kwastje, of een rond kwastje voor de sleutelgaten.
- Echt waar?
- Ik zweer het. Als we iemand op bezoek hadden gehad die rookte probeerde ik urenlang de rookgeur weg te wuiven met zo'n Spaanse waaier of ging ik met de plumeau over de muren, met weinig resultaat natuurlijk, maar als ik het niet deed

hield ik het niet, ik raakte dan in paniek en had het gevoel dat ik het ergste onheil afriep over het hele gezin.

- Stakkerd.

- Als ik m'n handen waste - wel honderd keer per dag - was het ook nooit genoeg. Zelfs het stukje zeep moest op zijn beurt afgeveegd worden met een washandje en dat washandje moest dan weer schoongemaakt worden in de wasmachine, waarna de wasmachine weer schoongemaakt moest worden met een droge doek, die dan weer in de wasmachine moest enzovoort.

Na verloop van tijd begon mijn huis er zompig uit te zien vanwege het vele soppen en zat de schimmel in het vloerkleed omdat het geen kans kreeg te drogen. De halve dag lag ik op mijn knieën te speuren naar stof en vuil achter en onder de bedden, de divan, de leunstoelen, het fornuis, de koelkast, en als ik naar buiten ging was het voornamelijk om schuurpoeder, spiritus, chloor en andere schoonmaakmiddelen te kopen. Etenswaren vergat ik vaak. Overal in de wereld was vuil, vuil, vuil.

Gelukkig kwam ik weinig buiten, want ik ergerde mij mateloos aan al die graffiti waarmee onze gevels beklad worden. Waar het kon wendde ik mijn blik af en omdat er geen beginnen aan was al die muren schoon te schrobben, schrobde ik ze in gedachten, eindeloos, eindeloos, omdat die graffiti alomtegenwoordig is in deze stad.

Soms sloot ik mezelf op in een kast om niet te hoeven speuren naar ongerechtigheden, binnen of op straat. Het was een ongekende opluchting en ik kon mijn geluk dan niet op. Tot ik mij begon af te vragen of ik het gas wel uit had gedaan en de voordeur afgesloten, de kraan van de geiser niet had laten lopen.

- Mijn god, dat is bijna nog erger dan ik heb meegemaakt.

- Naar het theater of een concert gingen we allang niet meer, omdat ik me dan dezelfde dingen begon af te vragen plus of de kinderen ondertussen niet iets uitspookten of zich bezeerd hadden. En veronderstel dat inbrekers in onze afwezigheid het

huis zouden binnendringen en het leegroven. Ik wist dat het allemaal overdreven en irrationeel was en toch moest ik het doen, ik moest het doen. Mijn man, die me vooral in het begin goed opving, werd er op den duur hoorndol van en de kinderen, toen ze wat groter waren, begonnen meer en meer weg te blijven. Er kwam ook bijna niemand meer op bezoek, iedereen die een stap bij ons in huis zette moest, net als mijn man en kinderen, z'n schoenen uitdoen, er mocht niet meer gerookt worden en eigenlijk ook niet gekucht en gehoest, liefst moesten ze ook nog met hun fikken overal afblijven. Zodat we totaal geïsoleerd raakten.

- En nou zit je wel hier?

- Ja, maar met de dood in het hart waar ik allemaal niet mee besmet kan worden, ook zonder dat iemand me aanraakt.

- O.

Onwillekeurig schuift Halil een beetje naar links in haar stoel, weg van Joanne.

Halil: - De kans zit er eerder in dat je mij besmet, met je smetvrees bedoel ik, want ik ben zo suggestibel als de pest. Ik hoef maar ergens aan te denken, aan een ziekte bijvoorbeeld, of ik krijg het, ik bedoel, ik voel de symptomen, ik zweet, ik krijg hartkloppingen, artritis in mijn vingers... net als die Deense filosoof die ook alles meende te krijgen waar hij over las.

- Een bekend verschijnsel, zegt de therapeut. Ik heb een vriend - hij verkeerde in de kritische leeftijd, ergens tussen de veertig en de vijftig, een periode waarin vooral mannen erg sensibel zijn en gespitst op fysiologische veranderingen -, die vriend meende dat hij het aan z'n hart had omdat hij zo nu en dan streken in de hartstreek kreeg, waarschijnlijk van nervositeit in verband met moeilijkheden op zijn werkplek. Hij naar de internist. Die stelde hem meteen gerust. Wie het aan zijn hart heeft, krijgt pijn aan zijn linkerschouder en -arm. En, vertelde mijn vriend me lachend, prompt kreeg ik pijn aan m'n linkerarm.

We lachen.

- Maar luister. Toen-ie daar toch ongerust over werd vroeg hij om een complete *check-up*. Die kreeg-ie. Toen hij om de uitslag kwam werd hij gefeliciteerd. Niets aan de hand, het was gelukkig maar psychisch.

Als we uitgelachen zijn zegt de therapeut: - Maar ga door. Tegen Joanne: - Of wou jij nog wat vertellen?

- Nee, voorlopig ben ik uitgepraat. Anders ga ik mijzelf herhalen om de vorige woorden weg te poetsen en jullie niet verder te besmetten.

- Daarover komen we straks nog te spreken.

Halil: - Ik heb dus claustrofobie en ik hyperventileer als de pest. Vroeger had ik het alleen in milde vorm...

- Wanneer was vroeger?

- Nog maar een jaar of zes, zeven geleden, in mijn pubertijd, toen begon het.

- Fobieën hebben de neiging zich uit te breiden, zegt Gerben, en meer dan één syndroom te omvatten. Ook worden de dimensies vaak uitvergroot en vertekend.

- Dat klopt in ieder geval mooi bij mij. Eerst begon ik kleine gesloten ruimtes te mijden, vooral vreemde. Altijd de deuren open, ik dicht bij de uitgang, nooit in een lift, laat staan zo'n glazen lift, die doorzichtige doodkisten... Als ik thuis naar de wc ging liet ik de deur openstaan, wat mijn vriend maar gek vond, die dacht dat ik een seksuele afwijking had.

Geurt: - En dat was niet zo?

- Nee.

- Jammer.

- Hou op. Later werd ik ook bang voor auto's, vooral voor sommige merken en typen, daar kreeg je me met geen stok in, ook niet met alle raampjes open.

- Welke merken bijvoorbeeld?

- Nou, een Fiat Panda en een vw'tje, een Renault 4.

- Nou, daar hoef je niet claustrofobisch voor te zijn.

Gelach.

- Ja, lach er maar om, maar ik zit met de gebakken peren.

Paniekaanvallen, gonzende oren of juist wattenproppen in de oren, angstzweet waren mijn deel. Maar de uitbreidingen waar Gerben het over had baren mij het meest zorgen, omdat je niet weet wat je te wachten staat. Uitbreidingen is overigens een merkwaardig woord voor een claustrofoob.

Een paar jaar terug waren het ineens, nee ik bedoel gaandeweg, niet alleen maar gesloten ruimtes; ook besloten open ruimtes als pleinen en andere plekken in de stad waren ‘onveilig’ terrein. Plotseling was de hele stad vol onveilige plaatsen die ik moest zien te vermijden wilde ik geen paniekaanval of hyperventilatie krijgen. Meestal waren het plaatsen waar geen onmiddellijke hulp mogelijk was. Ik zorgde dus altijd dat ik de route kende, en een beperkt aantal routes van en naar mijn huis kon ik dromen, uittekenen.

- Had je ook zoals sommigen angst voor onweer, wind, regensluiers?

- Nee, ik niet. Een vriendin van mij wel. Die kwam de deur bijna niet meer uit. En bij onweer sloot ze zich op in een kast, net als Joanne, oorpropjes in de oren. Soms hielden we twistgesprekken wie van ons tweeën het slechtste af was.

- Wie won?

- Dat moet je mij niet vragen.

- Ik had ook van die dwanghandelingen, zegt Tits. Als kind al, het duurde een paar jaar, toen was het over. Drie keer op de tafelrand tikken, op de deurknop en andere uitstekende dingen, lantaarnpalen, hekspijlen aanraken, drie stoeptegels tegelijk nemen, drie keer met mijn rechter oorlelletje over mijn rechterschouder schurken, het móést gewoon en niet omdat anders een onbestemd onheil over me zou komen, in principe deed ik het gewoon omdat anders de spanning te groot werd. Ik was toen een nogal nerveus jongetje, hoewel je me geloof ik niet eens een kleine zenuwlijder kon noemen. Bovendien deed ik het grotendeels stiekem, zodat het niet opviel: achter mijn rug drie keer de tafelrand aanraken, nadenkend mijn hoofd schuin houden, toevallig met mijn vingers ergens langs

gaan, speels op de stoep springen of hinken. Bijna ongemerkt ging het over, maar toen begon ik te nagelbijten en in m'n neus te peuteren.

Grimelda, giechelend: - Dat deed ik ook.

- At je toen ook uit je neus?

- Ben je gek! Zo getikt was ik nou ook weer niet.

- Enkele jaren geleden kwam het terug in verergerde vorm en bovendien ingewikkelder. Aan het begin van iedere dag moest een nieuw getal vastgesteld worden dat voor de hele dag gold, drie, vijf, zes, afhankelijk van gevoelsschommelingen na het wakker worden, en in het uiterste geval wanneer ik me bijzonder rot voelde *tien*, tienmaal, daarboven weigerde ik te gaan, dat was volgens mij een grens die ik niet mocht overschrijden. Ik tikte bijvoorbeeld eerst vijfmaal een letter van mijn keuze voor ik een verslag uittypte - vaak de initiaal van mijn voornaam -, fietste net zolang door tot ik vijf stoplichten was gepasseerd, deed vijfmaal de deur open en dicht alvorens hem toe te trekken, moest vijf keer rechts afslaan en ontelbare keren tot vijf tellen voor ik een bepaalde handeling uitvoerde - let wel nooit vier, acht of negen! - en nu wél met een meer dreigende implicatie, al stond me niet voor ogen van welke aard; meestal ging het vooral om me van de dwangspanning te bevrijden als van een drukkende opdracht, een opdracht gegeven door *niemand*, in ieder geval niet door mijzelf, vond ik toen.

- En vind je dat nu nog?

- Ik weet het niet, of maar half. Grijnzend: - De andere helft.

Gelach.

- Geen last met je omgeving?

- Nee, want opnieuw wist ik het goed te maskeren. Zelfs mijn vriendin had de eerste anderhalf jaar niets door, al telde ik zelfs bij het vrijen de neukstootjes: steeds twee, drie of vijf achter elkaar tot ik klaarkwam, en als ik niet precies na een verplichte reeks klaarkwam had ik het gevoel dat ik gefaald had.

- En moest je het overdoen? (Geurt)

Gelach, dijengeklets.

- Ieder z'n pleziertjes, zegt Tits zuur. Op den duur liep ik zo'n beetje de hele dag in mijzelf te tellen als ik niet werkte of las, tot gek wordens toe. Hij zwijgt even. - Maar waar ik momenteel het meest bang voor ben - en daarom ben ik hier - is dat mijn dwanggedachten steeds opdringeriger en tirannieker worden en op een gegeven moment toch de tien-grens zullen doorbreken, en dan is het einde pas goed zoek. Het eindeloze einde... ik moet er niet aan denken.

Gerben, daarstraks had je het erover dat dwanggedachten ertoe neigen zich uit te breiden. Daar ben ik bang voor: dat ze me zullen verslinden, mij vanbinnenuit opeten en verteren als een kankergezwel, een virtueel gezwel dat overal en nergens in me is en dat niet weggeopereerd kan worden terwijl ik zelf nergens meer ben.

Hij zwijgt, een beetje ineengedoken, schouders voorover.

Ook wij zwijgen. Iets ervan hebben wij misschien allemaal wel meegemaakt, of liever meer dan *iets*.

En dan doet ook Lodok, die schrijver van beroep is, voor 't eerst zijn mond open. - Ik heb soms het gevoel dat hetzelfde met mij gebeurt, woorden die me vanbinnen opeten, verorberen, terwijl er niets van me overblijft.

- Ik heb graag dat je daar een volgende keer uitvoeriger op ingaat, zegt Gerben, ik wou er nu een punt achter zetten, het is een lange middag geweest.

De schrijver kijkt een beetje beduusd alsof hij zichzelf er in heeft laten lopen.

- Ik zou willen afsluiten met een waarschuwend voorbeeld uit mijn eigen groepspraktijk, waarschuwend in meer dan één opzicht. Jaren terug hadden we een deelnemer, een jonge vrouw van een jaar of dertig, die zolang ze zich kon herinneren ontevreden was geweest met haar neus; te dik, platte brug. Ze onderwierp zich aan een cosmetische operatie. Het resultaat was bevredigend. Maar toen stonden haar konen, mondhoeken en haar halsvel haar niet aan. Om zich te oriënteren

bladerde ze een tijdlang in boeken met reproducties van vrouwenkoppen, van Leonardo tot Picasso laten we maar zeggen. (Gelach). Ten slotte had ze een bepaald beeld opgebouwd van een gezicht dat haar aanstond en het jaar erop onderging ze de ene na de andere schoonheidsoperatie. Eindelijk tevreden, had ze wat je zou kunnen noemen: een mooi gezicht.

Maar sodeju, er was nog geen jaar voorbijgegaan of ze verviel in een diepe depressie. Ze bleek totaal vervreemd van haar oude uiterlijke identiteit en was niet in staat geweest aan haar nieuwe gezichtsbeeld te wennen, het te interioriseren en een nieuw identiteitsgevoel op te bouwen.

Het resultaat van een lange groepstherapie was, jullie hebben het al geraden, dat ze haar oude gezicht terug wou, met inbegrip van haar mopsneus. Dat kon, dacht ze, want ze had oude foto's genoeg.

Maar hoe er ook aan haar gesleuteld werd, haar gezicht werd nooit meer *precies* wat het geweest was, of zoals ze dacht dat het geweest was, er week altijd wel *iets* af, *iets* klopte niet met vroeger. Resultaat: ze bléef ontevreden en brak op een gegeven moment de therapiesessie af. Hoe het haar verder vergaan is weet ik niet.

We zijn diep onder de indruk en zwijgen.

- En wat is het nu precies wat we hieruit moeten leren? vraagt Lodok ten slotte.

- Dat mogen jullie zelf bedenken.

- Daar maak je je dan mooi van af.

- Vraag het voor mijn part aan een kunstcriticus, die heeft er misschien meer over te zeggen dan ik.

- Ten slotte nog één ding, zegt de therapeut grijnzend. Denk erom, wie weer hyperventileert: een plastic zakje voor mond en neus houden en daarin ademen. Let er dus op dat je altijd een plastic zakje bij je draagt, tenminste zij die hyperventileren. Geen zak zonder pocket, en omgekeerd.

3

- Tomaso, wat is jouw angst?

- Ik heb wel honderd angsten, maar mijn grootste angst is momenteel de *angst voor angst*.

Hij zegt het duidelijk in cursief.

Herkenningsglimlach bij Grimelda.

Gerben: - Hoe is het begonnen?

- Hoe het is begonnen? Het is of het nooit *begonnen* is, of die angst er altijd is geweest, in de een of andere vorm, altijd *dezelfde* angst, ik moet ermee geboren zijn, als foetus meegekregen in het bloed van mijn moeder of waarvandaan dan ook.

- Misschien overgeërfd uit een vorig leven.

- Hou op. Existentiële angst is al genoeg, in dit leven dan.

- En is het bij een vage existentiële angst gebleven?

- Was het maar waar. Ze heeft veel reëlere, concretere angsten opgeroepen of versterkt, er lag tenslotte een vruchtbare voedingsbodem als je het zo mag noemen.

- Bijvoorbeeld?

- Het begon met angst voor honden. Ik ben op vierjarige leeftijd eens omvergelopen door een grote hond, een rottweiler of mastiff waarschijnlijk, die me in m'n gezicht heeft gepist, of dat geloof ik tenminste. Voor mij werd die hond sindsdien een onrein dier, zoals mijn vader hem noemde, niet alleen die ene. Voor álle honden werd ik bang. Daarna kwamen er andere dieren bij die ook maar enigszins op honden leken, van aardvarken en wrattenzwijn tot wat groot uitgevallen katten. Maar de echte angst werd pas goed opgewekt door honden en die versterkte zich zozeer dat ik zelfs bang werd bij het zien van een afbeelding van een hond en op den duur voor het *woord* hond.

- Gold dat ook voor andere dieren?

- In mindere mate. Maar nu ben ik juist bang dat het wél zo zal worden. Stel je voor! Nu is het al zo dat ik nauwelijks meer buiten kan lopen of tv kijken, want overal zijn honden,

de wereld is vol honden als je er bang voor bent. Een boek lees ik pas als ik anderen heb laten nagaan of er een hond in voorkomt.

- Wat een ramp! Ik hou juist van honden. (Billy)

- Dat had je niet moeten zeggen.

- Sorry.

- Maar waar ik momenteel het méést bang voor ben is dat ik bang zal worden voor mensen. Dat zal voor mij het einde betekenen, want overal zijn mensen.

- Dat mag je wel zeggen, ja.

- En je hoopt dus nu dat we je over die angst voor de angst heen zullen helpen?

- Ja.

- Geurt?

- Ja, ik ben aan de beurt. Petra had het de vorige keer over haar angst voor seks. Bij mij was het juist omgekeerd. Ik neukte alles wat los en vast zat.

- Wat vastzat neukte je zeker los... (Frenk)

- Laat hem uitpraten.

- Daar zit inderdaad iets in. Het heeft lang geduurd voor ik op gang kwam, ik onaneerde bijna niet - van christelijke gereformeerde ouders, nou dan weet je 't wel, zwartekousenkerkje zoals ze dat vroeger noemden, voor 't zingen de kerk uit of een knoop van de gulp in het collectezakje - maar nadat ik het voor de eerste keer gedaan had, tweeëntwintig jaar oud! - hij heft er zijn wijsvinger bij op om het goed tot ons door te laten dringen -, toen was er geen houden meer aan. Weg zondebesef, weg erfzonde, het was of ik mijzelf los had geneukt, wat zeg ik, op de wereld had geneukt.

Blijkbaar kan hij van het woord alleen al nog steeds niet genoeg krijgen.

- Voor mij was het zo'n bevrijdend gevoel - seks het grootste geschenk van God aan de mensheid - of van wie voor God doorging - dat ik als een evangelist optrad om de blijde boodschap te prediken aan wie aan zichzelf vastzat, geremd of ver-

stard was of hoe ik het verder bliefde te noemen. Ik voelde me een soort therapeut, iemand aan wie je eigenlijk dank verschuldigd was.

Gerben lacht met zijn wenkbrauwen.

- Seks slaat als een vloedgolf door de mensheid heen. Op de leeftijd van anderhalf jaar begint de peuter al te masturberen en recent onderzoek heeft laten zien dat het foetus in de moederbuik met zijn handjes tussen zijn benen ligt en zo nu en dan aan zijn duidelijk zichtbare piemeltje frummelt. Dan al genotsprikkels? Om troost te zoeken voor het lot dat je te wachten staat? Dat was dus mijn boodschap.

Later kwam ik erachter dat er door de eeuwen heen heel wat evangelisten als liefdespredikers opgetreden waren. Vaak ging het goed, meisjes en vrouwen vallen voor bevlogenen. Ik had soms het lef om te zeggen: het is voor je eigen bestwil.

Petra maakt een snuivend geluid. - Als het niet tussen de oren zit dan zit het wel tussen de benen.

Geurt, onverstoorbaar: - Als ik voorvoelde dat ik mijn zin niet zou krijgen speelde ik dat ik homo was.

- Gatsamme.

Geurt kijkt besmuikt alsof de herinnering hem nog steeds een verborgen plezier verschaft.

- Waarom deed je dat?

- Bij meisjes die niet erg willig waren werkte het soms als een uitdaging. Ik zei dan bijvoorbeeld dat ze er appetijtelijk genoeg uitzagen en dat ik dolgraag met ze had gevreeën als ik geen homo was geweest. Ze lieten dat even tot zich doordringen en dan kreeg hun blik langzaam iets missionarisachtigs, zo van: zo, dat zullen dan nog wel eens zien, daar ben ik toevallig zelf bij. Dan vroegen ze: Zou het echt niet gaan, ook niet als ik je eerst lief streel? En ik, aarzelend: misschien. Maar als ik stop zeg, moet je onmiddellijk ophouden. En dan zij weer: Ik geef je nu eerst een kus, of hou je daar ook niet van? Jawel, ik kus wel vaker vrouwen.

Vaak werd het dan een tongzoen en verder ging alles van een leien dakje, waarbij ik soms op het hoogtepunt een pijnlijk vertrokken gezicht toonde dat dan weer om nieuwe troost vroeg.

- Smeerlap.

- Soms keek er mij eentje plotseling onderzoekend aan. Je bent helemaal geen homo, smiecht.

- En dan?

- Hing ervan af. De meesten moesten er om lachen, een enkele werd kwaad. Die hadden het in de eerste plaats willen zien als een soort hulpverlening, een liefdesdienst waarmee ze zich tegenover zichzelf wilden verantwoorden of bij hun vriend of man wilden pralen. Maar het bleef riskant.

- Hoezo?

- Het kon altijd voorkomen dat ze zeiden: Jij homo? Dat zag ik er niet direct aan af, maar nou je 't zegt... En tien tegen een dat je begint te piekeren: Wat is er zo nichterig aan mij? Alle kans dat je hem dan niet overeind krijgt.

We lachen.

- Ik vind er niks leuks aan, zegt Petra. En tegen Geurt: - Een fraai heerschap ben je.

- Geef ik toe, geef ik toe. Zal ik een paar voorbeelden geven van wat ik allemaal verder deed om aan mijn gerief te komen en vrouwen en meisjes te verleiden om los te komen van zichzelf?

Petra: - Nee, dat hoeft niet.

Lodok, verlekkerd: - Waarom niet? Laat hem z'n gang gaan.

Geurt: - Je mag me gerust een verslaafde noemen, even erg als een heroïneverslaafde. Ik stelde mijn kleding af op wie ik wilde inpalmen, was nu eens een kantoorpik, dan weer een pleeboy met een kek shirt, open tot op de navel, slijmende beschaveling, een hondachtige vrouwengeurtjessnuiver, een peniskokeryup of rechtop lopende dildo, ik was bereid als een hond over de vloer te kruipen en te likken, voor vegetariër of antroposoof door te gaan...

- ...

- En waarom ook niet? Ik heb de ander toch ook genot verschaft.

- Mooi excuus.

Gerben: - We hebben allemaal ons excuus, maar voor alles zijn we ons éígen excuus, onze eigen ex.

Petra snuift weer. - Mannenpraat.

- Ga door, zegt de therapeut, en stoor je niet aan ons aller ex.

- Maar op de lange duur had ik er alleen mijzelf mee, want het was nooit genoeg, was steeds minder genoeg. Om de hevigheid van de prikkels te vergroten of wanneer ik eens een dag geen lust voelde, nam ik mijn toevlucht tot porno, kocht pornoblaadjes, huurde pornofilms, soms met een vleugje dierseks of sm erin en probeerde de gekste standen uit, niet alleen in mijn hoofd. En alles was goed als er maar een gat in zat en waar het gat zat deed er ook niet zoveel toe.

- Jezus, ik word hier doodziek van, hij vertelt het alleen maar om zich aan ons op te geilen. (Petra)

De therapeut legt zijn linkerwijsvinger op zijn mond en maakt een tuitende beweging met zijn lippen.

Geurt doet of hij niks gehoord heeft, heeft het mogelijk niet eens gehoord.

- Geen dag kon ik erbuiten. Als ik eens een dag niet geneukt had was het of ik die dag niet geleefd had, wat zeg ik, niet geboren was, niet *wedergeboren*. Maar ondertussen werd het zo dwangmatig dat ik er steeds minder plezier aan beleefde; langzaam maar zeker werd het tot een min of meer pijnlijke aangelegenheid, alsof ik mierzuur spoot, zoutzuur. Genot als pijn, als straf.

Hij zwijgt even.

- Tot het tot mij doordrong wat er werkelijk met mij aan de hand was.

- ...?

- In wezen was het een soort vlucht voor mijzelf, voor wie

ik was of worden zou, nee onzin, voor wie ik geweest was en niet meer kon wegdenken, och nee, voor wie ik juist níét geweest was en ook niet meer kon zijn, maak het zelf maar uit.

De therapeut knikt goedkeurend.

- Ik verloste zogenaamd de anderen, maar bleef zelf los en leeg en oningevuld achter, een leegte die steeds vinniger werd naarmate ik hem meer probeerde te vullen. Sterker, het was de leegte die zich steeds opnieuw aanvulde, niet ik, er was nauwelijks meer sprake van een ik.

De therapeut knikt opnieuw. Petra kijkt wantrouwig naar beiden.

- Ten slotte verlangde ik er zelfs naar zwanger te worden in die leegte, zwanger van mijzelf of een vruchtbegin van mijzelf, net als Petra, die ik heel goed begrijp. Als ik zwanger was zou ik verstild en kalm van gemoed worden als een vrouw, me niet meer opgejaagd voelen, niets meer hoeven - alleen al het gevoel dat iets in je ontstaat, als het ware buiten je om, iets dat je bent en niet bent...

- Ja, gooi het maar over die boeg, daar is het beeld van de zwangere vrouw weer goed genoeg voor. (Petra)

Gerben: - En hoe heeft het zich ontwikkeld?

- Ik werd natuurlijk evenmin zwanger als Petra, zeker niet van mijzelf, of alleen een klein pietsie, hooguit werd ik de weduwnaar van mijzelf in kindvorm.

- En waarom ben je nu hier?

- In de eerste plaats om mijn rouwproces te verwerken, om wat ik verloren heb wat ik niet was en nooit zal worden. En verder om weer wat meer plezier te krijgen in seks.

- Reken niet op mij, zegt Petra.

De therapeut: - Billy?

- Ik zal meteen maar met de deur in huis vallen, zegt Billy, ook al is het me hoop ik niet meer aan te zien: ik was een moordenaar en een geweldpleger, laten we maar zeggen, een echte *gangster*. Mijn bijnaam was Billy de Killy.

Een zacht gemompel van verbazing, want Billy, de oudste

van ons allemaal, oogt als een zachtaardige baas van tussen de vijfenvijftig en zestig jaar.

- En wat is jouw fobie?

- Angst voor eigen agressie, ik ben permanent bang dat ik weer iemand zal doden, ergens driftig om zal worden en iemand in elkaar tremmen, man vrouw kind, het doet er niet toe.

- Was je altijd al zo, of...

Billy ademt even diep alsof hij een enorme drempel over moet, een drempel van decennia of van eeuwen guano.

- Als jongen werd ik gepest en getreiterd op school. Ik was nogal verlegen en had geen enkel verweer. Klagen hielp niet, helpt nóóit, zoals ik toen al doorhad, en omdat pesterijen bijna altijd in het geniep plaatsvinden - zo zijn kinderen, jongens én meisjes - kon het getreiter worden opgevoerd tot ik een soort slaaf was.

Vraag niet waarom ik het zover liet komen, ik weet het niet, ik kon niet minder of beter tegen pijn dan anderen. Gaandeweg lieten ze me als een pion opdrachten uitvoeren die ze zelf niet aandurfden: snoep stelen in winkels en warenhuizen, kleine wereldontvangers, muziekcassettes, pennen, passers - ik was toen twaalf, dertien jaar -, stripboeken, pockets, flesjes parfum en soms, puur om me te pesten, krulspelden, doosjes maandverband en inlegkruisjes. Soms lieten ze me ook vernielingen aanrichten: tramhuisjes, die ze intremhuisjes noemden, reclameborden, struiken in het park, en ik werd verplicht gore dingen op muren te schrijven, met krijt of viltstift, spuitbussen waren toen nog niet in zwang. Om de geklofte jongen uit te hangen stal ik vaak meer dan me werd opgedragen. En verdomd, op den duur vergaten ze me in m'n buik te stompen, met de passer te prikken, op m'n tenen te staan of me een knietje in het kruis te geven.

- Werd je nooit gepakt?

- Zelden, maar een paar keer, maar ik verried ze nooit. Dat getreiter in m'n jeugd en de gedwongen diefstal is later de reden geweest dat ik een betrekkelijk lichte straf kreeg en tbs.

- Heb je nooit geprobeerd ze terug te pakken?

- Niet mijn aardige schoolvrienden en -vriendinnen. In de periode dat ik gangster werd heb ik wel andere mensen geterroriseerd, *telefonisch*. Ik werd een telefoonterrorist die zich een telefonisch rijk opbouwde van slachtoffers en gemartelden - telefonisch martelen noemde ik het. Midden in de nacht iemand wakker bellen - ook een paar van mijn vroegere kwelgeesten -, bellen tijdens populaire programma's en voetbalwedstrijden, tot ze de hoorn van de haak legden; bedreigingen uiten met een zakdoek voor de hoorn - ook tegen mijn ex... Alleen gehandicapten vonden het leuk als ze gebeld werden... Maar in de oorlog, toen doden mócht, brak het beest pas goed in me los.

Hij vertelt niet welke oorlog. Misschien als vrijwilliger in Korea? Huursoldaat in Afrika?

- Daarna werd het mijn beroep mensen in elkaar te rammen of te doden. Tot ik werd gepakt en achter slot en grendel ging. Terecht. Na veertien jaar vrij wegens goed gedrag. Ik had mij bezonnen en ingezien wat er met mij aan de hand was. In de gevangenis had ik mijn middenstandsdiploma en diploma warenkennis gehaald, wat economie gestudeerd en zo, en toen ik vrijkwam zette ik een winkel in restgoederen op, merkkleding waar het merk uit was geknipt, partijen schoenen, jacks, rokken, slip-overs en noem maar op; na twee jaar had ik een groothandel en op vijf plaatsen in het land een marktkraam met zetbaas; ik boerde goed, zo goed dat ik op m'n zestigste op bescheiden voet kon gaan rentenieren.

En al die tijd was ik bang dat ik iemand zou aanvallen en doden, met mijn handen of met een mes - want een schietwapen raakte ik niet meer aan - en zelfs mijn vriendin, die in de zaak en groothandel meewerkte, was voor mijn gevoel niet veilig. Ik had een soort huismeester-veiligheidsagent die ik 's nachts de keukenkast met de messenla liet afsluiten, cijferslot op de keukendeur waarvan ik de code niet kende, idem op de tuinschuur met de tuinschaar, de schoffel en het timmerge-

reedschap. Voor mijn bed lagen natte dweilen zodat ik niet in mijn halfslaap mijn vriendin en mijn dochter uit mijn eerste huwelijk met haar twee kinderen kon ombrengen.

- En je hield wel van ze?

- Heel erg veel zelfs. Het was volstrekt krankzinnig. Ik ben de laatste die dit zal ontkennen. Toen ik me uit de zaak terugtrok werd het eerder erger dan minder, waarom weet ik niet. Ik huurde twee lijfwachten in die me voortdurend in de gaten hielden en die buiten nooit van mijn zijde weken, ze hadden handboeien bij zich die ze me, als ik geëmotioneerd of panisch was, omdeden, en ik verzette me nooit.

- Maar je hebt toch nooit meer echt iemand willen aanvliegen?

- Nee, ik ben er alleen maar panisch voor. Zelfs mijn kleinkinderen durf ik niet meer op te pakken, bang dat ik ze laat vallen, auto rijd ik zelf niet meer uit angst dat ik een andere auto of fietser opzettelijk zal scheppen, terwijl ik in wezen geen vlieg meer kan doodslaan.

- Pillen?

- Hielpen mij niet voldoende. En de laatste tijd ben ik bovendien bang dat ik mijzelf zal doden, mijn polsen zal doorsnijden, van het dak springen. Nu zullen jullie misschien zeggen, dat zou niet eens zo'n slechte oplossing zijn, maar ik wil het niet doen voor mijn dochter en kleinkinderen. Billy de Selfkilly. Nee.

- Denk je dat er iets aan te doen is?

4

Vanmiddag zal er een tussentijdse evaluatie plaatsvinden, we zijn er waarschijnlijk vooral op gespitst om te horen hoe het de anderen is vergaan, van onszelf weten we het wel ongeveer. Vooraf heeft Gerben, zoals bij elke zitting, een aspect belicht van de therapie bij fobieën en enkele voorbeelden gegeven van

de vaak gunstige effecten ervan, dit mede met het oogmerk ons aan te moedigen met de behandeling - die in hoge mate een *zelf*behandeling is, ten dele berustend op zelfsuggestie - door te gaan.

Dit keer kadert hij het ook wat algemener in.

- De filosoof Nietzsche heeft het in een van zijn geschriften over het demoniseren van delen van onszelf wanneer we er niet in slagen andere dingen te tiranniseren of te bedwingen. Sommige lichaamsdelen nemen dan de plaats in van die andere objecten - abjecten, zei ik bijna - en, voeg ik eraantoe, dit geldt ook voor complete individuen die wij als (lichaams)- delen van onszelf beschouwen en die wij óf vergoddelijken óf demoniseren, en beide is even kwalijk. Het klinkt hard, maar het is zo. Misschien dat het ook voor sommigen van ons het probleem is geweest.

- Zeker voor mij, zegt Tomaso, ik zie dat wel in, met de aantekening dat ik mijn therapeut noch vergoddelijk, noch demoniseer.

- O.

- Maar het gevaar is, zegt Tomaso, dat ik nu mijzelf als geheel demoniseer en de therapeut een beetje, en - met de vinger rondwijzend - jullie allemaal een beetje.

- Waar wil je heen?

- Ik wil nergens heen, dat is juist het bevrijdende. Ik voel me vrij om te demoniseren wie ik wil, ook de minister-president.

- Dat is niet helemaal niks. Maar wat win je ermee?

- Het besef dat ik niet de zwakkeling ben die ik dacht dat ik was, maar dat ik in staat ben de demonen te vernietigen.

- In jezelf?

- Ja, dat ook, maar niet alléén in mijzelf.

- Wie of wat bijvoorbeeld?

- Weet ik nog niet. Ik sta wat dat betreft volledig open.

- Zelfs niet over nagedacht?

Korte aarzeling. - Daar laat ik me liever niet over uit.

- Oké. Hoe staat het ervoor met je angst voor honden?

- Wel, ik heb gedaan wat je voorgesteld hebt en het heeft geholpen.

- Mooi zo! Vertel eens.

- Ik heb mijn buurman gevraagd een stenen hondje te kopen en dat op de schoorsteenmantel te zetten. Daarna heb ik er even naar gekeken.

Daarna heb ik er wat langer naar gekeken en op mijn horloge gecontroleerd hoe lang. Ondertussen heb ik geprobeerd niet aan het hondje te denken.

Daarna heb ik er iedere keer wat langer naar gekeken, zodat het mij steeds vertrouwder werd.

Na twaalf dagen liet ik het hondje door de buurman op vijf meter afstand van mij houden, daarna op vier, drie, twee meter.

Na ruim twee weken durfde ik het voorzichtig met één vinger aan te raken en weer een paar dagen later durfde ik het voorzichtig in mijn handen te nemen, eerst met de buurman erbij, toen zonder hem. In het begin was ik bang het te laten vallen, later veel minder.

- En toen?

- Niet lang daarna bracht ik het op om door het raam naar een echte hond te kijken die in de straat rondliep en 's avonds naar het wekelijkse programma op de tv, *Hondenmanieren*.

- Echt waar? Met al dat geblaf?

- Ja, echt.

- Gefeliciteerd. Maak je nog steeds een omweg als je op straat een hond tegenkomt?

- Ja, maar wel een kleinere en ik durf nog steeds geen echte hond aan te raken.

- Dat komt ook nog wel. En wat heb je met het stenen hondje gedaan?

- Dat heb ik in een woedeaanval, omdat het niet wou blaffen, tegen de muur kapotgesmeten.

- Wat?

- Maar ik heb er vijf nieuwe stenen hondjes voor in de plaats gekocht en die naast elkaar op de schoorsteenmantel gezet om naar te kijken en eventueel stuk te gooien, daar ben ik niet bang meer voor. Ik heb er een meegebracht om het te laten zien.

Hij haalt een pakje uit zijn tas en wikkelt het papier eraf. Daarna heft hij zijn hand om het keramieken hondje over onze hoofden heen tegen de muur te werpen.

- Neenee, dat hoeft niet, zegt Gerben snel, we geloven je ook zo wel. Het gaat in ieder geval de goede kant met je op.

- Ik zal pas definitief over mijn hondenvrees heen zijn als ik hondenvlees durf te eten. Al moet ik er helemaal voor naar China of zelf een hond slachten.

- Griezel. (Billy)

Halil: - We zullen pas over onze mensenvrees heen zijn als we mensenvlees durven te eten. Huiverend: - Ik zie het me al doen...

Tomaso: - Ik zie het voor me.

De therapeut: - Er is een moderne Duitse schrijver die eens heeft geschreven: Eigenlijk zou iedereen die een mens doodt hem ook op moeten eten. - Een idee. Je vijand zit in je, je draagt hem je leven lang met je mee...

- Ook als hij is verteerd?

- Dan juist. Je zult dan een heel leven lang je best moeten doen om hem in je op te lossen.

Tomaso wikkelt zijn hondje weer in het papier en bergt het weg. - Ik hoop alleen niet, zegt hij, dat ik bang ga worden voor mijn pc, ons nieuwe huisdier.

- Waarom denk je dat?

- Omdat ik het aan voel komen. Laatst durfde ik hem nauwelijks nog aan te raken. Het lege scherm blafte me aan als een hond.

- Laten we het voorlopig afkloppen. Joanne?

- Bij mij schoot het aanvankelijk niet zo erg op, ik kon doen wat ik wou, ik zag nog steeds overal vuil, ook als het niet te zien was. En juist omdat het niet te zien was zag ik het overal.

Ik heb je raad opgevolgd, op zichzelf was daar niks mis mee. Zelf één vingertop vuil maken? Goed, maar het bleef een kleine bezoeking. Een vuile veeg ermee maken op het tafelblad? Een marteling. Uiteindelijk heb ik het naakte lichaam van mijn man, de arme schat, bekliederd met vingerverf, allemaal in de goorste kleuren, poepbruin, gifzwart, diarreeoker, galgroen en andere smurrie. Daarna mocht mijn levende schilderij zichzelf weer afspoelen... Nul komma niks aan effect.

Ten einde raad heb ik mij, toen het stortregende, uitgekleed en mij naakt in een modderpoel bij ons in de buurt rondgewenteld, heb met mijn tengels in de grond geklauwd en een handvol modder in mijn mond gepropt en weer uitgekotst. Luid schreeuwend ben ik als een nijlpaard door de modderpoel gekropen, tot ze mij eruit haalden en in een ambulancewagen naar het ziekenhuis brachten.

- En?

- Toen de kalmeringspillen uitgewerkt waren voelde ik mij als herboren.

- Prima prima prima! En daarna is het zo gebleven?

- Min of meer. Alleen verlang ik nu terug naar mijn modderpoel; niets lijkt me heerlijker dan me in mijn eigen modderpoel rond te wentelen.

- Misschien samen met je man?

- Wie weet...

- Ook geen aandrang meer om in je gedachten de graffiti weg te schrobben?

- Nee. Het nadeel is wel dat de stad nu al vuiler en vuiler wordt.

- En Petra, hoe is het jou vergaan, vind je?

- Niet slecht. Ik kan soms zelfs wel enig plezier beleven aan seks en krimp niet meer in elkaar als ik eraan denk, man of vrouw dat maakt niet zoveel uit, de overeenkomsten zijn groter dan de verschillen, zeg ik altijd.

Verder ben ik aan de cyberseks, dat geeft een eigenaardig

soort bevrediging, afstandelijk en heel dichtbij tegelijk. Ik heb een aardige vriend, een man van een jaar of veertig die me begrijpt, een langeafstandsminnaar zogezegd. Als hij mijn gedoogzone nadert doet hij dat heel voorzichtig. Wat hierna komt zien we wel. Misschien krijg ik nog eens een elektronische baby van hem.

- Vast gefeliciteerd, zegt Gerben, dat is niet helemaal niks.

- Voor dichterbij, ik bedoel in concreto, ben ik verslingerd geraakt aan een mannekinopop, zo een die je kunt aankleden en bepotelen. Dat bevredigt mij soms nog meer dan cyberseks. Ik dos hem mooi uit, in een zijden kimono bijvoorbeeld, dof hem op en projecteer mij er met huid en haar in, breng er al mijn wensen en verlangens in onder of ook wel mijn frustraties als hij weer eens iets anders zegt dan ik graag wil. Ik zing een liedje voor hem of blaf hem aan als een hond.

Gelukkig weet ik best dat het idioot is, dus voor schizotoestanden hoef je niet bang te zijn. Aan de andere kant zie ik hoe langer hoe meer de mannekinotrekken in de mannen met wie ik omga.

- Vind je dat een gunstige ontwikkeling?

- Niet gunstig en niet ongunstig, geloof ik. En die pop ontwikkelt zich juist tot meer dan alleen pop, ik heb zelfs het vermoeden dat hij helderziende gaven heeft verworven in de omgang met mij. Hij wekt voorgevoelens in mij die precies uitkomen, voorecho's van dingen die mij overkomen en die ik nu in staat ben tijdig te verwerken. Voor mij is het een *sociaal wezen*, een medium dat het mij gemakkelijk maakt met bepaalde situaties om te gaan.

- Daar zeg je wat, zegt de therapeut, dat is een hele mondvol, daar wil ik het graag nog eens met je over hebben. - En jij Geurt, ook wat meer zin in seks gekregen?

- Zin had ik wel, te veel zelfs; plezier, dáár ging het om. En dat heb ik nu inderdaad meer, want ik heb de diversiteit van mijn objecten vergroot. Ik heb een paar fetisjbindingen ontwikkeld die sterke erotische gevoelens in me wekken, een zij-

den kamerjas, een dildo van chocola die smelt in je mond - ze verkopen ze op de Albert Cuypmarkt -, een hondje van astrakan, een zakjapanner. En ik val nu ook op oudere vrouwen, tot zestig jaar toe, en ik overweeg zelfs bi te worden als het moet. Alles is een kwestie van geven en nemen, als je begrijpt wat ik bedoel.

- Ik begrijp het.

- Misschien kan ik met Petra dezelfde mannekinopop delen.

- Dat kun je wel schudden, van mijn pop blijf je af met je tengels.

Geurt kijkt schuins naar Petra, die hem op haar beurt wantrouwig opneemt.

- Er is nog een andere interessante ontwikkeling gaande. Ik val niet meer zo op borsten, laat staan op grote borsten. Alleen nog op tepeltjes, op tepeltjes en andere kleine knopjens, waarin ik soms kittelaartjes zie.

- Daar heb je hem weer, hij doet het erom, hij bedenkt maar wat om mij te tergen. (Petra)

- Ik ga er alleen met mijn vinger langs. Wat steekt daar nou voor kwaad in?

Petra tegen de therapeut: - Moeten we dit echt aanhoren?

- Sommige mensen worden nooit volwassen, reageert Gerben. Laat hem maar en stoor je niet aan hem.

- Als-ie maar van m'n pop afblijft, zegt ze, ook in gedachten.

- Dan moet je er wel naast blijven staan, zegt Geurt. Gedachten zijn vrij.

- Genoeg genoeg, zegt Gerben. - Billy?

- Ik weet niet of ik veel vorderingen heb gemaakt, maar handboeien zijn overbodig geworden en ik heb een van mijn twee lijfwachten ontslagen.

- Dat is een hele besparing. Heb je de kosten van de therapie er dik uit.

Gelach.

- Verder heb ik geleerd mijn agressie vóór alles op mijzelf te richten. Iedere keer als een agressieflits in mij opkomt steek ik een naaldje in mijn vlees, zo'n acupunctuurprikkertje waarvan ik er een doosjevol bij me draag. Soms, aan het eind van de dag, voel ik me net een voodoopop waarin naalden en spijkers gestoken worden. Als ik op straat loop priem ik de ene naald na de andere door mijn kleren heen in mijn huid. (Olijk) Als ik flauw zou vallen zouden ze denken dat ik een spuiter was, overal gaatjes en bobbeltjes opgedroogd bloed. Een verslaafde voodoopop ben ik. Maar tegenover mijn omgeving voel ik mij vrijer.

- Prima is dat.

- Maar het belangrijkste voor mijzelf vind ik misschien wel dat ik ontdekt heb dat ik minder agressief ben dan ik dacht. Juist omdat ik er zo bang voor was suggereerde dit dat mijn gewelddadigheid navenant groot was. En nu ik er minder bang voor ben voel ik mij ook minder gewelddadig. Een mens moet zich misschien wat minder voornemen, wat minder bij voorbaat grenzen stellen. Grenzen lokken uit, roepen iets op en dat is vaak niet het beste in de mens. Ruimere grenzen doen dingen vervluchtigen. En wat je je niet voorneemt daar hoef je niet bang voor te zijn. En waar je niet bang voor hoeft te zijn, dat hoef je niet te voelen, daar hoef je geen spijt van te hebben. Zo voel ik het tenminste.

We vallen bijna van onze stoel. Is dit Billy? We hebben het gevoel dat we allemaal iets van Billy de Killy kunnen leren.

- Ex-gangsters, zegt Billy, zijn de beste schoolmeesters omdat ze weten waar ze 't over hebben.

- En misschien zijn schoolmeesters gangsters die nog niet tot inkeer zijn gekomen. (Lodok)

- Ik hoop niet dat je mij daarmee bedoelt, zegt Gerben.

- En Frenk, hoe zit het met je angst voor het donker?

- Die is nauwelijks minder geworden. - (Spottend) Mijn huid is tenslotte ook niet lichter geworden. Nee, dat is niet

eerlijk, de therapie heeft me best wel goed gedaan, ik vind mijn angst voor het donker al onzinniger worden en dat is misschien een goede voorbode. En bij het licht bekommer ik mij er niet meer om of het al dan niet uit het donker afkomstig is. (Ironisch) We zijn allemaal uit Afrika afkomstig, of uit een innerlijk of moederlijk of voortijds Afrika, ja toch? Ik hoef gelukkig niet met een kwastje het donker uit de kieren en reten weg te vegen.

- Ben jij goed af! Dat scheelt je een hoop tijd in deze wereld.

- Wel moet ik bekennen, ik kan het nu in principe goed stellen zonder zonnebril, maar - ik kan er niet omheen - langzaam maar zeker voel ik bij mij de angst opkomen voor ogen, de blikken in de ogen die zich als het ware uit het donker hebben losgemaakt waardoor ik mijn zonnebril toch weer vaker moet opzetten - en verder voor klokogen, elektronische ogen, graffiti- en tv-ogen en ook voor kleine gaten in het algemeen, oude kogelgaten, houtwormgaatjes, molmgaten, schroefgaten - en vooral voor die getekende ogen van de Egyptische god Horus, twee wybertjes met een rondje erin, die je tegenwoordig overal tegenkomt, daar besterf ik het bijna bij. En al die rottige graffiti...

- Tjee, dat spijt me oprecht, misschien vinden we daar ook nog iets op.

- Ik hoop het, want die ogen stralen zoveel donker uit... Zoveel donkere energie...

Joanne: - Ik had toch beter die muren schoon kunnen schrobben.

- En Tits, hoe is het met je telmanie?

- Telmanie en tikmanie. De tikmanie is over. En verder tel ik tegenwoordig in mijn hoofd niet verder dan twee, tot zover heb ik het terug weten te brengen.

- Dus?

- Ik ben niet ontevreden over het resultaat. Ik hoop het in de loop van de volgende maanden terug te brengen tot 1. Nul

is het streefgetal. De nulgraad van mijn leven, maar zo ver zal ik het bij mijn leven wel nooit brengen.

- En jij Halil, hoe is het jou vergaan, bij terugblik?

- Teleurstellend, ik kan niet anders zeggen. Het lijkt wel of de ruimte zich steeds meer heeft ingeëngd, ook de grotere ruimtes zijn kleiner geworden en ik navenant banger.

- ...?

- Om van alle gedonder af te zijn - claustrofobisch word je al in de buik van je moeder, ik bedoel alleen al als je eraan denkt - heb ik een ruime doodkist besteld. Deksel toe. Paar luchtgaatjes. Daar trek ik me uren in terug en los op in het donker. In het aardedonker ervaar je geen grenzen. De neiging er helemaal niet meer uit te komen wordt al sterker. Als ik de volgende keer niet op kom dagen weet je waar ik ben.

Grimelda: - En jij, meneer de schrijver, jij hebt je mond bijna niet opengedaan.

- Ik luister graag naar anderen.

- Ja, dat doen we allemaal. Maar ondertussen niet het achterste van je tong laten zien, hè? Wat kom je hier eigenlijk doen?

Petra: - Ik zal je zeggen wat hij hier komt doen. Ons afluisteren en wat we zeggen optekenen om als materiaal te gebruiken voor zijn boeken. Ik begon hem onlangs te wantrouwen - die intense woordzuigende blik van hem, de lippen op een kier als een horizontale vulva, de nerveuze vingers trommelend alsof ze iets op z'n huid willen schrijven of op de stof van z'n broek. Ik ben hem na afloop gevolgd en ja hoor, meneer streek meteen neer op een bankje in de buurt om alles wat hij gehoord had op te schrijven, bang dat hij iets zou vergeten.

- Het waren mijn eigen gedachten.

- Niks eigen gedachten, je hebt misschien niet eens eigen gedachten, het waren de onze. Haal je aantekencahier maar eens te voorschijn.

- Dat heb ik niet bij me.

- O nee?

Grimelda en Petra storten zich op de tas, Grimelda vist het cahier eruit, bladert er wat in en leest er wat in.

- Godverdomme. Hij heeft alles opgeschreven. Hier, Billy de Killy, hier, Petra, Halil...

De therapeut: - We hadden afgesproken dat alles onder ons zou blijven. Geen geheimen voor *elkaar*, voor de wereld een en al geheim.

Lodok: - Ik zou nooit jullie naam gebruikt hebben, áls ik al iets van jullie verhalen zou gebruiken. Ik vond het in de eerste plaats jammer wanneer jullie diepmenselijke ervaringen verloren zouden gaan.

- Ja, dat zal wel.

Therapeut, het cahier overnemend: - Dit zal ik maar eens onder mijn hoede nemen en het vernietigen.

Hij gaat erop zitten.

De schrijver: - Het spijt me, als ik geweten had dat dit jullie reactie zou zijn had ik het niet gedaan.

Tits: - En dat worden we verondersteld te geloven? Net als in de biecht: spijt betonen en alles is vergeven en vergeten, iedere klotestreek. Maar zo gemakkelijk kom je niet van ons af. En straks maken we de rekening wel op.

De therapeut: - Nounou...

Lodok: - Ik heb eigenlijk niet zoveel te vertellen van mijzelf.

- Dat dacht ik al.

Aarzelend: - Ook ik heb mijn angsten en mijn drempels, bijvoorbeeld angst voor het witte papier.

Frenk: - Zeker eens in een interview gelezen.

- Je staat of zit als voor een liggende blinde muur waarop je woorden moet schrijven die nog niet in je op zijn gekomen en die misschien niet in je op zullen komen - als voor een gebedsmuur, heen en weer wiegend met je bovenlichaam.

- Dat is in ieder geval mooi gezegd, of het nou waar is of niet.

Tomaso: - En daarom jat je onze woorden maar, dat is gemakkelijker.

- Of het gemakkelijker is weet ik niet.

- Het is in ieder geval veiliger.

- Dat vraag ik mij af. Een gevaar in het algemeen is dat ik in mijn eigen woorden ga geloven, in jullie woorden en inbeeldingen; ze worden dan de mijne. In die zin zijn jullie zelfs gevaarlijk voor mij, meer dan ik voor jullie.

- Jezus, wat moeten we daarmee aan. (Joanne)

Inmiddels is Billy opgestaan. Hij loopt op de schrijver toe en torent als een toren van Babel boven hem.

- Zo, wij een gevaar voor jou hè? Maar jij bent een gevaar voor ons. Mijn handen jeuken...

- Laten we het rustig houden, zegt de therapeut. Billy... We hebben de handboeien thuisgelaten.

Billy: - Als ik een terugval krijg is het aan hem te danken.

Hij wil de schrijver een dreun geven, maar wordt er door Geurt van weerhouden.

Geurt: - Hij is een terugval niet waard.

Schrijver, citerend: - Ik ben misschien voor driekwart literatuur / Maar heus, de rest is eerlijk mens.

Petra: - Wat je eerlijk noemt.

Schrijver, schuldbewust: - Ik had nooit die vergelijking moeten trekken tussen werkelijk en onwerkelijk.

- Dat heb je ook niet gedaan.

- O. Ik wilde, zoals zoveel jongens vroeger, ontdekkingsreiziger worden. Maar ik kreeg al gauw door dat er op de wereld weinig meer te ontdekken viel. Alleen in de wetenschap en dat was niet voor me weggelegd. De grootste verrassing was dat er ergens anders nog zoveel te ontdekken viel, bijvoorbeeld in de bewustzijnen van anderen en van jezelf, op schrift of in het dagelijks leven.

- Welke leeftijd was dat?

- Dertien, veertien jaar geloof ik. Daarvoor had ik natuurlijk al wel het nodige gelezen en gefantaseerd. En op den duur

werd dát mijn voornaamste werkelijkheid, de allerbelangrijkste...

- De enige?

- Nee, dat niet. Maar ze was van eenzelfde werkelijkheidsgehalte als de alledaagse.

- Is dat je probleem?

- Nee, niet echt een probleem, of liever helemaal geen probleem. Misschien heel vroeger, toen ik met schrijven begon en het me als een probleem aangepraat werd.

- Ik geloof dat je je maar al te graag de werkelijkheid van anderen laat aanpraten.

- Maar je probeert de mensen wel jouw werkelijkheid aan te praten?

- Maar dat is toch vaak óók jullie werkelijkheid?

Tits: - Die man probeert ons onze eigen werkelijkheid aan te praten, een die we eerst zelf... En ondertussen kan-ie zelf niet meer zonder.

- Zonder wat?

- Onze werkelijkheid, of die nu ziekelijk is of niet, maar vooral misschien de ziekelijke.

- Daarom zit je hier?

- Ja en nee. Ik betrapte mij er een tijdje geleden op dat ik in mijzelf praatte, maar ik schrok pas goed toen ik kort erop merkte dat ook mijn schaduw in zichzelf was gaan praten. Toen vond ik het tijd worden om aan een gespreksgroep deel te nemen.

- Wij als sprekende schaduwen van jou dus. Jaja. Vertel eens, wat heb je zoal geschreven?

- Wie mijn boeken geschreven heeft is een ander dan die hier zit.

- Goeie got, je krijgt geen vat op die goser. Grimelda, kijk eens wat er nog meer in zijn tas zit.

De schrijver probeert tevergeefs zijn tas te grijpen, maar Grimelda vist er al een ander cahier uit, bladert en leest erin, terwijl de anderen gespannen toekijken, met inbegrip van de

therapeut, die hem met een mengsel van interesse en beroepsvijandigheid opneemt.

- Hier, luister eens: ‘Iemand van wie je voortdurend de naam vergeet, hoewel je hem goed kent, zeer goed zelfs; het is onbegrijpelijk en gênant.

Daarna realiseer je je dat je ook zijn gezicht niet kunt oproepen, hoewel je hem vrijwel dagelijks tegenkomt. Probeer je het, dan zie je niets voor je dan een lege vlek. En ofschoon jullie veelvuldig met elkaar gesproken hebben herinner je je geen woord van wat er gezegd is, noch door de ander, noch door jezelf, wat het nog onheimelijker maakt.

Twijfel je aan zijn bestaan, de volgende dag kom je hem weer tegen, groet hem, spreekt hem aan en noemt hem misschien wel bij zijn naam, die je dan enkele ogenblikken later weer vergeten bent.

Ten slotte vraag je je af hoe de ander jóú ziet. Misschien ziet hij je nauwelijks of niet terwijl jullie met elkaar praten en: misschien herinnert de ander zich jou ook niet.

Deze gedachte doet je pas goed schrikken, zozeer zelfs dat je bijna jezelf vergeet.’

- Wat zeg je daarvan?

- Misschien ziet hij ons zo en is hij de volgende dag onze naam vergeten, ons gezicht.

- En hier: ‘Een bril opzetten en dan uitroepen: “Kunnen jullie me nu goed zien?”’

De schrijver: - Dat doet een therapeut ook.

- Jaja, zegt Gerben. Zo ken ik er nog wel een paar.

Hij haalt uit en geeft de schrijver een hengst tegen zijn hoofd.

- En hier, hoor dit eens: ‘Op een blauwe maandag schrijf je een brief (aan jezelf bijvoorbeeld) vol heimelijke, geheimgehouden gedachten die je diepste zielenroerselen, verlangens en angsten blootleggen, en ondertekent die met je naam. En dan plotseling ben je hem kwijt, die brief. Nerveus gezoek tussen de papieren. Niets. Wat je ten slotte wel vindt is een andere

brief, de volgende dag geschreven, die ingaat op de inhoud van de niet gevonden en verzonden brief en deze schaamteloos analyseert.’

- Zo, dat is meneer dus met ons van plan, met onze heimelijke angsten en zieleroerselen.

- Met dit verschil, dat hij de brief wél verstuurt, in de vorm van een reportage of verhaal.

Billy heft zijn rechterbeen en wipt de stoel met de schrijver erop om. Diens achterhoofd slaat met een klap tegen de vloer, waardoor zijn bril van zijn neus valt. Billy raapt hem op.

Gerben zegt: - Vanwege de feestelijke evaluatie gaan we in de tuin barbecueën. Wat denken jullie ervan, zullen we hem in stukken snijden en roosteren?

De schrijver kreunt: - Als jullie mij m'n bril afnemen kunnen jullie me niet meer zien.

Er ontstaat een geladen stilte die langer lijkt dan hij duurt.

- Geef hem z'n bril, zegt de therapeut ten slotte. En laat hem in z'n eigen vet gaar smoren. Het arme loeder moet ook roeien met de riemen die hij heeft.

Hij helpt de schrijver overeind en werkt hem de deur uit.

- We gaan verder met evalueren, hoort hij hem door de smaller wordende deuropening nog zeggen.

En ineens vraag ik mij af: Sta ik nu eigenlijk achter of vóór de deur? Misschien had ik dit toen ik binnen was willen uitvinden.

Hatsjepsoet en de babyman

1

Plotseling klaarde het op. Nee, het klaarde níét op, het leek alleen maar zo. En toch was het of er iets verhelderde, misschien alleen in haar. Ze voelde zich goed - goed in haar vel, zoals dat tegenwoordig heette -, alsof er een weerhaakje gesprongen was dat haar huid te lang op een smalle kier had gehouden, een kier naar buiten en naar binnen, en nu was er geen sprake meer van een spleet, alles stond wijd open - wijd open naar het licht, had ze willen zeggen, maar dat ging haar te ver.

Tegen de levendiger geworden kleuren van de gevels en ramen aan de overzijde van de straat zag ze een goed ogende jongeman lopen. Ze stak over zonder zich zelfs maar bewust te zijn een besluit genomen te hebben en liep dwars door het verkeer op de jongen toe, nam hem van schoenmaat tot smakelijke haardos op, likte met de punt van haar tong over haar lippen en zei: ‘Hallo smaakmaker.’

De jongen keek, schaapachtig grijnzend, zijdelings naar haar. Toen zijn mooie schapenogen in de hare zagen kregen ze een lichtelijk geschrokken uitdrukking en hij verhaastte zijn pas.

Ze liep achter hem aan, bezag zijn lekker spijkerbroekenkontje, dat wel iets op het lekkere kontje van Michael Jackson leek, hoewel het blote kontje van Jackson lekkerder was dan het met zwart leer beklede, en dit dan weer lekkerder dan het met jeans beklede, maar goedbeschouwd mocht het laatste er ook zijn. Ze deed een paar snelle passen, stak haar hand uit en streek met gestrekte wijsvinger over de bilspleet van de jongen.

Deze sprong, als door een zwarte weduwe gestoken, naar voren, terwijl de sensatie toch geacht werd prikkelend te zijn, althans bij mannen.

'Vind je het niet lekker,' zei ze. 'Of ben je homo?'

'Ja,' zei de jongen, zich aan het laatste vastklampend als aan de reddingslijn neergelaten uit een helikopter.

'Ik geloof er niets van,' zei ze. 'Je zegt het maar om aan mijn liefdevol wervende hand te ontkomen. Waarom wil je eigenlijk niet?'

Ze stak onwillekeurig haar linkerhand uit om hem voorzichtig in het kruis te tasten, maar de jongen, haar gebaar correct duidend, deinsde achteruit.

'Zie ik er niet aardig genoeg uit?' vroeg ze onagressief, ja eerder vriendelijk en beminnelijk.

'Jawel,' zei de jongen. 'Maar ik zal toevallig ook nog even zelf uitmaken of ik wil of niet.'

'Natuurlijk, natuurlijk,' suste ze, 'dat begrijp ik best. Alles moet z'n tijd hebben. Zullen we eerst ergens iets gaan drinken?'

'Maar ik wil helemaal niks drinken,' riep de jongen vertwijfeld uit, 'ik wil helemaal niks!'

Ze schudde haar hoofd over zoveel onbegrip.

'Je hoeft ook niks te willen,' zei ze. 'Waarom laat je je gewoon niet gaan?'

'Waarom zou ik?'

'Waarom niet?'

'Omdat ik niet wíl!' barstte de jongen uit.

'Maar je wou toch helemaal niks,' zei ze, 'dat betekent dat je...'

'Jezus,' zei de jongen. Hij gaf haar een duw tegen de schouder en wilde wegrennen. Maar ze slaagde erin zijn hand te pakken en trok hem naar zich toe als een weerspannig veulen aan een lasso. De jongen verweerde zich uit alle macht en sloeg met zijn vrije arm als een molenwiek om zich heen.

Een paar omstanders waren grinnikend blijven staan. Ze hoorde een van hen, een man, zeggen: 'Gotsamme, als ze mij

zou pakken dan wist ik het wel!' Ze draaide haar hoofd om en nam de man op, een zwaargebouwde bouwvakker in werkmanskleding, stof op broekspijpen, mouwen en gezicht. Niet iemand waar ze meteen op viel. Misschien als ze...

Ze liet de jongen los en haalde haar schouders op. 'Ga maar,' zei ze, 'je zult er nog wel eens spijt van krijgen.'

Draaide zich om, gaf een trap in de lucht met haar paardenhoef en stak de straat weer over. Mannen genoeg in de wereld. Of hoe ze zich mogen noemen.

2

Ondertussen was ze goed warm geworden van het kortstondige duel, waaruit ze, letterlijk, onbevredigd tevoorschijn was gekomen. Een lichte brand doorzinderde haar, zoals onze zuiderburen zo mooi zeggen, en ze had beste trek - in alles. Liefst een lekkere arm of schenkel om op te kluiven, of een goedgevulde voetballersdij.

Ze stelde zich op voor een winkelruit en zag haar boezem zwellen, tot ie de helft van de spiegelingen leek uit te maken, een dubbele berg Ararat wachtend op de ark, een door de spiegelruimte voortkruipende kameel met twee bulten. Ze blies uit en niet alleen de winkelruit leek op haar adem te bewegen, de hele pui. Ze bekeek haar gezicht, met de fotodonkere konen. De mooiste lelijke vrouw ter wereld, dacht ze, niet ontevreden. Maar waarom in jezusnaam lelijk? Wie is waarom lelijk en wie zal dat uitmaken?

Ze ging naar binnen en kocht en reep gore chocolade van het merk Mars en verzwolg die. Daarna zocht ze met haar blikken een paar stevig uitziende mannen, verorberde die met huid & haar & kleren en al als een Pantagruelle, waarna haar honger, nee trek, even gestild was; nette meisjes hebben geen honger, alleen trek. Een paar botten met nog wat vlees eraan wierp ze naar een hond.

Daarop ging ze naar haar flat, waarvoor ze zowaar een sleutel in haar jaszak had. Iedere keer weer verrast dat ie past en dat je erin kunt. Zeker als je al een keer getrouwd bent geweest. Binnen is het interieur nog jarenlang nieuw, ook al bevat het je eigen spullen.

Ze keek gespeeld nieuwsgierig de woonkamer van haar flat rond; wierp een blik in de slaapkamerkast met haar geslachtofferde jurken, rokken, blouses, broeken; kleedde zich uit, waste zich - met puur drinkwater -, bekeek zich niet in de spiegel en wierp zich op het bed om zichzelf lekker te vertroetelen. Maar bij nader inzien besloot ze het niet te doen. Ze stond met een ruk overeind en kleedde zich weer aan. Zakbroek met wijde blouse. Bedacht zich, sneed haar borsten af en wierp ze in de la. Maakte de knoopjes van de blouse weer dicht en verliet de flatwoning. Huis zonder verleden. Haar vader had nog geholpen met het opsporen van de woning, haar moeder met de aankleding, maar hoe lang lag dit allemaal niet achter haar, of liever achter de woning in de tijd? En wie waren haar ouders eigenlijk? wie haar vader, wie haar ex? zeg mij wie uw ex is en ik zal zeggen wie gij zijt. Een grootvader? nooit gehad. Maagdelijke geboorte via het oor of het voorhoofd, of de neusgaten. En terwijl ze aan haar moeder dacht begon die langzaam op haar te lijken, terwijl ze in hetzelfde tempo van zichzelf weg begon te lijken.

Maar wie wás zij of was zij geweest? Het verleden is als een kamer die je ontzegd wordt te betreden, een Blauwbaard-kamer, en die je daarom juist verlangt te betreden, permanent. De eeuwige vergeefse terugkeer van de verloren dochter, het verloren ik.

En ergens op de achtergrond, in de verte, blaften de honden van de realiteit. Langzaamsnel zag ze zich kleiner worden, werd naar school gebracht aan de hand van haar vader - kijk daar liep ze! -, zat in de kinderwagen die haar moeder voortduwde, al verder het verleden in, tot ze in de struiken van het park verdwenen. Er rolde een bal over het pad, steeds sneller,

alsof het pad afliep. Bleef toen liggen, niet groter dan een tennisbal, een Chinese vibratiebol. Ze raapte de bal op en legde hem in de la van het handschoenenkastje in de hal. Opende, weer volwassen, de buitendeur.

3

In het wijkcafé werd ze begroet door mensen die haar blijkbaar kenden. Ze groette terug en herkende hen.

‘Tijdje niet gezien.’

‘Druk geweest. Halve baan en dan nog mijn studie.’

‘Schiet je op?’

‘...’

Vreemde batoetsi: ‘Wat studeer je?’

‘Culturele antropologie en wijsbegeerte.’

‘Toe maar. (Zak.) Iedereen studeert tegenwoordig culturele antropologie.’

‘Ik ben iedereen.’

‘Haha.’

‘Jij niet?’

Korte stilte. ‘Jazeker.’

‘Te laat. Je bent iedereen min één.’

Jong exemplaar van de soort. Wil zich afwenden en weggaan, zogenaamd om een nieuw pilsje te bestellen. Ze pakt hem bij de arm. ‘Drink een borrel van me.’

‘Een pilsje graag.’

‘Nee, een borrel.’

Wil zich omdraaien. Ze pakt hem met haar linkerhand bij zijn toet, knijpt in de wangen tot de mond zich opent als een varkenssnuit en giet er met haar andere hand haar borrelglaasje in leeg. Pakt snel een tweede van de tap en giet ook dit in de trechteropening. Jong exemplaar van de soort hoest, verslikt zich, stikt bijna, proest en rukt zich los.

De stamgasten om haar heen lachen. Superstamman lacht

haar geil toe, maar houdt afstand, zoals het behoort.

Iets verder in het etablissement, in het een halve etage hoger gelegen opkamertje of hoe zoiets mag heten, staat haar baas, wiens secretaresse-voor-halve-dagen zij is en bij wie ze ook college loopt, grijzend filosofisch haar, vijfenveertiger, aardige theoretische ogen, platonische lippen, Plotinus-voorhoofd. Ze zwaait naar hem, maakt met gekromde wijsvingers naast haar slapen een paar aanhalingstekens. Hij schrijft met geheven hand een uitroepteken. Het is de mooiste dialoog die ze zich kan denken, omdat je zelf kunt invullen wat er gezegd wordt, ook als de ander iets heel anders bedoelt.

Ze bestelt een nieuwe borrel. Jenever, de drank voor mannen. Giet hem naar binnen. Na twee borrels begin je de werkelijkheid te vergeten, na vier borrels keert-ie geïntensiveerd terug, zoals een realistische herinnering terugkeert of een mens opduikt die je wilt zien of juist niet wilt zien.

Castor kwam het café binnen. ‘Waar ben je al die tijd geweest!’

‘Nergens.’

‘Waar ligt dat?’

Ze staarde in de spiegel, haar *verte*, zoals voor veel mensen, vooral stadsmensen, het spiegelglas de eindeloze verte betekende, ook al zagen ze daar, heel in de verte, alleen zichzelf of hun in die verte verdwijnende beeld. Sela. Voor de rest was de realiteit een spiegel zonder folie die op zichzelf leek en dus het einde van alles, zij het niet voor haar.

‘Waar het ligt? Nog steeds in Afrika,’ zei ze. ‘Ik ben met een expeditie mee geweest die de ligging van het legendarische Land Punt poogde op te sporen. Punt is het “heilige land” waar de vroege Egyptische expedities goud en wierook vandaan haalden en waar de koningin van Seba waarschijnlijk vandaan kwam. Bekend is de vlootexpeditie van koningin Hatsjepsoet, ongeveer 1500 voor onze jaartelling. Maar dat weet je waarschijnlijk wel.’

‘Nee, vertel eens.’

‘Goed. Hatsjepsoet was de dochter van Thoetmozes 1. Officieel had ze geen recht haar vader op te volgen, maar ze mocht wel koninklijke gemalin zijn. Daarom trouwde ze met een veel jongere man, haar halfbroer, die tot Thoetmozes 11 omgedoopt werd en enkele jaren later benoemde ze zichzelf tot farao; de kanselier en andere invloedrijke personen steunden haar daarbij.

Hatsjepsoet wordt beschouwd als de eerste grote vrouw in de geschiedenis; ze had de macht stevig in handen en traditiegetrouw liet ze zich afbeelden met een baard. Om haar positie te versterken en haar populariteit te vergroten vaardigde ze een nieuwe expeditie uit naar het Land Punt, waar volgens oude annalen rijke voorraden wierook werden aangetroffen; wierook was een van de allerbelangrijkste en duurste stoffen in Egypte, omdat het daar heel veel gebruikt werd, onder andere bij de eredienst en voor het mummificeren van belangrijke personen. Daarnaast was het land bekend om zijn mirre, elektron en kostbare houtsoorten. Op de allereerste expeditie was bovendien een hele troep dwergen aangekocht die als dansers bij de eredienst ingezet werden. Waarom de expedities op een gegeven moment stopgezet werden is niet bekend; pas Hatsjepsoet rustte er weer een uit.

Na geruime tijd keerden de schepen terug, afgeladen met welriekende hars, wierook, ebbenhout, ivoor, goud, apen, windhonden en inboorlingen met kinderen. Van een deel van de opbrengst liet ze een tempel bouwen ter ere van haar vader en haarzelf, de Deir-el-Bahari. Op de wanden staat de reis afgebeeld: de vloot, dragers met mirreboompjes in gouden kuipen, zakken en kisten met kostbaarheden, apen en honden. Verder zie je ook de figuren van de vorst en vorstin van Punt, die de Egyptische gezant ontvangen. De vorstin is een dikke ronde vrouw, behangen met vetkwabben, wat waarschijnlijk haar grote rijkdom aan moet duiden. Ik heb de inscripties gezien, ze waren prachtig.

Helaas heeft Hatsjepsoet haar expeditie niet lang overleefd;

ze werd waarschijnlijk gedood door haar jaloerse echtgenoot en haar stiefzoon liet al haar beeltenissen weghakken, zodat we niet weten hoe ze eruit heeft gezien. Jammer.'

'Arme Hatsjepsoet,' zei Castor.

'Dat mag je wel zeggen,' zei ze en voelde zich op slag een beetje gedeprimeerd.

'Zij leefde in een tijd van grote sociale omwentelingen; ze zal er zelf niet weinig toe bijgedragen hebben. Ik ken de klacht van een Egyptische profeet uit die tijd van buiten.'

Ze draaide zich een kwartslag om als een actrice die een tekst ten beste wil geven.

'"Wie tot dusverre arm waren geweest werden rijk en zij die rijk waren werden arm en bezaten niets meer. Zij die gewend waren kleren te dragen liepen nu in lompen en hij die nooit in staat was geweest ook maar voor zichzelf te weven ging nu gekleed in het fijnste linnen. Wien het harpspel nooit iets had gezegd kon thans een harp de zijne noemen en hij voor wie nimmer gezongen was prees thans de Godin der muziek. Vrouwen die geen kasten bezaten voor hun kleren waren nu trots op hun schrijnen. Zij die hun gezicht hadden moeten spiegelen in het water hadden thans spiegels aan hun wanden hangen... Doch het lachen was in de wereld gestorven, men hoorde het niet meer..."'

'Mooi,' zei Castor, 'heel mooi.' Een andere gast: 'Waar lag dat Land Punt eigenlijk?'

'Dat weten we niet zeker,' zei ze docerend. We. 'De meesten vermoeden in het noorden van Zuid-Afrika, bij de Zambezirivier, ongeveer vijfhonderd kilometer van de kust het binnenland in, maar het kan ook ergens anders geweest zijn. Ook wij zijn er niet achter gekomen.' Wij.

Ze staarde weer even in de spiegel als om haar eigen verte aan te zuigen.

'Wel hebben wij er een vrij onbekende stam "ontdekt".'

Ze krabde weer met gekromde wijsvingers twee aanhalingstekens naast haar slapen.

‘Heel interessant.’

‘...’

En zij: ‘Er heerst een soort matriarchaat, alleen voor het stamhoofd, dat door de raad van oudsten of substamhoofden gekozen wordt. Evenals de vorstin van Punt is het huidige stamhoofd enorm dik en vet, een rolronde vleesmoeder vol borsten en vetkwabben, een soort bijenkoningin, die zich dagelijks op de verhoging voor haar hut volpropt met lekkere spijzen zonder dat ze nakomelingen hoeft voort te brengen, ook dat is een traditie.’

En met iets van de tropische traagheid in haar stem, alsof de beelden met dezelfde traagheid in haar opkwamen: ‘Op hoogtijdagen laat ze alle mannen van de stam een voor een tot zich komen; ze spreidt zich dan als moederaarde naakt op de mat in haar hut uit en laat zich achter elkaar door hen dekken. De een na de ander zinkt in haar, door vleeslaag na vleeslaag, tot ze de onderste diepte van moederaarde bereikt hebben en kreunend in haar leeglopen. Waarna ze langzaam omhoog stijgen en diepbevredigd en gesterkt de hut verlaten om deel te nemen aan het feest. Ze vereren haar bovenmate... als een oermoeder.’

‘Jezus,’ zei Castor. ‘Is het echt waar?’

‘Waarom zou ik het vertellen als het niet waar is? Zoiets kun je niet bedenken.’

‘Ze moet overstromen van het sperma.’

‘Waarschijnlijk wel. Een soort aardse vruchtbaarheidsgodin, maar ze wordt nooit zwanger. Wat ze er precies aan doen, daar zijn we niet achter gekomen.’

‘Het lijkt me op z'n minst een ervaring.’

‘Dat mag je wel zeggen.’

‘Hoe lang heeft de tocht geduurd?’

‘Een maand of vier.’

Verwonderd: ‘Maar zo lang ben je toch niet weg geweest? Kon dat?

‘Ik zeg niet dat ík zo lang weg ben geweest.’

‘O.’

Al enige tijd had ze gemerkt dat een andere jongeman, iets verderop aan de tap, via de spiegelwand met al begeriger blik naar haar keek; waarschijnlijk kon hij verstaan wat ze zei. Mede met het oog daarop had ze het verhaal verteld. Ze zoog de warme rokerige cafélucht in en blies die fors weer uit, waardoor het spiegelglas leek te beslaan en haar beeld verdween. Door de langzaam optrekkende mist in de spiegel nam de jongeman haar nog steeds op. Donkere ogen, licht geopende lippen. Ze knikte hem toe en hief haar glas.

'Realisme is een voorwendsel,' zei ze, 'een voorwendsel voor werkelijkheid. Wie er waarheid aan toeschrijft is niet realistisch. Realisme is een werkelijkheids- en een waarheids*spel*. Speel het en je bent het - of niet soms?' riep ze haar baas toe. Deze knikte, hoewel hij haar waarschijnlijk niet verstaan had. Aardige man.

Een paar substamleden keken haar op een beledigende wijze bewonderend aan.

'Het probleem is,' zei ze, 'het probleem is of je ook bestaat als niemand je ziet.'

'Als niemand je denkt.'

'Of als je jezelf niet denkt.'

'Daar maakt mijn werkgever zijn beroep van,' zei ze, 'en ik mijn hobby. Maar essentieel is niet gedacht maar *gezien* te worden; gezien worden, al is het maar in een spiegel, is een sociale activiteit; iemand denken of jezelf denken een strikt individuele.'

Ze wuifde naar de figuur in de spiegel. 'Hoe heet je?'

'Janjoris.'

'Leuke naam. Kom je bij me zitten?'

Een half uur later liepen ze, de spiegelfiguur en zij, dicht tegen elkaar aan naar haar flat, elk met een jat op de bilhelft van de ander; alsof ze aaneen waren gesmeed met tweecomponentenlijm. Hun schaduwen hadden ze in het café achtergelaten.

‘Sst,’ zei ze, toen ze de woning binnengingen, ‘anders wordt de baby wakker.’

Janjoris keek ontsteld. ‘Baby... heb je een...?’

‘Blauwbaard-baby,’ zei ze lachend. ‘Als je de deur opendoet eet-ie je op.’

Janjoris lachte onzeker en toen ze zich uitgekleed had inspecteerde hij haar buik op eventuele zwangerschapstriemen of een keizersnedelitteken.

Op haar beurt verkende ze zijn lichaam aandachtig, betastte hem met haar als tepels zo gevoelige vingertoppen - iedere keer de eerste keer - en deed allerlei lekkere lichamelijke dingen met hem. Omhulde hem met haar stralingswarmte, die voor haar eigen gevoel iets aardmoederlijks had. Zo voelt het soms, dacht ze, dit is zoals goede erotische warmte hoort te zijn, verspreid over je hele lichaam.

Nog even likte ze hem schoon als een pasgeboren jong, terwijl hij prinsheerlijk op zijn rug lag, waarna ze als een vleesgeworden zegen op hem neerdaalde en zijn nerveus gespannen lid in zich opnam, en het was niet alleen daar dat de hitte heen stroomde.

Ze bewoog zich langzaam op en neer, terwijl hij genotterend zijn hoofd op het kussen heen en weer wentelde of haar met bijna verschrikte ogen aankeek wanneer hij - bijna - klaarkwam en dit laatste wond haar zelf nog het meest op. Het was haar ‘zoete macht’, zoals haar ex het placht te benoemen.

Toen Janjoris zich niet langer in kon houden pakte hij haar beet, bewoog zijn onderbuik twee-, driemaal driftig op en neer en stroomde leeg als een gummipop.

Heel langzaam nam het bewustzijn van haar ‘eigen’ lichaam, dat door de korte opwinding in onbewustzijn was overgegaan, weer toe. Ze vlijde zich naast hem, één reuzentiet op zijn zwart behaarde borst met de kleine onderontwikkelde tepeltjes.

De pasja lag ontspannen met halfgeloken ogen aan haar zij en was haar aanwezigheid al half en half vergeten, zeer waarschijnlijk ook haar naam, wat haar niet kon schelen.

Een gevoel van voldoening overheerste alles, voldoening dit bij hem en tegelijk voor zichzelf bewerkstelligd te hebben. Ze keek verliefd naar hem als naar een door haar meegeschapen bezit.

‘Koffie!’ kreunde de pasja, alsof hij een zware klus achter de rug had.

‘Mag jij zetten,’ zei ze.

‘Ik ben te lui.’

‘Ik ben ook lui.’

Speels: ‘Ik ben nóg luier.’

‘Jij hebt nota bene niks hoeven te doen, ik heb het bijna allemaal alleen gedaan.’

‘Tot je eigen volle tevredenheid mag ik aannemen.’

‘Natuurlijk. Maar jij zet koffie.’

‘Nee.’

‘Goed,’ zei ze, ‘zoals je wilt.’

Ze kroop overeind, pakte hem als een kat bij zijn nekvel, liep naar de deur en plantte hem naakt op de gang, wierp de deur dicht, haalde zijn kleren uit de slaapkamer, hield de deur met haar linkerdij op een kier en smakte de kleren naar buiten.

Even later stond ze naakt op het balkon en zag hem met droge ogen na.

Schuin achteroverhangend aan de balustrade piste ze staande als een paard de ruimte in, piste tot de stad halfondergelopen was en de mensen in haar lendewater zwommen voor hun leven.

4

Die nacht droomde ze dat ze een baard had, maar geen gezicht, het was weggehakt.

5

Vier dagen later werd er gebeld, 's avonds om tien voor half negen. Ze had net de Blauwbaard-baby te ruste gelegd en zat te studeren toen het slijpende drukbelletje ging.

Ze deed open en wie stond daar voor de deur, met de hoed in de hand zogezegd? Janjoris.

'Ik had koffie moeten zetten,' zei hij en hij begon met zijn ogen te rollen zoals Woody Allen dat zo goed kan als hij de onhandige schlemiel wil uithangen.

'Zeker lekkere honger, hè?' En toen hij zweeg: 'Ik ben net aan het studeren.'

Toch niet gek gedaan, dacht ze. Molshopen genoeg in de wereld, dus als ie met hangende pootjes terugkeert...

Ze deed een stap opzij, in haar hart vertederd, in de rest nog niet. 'Vooruit dan maar,' zei ze.

De koffie die hij maakte was niet veel soeps. Daarna liet ze zich door hem uitkleden zonder ook maar een vinger uit te steken en strekte zich uit op bed, geheel passief. De jongen ging tekeer als een drilboor, misschien juist vanwege haar passiviteit, tot ook bij haar het genot in kleine wormpjes over haar huid en door haar lichaam begon te kruipen: eerst roerden ze zich alleen maar ter plekke, daarna zetten ze zich in beweging. Binnen een half uur had-ie haar twee keer gedekt. De tweede keer had ze vlak voor het hoogtepunt haar wijsvinger in zijn hol gestoken, waarna hij bijna brullend als door zijn keel naar buiten trad.

'Jezuschristus, wat lekker,' hijgde hij en liet zich naast haar rollen.

'Zo,' zei hij, amper tien minuten later, terwijl hij zich oprichtte, 'ik ga weer eens, jij moet nog studeren en ik wil ook nog wat werken.'

'Wat!' riep ze. En toen hij uit de bed stapte: 'Jij blijft hier!'

Ze repte zich naar de flatdeur, draaide de sleutel om in het

slot en verborg die waar hij hem niet kon vinden. Daarna pakte ze een paar stevige stukken gordijnkoord uit de wandkast in de hal, sleepte hem naar de keuken en bond hem vast op een keukenstoel, die ze aan de zware wasmachine bevestigde opdat hij zich niet met stoel en al om zou werpen. Plakpleister over de mondspleet om het gejengel niet aan te hoeven horen.

Daarna zette ze zich aan haar bureautje om te studeren.

Voor ze naar bed ging legde ze een paardendeken over hem heen die ze vroeger als kampeerdeken hadden gebruikt.

'Wil je nog iets drinken?'

Janjoris antwoordde niet.

6

De volgende ochtend lag er in de keuken een plas urine op de grond. Dat was iets waar ze niet aan gedacht had, en 's middags, na haar werk in het seminarium en enkele colleges, kocht ze in een winkel voor medische apparatuur een ondersteek en een doos met incontinentieverband, een soort pampers voor oude mensen die hun water niet kunnen houden; daarna wat goede spijzen in een delicatessenwinkel, zonder het overigens te gek te maken.

Thuisgekomen maakte ze het koord halflos en leidde hem, schuifelruimte voor de voeten latend, de plakpleister nog op de mond, naar het toilet en liet de deur op een kier, het touw erdoor, waarbij ze een beschaafde afstand in acht nam. Toen het naar haar zin wat te lang duurde gaf ze een korte ruk aan het koord, waarna hij in de deuropening verscheen, de ogen smartelijk verwijtend op haar gericht.

Ze gaf echter geen krimp, maar liet hem rechtop staan en ze waste hem, als een grote baby, ook zijn bilspleet en zijn jongeheer, die waarschijnlijk zeer tegen de zin van de eigenaar en ondanks diens vermoeidheid, tekenen van leven begon te ge-

ven. Ze gaf er een vriendelijk vingerknipje tegen.

'Moe?'

Geen antwoord.

'Ik zal eten maken. Hou je van lasagne?'

Ze trok de pleister van zijn mond. En het was of een taalfontein begon te spuiten.

'Hoe haal je het godverdomme in je hoofd! Wie denk je wel dat je bent! Ik zal je...'

Ze drukte de pleister weer over de mondspleet en trok zich niets aan van zijn nukkige hoofdbewegingen.

'Ga maar even liggen,' zei ze, op het vloerkleed wijzend, 'je zult wel moe zijn van het rechtop zitten. Daar moeten we nog een oplossing voor zien te vinden.'

In de gesloten mond vormden zich woedende gesmoorde klanken, maar even later, terwijl ze in de keuken met het eten bezig was, merkte ze - ze had het koord om haar middel gebonden - dat hij zich toch op de vloer uitstrekte, en toen ze kort erop de kamer in kwam lag hij zoet en half ineengekruld te slapen.

Zijn ene hand hield hij als een jongen troostend om zijn lid. Op dat moment kreeg ze bijna medelijden met hem.

Een half uur later maakte ze hem wakker en zei op zachte, nadrukkelijk onagressieve toon: 'Eten.'

Janjoris reageerde niet, maar toen ze zich in haar eentje aan tafel gezet had sprong hij op en probeerde een mes van de tafel te grissen. Toen dit niet lukte - ze was hem mooi voor - sprintte hij naar de deur, meer een wanhoopsdaad dan een goed doordachte actie, want hij zat nog aan haar vast en zou zo niet ver komen.

'Niet doen,' zei ze rustig en terwijl hij zich vergeefs aan de deurlijst probeerde vast te klampen trok ze hem weer de kamer in, waar hij zich, als een verongelijkt kind, op het vloerkleed liet vallen.

Op de tafel stond een goed calorierijk maal; kervelsoep, lasagne, gemengde sla met reepjes paprika, komkommer en man-

darijnenpartjes, vruchtencompote met slagroom na. Ze at er smakelijk van.

Na ongeveer tien minuten stond Janjoris op en zette zich aan tafel, waar ze bord en bestek voor hem gereed had gelegd. Hij was nog steeds naakt en daarom drapeerde ze eerst een plaid om hem heen alvorens de halfkoud geworden soep op te scheppen. Daarna maakte ze zijn armen los en trok de pleister van zijn mond.

Haar blik ontwijkend at hij gulzig alles op wat ze hem voorzette, zonder ook maar één keer te zeggen dat het hem smaakte.

Ze wachtte tot hij klaar was, haar donkere ogen op hem gericht en al zijn bewegingen volgend, het fijnkauwen van het voedsel, het slikken van de keel, het springen van de adamsappel, het op en neer wippen van de maag alsof er een konijntje in zat. Waarom vrouwen geen adamsappel hadden was ze vergeten, maar het zou wel weer een reden hebben.

Koffie. Zelfs dat beliefde hij.

'Wil je op de divan zitten of liggen en wat lezen?'

In plaats van dankbaar te zijn voor het lekkere eten keek hij haar met woedende blik aan.

'Je kunt me ten minste m'n kleren aan laten trekken,' siste hij. 'Dit is vernederend.'

'Zo is het niet bedoeld,' suste ze. 'Helaas kan ik je je kleren niet aan laten trekken.'

'Waarom niet?'

'Laten we het daar niet over hebben,' zei ze, 'je weet dat het in mijn positie onverstandig zou zijn als ik je dat toestond. In mijn plaats zou je hetzelfde doen. Je kleren heb ik trouwens met de vuilnisman meegegeven.'

'Wel gotgotgotverrr...' zei Janjoris.

'Nou nou,' zei ze. 'Ik wil liever niet dat de buren het horen en als je weer begint te schreeuwen bind ik een doek om je mond en zo nodig gebruik ik chloroform.'

Janjoris wierp zich gefrustreerd op bed.

‘Wil je wat lezen? Waar houd je van?’

Zonder zijn reactie af te wachten zocht ze een vijftal boeken bijeen uit haar rijk voorziene boekenkast - ze was een gretige alleslezer - en legde die op de divan. *The Beet Queen. De kapellekensbaan. Leven als ambacht. The Romantic Agony. The Discovery of the Unconscious.* Als daar niks bij was dan wist ze het niet.

Daarna ruimde ze af en deed de vaat. Toen ze klaar was ging ze door de woonkamer naar haar bureau om wat te studeren. Langs de divan lopend, ieder moment zeer op haar hoede, wapperde ze even speels met haar rok, maar Janjoris gaf geen sjoege en wendde vol verachting zijn hoofd af.

Voor ze zich in zichzelf terugtrok zette ze nog even de televisie voor hem aan, het geluid uit, wat een goed idee was, want als ze zo nu en dan naar hem keek las hij niet maar waren zijn ogen gericht op het beeldscherm. Het tafereel had iets heel huiselijks.

11:30 uur. Tijd om te gaan slapen. Morgen weer een dag.

‘Komkom,’ zei ze.

Dit keer liet ze hem in het bed van haar ex naast haar slapen - een halve meter tussenruimte -, voeten en armen vastgebonden aan de uitsteeksels -, zich niets aantrekkend van zijn heftige verweer en het furieuze gebrom in zijn keel; de pleister die ze weer over zijn mond geplakt had liet dit keer een kleine speling tussen de lippen zodat hij door zijn mond kon ademhalen en niet zo zwaar door zijn neus hoefde te snuiven, wat vooral bezwaarlijk is als deze verstopt is.

‘Als je er vannacht uit moet geef je maar een ruk aan het koord,’ zei ze, ‘ik slaap licht.’

Voor ze haar eigen bed opzocht - ze had zich in de badkamer ontkleed - bedacht ze wat ze nog vergeten kon hebben aan veiligheidsmaatregelen, maar vond niets. Ze keek nog even naar Janjoris, die als een naakte gekruisigde christus op bed lag en drukte een kus op zijn voorhoofd. Met een gepijnigde, geïrriteerde hoofdbeweging poogde hij haar af te weren.

7

De volgende ochtend werd ze bijtijds wakker, terwijl Janjoris nog sliep, of deed dat hij sliep, nee sliep. Hij lag er weer vredig en ontspannen bij alsof hij aangename dromen gehad had. Wel was de deken die ze over hem heen had gelegd afgegleden, maar het was niet koud. Ze stond zo stil mogelijk op, maakte het touw los waarmee hij aan haar vastzat, douchte, bepoederde zich, bracht wat vitamine E-crème aan om haar ooghoeken en onder aan de hals, en maakte in haar peignoir het ontbijt klaar.

Toen ze de slaapkamer in kwam zag ze nog net dat hij vlug zijn ogen sloot. Ze klapte in haar handen als een schooljuffrouw en riep opgewekt: ‘Komkom, rise and shine. Wakker worden! Ontbijt is klaar...’

De blik waarmee hij haar aankeek was zeer gemengd, was wat sullig en mokkend en wrokkig en passief tegelijk, en bovendien besmuikt en beschaamd, want hij had een loeris van een ochtenderectie, wat bij een man, voor wie dat nog niet weet, niets hoeft te betekenen, althans niet dát, maar als de erectie zich handhaaft soms ook dát. Ze keek ernaar en hij zag - geërgerd - dat ze ernaar keek, wat weer een vreemd soort medelijden in haar wekte. Ze trok de pleister van zijn mond en zei, op z'n Vlaams: ‘Hebt ge goesting?’

Janjoris antwoordde niet. Het was ook te veel gevraagd. Maar dat hij niet hard néé had geroepen was op zich veelzeggend genoeg. Ze liet haar peignoir van haar schouders glijden en bleef even naakt voor hem staan, in mannequinhouding.

Natuurlijk kon hij niet nalaten met een quasi gepijnigde blik toch naar haar te kijken. Daarna zette ze zich langzaam op hem, hem alle gelegenheid gevend haar met zijn onderlichaam te ontwijken, maar daar deed hij geen enkele poging toe. Zijn ogen sluitend liet hij het over zich komen alsof het buiten hem om ging.

Op haar gestrekte armen leunend bewoog ze zich in een

kalm tempo op en neer, en het was als het schrijnen van heel zacht schuurpapier. Ze speurde onaflatend zijn gezicht af en volgde de zenuwtrekkingen van genot rond ogen en mondhoeken, die als kleine windschaduwen over het gelaat bewogen, het was hoogst bevredigend.

Na het ontbijt waste ze hem en bond hem voor ze vertrok een incontinentieluier om, waar hij zich wel hevig tegen verzette. De televisie deed ze vast aan, er was muziek en nieuws en enige leuke reclame en om tien uur een educatief programma.

‘We moeten er iets op vinden dat je ook kunt lezen,’ zei ze, ‘tenzij je niet van lezen houdt. Of alleen de radio?’

Geen reactie.

‘Dan niet.’ Daarom liet ze toch de televisie maar aan.

Ze hechtte een nieuwe pleister over zijn mond, met ruime ademspleet, en drukte een kus op de verzegelde lippen.

Gegrom. Het deed haar een beetje pijn.

‘Tot vanmiddag,’ zei ze, ‘ik ben om een uur of vier terug.’

Dacht: er zou sprake kunnen zijn van erotisch sadisme als ik er enig plezier aan beleefde, maar dat doe ik niet, niets staat verder van me af. Het krankzinnige is juist dat ik wil dat hij een beetje van me houdt. Ik maak weer dezelfde fout. Waarom wil ik het eigenlijk?

8

‘Jij ben niet afwezig,’ zei haar baas tegen haar, ‘je bent ergens superaanwezig en soms is dat hetzelfde.’

9

's Middags kocht ze een mooi kleurig herenoverhemd met kunstzinnig streepmotief en een lichte zomerbroek, verder

twee stel ondergoed en sokken. Geen schoenen, geen das. Dacht er zelfs niet aan. Daarna inkopen voor de inwendige mens. Oesters voor, lekker stuk fricandeau, het grootste deel voor hem. Diepvriesspinazie. Een pak volle melk. Eieren voor het ontbijt.

Even bleef ze in het halletje staan dubben of hij in staat kon zijn geweest iets uit te spoken en zo ja, wat. Handelen is voorzien. Onaangename verrassingen stonden niet op haar verlanglijstje. ‘Oehoe!’ riep ze toen. ‘Hier ben ik!’

‘Was er iets interessants op de tv?’ vroeg ze toen ze de pleister van zijn mond trok en een vingerkus op de lippen drukte.

Geen antwoord. Ze raakte eraan gewend. Hij zou pas weer gaan praten als het spraakwater hem tot de lippen stond.

Ze verwijderde de natte incontinentieluier en liet hem naar de wc gaan, waste en bepoederde hem. Lichamelijke intimiteit bracht de mensen nader tot elkaar en ze wenste dat hij dezelfde tedere aandacht voor haar op kon brengen die ze aan hem besteedde. Maar integendeel, ze moest op haar hoede zijn dat hij haar niet in haar oor of ergens anders beet.

Ze weerstond de verleiding een plakzoen op de fraaie bepoederde billen te drukken.

Met duidelijke of gespeelde tegenzin trok Janjoris de kleren aan die ze voor hem gekocht had. Daarna bond ze hem weer gedeeltelijk vast. Hij schuifelde naar de divan en wierp zich erop.

Hij zal wat meer afleiding moeten hebben, dacht ze. Video is de oplossing als hij niet wil lezen. Moet er een aanschaffen, maar waar haal ik het geld vandaan?

10

Pas de volgende dag greep hij 's avonds naar een boek, een detective van Ross MacDonald, erfenis van haar ex. Ze beloon-

de hem - en zichzelf - met uitgelezen strelingen en lekkere seks, wat hij grommend toeliet.

Dacht daarna een constructie uit waarbij hij ook overdag een hand vrij had om een boek vast te houden en de afstandsbediening van de tv en de videorecorder te hanteren zonder dat hij er verder iets mee kon uitvoeren; zijn nagels, die ze geknipt had, waren bovendien niet lang en scherp genoeg om het koord los te knopen. Liet hij boek of afstandsbediening vallen, dan was het voor de rest van de dag verkeken; hij kon beide echter wel in een ondiepe, aan het koord bevestigde open zak laten rusten. Toen ze dit bedacht had vervulde het haar met een zekere trots.

11

'Het kan ook anders,' zei ze, toen ze het verhaal verteld had van een indianenhoofdman uit de tijd van de Spaanse *conquista* in Zuid-Amerika. Toen deze een bezoek bracht aan de gouverneur had hij vier vrouwen bij zich: twee gebruikte hij als slaapmat; de buik van de derde diende als hoofdkussen en de vierde was zijn proviand.

Daar het feest ter viering van haar eenjarige scheiding al weken geleden gepland was en de mensen waren uitgenodigd - kennissen van de universiteit en uit het buitenuniversitaire leven - kon het niet meer afgezegd worden. Daarom had ze, onder betuiging van welgemeende verontschuldigingen, Janjoris zolang in de klerenkast in de slaapkamer opgesloten en hem in gebogen houding vastgebonden zodat hij niet met zijn hoofd tegen de deur kon bonken. Wel had ze er met een overdaad aan kussens voor gezorgd het nestje zo comfortabel mogelijk te maken. Een zuigflesje rum-cola stond onder bereik van zijn smalle mondspleet. Meer kon ze niet doen. Maar ze twijfelde er niet aan of het zou wel weer niet goed genoeg

zijn. Sommige mensen kun je het ook nooit naar de zin maken.

'Het kan ook anders,' zei ze. 'Ook vroeger vonden vrouwen mogelijkheden om te doen wat hun ontzegd of ronduit verboden was. Zo mochten vrouwen niet in de krijgsdienst. Maar vooral in de zeventiende eeuw moeten er nogal wat geweest zijn die mannenkleren aantrokken en als soldaat of matroos aanmonsterden. Het blijkt uit rapporten die erover opgesteld zijn. En natuurlijk werden ze er zwaar voor gestraft.

Hoe ze het klaarspeelden om het zo lang verborgen te houden is mij een raadsel, gezien de slaapsituatie op de schepen, het openbare pissen, enzovoort. Ook onder de zeerovers waren enkele vrouwen; als kaperkapitein gingen ook zij zich te buiten aan de bekende gruwelijkheden, ik zal ze hier niet herhalen.

Men vermoedt dat een van de bekendste kaperkapiteins uit de achttiende eeuw, Bartholomew Roberts, een vrouw is geweest. In 1719 dook hij/zij op als derde stuurman op een Engels slavenschip; het werd geënterd door een piraat en Roberts liet zich overhalen dienst te nemen op het kaperschip; hij voldeed blijkbaar zo goed dat hij na de dood van de kapitein tot bevelhebber werd benoemd. Roberts aanvaarde de aanstelling met de woorden: "Daar ik toch al vuile handen heb en piraat ben geworden, kan ik het beter bovendeks dan onderdeks zijn." Hoewel hij nooit over zijn verleden praatte was Roberts kennelijk van goede komaf; hij was ontwikkeld, had beschaafde manieren en beschikte over een sierlijk handschrift.

De nieuwe kapitein schafte zich meteen een ander schip aan en vormde de ruwe kapers om tot *Sea Lords*. Dobbelen, kaartspelen en spelen om geld waren verboden; wie het toch deed kreeg de doodstraf. Sterke drank was na het invallen van de duisternis onderdeks verboden, en vechtpartijen werden eveneens bestraft met de dood. Wie in vuile of afgedragen kleding rondliep, aan boord of aan de wal, zou op een eenzaam eiland afgezet worden.

Gek genoeg accepteerde de bemanning dit allemaal, evenals Roberts' eigen uitzonderlijke gedrag; hij rookte niet, vloekte nooit, dronk alleen thee, koffie en vruchtensappen en at van een zilveren servies. Verder hield hij er een scheepsorkest op na dat de werken van Händel moest spelen. Maar blijkbaar redde hij het door zijn natuurlijk overwicht en door zijn grote bekwaamheid.

Eén ding had Roberts hen laten beloven: dat zijn lichaam onverwijld overboord gezet zou worden als hem iets overkwam en wel met wapens en opsmuk en al.

Overigens vermeed hij onnodig geweld, dreigementen waren meestal voldoende om een schip tot overgave te dwingen. Naast een rijke buit leverde hem dat soms ook nog enkele nieuwe musici op. Ook tijdens het gevecht ging hij gekleed in damast, satijn, brokaat en zijde, en op zijn gegalonneerde rode officiersrok droeg hij een zware gouden ketting met een diamanten kruis eraan; de grepen van zijn pistolen waren met juwelen ingelegd en op zijn hoed prijkten de kostbare bloedrode veren van de paradijsvogel.

Roberts sneuvelde tijdens een aanval van een Engels oorlogsfregat en zoals beloofd werd hij door de eerste stuurman overboord gezet, samen met zijn gouden ketting, het diamanten kruis en de ingelegde pistolen.

En zo verdween kapitein Roberts in de diepte en met hem haar vrouwengeheim.'

'Boeiend, boeiend!' riepen haar gasten, maar haar alerte oren hadden een zwak gebonk opgevangen. Dat doet hij met het rum-colaflesje dat-ie natuurlijk meteen leeg heeft gedronken, dacht ze. De anderen hoorden het blijkbaar ook.

'De buren,' zei ze. 'Het is hier zo gehorig. Maar het kan ook voor de buren hiernaast zijn die de televisie te hard aan hebben.'

Terwijl de anderen verder praatten repte ze zich naar de slaapkamer en pakte hem de fles af. Goot het restant dat erin zat over zijn hoofd uit, maar zei niets. Het recht om dwars te liggen kon hem tenslotte niet ontzegd worden.

De rest van de avond zat ze op spelden en ze vond het best wanneer het zo nu en dan wat lawaaiig werd.

Toen de gasten eindelijk weg waren haastte ze zich naar de slaapkamer en even sloeg haar hart over bij de gedachte dat hij misschien gestikt was, zo stil was het.

Ze was opgelucht en ook vertederd toen ze hem daar, wat verloren en ineengebogen als een foetus, in de kast zag zitten. Ze streek hem over het haar, extra sensitief vanwege de genutte drank, en knoopte hem los. Leidde hem naar het bed en ontdeed hem van zijn kleren, waarna ze zijn lichaam langdurig masseerde met geurige etherische oliën. Hij liet haar, weldra ontspannen geeuwend, haar gang gaan.

Daarna kleedde ze zich uit en legde zich naast hem, één touw om hun beider middel en hij verder niet vastgebonden aan het bed. Weliswaar kon hij het verbindingskoord loswriemelen, maar gemakkelijk ging dat niet in de donker, want het was een gecompliceerde zeemansknoop, die ze speciaal voor dit doel geleerd had. Doordat ze sinds de komst van Janjoris licht sliep zou ze bovendien zeker wakker worden.

En ten slotte, nee, op één na ten slotte: hij had geen sleutel, zijn kleren lagen achter slot en grendel, en waar moest hij heen? naar de buren? een stoel door de ruit? om de volgende dag in de kranten te kunnen lezen dat hij tegen zijn wil door een *vrouw* gevangen was gehouden, een vrouw die hem zijn kleren ontnomen had en die hem behandeld had als een baby, een vrouw die bovendien niet getikt was maar een baan had op de universiteit? Hij zou de risee van het land zijn, van Europa, van de internationale pers. Hij zou zich dit zeker realiseren en knarsetandend een betere gelegenheid afwachten, tenzij... tenzij...

Wegdommelend hoorde ze hoe hij zacht vloekend en scheldend in haar richting schoof, tegen haar warme lijf aan... secreet... kutwijf... Ze glimlachte en liet het over zich komen.

‘Nou, nou, nou,’ suste ze. ‘Er komen nog meer keertjes.’

12

De volgende ochtend was hij weer slechtgehumeurd, narrig zelfs, koppig als en kind. Ze moest kracht gebruiken toen ze hem de incontinentieluier ombond.

‘Waarom moet dat nou!’ riep hij getergd.

‘Dat weet je best. Je moet niet naar de bekende weg vragen.’

‘Dat weet ik níet.’

‘Je vergeet wat je niet wilt weten.’

‘Ik hoef niet alles met me te laten gebeuren wat jou zint.’

‘Nee, niet álles,’ zei ze, ‘maar dat vraag ik ook niet.’

En hup weer een pleister over de mond. Sommige dingen doet een mens omdat het nu eenmaal moet. Zelf had ze er ook niet om gevraagd. Waar of niet?

Op weg naar huis - ze had in de videotheek een aantal mooie banden voor hem gehuurd, waaronder *Last Tango in Paris* en een zwaar erotische Danièle-film, *Danièle in Volendam* - realiseerde ze zich dat Janjoris voor haar het grootste deel van de dag gezichtloos was, of beter, hij wérd het in de loop van de dag vanaf het moment dat ze hem verlaten had. Soms kon ze zich amper meer zijn gezicht voor de geest halen, daarentegen wel zijn lichaam, dat bovendien in omvang toenam in verhouding tot het hoofd, zoals op een Modigliani-schilderij; maar zodra ze naar huis ging begon het gezicht langzaam weer te ontstaan en kon ze het al duidelijker voor zich zien. En op het moment dat ze de kamerdeur opendeed, hup, daar vielen de twee gezichten volledig samen, het zijne en dat in haar hoofd, en het was of ze het gezicht nooit kwijt was geweest. Een dergelijk proces had zich op gerekter tijdschaal met het gezicht van haar ex voltrokken, alleen vond herkenning toen plaats via een foto als ze daar toevallig op stuitte, dus in het verleden; de enkele keren dat ze haar ex in werkelijkheid zag kwam zijn gezicht haar steeds meer als dat van een halfvreemde voor.

‘Hé, kijk eens wat opgewekter,’ zei ze, toen ze hem losbond,

‘het lijkt wel of je je eigen adamsappel hebt doorgeslikt. En kijk eens wat ik voor je heb meegebracht!’

Ze wees naar de etenswaren die ze op de tafel had uitgestald en naar een elektrisch scheerapparaat dat ze bij V&D had gepikt. ‘Weg met dat gekke krabbertje,’ zei ze.

Ze waste en masseerde hem, tegen het einde luchtig en strelend, en het was of ze ook een beetje zichzelf streelde. En, hij kon het niet laten, daar bewoog zich zijn voet tegen haar onderbuik. Mannen zijn net kinderen.

‘Genoeg,’ zei ze, ‘alles op z'n tijd. Ga maar wat lezen of met jezelf spelen terwijl ik het eten klaarmaak.’

Tot haar genoegen las hij de laatste dagen wat meer, geestelijk voedsel voor overdag, want veel anders viel er in die tijd niet voor hem te beleven.

Avond. Hij had zich uitgedost in het zijden overhemd dat ze voor hem had gekocht - een rib uit haar lijf.

Een dikke kaars in de standaard flakkerde gezellig op de kleine tafel naast de divan.

‘Ik zal je wat voorlezen,’ zei ze.

Geknor, maar ook geen nee, het bekende recept, en dus deed ze het maar. Ze pakte de bijbel en sloeg het Hooglied op, begon met zachte stem de tekst te lezen die ze eerder had uitgekozen.

> ‘Zie, gij zijt schoon, mijn liefste,
> o, gij zijt schoon;
> uw ogen zijn als duiven
> door uw sluier heen,
> uw haar is als een kudde geiten,
> die neergolven van Gileads gebergte.
> Uw tanden zijn als een kudde geschoren schapen,
> die opkomen uit het wed,
> alle met tweelingen,
> en zonder jongen is er geen.

Als een scharlaken draad zijn uw lippen
en liefelijk is uw mond.
Als een gespleten granaatappel uw slapen,
door uw sluier heen.
Uw hals is als de Davidstoren,
die gebouwd is met tinnen;
en duizend schilden hangen daaraan,
en alle zijn beukelaars van helden.
Uw beide borsten zijn als tweelingjongen
van gazellen,
die te midden van de leliën weiden...
Alles is schoon aan u, mijn liefste,
zonder enig gebrek zijt gij.'

'Dit is de minnaar die hier spreekt,' zei ze en probeerde in zijn ogen te kijken, maar hij zag strak voor zich uit.

Ze hernam, met iets meer aandrang nu:

'Mijn geliefde is blank en rood,
uitblinkend boven tienduizend.
Zijn hoofd is fijn goud, gelouterd goud,
zijn lokken zijn golvend, ravenzwart.
Zijn ogen zijn als duiven bij waterbeken,
badend in melk, zittend bij een overvloedige bron.
Zijn wangen zijn als balsembedden,
perken in kruiden,
zijn lippen zijn leliën, druipend van vloeiende mirre.
Zijn armen zijn gouden rollen,
bezet met Tarsisstenen,
zijn lichaam is een kunstwerk van ivoor,
bedekt met lazuursteen.
Zijn benen zijn witmarmeren zuilen...
Zijn verhemelte is enkel zoetheid
en alles aan hem bekoorlijkheid.'

Ze nam een ruime stilte in acht, vroeg niets, in de hoop dat de geest van het hoogtijdelijk lied tot hem zou doordringen en zijn hart zou beroeren. Maar hij bleef levenloos en met gesloten ogen liggen. Niet iedereen is helaas gevoelig voor poëzie.

Ze stond op en ging naast hem zitten, pakte zijn hand en streelde er zachtjes mee over haar gezicht, haar wangen, neus, oogleden, kin, de zijkanten van het haar; kuste licht de vingertoppen van de hand en bewoog hem nogmaals over haar gelaat. Liet de hand los.

De arm viel als een dode boomtak neer. Het had allemaal niets geholpen.

Ze voelde zich bedroefd worden en voor 't eerst een tikje moedeloos.

En toen, toch nog onverwacht, opende hij zijn mond en begon te praten. Over wat hij die middag gelezen had. Niets deugde van het boek. De schrijver had allerlei mogelijkheden ongebruikt gelaten, de stijl was krukkig, de details fout gekozen, enzovoort. Een hele tirade over het boek, maar niets over haar of wat ze voor hem betekende, zelfs geen woord over het voorgelezene. Maar goed, het was een begin.

Ze streek hem over het haar en ging terug naar haar stoel om nog wat te studeren, want de volgende week had ze een tentamen.

Die nacht raakte hij haar voor 't eerst niet aan. Het verontrustte haar een beetje. Was het 't zuiverende effect van de poëzie of had hij soms...? Ze besloot hem nauwlettender in het oog te houden als hij in de badkamer verbleef en voorlopig geen poëzie meer voor te lezen. Je weet nooit wat precies het effect is van poëzie.

13

De volgende dagen was het weer goed mis. De grote stilte, alsof er niets gebeurd was tussen hen! Als hij 's avonds en 's nachts aan haar lichaam klopte was het of ze gedekt werd door een hengst, soms twee, drie keer op een nacht, weliswaar helemaal uit zichzelf en zonder dat zij hem hoefde op te winden, maar dat was omdat hij er heel eenvoudig niet meer buiten kon; het hield niets diepers in: zijn onderlichaam wilde - niet eens zijn hele lichaam, laat staan hijzelf. Zelfs had het iets weg van een compensatie waar hij récht op had, en ze was er zeker van dat als ze zou weigeren, hij zich verongelijkt zou gedragen.

De eerstvolgende tijd nam ze de mooiste dingen voor hem mee, ten dele gejat, ten dele gekocht van geld dat ze verdiend had door zich een paar maal op te laten pikken. Het laatste deed haar niets, er waren meer studentes en huismoeders in Amsterdam die hetzelfde deden. Zo had ze een gouden horloge aan zijn voeten gelegd, dure kunstboeken, boeken met fraaie naaktaktes, de gedichten van Omar Khayam in leer gebonden, modieuze overhemden, tientallen videobanden, dure ampullen met Panax Ginseng, een flesje oosters parfum, drie paar zijden sokken - nog steeds geen schoenen -, een abonnement op de *National Geographic*, een stapeltje cd's, duur importfruit uit Azië of Latijns-Amerika, hij nam het allemaal in ontvangst alsof het hem toekwam zonder er ook maar eenmaal voor te bedanken, laat staan dat het enige tederheid in hem wekte. Ze werd er op den duur al bedrukter van.

Op een avond - hij moest maar eens voelen wat het betekende 's avonds alleen thuis te zijn en vastgebonden te zitten - ging ze met een overjarige hip of yup mee, die haar XTC wilde laten innemen voor ze gingen wippen. Ze deed of ze het innam en ging als een razende tekeer, liet hem alle hoeken van de kamer zien, zoals het bij de dames heette, tot de hip of yup, die eerst alles besmuikt en welvoldaan geïncasseerd had alsof hij een goede belegging had gedaan, een gaan-

deweg benauwder uitdrukking in zijn ogen kreeg.

Na afwerking van de transactie nam ze de XTC mee naar huis en gaf die aan Janjoris. Die liet haar op zijn beurt alle windstreken van de kamer zien - en verder niets. Op zich was het alleszins bevredigend, iets als een moeilijke wiskundige berekening die uitkomt of een speculatieve theorie die nog waar blijkt te zijn ook, maar waar het in wezen om ging was de *inhoud* van de theorie en die klopte niet; ze was en bleef een *object* en dat was iets waar ze nou net niet op zat - of lag - te wachten.

Soms had ze de neiging de jongeman in de hoogte te tillen en door elkaar te rammelen als een ongezeglijk kind, maar dat, wist ze, zou psychologisch fout zijn en hun ontluikende verhouding, indien daar al sprake van mocht zijn, geen goed doen. Bovendien drong de *tijd*, op een vage manier. Haar contacten verliepen; telefonisch was ze grote delen van de dag onbereikbaar en nooit meer nodigde ze iemand bij haar thuis uit, ging zelf ook zelden meer ergens heen. Bovendien is er in iedere ontwikkeling gewoon een moment dat iets *te laat* is, om wat voor reden dan ook, zoals je iemand nadat er te veel tijd verstreken is niet meer aan kunt bieden te tutoyeren.

Daarop besloot ze tot een drastischer ingreep. Wellicht zou het raadzaam zijn enige vadergevoelens in hem te wekken. Alleen, ze had geen kind en kon er zelf op korte termijn niet een krijgen, nog afgezien daarvan dat ze geen eigen kind wilde, van niemand.

14

Dagenlang zwierf ze buiten rond - ze had een week onbetaald verlof opgenomen - meest in de buurt van warenhuizen en winkelcentra, speurend naar een moeder die haar opgroeiende baby of peuter slecht behandelde. Pas na een week zag ze er een. Het kindje huilde in de kinderwagen, hartverscheu-

rend, maar de moeder schonk er eerst geen enkele aandacht aan; daarna begon het blijkbaar op haar zenuwen te werken, want ze snauwde het kind toe op een toon alsof het achttien jaar oud was en de woorden al kon verstaan. De baby herkende de toon, reageerde er eerst geschokt op met een gesmoorde stilte en begon toen nog harder te krijsen.

'O god,' zei de moeder, een vrouw van zo te zien een jaar of veertig, en ze keek de kinderwagen in met een blik die zowel wanhoop als moordzucht verried.

Dit was haar kans. Ze smakte de vrouw hardhandig opzij, zodat deze struikelde en tegen de winkelpui viel, griste de baby uit de wagen en haastte zich de hoek om. Daar wenkte ze een taxi en liet zich tien minuten gaans van haar woonadres afzetten. De baby, wiens hoofdje ze tegen haar blote borst had geduwd, was opgehouden met huilen.

De taxichauffeur had er vertederd naar gekeken en gezegd: 'Als de baby nog een vader nodig heeft...'

'Bedankt voor het aanbod,' had ze vriendelijk gezegd, want het was aardig bedoeld.

Het flatgebouw. De lift. De twintig stappen naar haar huisdeur. Er was iets heel vrolijks en intiems in haar, alsof er ook een - onstoffelijke of metaforische - baby in haar zat, eentje als deze of een andere.

Trots opende ze de kamerdeur. 'Kijk eens wat ik heb!' zei ze.

Ze trok met haar vrije hand de pleister van zijn scheur, sneed de touwen los en legde de baby in zijn schoot.

In opperste verbijstering keek hij ernaar. 'W-wa-wat is dit?' stotterde hij.

'Een baby. Voor jou!'

'W-w-wat? Je bent gek,' zei hij. Hij pakte de baby voorzichtig op als was het een beeldje van Ming-porselein, bijna in paniek dat hij het kon laten vallen.

'Hoe ben je eraan gekomen?'

‘Afgepakt van een slechte moeder,’ zei ze.

‘Jezus, je bent inderdaad gek,’ zei hij. Hij stond op en legde de baby, die weer was beginnen te huilen, op de divan, blikte erop neer, naar ze meende op te merken, met ietwat vochtige ogen. Op haar beurt keek ze ontroerd naar beiden, hij nog met zijn Donald Duck-achtige bobbel voor zijn onderbuik.

‘Ik ben niet gek,’ zei ze, ‘ik probeer alleen onze mogelijkheden af te tasten.’

Janjoris schudde zijn hoofd en ging naar de badkamer om zich te verschonen.

Op dat moment ging de deurbel. Ze schrokken zich beiden wezenloos.

‘Ssst,’ zei ze en nam de baby weer op, hield die tegen zich aan, ‘ik doe niet open.’ Ze bleven beiden een tijdlang als bevroren staan - ook Janjoris -, maar na twee keer bellen hield het op.

Ze keek hem nadenkend na toen hij in de badkamer verdween.

Toen hij er klaar was, waste ze de baby en bepoederde de kleine billetjes, bond hem bij gebrek aan echte pampers een incontinentieluier om en nam hem mee naar de woonkamer, waar Janjoris enigszins ontdaan zat te wachten. Bespeurde ze ook een lichte jaloezie?

Ze duwde hem de baby in de armen en zei: ‘Ik moet er nog uit om babychow te halen.’ Hij knikte.

Ze bond hem niet vast, maar draaide de deur wel in het nachtslot; de telefoon zat nog achter slot en grendel. Haastte zich naar de kruidenier, wachtte met kloppend hart tot ze aan de beurt was en koos, op goed geluk, een groot aantal potjes babyvoedsel uit de vele die ze zag staan. Repte zich terug naar huis. Ontsloot met nerveuze vingers de buitendeur en trad binnen. Luisterde gespannen.

Een zacht gehuil drong door uit de woonkamer.

Deur open. Daar zat Janjoris nog met de baby in zijn armen.

Ze ademde één keer diep en glimlachte, een glimlach die vanaf haar gezicht haar hele lichaam veroverde.

Ze deponeerde de plastic tas met de potjes op tafel en nam de huilende baby van hem over, zette zich op de divan, opende haar blouse en hield het mondje voor de gezwollen tepel van haar linkerborst. Het mondje begon onmiddellijk te sabbelen, ja het sabbelde zo hevig dat het leek of er melk uit het binnenste van haar borst naar de tepel stroomde. Het was bijna niet mogelijk! Of toch?

Janjoris keek naar hen en zei: ‘Jezus...’

En zonder hem op haar beurt aan te kijken dacht ze: ik heb me in geen jaren zo tevreden gevoeld, misschien ben ik wel gelukkig.

En met de baby in haar armen zei ze een gedicht op dat ze vroeger op school vanbuiten had geleerd voor de literatuurles.

‘Toen we wisten dat zijn lichtje aangestoken was, hebben we gezegd dat hij een heiden zou zijn en Rogier zou heten.

Een vrije heiden zou hij worden, die daden zou durven verder dan zijn vader, die in verten zou zwerven verder dan zijn vader, die het vuur zou overnemen en zou branden, verder dan zijn mattere vader.

Zoals een hoge wolk, uit donkere stapel opgedreven, zijn kop verheft in het licht, zo zou hij opvaren uit de kanteling onzer krachten.

Een heiden zal hij zijn en hij zal wonderen zien waar hij gaat.

Hij zal het liedje horen en zal geen grenzen kennen.’

Rogiertje was al sabbelend weggesoesd. Ze legde hem op de divan en las de gebruiksaanwijzing op een van de potjes babyvoedsel.

15

De volgende ochtend was Janjoris nog even stug en afstandelijk als tevoren. De baby ergerde hem zichtbaar. Was de tederheid waarmee hij haar vannacht gestreeld had een illusie geweest, de voorzichtigheid waarmee hij zijn getuite lippen tegen haar tepels had gezet en zachtjes en genoeglijk had gezogen? zijn beide handen die haar volle gigantenborsten hadden omvat? Het was allemaal vergeten, uitgewist.

Ze bleef die dag nog thuis en hield zich met Rogiertje bezig, terwijl Janjoris neutraal of misprijzend toekeek. Haar goede stemming daalde weer en toen ze een wiegelied voor de baby zei leek het tegelijk een troostliedje voor haarzelf.

> ‘Laat de luiken geloken zijn,
> wiege wiegele weine
> en de stilte onverbroken zijn
> wiege wiegele wee.
>
> Dan zal komen de dromenvrouw
> zacht over de grond.’

‘Ik ben bij de Rode Brigade geweest,’ fantaseerde ze.

Dacht: je moet iemand in je verleden laten delen zodat hij de gelegenheid krijgt vertrouwder met je worden; hij *bezit* je dan als het ware voor een deel, al of niet tegen zijn zin.

‘Ik ben dus bij de Rode Brigade geweest en heb aan een paar bankovervallen meegedaan.’

‘Ook mensen gedood?’ kon hij niet nalaten te vragen.

Ze dacht: het is zoals ik vaker gedacht heb, het doet er nauwelijks toe wat je zegt, het is de taal zelf die communicatie uitlokt. Op die manier lokken de mensen ook vaak hun verleden uit in samenspraak met anderen of met zichzelf, hun werkelijke of een gedroomd verleden.

‘Daar kan ik me niet over uitlaten,’ zei ze zuinig. ‘Het was

om aan geld te komen voor sociale acties, niet om wapens te kunnen aanschaffen.'

Janjoris leek geïmponeerd en je zag hem zich afvragen wat het voor zijn geval zou kunnen inhouden. Met ogen als streepjescodes tastte hij haar af, tegelijk speurend naar ontsnappingsmogelijkheden. Ze herkende de blik.

'Wat zei je vader ervan?'

'Mijn vader vond het prima. Hij was bankdirecteur, maar politiek gezien links. Hij heeft zelfs geld voor verzetsgroepen gewit als het nodig was, wereldwijd. Mijn moeder heeft nog een studie over terroristenorganisaties geschreven. Mijn ouders waren reusachtige mensen.'

Janjoris zweeg weer, zoals mannen dat zo goed kunnen als ze zich klem hebben gezet; hij wendde zijn hoofd af, maar bleef wel luisteren met één groot flapoor.

'Toen ik klein was,' zei ze, 'een jaar of negen, mijn vader was toen nog filiaalhouder, nam ik geld uit de portemonnee van mijn vader en deed het in de portemonnee van mijn moeder, omdat ik vond dat daar te weinig in zat en in de zijne te veel.'

Geen reactie.

'In de portemonnee van mijn vader deed ik een paar witte steentjes. En toen? Hij zei niets, maar toen ik op zaterdagmorgen mijn zakgeld vroeg opende hij zijn portemonnee en gaf me die witte steentjes.'

'...?'

'Ik ging ermee naar zijn bank en vroeg aan de kassier: "Wilt u die voor me inwisselen?"

"Voor papieren steentjes?" vroeg ie.

"Nee, voor geld." Leuk hè?'

Stilte.

Nou dan niet. 'Toen ik twaalf was prikte ik een aardappel z'n ogen uit,' zei ze agressief, 'één voor één met een breinaald.'

Hierop stond Janjoris abrupt op en ging ergens anders zitten, keek omhoog naar de zoldering omdat hij toch érgens naar moest kijken.

‘Daarna kookte ik de aardappel in gloeiend water en at hem op. Met huid en haar.’

‘Sadist,’ hoorde ze hem zachtjes mompelen.

Toen ze Rogiertje de borst gaf ontweek Janjoris hen met zijn blik.

16

De volgende ochtend aarzelde ze lang wat ze zou doen, toen besloot ze de baby mee te nemen naar haar kantoor op het seminarium.

Voor 't eerst bond ze Janjoris niet vast. Ze groette hem toen ze wegging. Hij groette terug, voor 't eerst.

Als hij weg wilde moest hij dat maar doen, haar best. Zou er geen traan om laten. Aan schoenen moest hij zelf maar zien te komen, hij mocht de hare dragen.

Onderweg schopte ze een paar auto's in de gracht en trapte een deuk in een op de stoep geparkeerde bestelwagen.

Op het instituut was iedereen eerst met stomheid geslagen en vervolgens enthousiast en vol medeleven. Ze verklaarde dat ze een paar maanden geleden bevallen was, je weet wel toen ik een paar weken weg ben gebleven.

‘Had het maar gezegd...! We hebben niets gemerkt!’

‘Ik droeg een ruimvallende jurk, en niet aan iedereen zie je het meteen af.’

‘Hij lijkt veel ouder dan een paar maanden.’

‘Zijn vader was een reus,’ zei ze, ‘en hij wordt het ook. Rogiertje heet hij. Bovendien worden kinderen tegenwoordig sneller oud.’

Toen ze die middag thuiskwam bleek Janjoris inderdaad de benen genomen te hebben, als een dief, met medeneming van

zijn kleren en alles wat ze hem gegeven had, maar zonder een briefje achter te laten. Geen woord van dank. *Good riddance*. En toch, tot haar eigen innerlijke woede, voelde ze zich gegriefd en gedeprimeerd, iets wat ze na het vertrek van haar ex niet geweest was, geen moment.

Bang dat hij haar zou aangeven of verraden was ze niet, om de redenen die ze al eerder bedacht had. Zijn gekwetste trots stond daar garant voor. Leer mij de mannen kennen.

17

In de loop van de volgende weken was het nog bij tijd en wijle of ze op iets wachtte.

Een paar maal ging 's avonds de telefoon. Als ze dan opnam was het stil aan de andere kant van de lijn. Eenmaal een korte kuch.

Ze wachtte tot de ander de hoorn neerlegde.

Ze vermoedde wie het was.

Een keer hield ze zelfs het kirrende mondje van Rogiertje voor de hoorn, maar tevergeefs - dezelfde ondoordringbare stilte.

18

En ineens was het over, alsof haar een doel verlaten had dat ze niet gezocht had, niet zelf. Ze voelde zich opgelucht, meer nog dan bij de afstoting van haar ex, toen ze ook het gevoel had gehad een reuzenschaduw kwijt te zijn. Haar eigen schaduw zat in haar, als een piepklein ineengeschrompeld mannetje, een oeroud foetus, een skeletloze herinnering, ze wist niet eens meer waaraan.

In de kamer kraaide het kleine Rogiertje, als een soort wekker die op volstrekt onvoorspelbare momenten afging. Ze nam zich voor om, als het zo ver kwam dat ze zich het slachtoffer zou gaan voelen van zichzelf, hem in een kinderwagen terug te leggen, zij het alleen in een die er redelijk welvarend uitzag, want ze zou meteen een deel van zichzelf in die vreemde kinderwagen leggen, een klein deel. Maar aan de andere kant, waarom niet, het leven is en blijft een avontuur, voor iedereen.

'Allez,' zei ze en wurmde Rogiertje in het tuigje dat ze voor dit doel gekocht had en hing hem voor haar borst.

Daarna ging ze op weg naar college of waar ze, open van geest als ze was, onderweg zin in zou krijgen.

Een standbeeld kruiste haar pad. Speels gaf ze het een trap tegen zijn scheenbeen, waarop het ineenkromp van pijn. Duwde een auto omver die haar bijna van de sokken reed, hoek Spuistraat - de man kroop eruit als een vreemdsoortige made; peuzelde smakelijk een verkeersagent op en wierp de botten naar een voor het stoplicht wachtende vrachtwagenchauffeur die haar nafloot -, de voorruit sprong in duizend scherven.

'Er zijn nog duizend lachenden voor u!' riep ze hem toe. En zo was het. Ik kraaide op haar borst van plezier en drukte mij al dichter tegen haar aan, tot ik het gevoel had dat ik helemaal in haar verdween, ja in haar oploste en door háár ogen naar buiten keek.

'Avanti, avanti!' riep ik.

Het gepijnigde haar

1

Ik zie haar meteen als ik de rouwkamer binnenkom, zie: hoe ik mij opstel aan het hoofdeinde van de kist, een beetje naar rechts om dan langzaam mijn blik op haar hoofd te laten neerdalen en, het gezicht naar haar toegewend, zo langs de zijkant te schuifelen, alsof ik een te directe confrontatie met de dood, háár dood, met de dood die mijn moeder is, niet aandurf. De gewenning voltrekt zich snel. Ik herken haar gezicht, dat minder dood is dan ik vreesde; ze ziet er jonger uit, is bijgeschminkt, haar wangen zijn lichtrood aangezet. Zo is ze, zo is de dood niet afschrikwekkend.

Ze ziet er in feite zo jong uit als ik mij haar alleen nog maar van enkele foto's herinner - ze heeft zich weinig laten fotograferen en later voelden we ook zelf haar weerstand soms als een van ons kiekjes wilde maken bij een feestelijke of gewoon zonnige gelegenheid, een wellicht onbewuste weerstand, want verwoorden deed ze hem nooit -, ziet er zo meisjesachtig uit dat ze mijn dochter had kunnen zijn; die gedachte ontroert mij dermate dat mijn ogen vochtig worden.

Haar gezicht is zo ontspannen als ik het zelden heb gezien en met een zo jeugdig masker misschien nooit. Want een masker lijkt het, een doorzichtig, dat volledig identiek is met haar gelaat.

Haar handen liggen berustend en als zwevend op elkaar, tegen een witte jurk, een oude waar ze zeer aan gehecht was en die ze alleen droeg als het heel warm was, een enkele maal in Nederland met zijn weinige hete zomers en verder tijdens bui-

tenlandse vakanties. Mogelijk was die jurk voor haar - ik herinner me hem vooral van foto's - een lichaamsvormig baken in het verstrijken van de tijd, een zonnig hulsel dat ze aanhield buiten alle mode en roklengtes om. Als dit zo is dan moet een wijn- of aardbeienvlek - ik herinner me zo'n voorval niet - haar tot lichte wanhoop gebracht hebben. (Wat ik me wel herinner is haar overdreven schrikreactie en zorgzaamheid wanneer mijn zusjes morsten of zich bezeerden.)

Ik kus haar niet, maar leg even mijn hand op haar handen, bijna als een geestelijke die absolutie verleent - aan mijzelf, via haar, in de eerste plaats.

En dan, voor de miljoenste maal, zie ik een ander hoofd door het hare heen schemeren, een hoofd met een zwart-wit fotogezicht, *haar* andere gezicht.

Zo lang ik mij kon herinneren, en dat was lang voor ik de foto voor het eerst onder ogen kreeg, was er een lichte afwezigheid in en rond haar, iets dat de indruk wekte dat ze er niet helemaal was, zelfs niet in de meest huiselijke en intieme momenten, en naderhand kreeg ik het - o zo vage - gevoel dat die afwezigheid, behoedzaamheid, afstandelijkheid iets te maken had met de oorlog, maar ik had tegelijk het gevoel dat ieder delven in die richting ongewenst, zo niet verboden was, zelfs het raden ernaar. Sommige van de diepste taboes mogen alleen vermoed, nooit benaderd worden.

Wie is mijn moeder? vroeg ik mij af en dat was ongeveer in dezelfde tijd dat je de vraag in de een of andere vorm, bijvoorbeeld in spiegelvorm, toelaat: wie ben ik, en in mijn geval was dat voor een deel hetzelfde. Mijn vader speelde een minder bepalende rol, had ik toen al door. Dit alles heeft mijn gevoel - ook mijn zelfgevoel - onbestemder gemaakt en die onbestemdheid is groter geworden nadat ik de foto onder ogen kreeg, misschien zelfs wel met terugwerkende kracht. Ook je voorbestaan kan zich in je herinnering wijzigen.

2

In verband met een scriptie die ik moest maken over ‘Onderdrukking en verzet tijdens Wereldoorlog II’, leende ik in het laatste schooljaar een fotoboek over die periode. Het werk in de bibliotheek doorbladerend zag ik de foto en het was letterlijk of ik met mijn gloeiend wordende voeten door de vloer zonk, een vloer die uit meerdere lagen bestond en die zich om mijn voeten sloot als cement.

Er was geen twijfel mogelijk, ik wist het intuïtief; ik kende natuurlijk vroegere foto's van haar, maar vooral herkende ik haar ogen, de donkere peilloze blik erin die je ook op foto's van vervolgde joden uit die tijd tegenkomt.

Daar stond ze, tegen een achtergrond van joelende mensen en monden - alles in het naoorlogse zwart-wit -, vastgehouden door twee mannen terwijl een derde met een schaar haar reeds vrijwel kale meisjeskopje bewerkte. Haar hoofd leek op dat van Jeanne d'Arc uit de bekende vroege film van Dreyer die ik eens in het Filmmuseum had gezien. Ik herkende haar.

In een impuls keek ik om mij heen of iemand over mijn schouders meegekeken had en sloeg het boek dicht. Leende het.

Op mijn kamer opende ik het opnieuw, bijna met brandende vingers, als was het een verboden boek. En ik herkende haar opnieuw met een nog grotere zekerheid. *Ecce puella*... Mijn moeder een... ik wilde het woord niet denken, maar dacht het en probeerde het weg te denken.

Ik verborg het boek achter de rij in mijn boekenkast en sloop de trap af, ging naar buiten.

Toen ik uren later thuiskwam probeerde ik haar zo normaal mogelijk aan te kijken. De wereld was veranderd, míjn wereld; haar wereld was een jaar of twintig geleden al veranderd, voorgoed. Ik kwam thuis en zweeg, wist dat ik haar er nooit naar zou durven vragen. Voortaan had ik een geheim, een dat

groter was dan het hare; ik had het mijne en het hare tezamen.

3

Ik probeerde mij voor te stellen hoe het geweest was, vulde de volgende jaren haar verzwegen leven in, het meeste alleen maar radend, fantaserend. Standaardverhalen en -feiten, geïnspireerd door lectuur en literatuur over die tijd. Het was toen dat ik ook onrustiger begon te slapen, althans bij perioden. Later sliep ik voorgoed onrustig. Ik zie haar lopen in het kamp, kaal nog, maar al met millimeterhaar, ongeveer dezelfde ogen. Een vrouwelijke kampbewaarder kijkt naar haar met de opgekropte woede van vijf jaar bezetting en hongerlijden in haar ogen. De geïnterneerden lopen op een omheind, kaalgelopen grasveldje, op de achtergrond een barak, kampbewaarders gewapend. Ik weet dat sommige geïnterneerden afgeranseld zijn, andere vernederd. Op haar, mijn moeder, hebben ze geen vat, het is haar wereld niet, ze heeft niemand verraden, was geen nazi, geen NSB'er, had alleen een Duitse militair als vriend. Ze wordt kort erop dan ook ontslagen zonder veroordeeld te zijn, denk ik. Maar haar herinnering zit voorgoed in haar, herinnering als een concentratiekamp, zij erin, gebukt onder de op haar gerichte blikken, ook onder de mijne van naderhand. Ze vreesde natuurlijk (later) dat we haar ooit zo te zien zouden krijgen. Kende mijn vader die foto? Waarschijnlijk wel. Zeker kende hij haar verleden; het verklaart misschien zijn grote zorgzaamheid om haar, zijn al te grote, dacht ik soms, alsof hij haar wilde beschermen tegen dingen die niet meer dan mogelijkheden waren, mogelijkheden die misschien meer in dan buiten haar huisden, ook die uit het verleden.

Ze had het mij beter kunnen vertellen. Ik zou meer van haar gehouden hebben in plaats van minder.

4

Wat deed ze nadat ze uit het kamp ontslagen was? (Had tante Carola een pruik voor haar gekocht?) Liftte ze naar België en Frankrijk, zoals velen na de oorlog? (Ook mijn vader deed het.) Eerst door Nederland, een bevrijd land waarvan het lijkt of de bevrijding al tientallen jaren oud is, *of* nog niet heeft plaatsgevonden: niet voor haar, maar evenmin voor de bevolking als geheel; te veel in het land heeft de grauwheid van oude foto's, krantenfoto's. De kleuren zijn niet zoals ze moesten zijn, zijn niet helder genoeg: niet die van de bomen, de daken van de huizen, het water in de sloten en de rivieren, het lak van de auto's, de kleding, het vel van de handen om het stuur, de lippen die haar willen kussen en die ze toestaat haar te kussen.

In Antwerpen neemt ze een goedkoop hotel, slaapt in drie dagen tijd met drie verschillende mannen. Alle drie trekken ze ongewild haar pruik van haar hoofd en misschien heeft ze daar wel bij voorbaat rekening mee gehouden. De eerste vloekt en lacht, ontvlamt opnieuw. De tweede vloekt zacht en wordt zwijgzaam, maar neukt haar niettemin vlug nog een keer voor hij haar probeert uit te horen en als ze niets prijsgeeft abrupt de benen neemt. De derde, zelf niet koosjer geweest tijdens de bezetting, wil meteen dat ze bij hem blijft, wat ze weigert. Wel noteert ze zijn adres, na gezegd te hebben dat ze naar het zuiden wil liften. Na dit gezegd te hebben besluit ze het ook metterdaad de volgende dag te gaan doen.

Ze zwerft een aantal maanden door Frankrijk, werkt in de keukens van restaurants, helpt bij de druivenpluk, slaapt voornamelijk in jeugdherbergen of in werkketen, met of zonder jongens en mannen - ze is zelf nog maar 22 - en laat haar haar groeien, eerst onder de pruik, tijdens de druivenpluk in de openlucht en het groeit met een snelheid alsof het iets in te halen heeft, of omdat iets zich uit haar hoofd vrij wil groeien als arsenicum.

Na een half jaar is het meeste vergif eruit en reist ze naar Amsterdam, belt Carola.

Waarschijnlijk is ze nog jarenlang met tegenzin naar de kapper gegaan.

5

Ik zie haar/ons weer lopen in Amsterdam; ze heeft me opgezocht op mijn studentenkamer, ik eerstejaars, we zullen samen ondergoed en overhemden voor mij gaan kopen, ze vindt dat leuk en ik vind het leuk, leuker dan alleen of met een vriendin die niets met mijn ondergoed te maken heeft - de afstand tot mijn ondergoed is groter dan die tot mijn onderlijf. Het is de dag van Het Huwelijk. Toen we de afspraak maakten hadden we er niet aan gedacht, maar de dag ervoor nog even bellend, besloten we onze ontmoeting gewoon door te laten gaan, misschien zelfs even te gaan kijken, misschien ook niet. We hadden beiden medelijden met de jongeman of man, want zo piepjong was ie in mijn ogen ook weer niet, al sprak zij zich er verder niet over uit, iets dat zij als het over dit soort dingen ging zelden deed. In tegenstelling tot veel van mijn landgenoten vond ik het belachelijk en overdreven om zijn Duits-zijn als bezwaar te laten gelden voor een o zo zuiver oranjehuwelijk; de verlegen, wat naïeve en licht melancholieke vrijgezellenkop - volgens homo's een homokop - had het toch al niet gemakkelijk. En wat een opgave om je gelijkmoedigheid te bewaren en de schijn van opgewektheid te handhaven na kennis genomen te hebben van de vele agressieve perscommentaren en ingezonden brieven! Naïeveling die hij was had hij zelfs gedacht na zijn huwelijk in de Duitse diplomatieke dienst te kunnen blijven en met de prinses een post in Afrika te kunnen aanvaarden.

We bevonden ons in de buurt van de Westerkerk, waar het huwelijk voltrokken werd, mijn moeder licht bedrukt alsof ze

voorvoelde wat er stond te gebeuren, de trillingen van de geladen stemming opvangend die onder een deel van het publiek heerste, opwinding die zichzelf opwond als een magnetisch polshorloge. Ik keek naar haar nog jonge, gespannen gezicht naast me, de ernstige ogen gericht op de koets die aan kwam rollen en nog voor de eerste rookbom ontplofte had ze mijn hand gepakt en die even vastgehouden.

Toen de bom door de lucht vloog en het gejoel losbarstte liet ze mijn hand los. De politie stormde naar voren, te paard en op motoren en in mijn herinnering - en waarschijnlijk is het de herinnering aan een foto, een bleek fotogezicht - zie ik zijn verschrikte gelaat met de verschrikte historische ogen als laatste beeld voor mijn moeder mij meetrok. Zelf een beetje geschrokken door de heftigheid van haar reactie keek ik in haar gezicht en zag dat ze tranen in haar ogen had. En ik begreep het. Begreep ook waarom afstand houden - ook en vooral tot zichzelf - haar behoud was; wat ze verwerkt moet hebben iedere keer opnieuw als de oorlog ter sprake kwam, de bezetting, de bevrijding die voor haar geen bevrijding was, de vele tv-films, met opnamen over de oorlog, inclusief beelden van collaborateurs die opgebracht en meisjes die kaalgeschoren werden - wat heeft ze allemaal niet moeten aanzien en opnieuw verwerken, zoals joodse mensen dat moeten doen wanneer ze steeds weer met dezelfde beelden geconfronteerd worden? Ik was getuige en wist wat ze voelde, was gedwongen mee te voelen.

6

Pas de laatste jaren, een middelbare man, word ik me bewust hoezeer haar afstandelijkheid en gevoeligheden ook mijn gedragingen bepaald hebben, hoe ze de mijne geworden zijn. Ik heb met mijn zwijgen voor de onschuld van mijn moeder geboet, heb haar ontschuldigd, om een oude Bijbelterm te ge-

bruiken. En nu pas, nu ik naast haar sta, een vrouw met een dood geheim, dringt het in volle omvang tot mij door *hoeveel* stiltes en afstandelijkheden er in ons leven waren, ook in het mijne; stiltes en afwezigheden plantten zichzelf voort als metastase, als de kankeruitzaaiingen die ze onder de leden had en waaraan ze ten slotte, veel te jong stierf, alsof haar verleden haar toch nog ingehaald had, omdat het een verboden verhaal is. Was het verhaal maar wél verteld.

Zelden gingen we op familiebezoek en altijd maar kort, zelfs naar mijn grootouders; we bezochten nooit het stadje waar ze vroeger gewoond had, gingen vrijwel alleen in het buitenland met vakantie. Op Bevrijdingsdag liep ze met ons tussen feestelijkheden en feestgedruis, maar - ik herinner het me niet - ze moet innerlijk gespannen geweest zijn en mijn vader moet zijdelings naar haar gekeken hebben als naar een kwetsbaar kind en, zoals ik hem ken, heeft hij haar de eerste jaren zelfs gevraagd of ze niet liever thuisbleef, wat zij, zoals ik haar ken, afwees. Ze loste het anders op. In haar ontstond een kunstmatig luwte-eiland, een eiland dat nergens de wal raakte, ook ondergronds niet, en dat bijna natuurlijk aandeed, overwoekerd als het was met oude en nieuwe vegetatie, limbisch groen; het troonde er altijd onder haar goede humeur en vriendelijke gelijkmatigheid die ze opnieuw verworven had: het zat in haar, een gedempte vitaliteit die mij niet geheel vreemd is, de schijn zelfs van spontaniteit en impulsiviteit met ingebouwde afweer en distantie. Een soort syncope in gesprekken en gedrag: het kwam allemaal wel naar buiten maar een fractie van een seconde later.

Ook dat heb ik overgenomen: na een korte hapering buitelen de woorden quasispontaan over elkaar, wissen de aarzeling uit, en dit meermalen in een kort gesprek. Het is onze onvervreemdbare wijze van spreken geworden en méér dan dat, het is een soort syncopisch leven geworden waar je geen afstand van kunt doen zelfs als zou je het willen.

Dit alles heeft zich in me genesteld, is in mijn bloedstroom

opgenomen als fijnverdunde moeder. Heb ik niet, net als zij, vaak van een afstand het huiselijk leven geobserveerd, dat van mijn ouders en zusters, later het mijne en zelfs mijn eigen kinderen heb ik soms vanuit mijn auto, die ik iets verderop in de straat parkeerde, gadegeslagen; ik wachtte tot ze op straat zouden verschijnen of zich voor een venster of in de tuin zouden vertonen, een heimelijk oogbezoek buiten de scheidingsovereenkomst om. Het verschafte me een licht melancholiek en tegelijk diep intens gevoel: de intensiteit van de *nabije* afstand.

Het heeft ook voor een deel de verhouding tot mijn vriendinnen en mijn twee echtgenotes bepaald, denk ik - nabij, maar niet té nabij, alsof te veel gevoel kon schaden en iets zou verraden.

Maar dan ineens flitst het door me heen, een gedachte die me bijna de adem beneemt: veronderstel dat zij geraden of geweten heeft dat ik het wist! Dan heeft juist dat de afstand groter gemaakt, zoals een gedeeld onaangenaam geheim dat wel meer doet, ook of vooral wanneer men het niet van elkaar weet.

Ik sta een tijdje roerloos naast haar, om de gedachten te verwerken en de draagwijdte ervan te overzien die ik echter niet kán overzien. Het duizelt mij.

7

Ik kom tot mijzelf naast de kist waarin ze opgebaard ligt, bijna wat verlegen, alsof we beiden nu pas van elkaar weten wat al die jaren verzwegen is - zij meer van mij dan ik van haar -, iets verbodens dat mij bijna dwingt mij te gedragen als een berouwvolle zoon: iemand die iets goed te maken heeft omdat hij wist wat hij niet mocht weten. Van haar gezicht valt niet af te lezen wat ze doorgemaakt heeft, noch wat ze het laatste jaar geleden heeft. Bestraling en chemotherapie hebben haar haren doen uitvallen en ik weet het, wist het, ze draagt een pruik.

Aarzelend, met een hand die letterlijk pijn doet, dwing ik

mij haar hoofd aan te raken, voorzichtig de pruik omhoog te schuiven tot de schedel bloot komt, en wat ik zie is hetzelfde Jeanne d'Arc-kopje dat ik dertig jaar geleden op de krantenfoto heb gezien: háár hoofd.

En ik heb het gevoel een geheim te hebben onthuld, háár geheim dat ik weer toe moet dekken en voor mijzelf moet bewaren. Ik dek het toe. Wilde alleen dat ik het eerder had kunnen doen en daarover treur ik als ik de rouwkamer verlaat.

De dodenboot

1

En weer was hij in z'n eentje verder in het stenen binnenlandschap van het gebouw doorgedrongen, van oude ervaringen uitgaand, want het bouwwerk kwam hem maar al te bekend voor, zowel buiten als binnen. Bij de eindhalte van de tram lijn 29 bis had hij een lege taxi genomen en de taxi-zonderchauffeur had hem tot bij de open tuinpoort gebracht, alles secondesnel. Over de brede kaarsrechte oprijlaan was hij op het gebouw toegelopen, had de zware deur opengeduwd en toen bevond hij zich in de hal, hal groot als een plein, het plein van een grote moderne stad. Er reden geluidloze elektrische wagentjes over de vloer, waarvan hij er een paar nakeek als waren het huisdieren. Weinig mensen. Onbestemde, gezichtloze, zoals zo vaak. In het koepelglas stond de zon, niet buiten, maar binnen, of er moest een zonnegroot gat in het glas zitten. Kon.

Het ogenblik erop, blijkbaar nog steeds in hetzelfde gebouw, want hij had het niet verlaten, liep hij in een heel ander steenlandschap, tussen brokstukken van muren met hier en daar complete goed ingerichte kamers en salons, hele huizen zelfs, villa's. Bloemen zowel op aarde als op steen leken te groeien en te bloeien, waaronder margrieten, ja vooral margrieten.

Dat het begon te regenen deerde hem niet, de regen lag vrijwel meteen achter of naast hem, regende in enkele ruïnes, bij vlagen. Het was zelfs een boeiend gezicht.

Maar toen beving hem, weer van het ene moment op het

andere, paniek, alsof een lange winderige angstvlaag door hem heen trok, een waaraan hij weerloos overgeleverd was en waartegen ook niet viel te schuilen, omdat niet voelbaar was waar de vlaag vandaan kwam, noch waar hij heen ging of het moest zijn dat ze allen door hém heen ging, beginnend en eindigend in hemzelf.

Dit moet ik stoppen, dacht hij en probeerde de vlaag in zich te bedwingen, zoals hij dat vaker deed, zowel hier als, nee, vooral hier. En het was niet alleen de angst voor wat hem te wachten stond of kón staan (wist hij) die hem zijn wilsinspanning deed vergroten, het was vooral de angst voor de angst in hemzelf.

En toen was het inderdaad voorbij, de angst trok uit hem weg en verdween naar elders, dacht (zag) hij: naar een van de goed geconstrueerde villa's met rieten dak waarvan hij de muren en de dakbedekking kon zien trillen. Daarna stabiliseerde het huis zich en voelde hij zich goed. Beter dan in lange tijd zelfs en geestelijk goed uitgerust.

Hij liep nu een van de alleenstaande huizen binnen, een barakachtig kubusvormig houten kantoorgebouwtje en nam plaats in de tandartsstoel met assistente ernaast die met hem mee was gelopen van de deur naar de stoel. Hij wist dat hij hier moest zijn omdat hij overmorgen een afspraak had. De wanden van het gebouwtje straalden zon uit, milde warmte en hij verheugde zich erop dat hij straks verder het landschap binnen zou kunnen dringen met een hersteld gebit, dieper in het onbekende bekende. Hij zag zich erin lopen, met ontbloot bovenlijf, een koesterend erotisch gevoel over zijn hele lichaam, van tenen tot hoofdhuid en toen ook onder zijn vel, in zijn oksels. Er sprongen een paar konijnen tussen het ruige gras die in zijn warmte deelden, een grazend hert dat hij ook een vorige maal gezien had, een paar zoemende bij-grote kolibries in een tulpenboom, een langgerekte lijkbleke schaduw die zich scheen op te richten onder zijn blik. Hij keek en keek en zag vanuit een ooghoek hoe de hand van de tandarts zich uitstrek-

te naar zijn open mond en hij had een voorgevoel van wat er zou volgen. Probeerde zijn kaken op elkaar te klemmen, maar te laat. Een lepel stak tussen zijn tanden, een pil viel achter in zijn keel, tegen de huig, water dwong hem te slikken.

En had het gevoel dat hij de loop van de pil naar zijn maag kon volgen. Hoe deze snel oploste en de chemicaliën zich door zijn lichaam verspreidden. Door de bloedstroom naar zijn hersenen werden gevoerd.

Ik sla mijn ogen op, achterovergeleund op de zitbank in de huiskamer. Mijn moeder staat enige passen van mij af en kijkt naar mij, blikt in mijn ogen.

Janna zit in de andere hoek van de bank, weet ik voor ik vanuit een ooghoek naar haar kijk, schuldbewust als een kind en nauwelijks mijn hoofd wendend.

- Waarom heb je het nu toch weer gedaan, vraagt mijn moeder.

Ik antwoord niet, kijk haar gespeeld hulpeloos aan.

- Probeer het ons duidelijk te maken, zegt ze, wat is daar aantrekkelijker dan hier, wat vind je híér niet?

- Ik weet het zelf niet, zeg ik, er is iets in mij dat het wil.

- Je had beloofd je pillen op tijd in te nemen.

Ik knik. - Sorry.

- Anders moet ik mijn baan weer opgeven en je ieder uur van de dag in de gaten houden. Wil je dát?

- Nee.

- Het liefst had hij dat we met hem meegingen naar zijn andere wereld, zegt Janna, zonder enige ironie in haar stem.

- Ja, zeg ik.

- Maar dat kan nu eenmaal niet, zegt mijn moeder. Beloof me dat -

Ik knik.

*

- Heb je je pil ingenomen?
- Ja mam.

Het is de vraag die mijn leven begeleidt - het slikken en verteren in mijn ingewanden, de opname van de stoffen in mijn bloed. Ik dank er mijn normaliteit aan, wat ik, of iets in mij, niet altijd wens en wenst...

Ik word door gedachten begeleid als stormvogels, vleermuizen, vliegenzwermen, beeldzwermen, een enkele massieve adelaar...

Al mijn gedachten zijn herinneringen, ze *worden* het niet, ze *zijn* het van meet af aan, alsof iets in mij ze heeft vertraagd en bewust maakt voor ze mijn bewustzijn bereikten... Ik overdrijf, niet al mijn gedachten zijn het... ze zijn het alleen een tijdlang als ik in de andere wereld ben geweest en dat is dus *vaak*...

*

Andere tijdruimtes, waar je misschien eerder toegang toe krijgt via de andere wereld, ‘parallelle werelden’? Waarom eerder? Omdat de blokkade opgeheven wordt, de drempel lager is door een grotere bereidheid tot onbewustzijn, afwezigheden, het aanvaarden van het onbenoembare, de mogelijkheid tot het ervaren van het onnoemelijk kleine, het louter virtuele?

De enorme uitgestrektheid ervan overweldigt me alleen al bij de gedachte eraan, ik onderga de zuigkracht, het zachte pulseren, de stromingen en velden met hun wervelende glooiingen en holen, energiebundels en -waaiers en -nevels en -wanden en -gangenstelsels en het is als het skiën erover, als langlaufen zonder stokken, met in de verte het gloren van de tijd - of het verder terugtrekken ervan - of het gloren van de realiteit - of het nog meer afwezig zijn ervan - tot er alleen maar openheid is, potentialiteit, geladen leegte?

Het doet me denken aan de halve uittreding die ik eens gehad heb in een periode van grote spanning. De onrustige slaap, mijn te heldere hoofd. Ik liep in een binnenlichte gang die smal toeliep. Het licht kwam uit de wanden die van dun albasten vel leken. Verder weg, in de vernauwing, een nog helderder licht. En ik wist: als ik door zou lopen, door de vernauwing heen, dan zou ik aan de andere zijde zijn. Hoewel ik dacht niet meer bang te zijn voor de dood voelde ik toch doodsangst in mij rijzen en ik wentelde mij in een uiterste wilsinspanning op mijn rug, keerde terug. Misschien was ik te onvoorbereid. Ik weet niet wat ik zal doen als ik opnieuw in zo'n situatie zou komen te verkeren.

Hij bevond zich - het bezoek aan de tandarts lag een week achter hem - in hetzelfde steenlandschap. De stenen leken alleen wat soepeler geworden, organischer, het verwonderde hem niet. De zon zwierf wat onstabiel rond, iets bleker dan de laatste keer, maar stabiliseerde zich spoedig en herkreeg zijn oude koperachtige glans. In de ruiten van de overgebleven huizen glansden lachspiegelbeelden die even hun ongebonden spel opvoerden alvorens zich onder zijn blik te fixeren. Soms kon hij een landschap oproepen, soms niet en soms was het of het landschap of een situatie hem opriep.

Na korte tijd begonnen de huizen en de ruïnes kleiner te worden, al kleiner. Tot ze niet groter dan brokstukken waren, en ten slotte tot een landstrook werden zoals men die in nog niet volgebouwde buitenwijken aantreft: stukken zandvlakte en bestrating door elkaar, met enkele lage zand- en grindheuveltjes.

En toen liep hij ineens in de binnenstad, Utrechtsestraat - de auto's en fietsen, platenwinkel Concerto - draaide zich met grote kracht om, om zich als het ware terug te werpen in de richting, het landschap vanwaar hij gekomen was en toen dit niet lukte - iets hield hem tegen - wierp hij zich op de grond. En zo, met alle donkere drang die in hem was, kroop hij op

zijn buik al schuifelend in wat hij dacht dat de goede richting was, zijn handen als hagedissenpoten onder zich, het hoofd vlak boven de stoeptegels, zoals hij ooit in een film uit de twintiger jaren een invalide bedelaar had zien voortbewegen.

Hij vorderde moeizaam, alsof zijn saurisch lijf aan de grond kleefde, of omdat zijn bovenlijf te zwaar was en het zweet brak hem weldra uit terwijl zijn ogen vochtig werden. En toen was hij zo van zweet verzadigd dat hij door het harde straatoppervlak onder hem heen begon te zinken. Geheel opgaand in het onderaardse donker nu kroop hij blindelings voorwaarts, met alleen het dansende schemerlicht van zijn oogballen in het hoofd, de kaken en wangen bewegend alsof hij aarde at. Achter hem aan sleepte iets als een late nageboorte. Zijn lichaam?

Voor, naast hem? Een insect? - een tor? - dat een geluid voortbracht als het loeien van een alarminstallatie, oorverdovend. Stop!

Vermoeid liet hij zich vallen. Slikte de pil door die hij achter zijn tanden had gehouden zoals hij dat vaker deed en ontspande zich, sloot zijn ogen.

Toen hij ze weer opende lag hij in het park dat grensde aan de wijk waar ze woonden. Hij stond op en keek om zich heen. Het volgroene park had iets verwachtingsvols. Het water van de vijver blikkerde onder een lichte wind. Daarachter een zacht golvende, met hoog gras begroeide heuvel... verderop de speelrekken voor de kinderen, een toren van klimtouw, een kinderbad... rietkragen en struiken, watervogels.

Hij liep het park in, volgde het keurig aangelegde wandelpad. Weinig bezoekers. Misschien geen. Niet te zien. Een vlierboom stond in bloei. Het gras rook fris als was het pas gemaaid. Grillige boomgroepen en struiken maakten het park tot een dwaaltuin waarin zijn voeten de juiste weg wisten. Konijnen en fazanten schoten weg, waterhoentjes repten zich naar de waterkant, een fuut tuutte tussen de biezen.

En daar, op een klein, door struiken omzoomd grasveldje

lag Janna te zonnen in haar bikini. Hij vlijde zich naast haar op het gras en voelde een uitzinnig geluksgevoel bezit van hem nemen.

Rolde zich om en legde zijn hoofd op haar buik, drukte er een vluchtige kus op. Schoof zijn voorhoofd omhoog tussen haar borsten.

Ze boog haar nek en kuste zijn haar, plantte kleine kussen op zijn slaap en voorhoofd. Hij bewoog zijn hoofd een beetje als ze dreigde te stoppen.

*

Ik heb het gevoel, en dat betekent zoals gewoonlijk, dat ik het niet concreet *zie*, dat in wat ik zie hele wuivende bossen van langwerpige tasters schuilgaan, vlak achter het oppervlak, fijne lang uitgerekte zenuwsprieten die mij wenken en toewuiven als armen... Ze wenken mij; het landschap, het stadschap is ervan vervuld, ze wuiven mij naar zich toe en ik voel in mij de drang toenemen te komen, mij aan de dingen over te geven, mij door hen op te laten nemen, wat mij gelukkig zou maken... maar ik bereik ze nooit. Het wuiven en wenken ervaar ik echter lijfelijk en dat op zich stemt mij plezierig: het wekt het gevoel dat ik welkom ben bij de dingen (zoals ik ben). (Misschien ook een beetje dat ik tot hen behoor.)

*

Mijn vrienden - ik heb er, net als alle mensen met een andere wereld in het hoofd of met kanker in het lijf en misschien net als alle mensen zondermeer, maar enkele -, mijn vrienden bewaren voor mijn gevoel altijd enige afstand tot me, onbewust; ze zouden het ontkennen als ik het opmerkte en hun gehechtheid aan mij beklemtonen, iets waar ik zelf ook wel in geloof. Maar ik weet even zeker dat die afstand er is: het is de afstand tot het onbekende en onberekenbare, afschrikwekken-

de. Natuurlijk bestaat die min of meer tussen alle mensen. Maar het niemandsland rond mensen als ik is begrijpelijkerwijze veel groter. Het versterkt in mij het gevoel een paria te zijn, een halve of een kwart, het hangt van mijn stemming af. Alleen in die andere wereld voel ik mij nooit een uitgestotene. Misschien is uitgeslotene of uitzonderling een beter woord, omdat ik het gevoel van verworpenheid niet ken dat aan het woord paria kleeft; ik ervaar eerder iets neutraal fatalistisch of soms zelfs iets triomfantelijks, dat wil zeggen tegenover mijzelf, niet tegenover mijn vrienden. (Waarom ik dat voel weet ik niet - misschien omdat ik denk de uitdaging aan te kunnen mijzelf te verkennen? misschien omdat moeizaam gewonnen fatalisme altijd iets triomfantelijks heeft?)

Ik zou mijn vrienden in mijzelf willen opnemen om hun nabijheid groter te maken, zodat ze mij beter kunnen voelen en opnemen in al hun zelfstandigheid, anders zouden het geen vrienden meer zijn, maar wildwoekeringen van mijzelf en dat is het laatste dat ik wens. Ik wens alleen meer nabijheid.

*

Het is zaak, vooral voor mij, om de werkelijkheid, dus alles, zo concreet en intens mogelijk waar te nemen, pas dan wordt ze voor mij werkelijk; bovendien wordt ze in mijn herinnering nog werkelijker en kan ik me eraan vastklampen als het weer nodig is, in deze of in de andere wereld. Werkelijkheid is mijn behoud, het doet er voor mij nauwelijks toe welke. (Ongeveer zoals woorden voor schrijvers? Je krijgt soms de indruk.)

Om die reden volg ik wel eens mijn ouders en Janna - werkelijkheden die voor mij meer dan enige andere werkelijkheid belangrijk zijn -, neem ze waar met een blik alsof ik honger heb en ze in mij wil opnemen, ze in mij laten leven, handelen, spreken.

Gisteren heb ik mijn vader bespied op zijn ‘werkplek’, een hoog kantoorgebouw van het ministerie in Rijswijk, waar hij

ambtenaar is op Maatschappelijk Welzijn. Ik heb de lift genomen naar de verdieping waar zijn kantoor zich bevind, ben door de gangen gelopen, langs de deur met zijn naamplaatje erop -, kreeg kleine hartkloppingen dat de deur op dat moment open zou gaan, durfde er daarom niet te lang naar te kijken, want kijken roept vaak dingen op - en ben tegen lunchtijd naar de kantine gegaan om met een kop koffie plaats te nemen in een hoek achter een van de vele grote kamerplanten die er staan.

En daar verscheen hij tien minuten later, blad met lunch erop in de hand, samen met een collega die ik niet kende. Niet al te ver bij mij vandaan namen ze plaats, na even gevaarlijk rondgekeken te hebben. Ik sloeg mijn ogen neer, want aandacht trekt aandacht, zoals ik maar al te goed weet, samen met veel andere verlegen of geschifte mensen.

Mijn vader. Zijn ogen die op een afstand altijd donkerder lijken dan ze zijn, mede door zijn zware wenkbrauwen? - zijn wangen met de kleine wangzakken als die van een blazende trompettist, vooral als hij eet - de pukkel op zijn neus, een paar kleine wratten op zijn rechterkaak, leeftijdsrimpels in zijn voorhoofd - zijn lippen die happen en praten - zijn handen waar ik dit keer nadrukkelijker naar kijk omdat ik ze minder goed ken dan zijn gezicht. (Ik zou ze nu kunnen beschrijven, voor 't eerst.)

Ongehaast verorberde hij zijn boterham met kroket, een broodje gezond, een appel, glas melk. Braaf. Koffie. Het had van mij een uur mogen duren, de mondbewegingen, de oogbewegingen, de neusbewegingen, de handbewegingen, de schouderbewegingen, de onbewuste onwillekeurige bewegingen vooral, het krabben op zijn borst, het nadenkend strijken over zijn kin alsof hij over een sik aait die hij niet heeft (waarschijnlijk werd hem een vraag gesteld of was het de voorbereiding tot een reactie op wat de ander zei), het had uren mogen duren en ik kreeg een gevoel van spijt toen ze opstonden. Ik had gewild dat nog meer van hem in mij achtergebleven was.

In de trein terug dacht ik aan hem en riep hem op. Slikte mijn pil en had het plusminus tevreden gevoel dat ik iets verworven had, iets dat mij niet meer afgenomen kon worden.

Wat ik een jaar of twee geleden al eens neergeschreven heb en wat me nu te binnen schiet:

De mensen vroeger zijn begonnen met voor de dingen te bidden, niet voor de goden. Bidden voor de werkelijkheid *om* werkelijkheid.

*

De ervaringen uit beide werelden zijn voor mij grotendeels van dezelfde orde, zozeer zelfs dat er voor mij in mijn herinnering vaak geen verschil in realiteit is; ik weet soms werkelijk niet of iets 'waar' gebeurd is of dat ik het alleen maar in mijn hoofd ervaren heb. Is Janna eens - ongeveer twee jaar geleden - uit medelijden zo lief voor me geweest dat ze me gestreeld heeft tot ik klaarkwam? Ik meen zeker te weten van wel, zie het voor me, voel haar hand, maar ik kan het mij evengoed en met even grote zekerheid ingebeeld hebben. Ik durf het haar niet te vragen en nooit zijn onze aanrakingen ooit (weer) zo intiem geweest, ook al is ze nog zo lief voor me en ik voor haar. Ik dagdroom er alleen van en zoek haar in de andere wereld, waar het eveneens kan hebben plaatsgevonden; misschien is het laatste nog het meest aannemelijk.

*

Eigenlijk weet ik vaak niet - en in die andere wereld al helemaal niet - wat herinneringen of nieuwe denkcombinaties zijn, gelezen werkelijkheden, oude of zelfs recente fantasieën, laat staan herinneringen aan herinneringen van welke aard dan ook.

Gradaties van realiteit? Vergeet het maar. Alles is in mij even werkelijk, ongeveer zoals in een droomwereld, alleen reëler,

wat zeg ik, superreëel - en is er een andere in de wereld van onze hersenen? - en is er een andere in de wereld van de woorden?

Vroeger heb ik wel de wens gehad de wereld, ik bedoel de denkwereld en niet alleen mijn andere wereld, in woorden vast te leggen, uit te beelden, maar het is bij incidentele, halfhartige pogingen gebleven. En de drang is nu al jaren vervlogen.

En waarom zou ik ook? Alles lag, ligt zo onmiddellijk onder denkbereik, het ís er, bijna op bevel, oproepbaar en vaak zo concreet dat de realiteit, de dagelijkse, er abstract en fictief bij lijkt. Sela! Hoor ik mijn vader zeggen en ook voor mij is het al lang een gemeenplaats, zowel wat ik zei als zijn 'sela'. Alles wat werkelijk is herhaalt zich al variërend. Wat niet werkelijk is herhaalt zich vaak evenzeer, maar zonder zich te variëren en wordt daarmee al onwerkelijker in plaats van concreter. Sela! - het mijne.

*

Er is soms ook de onbestemde vader-aanwezigheid in de wereld om mij heen, ik weet dat hij er is zonder dat ik hem zie. Het gevoel dat zo in mij wordt gewekt verschilt en is afhankelijk van mijn stemming, of van de beelden die ik zie voor ze bevriezen of die met mij op de loop gaan naar elders.

Vandaag had ik het toen ik mij in de metro bevond, tussen de vele allochtonen, veel Surinaamse negers, veel scholieren, en ik wist dat hij er was, tussen de reizigers of achter de wagonruiten, in de vensters van de hoge flatgebouwen buiten, de kantoorburchten, in het lijf van een hond die zoet op de grond lag en, de oogappels naar boven gerold, naar mij keek. Toen schoot de trein onder de grond en was hij overal in het donker, want de lichten deden het niet, misschien had hij ze gedoofd. Het lijkt wel wat op woorden, die er ook altijd en overal zijn in je hoofd, zonder dat ze zich een voor een aandienen en je bewustzijn activeren; je weet dat ze er zijn, hetzij alle-

maal, hetzij een groep die op het punt staat jou te gebruiken of vlak ervoor aarzelt dit te doen... Die laatste zijn de meest intrigerende woorden.

Even was het of hij zijn hand op mijn schouder legde, een hand van donker. Toen liep ik op het Waterlooplein en slenterde over de vlooienmarkt, at een ijsje, bekeek de spullen die er lagen uitgestald en nog steeds was hij er, niet zozeer tot mijn woede als wel tot mijn verontrusting, omdat ik niet wist wat hij wilde.

Bovengekomen denk ik soms dat hij mijn verborgen dieptedimensie is, zoals ongeboren, ongedachte woorden dat zijn, ze zijn onze verborgen essentie. Zie ik hem, dan is de dimensie verdwenen, zoals gesproken en geschreven woorden hun verborgen mogelijkheden opheffen.

Misschien wil ik terug naar die woorden en die vader, of wat hij voorstelt. Maar in feite weet ik niet wat ik wil; zou ik het weten, dan zou ik het misschien niet meer willen omdat het iets anders is dan ik wou.

*

Ik heb geleerd de pil in mijn mond te houden en hem niet door te slikken, terwijl ik in staat ben om tijdens mijn verblijf in de andere wereld zodra ik dit wil de pil onder mijn tong vandaan te laten komen en hem door te slikken, mij aldus reddend zonder ingreep van anderen, althans menigmaal, niet altijd. De gespletenheid lijkt toch minder totaal dan ik dacht. Daarnaast komt het ook voor dat ik de beheersing mis of dat mijn mond de pil toevallig doorslikt.

Meer dan eens heb ik nachtdromen waarin het pil slikken een rol speelt: een kiezelsteen die ik niet of moeilijk door mijn keel krijg; kiezelstenen in mijn maag die rommelen, zo luid dat het voor andere oren hoorbaar moet zijn; een stenen huig als -

*

Ongemerkt en zonder te weten hoe hij er terecht was gekomen liep hij op het water, bevond zich reeds halverwege het IJ, het water licht wiegelend en klotsend, maar zonder witte kopjes. Het was een tegelijk wonderbaarlijk lichte en onheimelijke sensatie. Ongeveer zoals vliegen in je droom. Gevlogen of gezweefd had hij vaak, verticaal of schuin omhoog, of horizontaal over daken en bomen. Het had iets verrukkelijks en ook licht verbodens, het laatste vooral als hij zich te ver van de aarde verwijderde, en als hij te hoog vloog werd hij angstig en daalde langzaam neer of werd wakker.

Zo ook wandelend op het vliesachtige half doorzichtige wateroppervlak, waaronder vage vissen zwommen en onduidelijke spiegelingen zich voordeden en oplosten. En ineens werd hij bang en begon langzaam te zinken. Hij probeerde zich lichter te maken, tevergeefs, hij zonk - zijn voeten staken al onder water - en langzaam zakte hij verder weg. Hij zag tussen de nu iets duidelijker vissen zijn eigen verdronken beeld, het fotografische beeld van het jongetje dat hij was op vierjarige leeftijd, het rimpelde en vervloeide. Hij zonk, tot halverwege zijn dijen. Daarna liep hij weer op de kade, bevond zich aan de andere zijde van het station en nam de tram.

*

Voor veel mensen is ‘wie ben ik’ een levensvraag, voor mij is de vraag in de eerste plaats wie wás ik, of liever, wie was ik óók. Daarna kom ik pas aan die andere vraag toe, die mij minder bezighoudt omdat ik me min of meer *zie*, *voel* worden.

Ik ben niet uit het niets voortgekomen - was ik het maar! -, maar uit onbestemdheden, of uit realiteiten die ik ken *plus* onbestemdheden, waarvan ik soms het gevoel heb dat ik ze beter zo kan laten als ze zijn of waren en niet moet proberen er-

in door te dringen: alsof het een soort heilige der heilige is, mijn heilige schrijn die beter niet geopend kan worden, mijn levensraadsel. En dan weer aarzel ik. Is het daarom dat ik onvolwassen blijf en misschien altijd wel zal blijven? Met mijn vijfentwintig donkere tropenjaren woon in nog bij mijn ouders thuis zonder uitzicht op een eigen onderkomen, mijn kamer nog steeds een typische jongenskamer, geen studio of studeervertrek: een Zweeds bed van essenhout met kleurige overtrek, een kuipstoel, twee eetkamerstoelen, een kleine ronde tafel, een klein blankhouten schrijfbureau annex boekenkastje uit een bouwpakket, posters aan de muur (de laatst opgehangene die van de onlangs gehouden tentoonstelling van Incaschatten en een reclameprent van de Egyptische piramides), géén eigen telefoon, wel een platenspeler en een radio, geen eigen tv, daarbij een kamer met een halfschuin dak dat het kenmerk is van een typische tienerkamer. Bovendien zijn al mijn vrienden en kennissen jonger dan ik. Misschien als ze ouder waren dat ik me onbehaaglijk zou voelen, ik probeer me dat in te denken. Kom dan tot de conclusie dat er inderdaad sprake is van een verschil in volwassenheidsniveau. Ze behandelen me bovendien, ook al proberen ze het te vermijden, als een jongere.

Wie was ik? Misschien dat mijn moeder zal zeggen: daar kom je pas achter als je denkt te weten wie je bent, maar de kans is groot dat ik het dan juist compleet vergeten zal zijn of het niet meer wil weten.

En iedere keer opnieuw is er het moment dat het besluit, of juist het ontwijken van een besluit, te gaan of niet te gaan, hier te blijven of in het andere te zijn, nog net herroepbaar is en het is als het verwijlen van de schemering tussen licht en donker terwijl die schemering beide al ís of nóg is. Daarna volgt moeiteloos de overgang. Waarbij steeds opnieuw dezelfde lichte paniek mij bevangt om wat mij te wachten staat. Daar tot nu toe geen heel grote angsten zijn gevolgd is de paniek nooit hevig geweest of had ze zelfs iets verslavends, zoals lichte pijn

verslavend kan zijn, overgangspijn, lichte wanhoop, melancholie en voor sommigen misschien zelfs heviger pijnen?

Het is ook niet zozeer een diep donker waarin mijn geest verkeert - de uitdrukking hiervoor van de mensen is onjuist -, het is eerder als blikken in ‘een duistere rede’ zoals de oude Bijbelvertaling luidt, een beslagen en tegelijk inlichte ruit waarin ook het donker doorzichtig is en waaruit al het bestaande opduikt en duidelijker wordt of niet duidelijker.

*

De krantenzaal-met-koffiehoek in de Openbare Leeszaal en Bibliotheek, met zicht op de uitlening. Het fladderen van de kranten om me heen als reusachtige vlinders, het ritselen dat soms pijn doet als ik nerveus ben (nu niet), de letters die verspringen (nu niet).

Het meisje achter de toonbank perst een sinaasappel uit. Met *Der Spiegel* voor mij kijk ik naar mijn moeder, die met drie, vier anderen de uitlening verzorgt. (Halve dag-baan.) De leners met boeken in de hand of onder de arm, die, na hun jas en tas aan de garderobe afgegeven te hebben, door het controlehek binnenkomen en hun boeken afgeven. Op tijd? De kassa. Verderop de kasten van de kaartsystemen, de knipselvakken (weet ik). Mijn moeder die de vragen vriendelijk beantwoordt, die evenals de anderen de *tijd* neemt en geeft. Opvallend hoe vaak met een glimlach wordt gereageerd, een welwillend geluidloos bewegen van de lippen. Gebloemde loshangende jurk, als een keukengordijn van haar grote borsten neerhangend, 't haar in een forse wrong op het achterhoofd, lekker ouderwets, moederlijk. Ze loopt met een meisje naar het kaartsysteem op onderwerp en zoekt iets voor haar op, bladert de kaarten door en wijst met haar vinger op één ervan. Het meisje knikt. Moeder terug naar haar plaats en - ik had het verwacht - kijkt even ongewild in mijn richting. Ik sla mijn blik neer.

Als ik mijn ogen weer open, heeft een ander haar plaats ingenomen en loopt ze met een meisje in de richting van de lift. Ik pak *de Volkskrant* en houd die voor mijn gezicht, gluur over de rand. Ze staat nu in de liftbak die naar boven gaat, even stopt op de eerste verdieping en dan verder stijgt. Haar mond praat tegen het meisje, maar als ze even omlaag kijkt heb ik het gevoel dat ze door mijn krant heen kan zien.

*

Ik kan misschien iets moeilijker tegen verlies dan de meeste mensen - hoewel, ik ken de meeste mensen niet, ken weinig mensen en die ik ken lijken allen harder dan ik, maar ik weet niet in hoeverre ze zich spelen. Misschien dat ik mij meer dan zij aan het weinige vaste dat ik ken hecht en vastklem, terwijl zij zoveel meer vastigheid hebben op de wereld die hun vaste wereld is. Het verlies van Gradi, mijn jongste broer, heeft mij maandenlang wezenloos van verdriet gemaakt en in de andere wereld kom ik hem vaker tegen dan enig ander, kom hem tegen zoals hij was: jong, een sluike lok links op zijn voorhoofd, een half smalende, half kwetsbare blik. (Tegenover mij soms half wantrouwend, alsof hij er nog steeds niet helemaal van overtuigd is dat ik was wie ik was of alleen goed speelde wie ik was.)

Het overlijden van Jaco aan aids heb ik na twee jaar nog steeds niet verwerkt en ik moet er niet aan denken Janna te verliezen en mam. Ik zal ontroostbaar zijn en misschien mijn verblijf in de andere wereld definitief trachten te maken, zoals ik dat min of meer ook poogde te doen toen Jaco stierf. Voor het verlies van mijzelf ben ik niet bang, ik ben aan zelfverlies gewend, zoek het; het permanent maken zal alleen een stapje verder betekenen op dezelfde weg.

Het is als iemand die een verslavend middel gebruikt en de dosis alleen nog maar opvoert, zonder overigens bewust een dodelijke dosis te willen. De vraag wie ik ben is in mijn geval

zo ongeveer de belachelijkste die er bestaat; op het moment dat ik voorgoed mijzelf zal blijven zal ik elders zijn. Maar dit punt streef ik niet na, ik wil liever niet-zijn in de wereld en alleen tijdelijk zijn in de andere wereld.

*

Zo nu en dan volg ik ook Janna, wacht in een café aan de overkant tot ze het wijkcentrum verlaat om een van de gezinnen die ze als sociaal werkster toegewezen heeft gekregen te gaan opzoeken, meestal op de fiets. Ik rijd dan achter haar aan. Veel meer dan het adres, de woning die ze bezoekt kom ik niet te weten, al probeer ik soms door het venster naar binnen te kijken als het een benedenverdieping is; ik neem dan het interieur op en haar eventuele plaats daarin.

Zo is ze er na enige tijd achter gekomen dat ik haar schaduwde. Ze sprak me er thuis niet boos over aan, vroeg alleen: waarom doe je het? Ik probeerde het haar te verklaren en ze leek het te begrijpen, verbood het mij niet. Keek ook nooit om of ik haar volgde.

Het waren meest schamele behuizingen en gekneusde mensen die ze bezocht en die ik al kende uit haar verhalen thuis; ik zag ze voor me, kon de interieurs beschrijven en ik vroeg haar vaak uit. Naderhand vertelde ze alleen iets over sommige gezinnen nadat ik beloofd had haar niet naar bepaalde adressen te zullen volgen.

Enkele weken later stond ze toe dat ik in de wachtkamer van het wijkcentrum plaats nam en de gesprekken tussen de wachtenden enige tijd aanhoorde. Was ik aan de beurt, dan zei ik dat ik op iemand wachtte. Soms verlieten we samen het pand, liepen een straatlengte gearmd of dronken samen koffie.

Door haar ontdekte ik ook de boeiende rechtszittingen van de politierechter waar sommige van haar beschermelingen voor gedaagd werden. Op de publieke tribune, gezeten tussen familieleden van de opgeroepenen en nieuwsgierigen als ik,

werd ik zo getuige van een andere schemerwereld, niet die van de grote misdaden, meer die van de miezerige, zij het soms niet minder schrijnend kleine. Diefstallen, kleine geweldplegingen, oplichterijen, pesterijen, beledigingen, vooral veel winkeldiefstallen, ook wel proletarisch winkelen genoemd, bedreven door zowel beschaamden (‘een lief oud moedertje’, een ‘proper uitziende bijstandsmoeder’, beide uitdrukkingen waren van de president van de rechtbank) als schaamtelozen, die soms met een olijke blik naar de publieke tribune lonkten waar bekenden zaten. En toen ik er vaker kwam - het was als levende cinema en driemaal boeiender dan televisie - herkende ik meermalen onder de toehoorders op de publieke tribune iemand die ik een vorige maal door de politierechter berispend had horen toespreken en over wie daarna vonnis werd geveld. Het was toen waarschijnlijk dat ze, net als ik, deze amusementsmogelijkheid hadden ontdekt en ze maakten er, kennelijk met veel tijd om handen, gretig gebruik van, met de andere toeschouwers meelachend om de woorden van de politierechter als deze er weer eens een schlemiel verbaal tussen nam, wat misschien deel uitmaakte van de straf, vooral voor de ‘netteren’ onder de delinquenten; voor de ex-veroordeelden betekende het misschien een genoegdoening voor wat ze zelf hadden ondergaan, puur leedvermaak dus. Janna kon zich danig opwinden over de justitiële neerbuigendheid, vooral als het een van haar beschermelingen betrof: ik zág haar onder de trefwoorden in elkaar krimpen en ik had meer te doen met haar dan met de beledigden.

Een paar maal was de gedachte in mij opgekomen: zal ik eens een diefstal plegen en mij laten verbaliseren om de rechter van weerwoord te dienen als hij mij zo aanpakt? Maar het was een machteloze gedachte die snel instortte, ongeveer zoals een opblaasvis zich leeg laat lopen als het moment van gevaar voorbij is; bovendien verdroeg deze vorm van amusement niet goed een grote morele verontwaardiging. Toch bleef ik komen. Janna op haar beurt kon haar verontwaardiging kwijt

bij mij, wat ons nog dichter bij elkaar bracht. Voor haar was de maatschappij zieker dan ik, ik was niet ziek, hoogstens ziek gewéést .

Op zulke momenten, ogenblikken van grote overeenstemming en emotionele eenheid, had ik religieus willen zijn om de eenheid nog groter te maken en dieper te ervaren, iets wat gelovigen blijkbaar geleerd hebben. Toen ik haar echter vroeg een gesprek met een schizoïde jongen over wie ze had verteld voor mij op de band op te nemen wees ze dit ontsteld van de hand.

- Je gaat te ver, zei ze.

- Dat doe ik, zei ik. Vergeef me.

De eerstvolgende keer dat ik haar vanuit het wijkcentrum volgde keek ze om. Dit bleef ze een paar weken doen. Niemand wil te dicht genaderd worden of iemand anders opgedrongen krijgen, vooral geen afwijkeling. Ik weet het, ik weet het, ik ben ondankbaar, onvolwassen.

En ineens komt er weer zo'n warmtegolf, als het ware uit het niets - er moet in mij of in het landschap een aanleiding zijn, een beeld, een detail, een gaande gemaakte herinnering -, een golf die mij, zoals vaker in beide werelden, van top tot teen doorgloeit. Meestal, en misschien wel altijd, is het een aangename menselijke warmte, een warmte die mij, denk ik, menselijker maakt, warmte als een vervuld verlangen, alleen is zelden duidelijk welk verlangen; als het erotisch was, dan is het een onbestemde, objectloze, abstracte erotiek, die zich daarna - soms - een object uitkoos of zich aan één hechtte. Ik geef mij er graag aan over, maar helaas is de intense werking kort, de nawerking duurt wat langer, als een soort na-verlangen.

Terwijl ik kijk is het alsof de warmte door het landschap trekt als ijl bloed; de aarde, de steenmassa, de bomen en zelfs de lucht krijgen iets huidachtigs en milds, iets moederlijks, denk ik, dat mij langzaam vanuit de verte omsluit en koestert als in onzichtbare armen. En ongewild moet ik aan mijn moeder denken, zij het nauwelijks meer dan aan het woord moeder.

Daarna lost de warmte langzaam op, laat mij weer alleen in het landschap achter, maar niet zonder een verlangen dat zich wil verlengen.

*

Misschien is die andere wereld voor mij ook wel een verkozen domein om als halfdode, als schaduw te overleven, ongeveer zoals de schrijver in zijn literatuur: wat uit hem is gekomen leeft niet meer, is niet meer hij, zijn dode ik leeft erin.

Vroeger zou ik allang dood zijn geweest, gestorven aan kinderziektes, blindedarm, infecties, of als een gek zijn behandeld, in het spinhuis door het hekwerk van de cel bespogen, geprikt met stokken door de betalende bezoekers voor wie het een uitgelezen amusement was.

Een vervreemdend en ook schrijnend idee. Ik, een gezonde invalide voor altijd, zoals een ontsnapte lijfeigene altijd lijfeigene blijft.

*

Terwijl ik over het Oudekerksplein loop is het of enkele aapachtige, doorzichtige schaduwen achter en naast mij, ja zelfs vóór mij dansen, eigen schaduwen welteverstaan, zij zijn zich zeer bewust dat ze bij mij horen - zoals ik mij bewust ben van hen -, mij na-apend, parodiërend, vóórspelend, mijn reacties voorziend. Hoe meer ik eraan denk, hoe zekerder ik word dat ze er zijn, tot ze van pure stelligheid zichtbaar dreigen te worden, wat mij belachelijk zal maken, niet alleen in eigen ogen.

Door zelf schijnbewegingen te maken, schijnuitvallen of een onverhoedse stap zijwaarts of achteruit te doen, poog ik ze af te schudden, maar, zoals verwacht, tevergeefs. Ik vloek zachtjes, mompel wat, maar dan lijken ze nog meer de clown te gaan uithangen, een puur janklaassenspel. Zo is het leven, denk ik, maar de meeste mensen weten niet dat ze door hun eigen Pier-

lala's omspeeld worden, ik wel, ik weet het. Misschien dat sterker röntgenstralen of laserstralen hen kunnen oplossen, doen oplichten en oplossen. Geef mij een straalgeweer en ik schiet mijn schaduwen dood!

En op het moment dat ik het denk zijn ze verdwenen - tot een volgende keer.

*

Ik heb ook een tijdlang angst gehad - ik heb het soms nog - voor grote, duizelingwekkende getallen, die mij gevaarlijk en onmenselijk, ja immoreel groot voorkwamen, irrationeel groot. Het was alsof ze ieder moment over de rand van zichzelf konden tuimelen, een irrationele rand, in een afgrond die nog irrationeler en onbestemder was. Ik schrok soms van die getallen alsof ze zich in mij zouden voortzetten, wat ze natuurlijk ook deden omdat ze al in mij aanwezig waren: de mens bestaat nu eenmaal uit grote getallen - alleen mijn bloedlichaampjes en hersencellen al! - en op zulke momenten waren ze als het ware *voelbaar* aanwezig, wriemelden in mij als zwermen mieren of andere kleine insecten... Het was heel langzaam dat ik er opnieuw aan leerde wennen of bijna-wennen.

In mijn andere wereld is er een vermoeden van nog grotere zwermen, ontzagwekkend grote, maar ze zijn vager, veel vager... zwermen tijdinsecten, als seconden of milliseconden... de angst erin op te gaan... erdoor meegevoerd te worden... meegezogen...

*

Hoewel ik geen auto kan rijden - een auto wordt mij niet toevertrouwd, terecht niet -, heb ik gisternacht gedroomd dat ik in een auto reed, de handen vertrouwd om het stuurwiel alsof ik het dagelijks deed. Het was verrukkelijk, al duurde het niet lang, dat duurt een droom nooit. Het was verrukkelijk en luch-

tig en zowel onthechtend als diep bevredigend. Ik had zelfs het gevoel dat de auto, als ik wilde, zich in de lucht zou verheffen en vliegen, een auto van lucht of bijna lucht, over voetgangers en andere auto's heen, alleen, ik waagde het niet in mijn droom en bovendien was het zo bevredigend genoeg. Waar en waarheen ik reed herinner ik me niet.

Die droom wilde ik herhalen in de andere wereld, ik wílde het en deed het. Het was aanvankelijk bíjna even hilarisch en ik overwoog of ik mijn auto toch zou laten vliegen. Ik reed, ik wist het nu, over de Weteringschans, de Van Baerlestraat en, vreemd genoeg, kort erop over het Damrak en de Dam en ik genoot, niet het minst door de zekerheid waarmee ik stuurde of het stuur mij bestuurde, dat was hetzelfde; want ik gaf mee met het stuur terwijl ik stuurde.

En toen - ik had toch diep in getwijfeld, aan mij of aan het stuur, of was het omdat ik overwoog te willen vliegen? -, ineens raakte het stuur los. Ik kon draaien wat ik wilde, de auto reageerde niet, het stuur daarentegen draaide als dol. Ik gaf er een harde klap op. Geen effect. Echt in paniek raakte ik niet, het was meer alsof ik voldoende vertrouwde op de zelfstandig, vrijwel automatisch rijdende auto en mij alleen ergerde aan het niet reagerende stuur. Ik gaf er opnieuw een harde mep op en hoor, het klikte, het stuur klikte in zijn stuurhuis.

Maar nu was voor mij de aardigheid eraf. Misschien liet het stuur zich nu weer sturen, maar ik wilde niet meer sturen en ik verbrak mijn concentratie. Ergerde mij nu aan het droomkarakter van mijn handelingen en de doorzichtige symboliek, voelde mij beetgenomen door mijzelf en dat is het ergste van alle bedotterij.

Ik zal nooit meer autorijden, in geen enkele wereld. Hooguit rijdt een auto mij, een auto met een los stuur.

Het losse stuurwiel zal ik vrijwel zeker later nog eens in de lucht zien cirkelen, als een zonnewiel, omgeven door vurige tongen, verterende protuberansen.

Misschien droom ik binnenkort van een invalidenwagentje, een voertuig waar ik niet eerder van gedroomd heb. Ironie is een teken van - betrekkelijke - geestelijke gezondheid, diep gestoorde mensen zijn nooit ironisch. Denk ik.

*

Traag, oneindig traag graasde hij vooruit, als zwevend, hoofd boven de aarde, met lippen en tanden het gras losrukkend - deinend met het logge lichaam, langzaam het gras fijnmalend - niet doorslikkend, alleen grazend en malend - ontspannen aan bijna niets denkend, bijna niet denkend, maar met diep in het hoofd een wakende gedachte aan de richting waar hij heen gedreven werd, heen gedreven door zichzelf omdat hij / die gedachte dat graag wilde... met één groot lodderoog al grazend zijdelings kijkend naar het landschap rondom, hetzelfde parkachtige waarin hij zich vaker bevond en dat daarom bekend voorkwam, ook al was het niet precies hetzelfde, dat was het bijna nooit. Ook de smaak van het gras was vertrouwd, het naar slootwater en aarde smakende water in de ondiepe kuilen, evenals de wazige aard van de vluchtige, vlietende gedachten en gevoelens die soms opkwamen als avondmist en even snel weer verdwenen...

En langzaam had hij het even vage gevoel dat hij iets naderde dat hem verwachtte, een verborgen doel dat hem aangezogen had.

*

Ik merk op dat het ook vaak een soort randwerkelijkheid is die mij beroert of ontroert, margeleven, bijvoorbeeld een plant of een bloem die nog een gaatje gevonden heeft dat er niet leek te zijn: het zogeheten onkruid tussen stenen, een weelderige bos helgele koolzaadbloemen, als ze dit zijn, in de smalle, twee centimeter brede gleuf aarde tussen stoeptegels en huismuur

of even verderop een manshoge schermbloemige die schuin omhoog groeit omdat er rechtstandig geen plaats is voor zijn hoedgrote scherm waaronder je bijna kunt schuilen. Ook werd mijn aandacht eens getrokken door een klein varentje hoog in de muur van het binnenbad, een varenspore had misschien het enige gaatje gevonden dat er in de hele muur was, het was ongelofelijk, ongelofelijk. Drijvend op mijn rug liet ik, toen ik het zag, bijna mijn water lopen van medeleven.

Daar staat tegenover dat het harde geschreeuw van opgeschoten jongens in het bad of in de tram mij door het beenmerg gaat, zoals laatst op lijn 5 waar een groepje uit Drenthe een dagje Amsterdam deed. En natuurlijk was er weer één jongen die permanent de boel domineerde: luid en steeds aan het woord, iedereen aansprekend, ook buitenlandse toeristen in zijn boerenkool-Engels. Ik haat die eeuwig dominante stemmen met hun permanente commentaar op de omringende wereld die ze kennelijk door hun woordstroom inlijven, mij incluis. Laat me alleen, denk ik, laat de wereld alleen.

*

Ik kijk naar een jongeman en een meisje die getrouwd naast elkaar lopen, hij duwt een kinderwagen voor zich uit, zwenkt hem speels en licht zigzaggend heen en weer, waarbij hij soms met zijn elleboog haar dij of bil raakt. Ze glimlacht zijdelings, ieder keer dat hij het doet en pakt met haar hand even de rand van de kinderwagen vast. Ze draagt een gebloemde jurk boven een paar tamelijk behaarde benen, ze heeft een niet erg bevallig, wat hangerig bovenlichaam en een bollende linkerwang; hij is al wat te dik, zijn hele lichaam is het tot en met zijn schouders en nek, maar omdat hij jong is is zijn gang nog vitaal en bezit de kracht van voor vier jaar; onder zijn spijkerbroek draagt hij een paar hoge zwarte suède schoenen die vroeger bordeelslijpers genoemd werden. Het kind in de kinderwagen is vast een jongetje of een meisje.

Om de een of andere reden ontroert het me dit paar te zien, bijna alsof het een soort heilige familie is, met de heiligheid van het gewone, alledaagse. Het gewone ontroert me snel tegenwoordig en het doet dit vaak omdat ik het zo gretig tot me neem, opzuig bijna als voedsel, ik bedoel de beelden. Misschien is het een teken van genezing; het is zeker niet alleen omdat ik die beelden naar de andere wereld wil transporteren als grafgeschenken, daarvoor bestaan ze, ook in mij, te zelfstandig, stralen te zeer een eigen kracht en vitaliteit uit, een die ook mij vitaliseert. Ik zie een vorstelijke plataan met dikke knoestige wratachtige stam en een schilferige bast en ik ben ontroerd, ik zie een fruitstalletje met kleurige vruchten en frisdranken en ik krijg een warm gevoel. Ik zie een jonge vrouw in haar nieuwe stadswachtuniform en het ontroert me, een hond die een plastic vuilniszaak stukscheurt en ik raak van mijn stuk. Hoe moet het in godsnaam met de wereld als het zo doorgaat, ik bedoel met de wereld in mij? Ik moet er niet aan denken dat woorden mij in die mate zouden ontroeren, ik zou verloren zijn.

*

En hoor:

- Ik zeg soms dat ik helderziende ben en dan schrikken de mensen zich wezenloos, want niemand wil doorzien worden, behalve wanneer iemand het juist wil, en dan is het nog de vraag of die iemand niet doorzien wil worden om iets anders te verbergen.

De ander met verschrikte blik: - Ben je echt niet een beetje helderziend?

- Nee hoor, ik ben alleen maar een voyeur die alles ziet omdat hij blijft kijken wat het ook is dat hij ziet en die alles opneemt ook als hij niet bewust kijkt.

- Nou, ik weet het niet...

*

Er is een beukenboom met bruinrode bladeren die langzaamsnel de aarde in groeit, de takken als dunne armen schuin omhoog geheven als om de vaart der eeuwen te remmen, of gewoon van nature om de natuur te remmen. De lucht is dik. Een eekhoorn raakt verward in de takken - hij is net een prop beukenbladeren - en ontsnapt op het laatste moment, springt op mijn schouder. Hij geeft mij zijn bevrijd gevoel.

Ik heb er niets op tegen mij door hem te laten commanderen, wat hij doet door licht met zijn pootjes op mijn schouder te drukken, voorwaarts, links of rechts. Als hij één keer achter op mijn schouder drukt en ik opkijk zie ik mijzelf staan bij de boom, half weggezakt in de aarde.

Wéér beetgenomen, denk ik. Ik wil terugrennen naar mijzelf, maar ik vorder heel traag in de zware lucht, tergend traag. Dan bereik ik hem, mij, toch, omarm hem en ruk en trek en sjor. Eindelijk begint hij mee te geven en schiet los uit de aarde. Dan zie en voel ik dat het maar een kleine boom is, een kleine beukenboom. Zo, in mijn armen, draag ik hem naar onze tuin met het doel hem daar te planten. Denk: dit is geen droom, dromen breken eerder af, zijn minder samenhangend.

Dan loop ik naar binnen, de tuinkamer in, waar mijn vader staat, zijn huid donker als van een Surinamer, maar hij is het wel. Om de een of andere reden voel ik mij schuldig, nee, niet om de een of andere reden, ik weet waarom.

*

Een vreemde gedachte: over enkele tientallen jaren zal een ziekte als de mijne, zullen zieken als ik niet meer voorkomen, men zal ze genetisch genezen en alleen gezonde mensen geboren laten worden.

Het is een wat eenzame gedachte, geen eenzaam gevoel. De

mens is er om zo gezond mogelijk geboren te worden en te leven, zeker.

Maar nog steeds hangt het ervan af wat de natuur wil: zal ze nieuwe ziektes kweken? volstrekt nieuwe, als mondiale computervirussen? supergezondheid als superziekte die nieuwe verlangens oproept? hersenprocessen die al experimenterend hun eigen gunstige ziektes opwekken als voorwaarde voor een nieuwe gezondheid of om nieuwe werelden te openen? Mijn andere wereld is een oude wereld, ik weet het, mijn ziekte een overgangsziekte.

Een wat verloren gedachte en ook een wat verloren gevoel.

*

Het jazzkwartet speelde alsof het de glazen wanden van de concertzaal wilde doen springen als de muren van Jericho, waarbij het aandeel van de saxofonist en de drummer het grootst was. Het kleine, architectonisch wondermooie zaaltje was ingebouwd in een grotere zaal van het voormalige Beursgebouw. Naast hem zat Jaco. Beiden waren hier voor het eerst, dat wil zeggen, tóén waren ze er voor het eerst. Het was warm, lijfswarm. De saxofoon sprong met scheurende uithalen en bijna dansend over het podium heen en weer, de drummer sloeg de ruimte in kleine stukken. Jaco wipte met zijn hiel op de vloer en knikte de maat met zijn hoofd, evenals enkele hoofden voor hen.

En toen zag hij dat er regendruppels langs de glazen wanden gleden, druppels als uitvergrote tranen. Het moest in de hal regenen. Nog even en het betraande glas zou splijten.

Zijn stemming sloeg plotseling om alsof er iets stond te gebeuren dat hij al gevreesd had, zijn levenlang gevreesd.

- Kom, we gaan, zei hij abrupt, we gaan. Naast hem stond Jaco op.

In de zaal en in de nog grotere beurshal wat het droog. Maar buiten waren de winkelruiten, de autoruiten en het glas van de

stoplichten eveneens bespikkeld met regendruppels, terwijl het daar evenmin regende. Hij keek omhoog in de gelige, lamplichte lucht, daarna naar het avondlijke verkeer, de mensenmenigte op de trottoirs, de verlichte etalages, de gonzende automatieken, krantenwinkels, restaurants, de pornoshop. Stak daarna de rijweg over, Jaco in zijn kielzog.

Op het Damplein was een Afrikaanse band aan het rommelen op grote en kleine trommen en ontketende een geweld dat de grond onder hun voeten deed trillen en de etalageruiten in de omtrek meevibreren, zij het niet zo dat ze leken te zullen springen, daarvoor was het geluid te veraf.

Toen ze voorbij de deuropening van de Grote Club kwamen wilde Jaco hem meetronen om een drankje te drinken, maar hij weigerde, rukte zich los toen zijn vriend hem bij de arm nam.

- Waarom niet?

- Omdat ik niet weet wat mij daar wacht, zei hij.

- Wat zou je kunnen wachten?

En hij repte zich de Kalverstraat in, Jaco schuin achter hem niet meer dan een schaduw, één meer vermoed dan waargenomen, een schaduw die ook Gradi kon zijn, tot zijn aanwezigheid oploste en vervloog.

Hij liep nu alleen in de geheel uitgestorven straat met zijn muren van rolluiken en geblindeerde deuren, beide nat van de regendruppels en voelde zich al treuriger worden, alsof hij ongewild op weg was naar een ontmoeting die hij niet wenste of waar hij tegen opzag hoewel hij die in zijn hart wel wenste. Hij keek opnieuw omhoog in de lucht en zag dat het daarboven regende. Maar de regen bereikte de grond niet meer, hij bleef hangen ongeveer ter hoogte van de dakrand in de gelig verlichte lucht.

Dat is het, dacht hij, dat is het. Ik wilde...

Hij maakte de gedachte niet af, maar liep door. Nee, keerde om en liep terug naar de concertzaal. Wilde naar binnen gaan.

- Uw kaartje alstublieft.

Hij zocht het toegangsbewijs maar kon het niet vinden.

- Ik heb geen zin een tweede kaartje kopen, zei hij en wendde zich af. Stak opnieuw de straat over naar de tramhalte.

Ook zonder kaartje kom ik wel thuis, dacht hij hoopvol en zijn ogen werden vochtig.

2

Op het trottoir van Midan Tahrir, het navelplein van Cairo, te midden van het altijd helse getoeter van honderden auto's en minibusjes en stadsbussen tegelijk - heel centraal Cairo is een kolkende trechter van verkeerslawaai - zak ik door de grond en bereik bijna gelijktijdig de onderwereld, bereik haar bijna voor ik mij inhoud. Het is de eerste keer sinds ons verblijf in Egypte, want alleen al uit dankbaarheid voor de aangeboden reis kan ik mij niet laten gaan, zelfs als ik er aandrang toe zou voelen, wat ik niet doe. Het zou bovendien onbeleefd zijn de anderen aan hun gezamenlijke eenzaamheid in den vreemde over te laten.

Ik kijk op mijn horloge. Nog geen tijd voor mijn pil, minstens nog een uur. Ik wist het van tevoren want ik leef, ook hier, op mijn innerlijke horloge. Het moet een impuls geweest zijn veroorzaakt door het pijnigende verkeerslawaai zoals een paar maal eerder onder grote druk is gebeurd. Het alarmeert me een beetje omdat het zou kunnen betekenen dat er momenten zijn dat ik het niet in de hand heb en niet kan kiezen of ik wil of niet. Maar misschien leer ik ook dat te beheersen. Ik moet licht gewankeld hebben, een struikelpas gemaakt of mijn horlogekijken heeft de anderen ertoe aangezet hetzelfde te doen want ik zie hoe Janna een steelse blik op haar polshorloge werpt, daarna mijn vader eveneens. Ik doe of ik het niet zie.

En heel even heb ik spijt: het gevoel een kans te hebben gemist.

Maar dan herinner ik mij toch enkele snel opflitsende beelden te hebben doorgekregen, maar het waren beelden van Amsterdam, Haarlem, zeventiende-eeuwse trapgevels, een haventoren, met erboven een on-Nederlandse grote rode ondergaande zon.

*

De piramides van Gizeh zijn van een zuiverheid van lijnen waaraan het verstrijken van de eeuwen niets heeft afgedaan, maar je moet ze wel zien tegen de achtergrond van de onmetelijke zandwoestijn, rug naar de stad, die in de loop van de tijd opgekropen is tot bijna aan de voet van de piramides en tot aan de torso van de Sfinx. De oorspronkelijke lege ruimte eromheen en vooral de eenzaamheid moet je erbij denken, sterke zonnebril voor de ogen, want de krioelende toeristen tasten landschap en stilte aan, ook al zijn ze weinig luidruchtig. Warmte en vermoeidheid dempen de stemmen. De zuiverheid in de zuivere woestijnlucht is bijna die van plexiglas, nee van gestolde lucht, waardoor de piramides op mij de indruk maken dat ze onmerkbaar de woestijn in drijven, naar de zandheuvels verderop met hun mooie, niet minder zuivere lijnen.

De massiviteit van de gehouwen steenblokken waaruit de piramide is opgebouwd neemt toe naarmate je hem dichter nadert en je meent de grotere zwaarte onder je voetzolen te kunnen voelen, de enorme druk van de steenmassa. Tot je zelf op een blok van een van de treden staat en het lijkt of je gewichtloos geworden bent als een mier. (Je eigen zwaarte wordt pas weer groter als je gaat klimmen en het is dan je eigen zwaarte die je al moeizamer naar de bovenste grafkamer doet klauteren.)

In het vliegtuig naar Cairo las ik de reisbeschrijving van Mark Twain uit de jaren zestig van de negentiende eeuw, toen hij ook de piramiden bezocht en door de Egyptische dragers helemaal naar de top werd gesjord en gehesen, waarbij zijn armen bijna uit het lid getrokken werden. Het omzwermd worden door gidsen en dragers en het onstuitbare gebedel om *baksjies* was toen nog veel erger dan nu. Wraakzuchtig aanvaardt hij de weddenschap die een van de dragers met hem wil aangaan om voor 1 dollar de grote piramide af te dalen, de paar honderd meter door het rulle zand naar de tweede, kleinere piramide te rennen, deze te beklimmen tot op de marmergladde top en de hele weg in omgekeerde richting af te leggen tot

op de top van de grote piramide en dit alles in de onvoorstelbare tijd van 9 minuten. Mark Twain koestert echter de hoop dat de jonge Egyptenaar op de top van de kleine piramide zal uitglijden en zijn nek zal breken.

Na de chronometer afgedrukt te hebben volgt hij hem met de ogen, ziet hoe hij spelenderwijs de hoge en brede treden naar beneden neemt, over het zand rent, als een aap de helling van de tweede piramide neemt, de gladde top beklimt en bovengekomen even met zijn sjaal zwaait. Dan springt hij al weer omlaag, vliegt over het zand en wipt al springend tegen de andere piramide omhoog, waar hij met een kleine overwinningskreet Mark Twain begroet. Twain drukt af op 8.41 minuten, een recordtijd.

Maar Twains Amerikaanse gefrustreerdheid en wraakzucht zijn nog niet gedoofd. Voor nog een dollar vraagt hij de jonge Egyptenaar zijn prestatie over te doen. Deze gaat erop in. Zelfde parcours, afdruktijd: 8.46 minuten. Waarna Twain hem vraagt het voor een derde keer te doen, wat de Egyptenaar zonder aarzelen accepteert. Hij doet er nu slechts 2 seconden langer over.

Nog gefrustreerder nu - Twains boek met reisbeschrijvingen heet *Innocents abroad* - daagt de schrijver hem uit om voor 100 dollar van de piramide te springen, hoofd omlaag. De Egyptenaar overweegt het volgens Twain ook nog, maar dan komt zijn moeder huilend tussenbeide. Waarop Twain, door tranen bewogen, zoals hij schrijft, ook haar 100 dollar aanbiedt om naar beneden te springen.

Net als wij nu daalde ook Mark Twain af in de smalle gang naar de grafkamers, hij bijgelicht door kaarsendragers. De souvenirjager uit hun gezelschap, met zijn ‘heiligschennende hamer’ die hij altijd bij zich draagt, probeert een stuk van de sarcofaag te slaan, iets wat hij kort erop, staande op een ladder, ook bij de kaak van de Sfinx tracht te doen. Ze waarschuwen nu een ‘sjeik’, die hem wegjaagt. ‘Innocents abroad’.

We zullen ze overal tegenkomen, de namen van de ‘inno-

cents' die hun verblijf met datum en al in de monumenten hebben gehakt, in tempelmuren, pilaren, sfinxen, reliëfs, standbeelden, wandschilderingen, soms op een hoogte waarbij van een ladder of een stellage gebruik gemaakt moet zijn en veel ervan dateren uit de tijd dat Flaubert en Twain Egypte bezochten. De namen - meest Engelse en Franse - worden niet weggerestaureerd, men beschouwt ze kennelijk als onderdeel van de historie.

*

Vallei der Koningen met de koningsgraven. (De koninginnen liggen elders begraven.) Enkele van de grootste bezoeken we, de kamers die eens volgestouwd waren met replieken van alles wat in het volgende leven van dienst kon zijn en wel in veelvoud, om geen risico te nemen en ook omdat vorsten nu eenmaal veel nodig hebben. Kleurige wandschilderingen en teksten met aanwijzingen hoe in de onderwereld te handelen, welke koers te volgen, waaronder woorden gesproken door de zonnegod Ra zelf.

Iedere nacht vaart Ra met zijn bark door de dodenvallei en de gebalsemde doden, lees ik in mijn reisgids, dienen zich van een plaats te verzekeren door de magische teksten paraat te hebben; het zijn de tekens die op de tombes zijn aangebracht. Zonder kennis ervan geen redding! - de juiste woorden om de boot niet te missen!

En verder zoveel mogelijk opgaan in beelden en woorden, met inbegrip van het beeld van mijzelf dat ik gevormd heb, mijn schaduwbeeld.

De opdracht van de mens: zo rijk, zo beeld- en woordrijk mogelijk sterven.

- Waar denk je aan? vraagt Janna.

- Dat weet je, zeg ik, minder om mij ervan af te maken dan om mij van de beelden te ontdoen *op dit moment*, want even hadden Gradi en Jaco naast mij gestaan alsof ze op mij had-

den staan wachten, ja alsof ze van mij de juiste tekst hadden willen horen.

*

Abydos, ten noorden van Luxor. De tempel van Seth I, een van de oudste en indrukwekkendste van Egypte met zijn zware pilaren en mythisch schemerlicht. Hier was het dat Isis het hoofd van het in stukken gesneden lichaam van Osiris vond. Ze bouwde een tempel op de plek van elk lichaamsdeel, waarna ze de delen weer samenvoegde en het lijk Horus in haar liet verwekken. De mythe kende ik al, maar toen de gids van het gevonden hoofd vertelde duizelde het mij alsof het hoofd - zeer verkleind - in het mijne opdook. Of niet zozeer verkleind als wel realistisch en verkleind tegelijk, zoals de stukken van het lijk overal door mij heen verspreid lagen, zonder dat ze ooit weer tot één geheel konden worden samengevoegd.

(Hetzelfde gevoel kreeg ik bij het zien van een gemummificeerde foetus in de Koninginnenvallei. De vrouw van Ramses III had het kind verloren van verdriet om de dood van hun negenjarige zoontje Amoen. De kleine mummie lag in een bestoft glazen kistje in een hoek van de grafkelder waarin verder alleen een kleine tombe van graniet stond. Het skeletje was al helemaal een klein mensje: hoofdje, gebogen ruggengraat met borstwerveltjes eraan als visgraatjes, beentjes. Ook dit ontroerende foetusje was in elkaar geschrompeld en had zich als een soort microbe in mijn context genesteld, celgroot en tegelijk van normaal formaat.)

Inbeeldingsgevoelig als ik ben had ik bij het horen van de legende meer dan voorheen het gevoel gekregen zelf in stukken uiteen te liggen, lichaamsdelen ver van elkaar verwijderd, dagreizen ver. Ook dat gevoel kende ik, de legende had de beelden geleverd en het gevoel reëler gemaakt. Tot een middelpuntzoekende kracht mij weer bijeen zou voegen, zoals ze dit altijd deed na enige tijd, uit zichzelf of omdat ik het wilde. En

in dit geval duurde het kort. Het gevoel van het microbegrote foetusje in mijn hersenen bleef langer.

*

‘O veerman, breng mij deze veerbot die Horus gebracht werd vanwege zijn oog en die Seth gebracht werd vanwege zijn testikels: het oog van Horus, gevallen, springt naar deze oostelijke zijde des hemels om zich te beschermen tegen Seth.

O Hij-die-achter-zich-kijkt, wek voor mij Agen, indien gij leeft! Zie ik ben gekomen.

- Wie zijt gij, die daar aankomt?

- Ik ben de beminde van zijn vader, degeen die zijn vader het meest liefheeft. Ik ben degene die zijn ingeslapen vader wekt.

O Hij-die-achter-zich-kijkt, wek voor mij Agen, indien gij leeft! Zie ik ben gekomen.

Ik ben NN.

- Hebt gij niet gezegd naar de oostelijke zijde des hemels te willen gaan? waarom wilt gij oversteken?

- Opdat ik zijn hoofd optil en zijn hand ophef, opdat hij u bevelen geeft, opdat hij u bevelen geeft vanwege zijn oog, opdat hij niet vergat en nooit vernietigd wordt in dit land. O Hij-die-achter-zich-kijkt, wek voor mij Agen, indien gij leeft! Zie ik ben gekomen.

- Waarom moet ik Agen wekken?

- Opdat hij mij de veerboot Maaksel-van-Chnoem uit de Heliopolis-gouw brengt.

- Maar deze is van stenen, achtergelaten op het bouwterrein!

- Neem zijn bakboord en bevestig dit aan zijn achtersteven, neem zijn stuurboord en bevestig dit aan zijn voorsteven.’

...

*

Alle wanden, alle zuilen bedekt met tekens; de wanden leesbaar, de taal nog magisch of bijna magisch, omdat per teken iets opgeroepen wordt, directer dan in abstracte letters. En wat opgeroepen!

Maar voor welke ogen waren die teksten en boodschappen eigenlijk bedoeld? Niet alleen voor levende menselijke ogen blijkbaar, want vaak stonden ze zo hoog, helemaal tot boven aan de zuilen zelfs, dat alleen een andere, immateriële aanwezigheid ze kon lezen, of ze moesten hun magie in de ruimte uitoefenen: daar *waren* ze, de tekens en hun betekenissen, in de totaliteit en volheid van de ruimte!

Ik bedenk: nog nooit heb ik behoefte gehad aan een gids in mijn onderwereld. In Egypte ben ik gidsen gaan haten, als zoemvliegen, aasvliegen. In alle tempels, alle grafkamers strijken ze op je neer, terwijl je bezig bent je eigen handgids te bestuderen. Gidsen vertellen je wat je al weet of wat je niet wilt weten omdat de details je niet interesseren, je interesse elders ligt of gewoon omdat je geen permanent gezoem om je heen wilt horen en alleen maar wilt kijken, kijken, opnemen.

*

- Wie zijt gij die daar aankomt?
- Ik ben een magiër.
- Op welke wijze zijt gij gekomen, op welke manier zijt gij opgestegen?
- Ik ben naar boven gekomen op deze *iket-sefret.*
- En wat hebt gij voor haar gedaan?
- Ik heb over haar rug gelopen en ik heb weer orde gebracht in haar *iket.*
- Wat hebt ge nog meer voor haar gedaan?
- Ik heb mijn stuurboord tegen haar stuurboord geplaatst, mijn voorsteven tegen haar voorsteven, mijn bakboord tegen haar bakboord, mijn achtersteven tegen haar achtersteven.

- Wat hebt ge nog meer voor haar gedaan?
  ...
  - Zijt gij compleet?
  - Ik ben compleet.
  - Zijt gij toegerust?
  - Heeft men voor u weer op hun plaats gebracht de twee ledematen?
  - Men heeft voor mij weer teruggebracht de twee ledematen.
  ...
  - Kent gij de weg waarover gij wilt gaan, o magiër?
  - Ik ken de weg waarover ik wil gaan.
  - Wat is dan de weg waarover gij wilt gaan?
  ...

*

In de Arabische middeleeuwen dacht men dat als iemand meloenzaad plantte in een met aarde gevulde menselijke schedel, de aldus gekweekte meloenen de intelligentie vergrootten van wie ze at. Kweekte men ze in een ezelskop, dan werd de eter dommer en verduisterde zijn geest. Het moet spannend geweest zijn te dubben over wat je voorgezet kreeg bij het dessert. Mijn hersenen functioneren zo dat, sinds ik dit las, ik hieraan moet denken als ik zelf een schijf meloen eet. De lectuur heeft me bewust gemaakt van het voedsel dat ik eet, overbewust soms. Ik vraag mij dan bijvoorbeeld af in wat voor aarde onze tomaten, aubergines en komkommers gekweekt zijn.

In dezelfde studie over de oude moslimcultuur las ik het verhaal over de hofnar en potsenmaker Aboe Al-Ibar, die toespraken hield tot de verzamelde gekken van de stad om de kalief en het hof te vermaken, maar kennelijk evenzeer voor zijn eigen genoegen. Zijn teksten waren op een surrealistische manier tot stand gekomen: op de grond gezeten, midden op een

drukke verkeersbrug, noteerde hij gespreksflarden van voorbijgangers. Daarna schudde hij de volgeschreven bladen door elkaar en bundelde ze. Uit deze verzameling las hij voor, staande op een trap, zich vol overtuiging richtend tot de opgetrommelde gekken, die zijn overdenkingen met een even ernstig gezicht aanhoorden, tot groot jolijt van kalief en hof.

De nar voegde ieder jaar een lettergreep aan zijn naam toe. In de zeventien jaar dat hij aan het hof vertoefde vergaarde hij vijftien miljoen zilverstukken.

*

Assoean. Op een mild prehistorisch windje laveren we over de Nijl en zo voelt het aan ook: vredig, bijna prehistorisch. In de brede houten feloek met het ene grote parallellogramvormige zeil, net als drieduizend jaar geleden, een jonge Egyptenaar in zijn witte jurk aan het roer: pa, ma, Janna. Ik. Het eiland van zandheuvels, de rotsen en huizen, de spuitende fontein midden in de rivier; iets verder, aan de overzijde, de hoge heuvels van goudzand baden in het licht van de dalende zon. Het is alsof we over vissenruggen varen, net als op sommige reliëfs.

Ik kijk tersluiks op mijn polshorloge. Mijn moeder ziet het en knikt bemoedigend. Ze had het beter niet kunnen doen. Janna zag het ook en reageert gewoontegetrouw niet. Ik word er moe van gezien te worden. Heb overigens geen enkel verlangen naar die andere wereld, ook al omdat deze oude wereld te nieuw voor mij is. Daarbij het hilarische gevoel vandaag aan de zwaarte van Ramses II ontsnapt te zijn, dat was in Aboe Simbel, eens het uiterste einde van het Egyptische rijk.

's Morgens in alle vroegte op voor de tourbus. De tocht door de woestijn bij opgaande zon, zon die uit je mond of je maagstreek komt: zonnevlecht, als op de muurschilderingen in de tempels. Janna die even haar hand op de mijne legt.

Dan ook hier, in Aboe Simbel, de verplaatste reuzenbeelden

van Ramses II voor de verplaatste tempel: de heerser aan de rand van zijn rijk, met lege koninklijke blik uitziend over de woestijn van de rest van de wereld, het leven brengende water van de rivier.

Ik voel, meer nog dan bij de piramide van Cheops, lijfelijk de gigantische zwaarte van de enorme zittende figuur, de stenen kracht die door zijn grote voeten en tenen uitwaaiert, voel letterlijk de druk en de zwaarte onder mijn eigen voeten en het is of ik, door wat heen en weer te drentelen, eraan probeer te ontsnappen. Voelen anderen het ook zo? Waarschijnlijk niet. Ook Janna zegt het gevoel niet te kennen als ik er haar naar vraag.

Ook hier Ramses weer in meervoud. Hij is de farao die zich vaker dan enig ander af liet beelden. Dacht er zeker langer door te overleven, wat dus gelukt is.

De hitte neemt toe en met het stijgen van de zon de zwermen toeristen die neerstrijken aan de voet van de tempel en de voeten van Ramses en zijn gemalin. Terwijl onze ouders uitpuffen, gezeten op een van de herschikte steenblokken, lopen wij om de met kleine rotsblokken en stenen bestrooide heuvel heen waarin en waartegen de tempel gebouwd is. Voor een klein poortje in de zijwand zit een beambte. Wij vragen of we naar binnen mogen. Hij gaat ons voor en ontsteekt het licht. En tot onze verbazing bevinden we ons in een compleet holle berg, een constructie van staal en beton als een grote ronde tentoonstellingshal met een omloop van staafijzer en plateautjes van geribbeld metaal. Op de stolp zijn zand en steen gestort en eronder bevindt zich ook het achterste deel van de tempel.

Wij geven de portier wat baksjies en verlaten om de een of andere reden wat ontgoocheld de holle berg. Het is alsof de zwaarte een beetje aan de beelden en de tempelpilaren ontnomen is, ja alsof deze ook hol zijn.

En nu in de koeler wordende bries op de Nijl, terugzeilend naar de aanlegsteiger voor het hotel. De grote rode zon die

snel daalt boven de kam van de zandheuvels, centimetersnel. Een laatste flits en hij is verdwenen. - Mooi! Zegt mijn moeder.

Ik leg mijn hand op mijn maag, mijn zonnevlecht. - Ja, heel mooi, zeg ik.

Janna plaats haar hand op het roer en doet of ze meestuurt.

's Avonds alleen op het balkon van mijn kamer, blote voeten op de koele tegels, een koel stenen gevoel dat mij aan het grijze graniet van de tombes doet denken, aangenaam neutraal. Een droge neutrale sterrenhemel boven de zandwoestijn aan de overzijde van de Nijl, donkerder dan de hemel boven de grote overdadig verlichte steden en dus met meer sterren. Ik kan er lang in staren, erin verzinken. De oneindige ruimte, met de oneindige leegte of halfleegte, boezemt mij geen afgrijzen in zoals Pascal. Ik ben minder aan eeuwigheid gewend en ervaar de afwezigheid ervan als normaler; mijn oneindige leegte zal eerder in mijzelf liggen en dan niet in mijn andere, donkere wereld, die noch leeg, noch altijd donker is. Mijn leegte ligt in de bewuste wereld, de wereld van mijn bewustzijn als ik er geen raad mee weet. Eigenlijk ken ik weinig leegte en heeft leegte iets aantrekkelijks voor mij: het is mijn niet-ik en misschien zoek ik dat wel, meer dan íéts anders, ook in of voorbíj die andere wereld. Waarom ik dit wil weet ik niet, áls ik het wil.

Straks, over luttele uren, helaas weer het harde terreurgeluid van de moslimgebeden uit de luidsprekers van een moskee in de buurt; iedereen is gedwongen het aan te horen, ook de toerist in zijn luxe vier- of meersterrenhotel, die uit zijn slaap wordt gehaald. De schallende luidsprekers zijn overal opgehangen en achtervolgen je waar je ook loopt. Het zonnegodgeloof volledig overspeeld door de islam. Hoe zou Egypte eruitgezien hebben als...

In mijn andere wereld wens ik weer een zonnegod en er mag alleen zacht gebeden worden, tot wie of wat doet er niet toe,

desnoods tot jezelf, of geluidloos gemediteerd om de terreur van de materie te overwinnen.

*

En dan, twee dagen later en opnieuw alleen op mijn hotelkamer, laat ik mij toch nog zinken; een uitgesproken gedachte denken, een behoefte ontkennen, staat soms gelijk aan een tegengestelde gedachte uitlokken of het ontkende gevoel compenseren, de behoefte oproepen. De dodenboot waart door de lucht boven Assoean. Ik heb nog net tijd om erin te springen, maar spring niet, al ken ik de tekst uit mijn hoofd, althans enkele regels: ‘O veerman, breng mij deze veerboot die Horus gebracht werd vanwege zijn oog en die Seth gebracht werd vanwege zijn testikels; het oog van Horus, gevallen springt naar deze oostelijke zijde des hemels om zich te beschermen...’

De grafkamer in de holle berg. Een granieten tombe die zweeft. De leegte erin is loodzwaar maar vermag de stenen kist niet neer te drukken, misschien omdat ik mij zo licht voel. Hoe dit komt weet ik niet. Maar als ik omkijk - iets daagde me hiertoe uit, een dode stenen blik - zie ik de gigantische gestalte van Ramses II achter mij staan of beter halfzittend, de starre stenen blik van zijn ogen inderdaad op mij gericht.

Maar zoals twee dagen geleden zijn enorme zwaarte zich aan mij meedeelde via mijn benen, zo veroorzaakt hij nu dat ik mij lichter ga voelen alsof zijn zwaarte, de uitstraling ervan, mij juist opduwt, waardoor ik het gevoel krijg net niet te zweven.

Dan sta ik in Cairo, in mijn eentje. Zwerf opnieuw geboeid - iets in mij wilde blijkbaar terug - over het uitgebreide gravencomplex van Bab al-Nasr, een hele dodenstad met levenden ertussen die in de grafhuisjes en de overal opgetrokken krotten wonen, met katten en kinderen en bloempotten, een enkele geit. Het is een krankzinnig gezicht, dit dagelijkse leven te midden van de grafstenen: er is een klein dorp ontstaan,

interessant voor toeristen. Ik heb er een uur rondgezworven en veel foto's gemaakt.

Nu ben ik er maar kort. Een kleine tijdsduur later loop ik door de smalle stegen van de kleine koptische enclave die we ook bezocht hebben. Het is er koel en schemerig. Oud vooral, oeroud, nog uit de tijd van de eerste christenen. Een paar dikke houten poortdeuren door de eeuwen aangetast, zwart, rul, beslagen met ijzeren noppen en met grote ijzeren sloten.

Ik loop het koptische kerkje binnen. Er wordt een dienst gehouden, een oeroude liturgie. Het gezingzang van de voorbidder en -lezer. De kleine kaarsvlammen in het halfdonker. De open beslotenheid van de kleine ruimte als een tijdgraf dat geopend is en nu in onze tijd staat.

Dan ben ik op Schiphol, waar we vertrokken zijn.

Als ik omhoogkijk lijkt de hoge ruimte wel iets op een holle berg, een met honderden bewegende mummies erin.

De vrouwelijke marechaussee in haar hokje neemt mijn paspoort in ontvangst, bladert het open, bekijkt mijn foto en blikt in mijn gezicht, mijn ogen. Slaat haar ogen neer en bekijkt opnieuw mijn pasfoto, kijkt er lang naar, lang - lang. Dan geeft ze het mij aarzelend terug en buigt haar hoofd. Ik loop naar de roltrap die naar de metro leidt; ervoor een groot stenen standbeeld, halfzittend, dat als het ware op het punt staat zich te verheffen. Beneden een lege trein. Als ik uitstap bevind ik me in de buurt van ons huis, vlak bij het park. Maar dan realiseer ik me dat mijn vader en moeder en Janna nog niet thuis zijn. Ze zijn in Egypte achtergebleven.

De tegels onder mijn voeten zijn koel. Ik zit op de rand van mijn bed en sta op, ga weer zitten. Door de open balkondeuren is zicht op de Nijl en de zandheuvels erachter, de rotsen, een kleine stroomversnelling. Maanlicht. Achter het hotel, vanuit een nederzetting in de diepte, stijgt het zware geluid op van trommen.

Wat mij opvalt is dat mijn andere wereld op mijn bovenwe-

reld begint te lijken, er al minder van afwijkt, als dagresten in een droom. Het herstel dat zich doorzet? Als dit zo is zal ik al minder reden hebben af te dalen. Ik zal het missen. Missen voorlopig zoals een chronisch zieke zijn ziekte mist? zijn vertrouwde pijnlijke wereld? En daarna?

Ik pak het Dodenboek om er nog wat in te lezen voor ik ga slapen, maar de tekst boeit me niet voldoende. Dan - ik kan het niet laten - neem ik mijn paspoort uit mijn portefeuille, blader erin en bekijk mijn pasfoto, kijk er lang naar. Sla dan het paspoort dicht, aarzel en open het opnieuw. Kijk nog even naar mijn pasfoto en berg het paspoort weg.

3

I

O de werkelijken, de werkelijken! Iedereen lijkt werkelijker dan ik, zelfs op een foto.

Foto's. Ik herken mij altijd, op alle foto's, alleen ben ik het maar half. Half.

Mijn andere helft zie ik nooit en daarom is het mij ook niet mogelijk aan mijzelf te wennen, via foto's of via de spiegel, want er ontbreekt iets aan mijn beeld.

II

De verschrikkelijke ontdekking die ik gedaan heb en die ik maar moeizaam kan aanvaarden: mijn andere wereld is *onpersoonlijk*, terwijl ik juist denk in die wereld mijzelf persoonlijk aan te treffen, althans persoonlijker dan in de realiteit.

III

En ook iedere keer opnieuw is het of ik een beetje van zíjn oorspronkelijke onschuld verlies, steeds dezelfde verloren onschuld en het is steeds met een zekere spijt.

IV

Vannacht droomde ik in een echte droom dat de grote vensterruiten van de tuindeur één groot digitaal wekkerscherm waren waarop de rode cijfers ononderbroken versprongen: 22.13, 22.14, 22.15...

Ook de andere vensters in de kamer bleken digitale schermen met verspringende cijfers. Je kon er niet doorheen kijken en ik kon ze evenmin afzetten omdat ik niet wist waar de knop zat.

En ondertussen versprong de tijd - als een haasje, omdat ik op dat moment vaag een haasje achter of in de ruit meende te zien. Maar toen ik beter op de trillende cijfers begon te letten bleken ze helemaal niet te verspringen, steeds opnieuw sprong hetzelfde getal terug.

V

Ik voel iets na van de angstdroom van een schrijver: één druk op de foute toets van je personal computer en je hele geheugen wordt uitgewist.

II

De kabouter, de reus & de middenman

De kabouter & het onbereikbare

De kabouter, hoe klein ook, had een enorme snor. Waarschijnlijk had hij hem van zijn grootvader geërfd, want de snor slaat volgens de wetten van Mendel wel eens een generatie over.

De kabouter met de snor zat achter zijn bureau en staarde in de ruimte toen ik binnenkwam. Zijn blik richtte zich met vertraging op mij.

- Wat is er van uw dienst, vroeg hij.

- Niets, zei ik.

- Dan bent u hier aan het juiste adres, zei hij en stelde zijn blik weer op oneindig. Hij krabde met een potlood in zijn snor alsof daar een ander, klein snorretje aan het doorkomen was.

- Misschien is er toch iets, zei ik.

- Te laat, zei hij. Een mens krijgt maar één kans in z'n leven.

- Kabouters niet, vroeg ik.

- Een halve, zei hij, kabouters krijgen een halve kans, maar die kunnen ze steeds voor de helft herhalen.

- Dat klinkt niet slecht, zei ik.

- Het is zéér slecht, zei de kabouter streng, want het is altijd minder dan één, hoelang je ook doorgaat. Je komt steeds dichter bij de één, dat wil zeggen je bent er steeds een beetje minder ver van af, maar bereiken doe je hem nooit en dat is nog erger, als u begrijpt wat ik bedoel.

- Nee, zei ik.

- Dat had ik ook niet verwacht, zei hij. Maar goed: ik zei, het is slecht, maar het is *leefbaar*; je blijft doorgaan.

Hij staarde weer met zijn wat melancholieke ogen in de ruimte, door een venster dat er niet was en krabde in zijn snor.

- Je blijft doorgaan, zei hij even later, behalve ik. Ik blijf niet tot in het oneindige doorgaan, althans niet vrijwillig. Ik probeer mij altijd in te denken dat ik in de laatste resterende fractie voor die 1 zit, maar dat lukt meestal niet omdat ik mij zo moeilijk aan het opdringerige werkelijkheidsgevoel van het veel grotere deel dat achter mij ligt kan onttrekken - al moeilijker zelfs, in de mate dat dat deel groter wordt en ik ouder. Hoewel het nauwelijks iets met mijn werkelijke leeftijd te maken heeft, voegde hij eraan toe.

Hij hief zijn hand op. - Nee, nu niet zeggen dat ik er jong uitzie, want dat zou u alleen mogen als u mijn werkelijke leeftijd wist en die weet u niet; misschien ben ik wel leeftijdsloos. En zo, hernam hij zijn uiteenzetting, leef ik permanent in een - laat ik het maar noemen - *fractiebestaan*, met een gevoel dat fractiever wordt naarmate ik de één dichter nader.

- Wat voor soort gevoel is het, vroeg ik.

- Moeilijk, zei de kabouter; alles wat - laat ik het maar zo noemen - fractief is, is moeilijk uit te drukken.

- Is het een typisch mingevoel, probeerde ik te helpen, een -1 gevoel?

De kabouter keek mij minachtend aan. - Eerder is het een nog-niet-één-gevoel, maar zelfs dat is het niet helemaal, omdat dit gevoel niet precies is te vatten wanneer je het werkelijke gevoel van 1 niet kent. Je kent het alleen bij benadering.

- Probeer het dan te omschrijven, waagde ik.

- Ik zal mijn best doen, zei de kabouter, maar ik garandeer niks. Garanties bieden alleen de Hele en de Grote Getallen, *breuken* lazeren soms in elkaar als ze samenvallen en wat je overhoudt is een handvol nul, als ik het zo mag zeggen. En dan ben je nog verder van huis. Maar goed, laat ik het proberen.

Het is zoiets als ergens heel dicht bij en toch onmogelijk ver

af zijn - juist de kleinere afstand maakt het zo frustrerend, als een vingersmalle sloot, of een abstracte potloodlijn waar je niet overheen kunt; door een voortschrijdende fractionering krijgt je bestaan het karakter van een perfide eeuwigheid of pseudotijdloosheid, maar ondertussen - íntussen moet ik eigenlijk zeggen - is het meer een eeuwigdurende tussentijd, een permanent nabestaan vanuit een permanent voorbestaan. Het is als door twee gaatjes tegelijk gaan en dat zonder van elkaar te weten wie waar aankomt, ja zelfs zonder iets van jezelf te missen, behalve de gedachte achteraf aan een - abstracte en oningevulde - mogelijkheid. Maar op het moment dat je dit denkt zit je al weer achter je bureau in je snor te peuteren en weet niet eens meer waar je geweest bent en of je wel ergens anders geweest bent of een deel van jou, zo kort heeft het allemaal geduurd, áls het geduurd heeft. Het enige dat je bij is gebleven is het vage gevoel van en aan iets vreemds. Maar dat is voor mij toch al zo gewoon dat het voor mij nauwelijks de moeite loont om mij af te vragen of het van tevoren anders was, dan wel of er een wezenlijk verschil in vreemdheid is. Eerder ervaar ik het gevoel van ik-ben-er-en-ik-ben-er-niet als het normale, besloot hij plechtig.

- Heeft het misschien ook iets van het bekende nulgevoel, vroeg ik.

- O nee, kreunde de kabouter en keek mij vol afgrijzen aan. Hoe kan dat nu als je je leven lang als nul-en-*nog*-*wat* geleefd hebt, of liever als *nog wat*, want een nul alleen ben je nooit geweest, net zo min als je een één was. Het nulpunt is een eindpunt, nooit een begin. Ieder die leeft en denkt leeft naar de volheid van de nul toe, als ik het zo mag zeggen, of naar de complete leegte.

En met iets in zijn blik van: en nu niet verder interrumperen, vervolgde hij:

- Het is als tegelijk geest zijn en een reëel levend wezen - ironisch: een gevoel dat u niet onbekend zal zijn -, met dit verschil dat de geest zo dicht is dat ze nog net geen materie is en

de materie zo ijl dat ze op de rand staat van complete vergeestelijking. Je hebt het *gevoel* van beide, maar je weet niet goed aan welke kant van de veronderstelde grens je staat, zal ik maar zeggen.

Ik knikte.

- Er valt niks te knikken, zei hij, want als ik het zo heb weergegeven dat het na te voelen is heb ik gefaald, er valt niets na te voelen, of bijna niets. Het is zoiets als het gevoel van niet-zo-zijn en wel-zo-zijn tegelijk, maar met meer niet dan wel, behalve voor de laatste fractie van het gevoelsmoment waarin het omgekeerde het geval is, meer wel dan niet. Maar zit je hier, achter je snor, dan is het weer helemaal niet waar: het is alleen waar gewéést, zonder eventueel ooit wáár geweest te zijn en zonder enige garantie dat het ooit-weer-waar zal zijn, al is het maar voor een minifractie van tijd of on-tijd.

Hij keek mij aan. - Als ik nu zeg *overdrachtelijk*, dan denken de mensen dat ik het irreëel bedoel, niet *echt*, maar ik bedoel het juist wel echt & reëel: er vindt een overdracht plaats, maar vraag me niet hoe. Op het moment dat u denkt erachter te zijn: ffft...!

Hij maakte een gebaar van wegwezen van de hand, van weg *zijn*. En één moment dacht ik werkelijk dat hij weg was, gedurende een fractie van een seconde.

- Dat is het, zei hij, voor 't eerst bijna-glimlachend, maar nog net *niet* en *niet meer*.

- Ik ken het gevoel, zei ik en wuifde met mijn hand. Ffffft.

En dacht één moment dat ik weg was.

- Bíjna, glimlachte de kabouter. - Het is als een vondst die je krijgt en weer vergeet en die je daarna opnieuw krijgt alsof het de eerste keer is, terwijl je blijft zoeken naar de eerste vondst die je vergeten bent. Ofwel, het is als het decoderen van iets wat helemaal geen geheim is of wat geen code kent; misschien heb je zelf wel iets in elkaar geknutseld, onbewust van een code, die er niettemin is, of je hebt wel een code toegepast, maar dan een die je compleet vergeten bent en nooit

meer kunt achterhalen. En wat bewijst het vergeefse onderzoek? Níéts.

Ook wel is het als woorden die, nadat je ze gesproken hebt, werkelijkheid blijken te zijn. Alleen blijft de vraag: is het toeval, en vooral, is het jóúw toeval; ofwel waren dezelfde woorden al eens eerder - dezelfde - werkelijkheid? of een andere werkelijkheid? Of werd die werkelijkheid waarvan jij dacht dat het de jouwe was en waarvan je zelf deel uitmaakt, gesproken door een ander? En dat brengt mij - voorlopig - op de volgende these, zei hij pompeus belerend: - De werkelijkheid verandert naarmate hij anders gesproken wordt.

- En anders gedacht.

- Uiteraard, maar vooral anders *gesproken* of *geschreven*. Alle werkelijkheid is tijdelijk, is tussenwerkelijkheid, maar vooral deze. En in zo'n tussenwerkelijkheid leven wij, maar vooral ik.

- Het is verwarrend, zei ik.

- Alleen voor wie schijnhelderheid de normale staat is, zei de kabouter nuffig.

Ik sloeg mijn ogen neer.

- Niets is aanvankelijk helder, beleerde de kabouter, alles begint troebel; maar bij de constatering - pardon, bij de formulering ervan - begint de verlichting, zij het niet noodzakelijkerwijze van de troebelheid. Wat klaar wordt is het karakter van zijn onhelderheid. De mist die verlicht wordt is een heldere mist, maar het blijft mist. De kunst van het formuleren is om niet troebel te eindigen.

Ik sloeg mij ogen weer op. Mijn denkgenoot scheen iets groter geworden.

- Dus het is in de eerste plaats een kwestie van taal, zei ik, van fractieve woorden, anders niet.

De kabouter zuchtte. - Weer niets van begrepen, zei hij. Of nee, herstel: half begrepen, of de helft daarvan, of daarvan weer de helft. En de kans is verkeken om er achter te komen waar wel en waar niet, hoe zeer je je ook haast; ja, hoe meer je je

haast des te tergender lokt dat wat je niet & nooit te weten komt maar wat door zijn nabijheid bereikbaar lijkt. En dat is een ander voorbeeld van wat ik bedoel. Het is als jezelf inhalen met de snelheid van het licht of van ik-is-een-ander, zonder ooit helemaal samen te vallen met jezelf; je kunt je naderen. En hetzelfde gebeurt met je woorden: je tong praat en praat, woorden die voortdurend bezig zijn zichzelf in te halen, jou in te halen of voorbij te praten, zonder dat het ooit lukt.

De kabouter leunde achterover. Ik was begonnen te transpireren. Op mijn bovenlip voelde ik iets jeuken en prikkelen, alsof er een snorretje op doorkomen stond.

Ik stond op het punt mijn mond te openen om iets te zeggen, maar de kabouter schudde opnieuw zijn hoofd. Maar dit keer was ik hem voor.

- Wat kan ik voor u spreken, zei ik snel.
- Niets, zei hij. Of bijna niets.
- Dan bent u aan het juiste adres, zei ik; *bijna*.

De reus, de middenman & het mangat

De reus, hoe lachwekkend groot ook, had een zeer kleine snor die er als een kunstsnor opgeplakt zat.

Hij keek met een gepaste welwillendheid, die op slecht verborgen meewarigheid leek, op mij neer en vroeg, of zei: - Wat kan ik voor u doen.

- Alles, zei ik.

- Alles is al gedaan, zei de reus zuchtend, als een uit zijn krachten gegroeid, onwillig kind.

- Wat doet u hier dan? vroeg ik kribbig.

- Omdat er buiten uw alles nog het nodige te doen valt - misschien zelfs wel het meeste en waarschijnlijk het meest belangwekkende. Maar dat zult u niet kunnen begrijpen, voegde hij eraan toe, vandaar de vraag.

- Mijn vraag heeft anders uw antwoord opgeroepen, zei ik scherp, en dat gaat op zich al alles te buiten.

- Uw vraag heeft voor mij een nieuwe vraag opgeroepen, corrigeerde hij, niet voor mij, mijn schijnbare antwoorden zijn uw vragen. Maar daar kwam u ook voor, neem ik aan.

- Nee, zei ik agressief.

- Dus ja, zei hij, lachend als de leider van een groei- & stoeigroep.

- Ik weet niet eens of ik wel naar u toegekomen ben, zei ik, misschien laat u de mensen wel naar u toekomen, louter door uw grote gestalte en de suggestie die u wekt dat u alles beheerst en beheert.

- Een misverstand, zei de reus, het zoveelste. Maar als de mensen in mij werkelijk het einde van alles zagen zouden zij mij moeten schuwen als de pest.

- En ik dacht dat buiten alles het meest belangwekkende lag?

- Dat doet het ook; maar in plaats van met een grote boog om mij heen te gaan moeten en zullen ze door mij heen die alles voor hen vertegenwoordigt. En dat het meest belangwekkende buiten alles ligt zei ík, niet u; u dacht niet verder dan aan alles en tot áán alles. Ik weet wat ik niet weet, jullie weten nauwelijks wat je weet en komen aan mijn niet-weten niet eens toe.

- Dank u, zei ik.

- Het is niet als een belediging bedoeld hoor, zei de reus goedig, al is het er misschien een in uw ogen.

- Maak het nog maar erger, zei ik.

- Vergiffenis, zei de reus treurig.

- Waarvoor?

- Voor *niets*! barstte hij uit. Maar ondertussen zit ik ermee en het loopt weer eens uit op vergeving vragen voor iets waar je geen schuld aan hebt of een schuld die anderen je aanpraten. Zo gaat het altijd bij alles wat buiten de vertrouwde verhoudingen uitsteekt en dat irriteert door zijn grootte, of liever, dat tegelijk irriteert en aantrekt, een gemengd gevoel dus dat nog versterkt wordt door alles wat anderen er in gelieven te projecteren, 'tzij positief of negatief en wat ze tot overmaat van ramp nog ‘het menselijk element’ gelieven te noemen ook, alleen om zich er beter mee te kunnen vereenzelvigen.

Nu kan ik wel op de grond gaan zitten, vervolgde de reus, schijnbaar om medelijden te werven, maar dan lijk ik op een overmaatse baby of een biddende beer en ben ik nog belachelijker. En waarom ben ik belachelijk als ik mij kleiner maak? Omdat de verhoudingen dan zoek zijn. Dat is het hele probleem. Het is niet zozeer de grote zelf die ergernis opwekt - de grootte *an sich* zal ik maar zeggen -, maar de verhoudingen, gezien natuurlijk vanuit het blikpunt van wie kleiner is, want het formaat van dat waarop iemand die groter is neerkijkt zal hem een zorg zijn, behalve dan dat hij zich permanent buiten proportie en eenzaam voelt. De wereldboom is omgehakt en geen eekhoorns die meer zinvolle, of zinloze, tijdingen over-

brengen. Hij kamde met de nagel van zijn wijsvinger in zijn snor.

- Maar goed, aangenomen ik ga nu op de grond zitten, dan *speel* ik iemand die kleiner is, een reuzenbaby zogezegd en niemand neemt het serieus, omdat dan niet alleen de verhoudingen zoek zijn maar ook de relaties die ermee aangegaan kunnen worden, met andere woorden - Nee, onderbreek me nog niet, zei hij afwerend - ze zijn voor mij en tegenover mij áltijd zoek, wat ik ook doe, hoe ik ook existeer. Ikzelf leef in feite *buiten alles*, ongewild en vandaar dat ik -

Hij zweeg even. Ik kuchte.

- O, soms doe ik wel eens een poging, hernam hij zich, om die manke verhoudingen opzettelijk te beklemtonen, een soort schokeffect voor wie mij ontmoet, dat mogelijke gewenning bespoedigt, terwijl het tegelijk mijn zelfvertrouwen uitdaagt en het gevoel van vervreemding, door het te versterken, vermindert. Neem nu mijn snor, die, zoals u hebt kunnen constateren, ongewoon, nee buitenproportioneel klein is en die op een kunstsnor lijkt. Wel, het ís een kunstsnor.

Hij pakte het snorretje bij een punt en trok het los, met een flink stukje kunstvel eraan.

- Eronder zit een andere, grotere snor, die de mijne is. En ik zou dit procedé kunnen herhalen als het zinvol genoeg was, maar dat is het niet. En zie, ben ik nu acceptabeler, sta ik minder buiten alles? - Nee, eerlijk antwoorden met uw blik. Goed, ik zie het al. *An und für sich* ben ik aanvaardbaarder zal ik maar zeggen, maar in verhouding niet: sterker, ik heb mij als een probleemfiguur bewust gemaakt en dat is iets dat mij nog kwalijker genomen kan worden. Ik ben een verschijningsvorm van alles-tussen-aanhalingstekens, die *alles* ter verandering of ter aanvulling openlaat. Alles wordt tot marge door mij en van mij, met inbegrip van u en ik en de wereld waarin we leven; alles wat bekend was wordt plotseling onbekend, raadselachtig, anders, dreigend, omdat niemand meer weet tot hoever de marge zich uitstrekt waarin hij zich bevindt en

waarin al het eertijds bekende en vertrouwde zich bevindt.

- In het begin is het de mens, 'tzij groot of klein, niet duidelijk wat *alles* is, vervolgde de reus, vooral omdat hij er zelf deel van uitmaakt en dat wat buiten hem ligt hem toch al oneindig groot en uitgebreid voorkomt, zij het van een grootheid en uitgebreidheid die hij uiteindelijk toch denkt te kunnen vatten, ja die hij al *min of meer* omvat omdat hij ze in de bevatbare formule ‘alles’ heeft ondergebracht, waarna dit ‘alles’ aanvaardbaarder is of lijkt, met inbegrip van het aanvankelijk onbereikbare of mystiek dan wel oceanisch diepe dat als het natuurlijk marginale wordt beschouwd en tegelijk als het vanzelfsprekend raadselachtige wordt ervaren. Verwoord ik het op een redelijke begrijpelijke wijze, vroeg hij.

Ik knikte sprakeloos. - Dat stemt tot tevredenheid, beiderzijds, zei hij. Elk wezen wil nu eenmaal begrepen zijn. Maar goed - *dan* komt plotseling als in een bliksemflits het besef dat het woord alles lang niet alles dekt en dat er een onvoorstelbare en onvatbare uitgebreidheid buiten het begrip ligt, buiten de woordformule zal ik maar zeggen, en dat de hele taal nog niet in staat is die maar bij benadering uit te drukken. Op dat moment voel je je reddeloos verloren in een nagenoeg *ondenkbare* ruimte, of onduldbare ruimteloosheid als het begrip ruimte je op zichzelf te eng voorkomt, en de taal die je tot nu toe bijstond om je in de oude ruimte staande te houden blijkt plotseling van nul en gener waarde: je kunt er niet mee uit de voeten en op den duur krijg je zelfs het gevoel dat ze je alleen maar in de foute richting leidt; je schrijft haar daarom geheel af - wantrouwt haar niet eens meer, maar schrijft haar af. Punt uit. Alleen als toevallig iemand op komt dagen die je naar alles vraagt ben je genoodzaakt weer in het oude kwaad van taal te vervallen.

- Zalig zijn de doofstomgeborenen, zei ik, want zij verkeren in het hemelrijk van absolute stilte.

- O nee, zei hij verschrikt, je moet wel eerst taal gekend hebben, veel taal zelfs, zoveel mogelijk taal, voor je er afstand van

doet, anders kun je niet buiten de taal-die-alles-is treden; om iets te ont-doen moet je het eerst gedaan hebben, om - als ik het zo mag zeggen - te ont-talen moet je eerst de woorden en begrippen gekend hebben die je hele voorwereld hebben gevormd. Maar daarna begint het dus pas.

- Zoals *gezegd*, zei ik ironisch.

- Precies, zei hij; prik in me en er spuit taal uit, maar ik ontken haar, want het is inadequate taal.

- Waarvan akte, zei ik.

Maar hij hoorde het al niet meer en vervolgde: - En zo wordt alles nog marginaler dan het al was, met inbegrip van het bewustzijn door anderen van mij, dat nog vager wordt dan het al was, zodat ik op den duur bíjna het gevoel krijg dat ik niet eens meer mijn eigen marge kan bepalen, laat staan de marginaliteit van mijn eigen persoon kan beoordelen. Maar ondertussen, ondertussen is het uw nieuwe werkelijkheid, uw nieuwe ruimte geworden waarmee en waarin u binnen de kortste keren hebt leren leven, of sterven; uw *nu* zogezegd, of zelfs uw hier-en-nu, niet zonder twijfel en onzekerheid, maar niettemin... Kijk, zei hij alsof er zelfs maar sprake van was dat er iemand anders was dan ik, en hij tilde mij, letterlijk, op en hief me op zijn hand die hij als een schaal voor zich uit hield. Hier staat u. In mijn ruimte, binnen mijn proporties, die onderdeel zijn van mijn buitenruimtelijke bewustzijn, als ik het zo mag zeggen. Er is angst om te vallen, van míjn hand - vanzelfsprekend zou ik bijna zeggen -, én er is angst *om omhoog te vallen*. Vraagteken.

Ik knikte. Hij knikte. - Op dit moment van angst, een existentieel moment, als ik de oude term nog eens mag gebruiken, op dit suprême moment van existentiële angst ben ik-enmijn-ruimte *alles* voor je en jij en de jouwen proberen mij door mij te verkennen voor jullie vertrouwd te maken, kenbaar, inventariseerbaar - mijn aderen worden bevaren, mijn huidoppervlak afgespeurd naar onderhuidse trillingen, schokken en zenuwtrekkingen en mijn bewustzijn wordt speculatief

geëxploreerd als was het de Nieuwe Wereld zelf. - Maar man, barstte hij uit, het is de *oude wereld*. Naar de nieuwe ben ik zelf op zoek.

Hij zette mij behoedzaam neer en wiste zich het emotionele zweet van het voorhoofd.

- En daar heb je geen notie van, vervolgde hij, ik bedoel, notie van het *idee* dat dit domein buiten het bekende of vermoede *alles* ligt, omdat je geen idee kunt hebben van de idee als werkelijkheid, als ideële werkelijkheid, zeker niet als ik dat nauwelijks heb.

Arrogant, arrogant. En ik, spottend: - Als het nu eens een waandenkbeeld is, een drogbeeld?

- Dan is er de idee of de ideële werkelijkheid van het drogbeeld, voor mij. - Nee, herstelde hij zich, dat is te gemakkelijk. Zo zie je maar weer hoe licht je je door woorden tot zo'n gedachte laat verleiden. Ik had moeten zeggen: Die realiteit bestaat inderdaad niet zolang er niet op z'n minst een *vermoeden* bestaat, een al of niet vormgevend vermoeden.

- En dat vermoeden bestaat?

- Bij mij en voor jou.

- Voor mij?

- *Ik* ben het verbeelde vermoeden voor jou en voor ieder die naar alles of meer dan alles streeft.

- Alles was voor mij voldoende, zei ik.

- Tot voor enkele ogenblikken. Nu is het ook voor jou voorgoed te laat. Van nu af aan is het: alles plus nog wat.

En nu nog iets, zei hij sardonisch glimlachend als in een lachspiegel en het was alsof ik mijzelf tot buitenmenselijke proporties opgeblazen en gesatiriseerd zag. Je hebt natuurlijk gedacht: eenmaal een fijne duidelijke vorm voor ogen - al is het maar bij wijze van vormformule - is het hele leef- en streefplan klaar en helder uitgelegd.

- Dat denk ik niet, zei ik.

- Jawel, zei hij, anders zag je me niet zoals je denkt - of dacht - dat ik was. Het is zien of ontkennen. En toen ik mijn mond

open wilde doen: - Voor ontkennen is het te laat. Je *ziet*. Maar ondertussen zie je niet wat je letterlijk *denkt* dat je ziet, want inmiddels is alles, zoals we zagen, marginaal en dus vrager en onbestemder geworden, inclusief mijn persoon of mijn sterk uitvergrote onpersoon.

Ik hoop niet dat ik duidelijk genoeg geweest ben, zei hij onderzoekend op mij neerkijkend, want dit zou betekenen dat ik de waarheid geweld zou hebben aangedaan en gemakkelijke begrijpelijkheid leidt in het algemeen toch al niet tot opzienbarende waarheden, als u begrijpt wat *dit* inhoudt.

- Nee, zei ik nukkig.

- Dan is het goed, zei hij.

- Ik heb eens een kabouter ontmoet, zei ik, als om mij - op mijzelf? - te wreken.

- Kabouters? Bestaan die dan?

- Ze bestaan, zei ik veelzeggend. Via de taal.

Hij schrok voor het eerst zichtbaar, leek van zijn stuk gebracht en zelfs iets ineen te schrompelen, al was het voldoende geweest om mijn taal eenvoudigweg te ontkennen, maar zo groot was kennelijk niet de magie van het woord dat hij het naliet.

- Zij en hun bewustzijn bestaan in mijn bewustzijn, dus in uw buitenbewustzijn.

Mijn wraak was zoet. - En als u ze wilt zien zult u ze moeten ervaren via mijn bewustzijn en zult u mijn taalbewustzijn moeten delen.

- Je ontaal.

- Mijn ontaal, zei ik, die u kunt afleren zodra u hem aangeleerd hebt.

- Ik ken de taal, zei hij, zij is ook de mijne. Of was het.

Hij herstelde zich, grijnsde.

- Maar jouw kabouters bestaan voor mij niet als kabouter, omdat het verschil tussen mijn bewustzijn van hen en jouw bewustzijn van hen als kabouters zo groot is dat jouw bewustzijn van hen voor mij vergelijkenderwijs niet telt, waardoor ik hen

niet als kabouters van *mij* kan zien. Maar ook dat is niet helemaal waar, zeker niet sinds je hen gezegd en een voor jou stellig vermoeden of een eventuele verbeeldingservaring verwoord hebt. Taal is besmettelijk, zei hij met een pijnlijk gezicht, en kabouters en mensen als u zijn de gaten waardoor ik heen moet om het andere te bereiken of te vermoeden. Iets van mij blijft in jullie achter, maar jullie gaten ben ik voortaan zelf, zij maken voorgoed deel van mij uit. En wat jullie in mij herkennen en soms zelfs idealiseren zijn die gaten, júllie gaten. Als reus ben ik zogezegd jullie gatenmens. En via mijn gaten pogen jullie een opening naar het andere te forceren, het te verkennen en aan te zuigen; en als ik dan ten slotte volledig uitgehold ben, uitgevuld met gaten zogezegd, dan denken jullie dat je het onmogelijke bereikt of benaderd hebt: het grote mysterieuze gat, de negatieve reus. Maar o wee, de verwachte ultieme implosie en opname van de ene wereld in de andere vindt niet plaats, in plaats daarvan is er een tergend langzame osmose, naar binnen, naar buiten, heen & terug, heen & terug, als ademhalen, ademhalen in de mist, met de zuiging van de mist binnen en buiten, als mond-op-mondbeademing in een Lichaam dat steeds meer uit gaten bestaat, gaten die zich vullen met mist, grensmist, in plaats van met de meedogenloze illuminerende helderheid die men beoogde.

Hier wilde ik inspringen en reageren, maar wanneer ik mijn mond opende om te spreken blies hij, nee ademde gewoon mijn adem weer terug in mijn keel, zodat geen klank mijn lippen verliet, zo eenvoudig was dat. En eigenlijk gebeurde het niet eens met opzet, maar alleen omdat hij zo zwaar ademde, als het ware uit empathie met zichzelf en zijn gaten en in sympathetische beweging met de vermeende zuiging, naar binnen, naar buiten.

- En wat is de eindrealiteit, verbaliseerde hij - niet zozeer de gaten als wel de fenomenen in en om de gaten, het heen en weer zweven, tussen de bijna's & alsofs, die de essentie van het andere kenbaar maken en die er wellicht de essentie van *zijn*.

De onzekerheid die hieruit voortkomt lijkt misschien nog het meest op het bekende hinken op twee gedachten, een lange en een korte, maar wat is de juiste? Foute? Wat telt is het, tijdelijk, evenwicht tussen de twee, dat ene moment voor het omtuimelen en voor de rest is de normale gang: hinken op twee gedachten. Maar, en nu komt het: op het moment dat je er vrede mee bent gaan krijgen blijkt dat de meest stimulerende periode achter je ligt, toen je er nog géén vrede mee had. Probeer je die toestand terug te krijgen, dan lukt het niet. Het meest onbereikbare is *dat wat achter je ligt* of in dat wat je achteraf meent gehad te hebben, terwijl je destijds dacht dat je het niet had ofwel er onvrede mee had. Ga d'r maar aan staan, zei hij. De toekomst van de mens ligt sowieso achter hem en wie denkt dat zijn persoonlijke toekomst voor hem ligt of in iemand anders, is jong en onbesuisd, of hij is als een dwerg die op de schouders zit van een gewoon mens en die daarom denkt dat hij een reus is. Hij lachte schamper. - Onderman + bovenman = superman, hoe klein bovenman ook is. Grijnzend: - Overigens ligt de mens, in welke grootteorde dan ook, achter mij, de mens an sich zogezegd, jij bent zogezegd als mens-ansich mijn gat, mijn implosiepunt waar ik doorheen moet om mij door mijzelf heen te kunnen wringen om aan de andere kant tevoorschijn te komen. Maar daarover straks.

Ik stond op het punt vuur te spuwen, als een kermisklant die zijn slechte adem aansteekt en er tegen goed geld mooi weer mee speelt, kunst mee flikt en dit volhoudt zolang zijn slechte adem duurt, vooropgesteld dat hij zijn tong niet brandt, wat ie blijkbaar nooit doet.

De reus zag het en zei sussend:

- Kalm maar, kalm maar, in wezen vind ik je best aardig en bij tijden zelfs vertederend, omdat je zozeer op jezelf lijkt en misschien ook wel omdat je me aan mijzelf herinnert, dat wil zeggen aan wie ik was toen ik nog als een rechtop lopend foetus over de wereld ronddarde met mijn neus in de wind alsof de werkelijke volwassenheid pas met mij bereikt was of zelfs

achter me lag, wat natuurlijk ook zo was - je bent het ongeboren ongelukkige kind waarvan je in gedachten al houdt nog voor het geconcipieerd is. - O natuurlijk, je bent een lieve kleine miezerd, een aandoenlijke nebbisjman, een put in de lucht, meer niet, je bent een kleine soebatter, een vriendelijk hondsvot, een scheet in de fles die voor geest speelt, een ingedeukt ei met een clownsgezicht erop getekend.

Ik had het allemaal zelf kunnen zeggen, maar hij was mij voor geweest. Soms leek het of hij mijn gedachten raadde, ja, of hij mij dacht vanaf het moment dat ik als David tegenover Goliath de confrontatie aan was gegaan, zij het niet via een slinger met kiezelsteen, maar met het lanceren van een vraag.

- Je had het allemaal zelf willen zeggen hè, zei de reus, maar ik was je voor? Mis. Je hebt mijn opmerkingen geanticipeerd en gedacht als de jouwe en zelfs de vergelijking met David en Goliath is vals. En zo gaat het steeds: je denkt jezelf via anderen - via mij bijvoorbeeld - en meent dat je jezelf gedacht hebt. Maar ook dat maakt je aandoenlijk sympathiek in mijn ogen, pardon, in mijn gedachten. - Weet je, soms voel ik je als een langgerekt gekrieuwel door mij heen kruipen, een darmvormige harlekijn die me doet giechelen en lachen en soms zelfs kronkelen en brullen alsof ik gekieteld word, tot ik het niet meer houd en zelf niet meer weet of ik nog giechel of jank van ellende onder het lachen - zoveel houd ik van je, zei hij en wiste zich de tranen uit de ogen.

Ik vergat even mijn woede en vernedering, wist niet goed waar de tranen een uiting van waren en voelde mij verward en, hoe ongelooflijk ook, een tikje schuldig, zij het dat het de schuld betrof van een ander ik waaraan ik slechts zijdelings deel had of deel had gehad, maar ook *hij*!

En onmiddellijk erop voelde ik mij gegeneerd en daarop weer woedend worden. En alsof ik metterdaad in hem was kreeg *hij* een kleur - het deed mij een onuitsprekelijk genoegen. Ik ben inderdaad nog zijn kwetsbare punt, dacht ik. Maar hij schudde zijn hoofd. - Alleen als her-

innering, zei hij. Maar ik wist niet of ik dit moest geloven of niet, daargelaten dat ik het niet wenste. In ieder geval gaf het mij het gevoel sterker te staan.

- Mijn kleine lieve nageboorte, vervolgde hij, mijn neusgeboorte, mijn toonloze sjwa. Je fluit en zingt mooi, je maakt hartverscheurende muziek en vervaardigt kunstvoorwerpen die gemoed & geest in vervoering brengen; je voert amusante schijngevechten op die op de werkelijkheid vooruitlopen of haar parodiëren, je maakt komische luchtstoten tegen vogels met één vleugel; je kookt van diverse natuurproducten een productief maal dat de inwendige mens versterkt en je bedekt & verfraait de uitwendige mens met een overvloed aan kledij & snorrepotterij die in toenemende mate de lichamelijke functies overnemen; je klinkt & stinkt uit al je holen als een geretardeerde holenmens die van zijn stank parfum heeft gemaakt en van zijn kreten zinvolle of schijnbaar veelbetekenende klanken - en toch, of daaróm - O, als het moet bemin ik je de verdommenis in via je eigen tegenstellingen. Je houdt van iemand en pleurt hem plat; de liefste koosnaam is een vloek en omgekeerd. Weet je niet, geachte patjepeeër, zei hij op warme toon, dat iedere naam tot op zekere hoogte een noodlot is; hij heeft altijd iets van zijn tegendeel, zijn eigen omkering en een wezenlijke naam geeft dit weer en lokt zijn werkelijkheid uit.

- Kom hier, miesmacher, stuk oorsmeer, fluisterde hij hees en ik zal je - Er verscheen iets van razernij in zijn ogen en een regenboog van speekseldeeltjes schoot van zijn lippen.

- Nounou, zei ik enigszins geschrokken.

- Vergeef me, zei hij, ik word emotioneel als ik maar aan de mogelijkheden van een naam denk. Weet je, soms zou je alle namen en benoemingen in één naam willen onderbrengen, die je dan wat mij betreft met een Hoofdletter mag schrijven. Maar de som van alle namen is niets, nihil.

- Mijn idee, zei ik.

- En dat begon met te vragen om alles, zei de reus en zijn stem klonk bijna menselijk.

- Dat deed ik niet, zei ik.

- O jawel, zei de reus. Dat is het eerste dat men wenst te vergeten wanneer alles te veel complicaties oplevert of wanneer blijkt dat het niet haalbaar is. Maar o, wist je dan niet dat *alles* het meest op *niets* lijkt? Alles of niets is geen keuze.

Van het nóg naamloze gaat alles over in het wéér naamloze.

Hij rilde en zijn blik richtte zich voor het eerst naar binnen, verloor zich in binnendiepten die ik niet vermocht te peilen, vanzelfsprekend niet, omdat ik mijn eigen ondiepten niet eens kan peilen.

- Hoe heet je eigenlijk zelf, vroeg ik, wat is je naam?

Hij hervond zich, trad weer naar buiten.

- Een goeie vraag, zei hij lachend. Met jou kan ik praten.

- Ik heb nog bijna niks gezegd, zei ik.

- Ik hou van mensen die niet het achterste van hun tong laten zien, zei hij.

- Zo kom je er altijd, zei ik.

- Akkoord, zei de reus, ik probeer het maar. Een nieuwe proeve dat wij goed met elkaar van gedachten kunnen wisselen.

- Ik dacht niks, zei ik.

- Precies, zei de reus. Stilzwijgende instemming en een blanco bewustzijn is wat we voor alles nodig hebben.

Ik zweeg gefrustreerd. De reus knikte goedkeurend.

- Maar spreek op, man, zei hij, zeg wat je op je hart hebt, verbaal begaafde beroepsgestoorde.

- Je hebt me de woorden ontnomen, zei ik.

- Onzin, zei de reus, wie de woorden eenmaal bezit hoeft ze zich door niemand laten ontnemen, hij kan ze hooguit zelf opheffen of voor hem láten opheffen. Maar goed, geen woorden, bedenk nieuwe, desnoods één.

- Daar ging het nou om, zei ik.

- Precies, zei hij, alleen, je wíst het niet.

- Ik wist het wel, maar ik was het vergeten, zei ik.

- Dat is het, zei de reus.
- Dat wás het, zei ik.
- Wat? vroeg de reus.
- Het gat, zei ik.

De kabouter & zijn dikke denkbeeld

Na geruime tijd weer eens bij mijn kabouter binnengelopen. Hij keek me verwijtend en tegelijk met berusting aan, alsof ik eigenschapsrecht op hem deed gelden, louter door het feit van mijn grote lengte, lengte die zijn dagelijkse moest zijn. De uiterlijke verandering was opvallend: hij zag er opgeblazen uit, was pafferig geworden als een binnenvetter die alles opneemt en niets afgeeft, als het niet nodig is zelfs geen zweet. Vooral het gezicht viel in het oog, met de overdreven ronde wangen en konen die een hoogrode cosmetische kleur hadden, de lippen tuitten vol en vochtig boven een mollige kin of dubbelkin en zelfs het tamelijk hoge voorhoofd leek meer te welven dan voorheen; zijn snorretje ten slotte leek op zijn bovenlip te drijven als een kleine zeerob. Het hoofd als geheel had veel weg van een buiksprekerspop, die ook de wervende kindertrekken heeft waarop de ethologen ons attent hebben gemaakt en die de functie zouden hebben ons te verlokken tot vertedering en verzorging; deze trekken worden commercieel toegepast en uitgebuit bij kinderpoppen; bij buiksprekerspoppen treft men ze aan in gekarikaturiseerde vorm.

Mijn kabouter leek dan ook op een karikatuur en de om medelijden wervende uitstraling die van hem uitging was nihil, iets waarvan hij zich bewust leek, overbewust zelfs, als iemand die zich te zwaar heeft opgemaakt, maar die tegelijk in het onbehaaglijke bewustzijn verkeert dat aan z'n gezicht ‘toch niets te verbeteren valt’.

Hij zag mijn blik. Zei zonder te groeten: - Dat is er nu van me geworden, een karikatuur van mijzelf.

- Hoe is het zo gekomen, vroeg ik op warme, medelijdende toon.

De kabouter keek me broedend aan.

- Door jou natuurlijk. Door de besmetting die er van je aanwezigheid uitging.

- Was het de aantrekkingskracht van het onbereikbare die je verleidde?

De kabouter lachte schamper. - Van het *bereikbare*. Juist de illusie van bereikbaarheid werkt fnuikend als de suggestie eenmaal gewekt is. En als het bereikbare niet haalbaar blijkt dan gooi je er om te beginnen nog een schepje bovenop.

Ik heb mij werkelijk volgepropt met koninginnengelei en ander krachtvoedsel, met biovital, zemelen, Prosana-honing, ginseng, onbespoten biodynamisch graan en muesli, Dr. Vogel- en Weledapreparaten, gemalen kalfsfoetus en apenballen, dozijnen krachttermen en oppeppoëzie, maar wat is het resultaat? Geen groei, alleen maar zinloos uitzetten in de breedte.

Had ik niet kunnen weten, zei hij gespeeld bitter en een lichtelijk gechargeerde Jiddische toon aanslaand die zo vaak wordt gebruikt om zelfspot een mildere klank te verlenen; had ik het niet kunnen voorspellen. Ieder die z'n limiet heeft bereikt groeit alleen nog maar in de breedte! Kijk maar naar al die mannen die er prat op gaan dat ze niet zo nodig hoeven. Maar ze blijven wel zitten waar ze zitten, in de politiek, in speeltuinverenigingen en voetbalclubs en ze zijn met geen archimedische krik van hun plaats te wrikken, ze maken zich *breed* en ontwikkelen eelt waar een normaal wezen wipzenuwen heeft. Walgelijk, zei hij, zichzelf in een spiegeltje bekijkend. En op den duur raak je nog aan de prikkels van het krachtvoer verslaafd ook, zodat je er niet meer buiten kunt. Je wordt zinloos zwaarder tot je je van puur gewicht niet meer bewegen kunt. Precies het tegenovergestelde dus van de groei die je beoogde. - Het is de geperverteerde wil om te groeien en aan je gefragmenteerde bestaan te ontsnappen die je de das om doet, besloot hij bitter.

- Anderen krimpen alleen maar en schrompelen ten slotte in elkaar, probeerde ik hem te troosten met een volstrekt absurd argument.

- Wel, dat is dan ook het enige wat er op zit, zei hij: krimpen, schrompelen, krimpen & schrompelen. Moet ik een sherrykuur volgen? vasten of een andere tijdelijke dood sterven? op teringideeën leven? mediteren met de duim in de mond, de knieën opgetrokken, de rug gekromd?

- Terug naar *af*, zei ik.

- Ja, zei hij, alleen is het niet echt af, omdat af in het spel er van uitgaat dat je opnieuw start, een nieuwe sprong naar voren maakt. Het *af* van de mensen is een gespeeld af, dat niemand erg vindt behalve de neurotische winners die niet tegen verlies kunnen. Persoonlijk ken ik geen af, zoals ik ook nooit de I bereik. - Maar goed, het gevolg was dat ik me al minder en minder ging bewegen. In het begin, dus lang geleden voor mij, kwam ik nog wel eens in de tuin om mijn tuintje te wieden en kalm van gemoed te worden, vervolgens keek ik nog wel eens door het venster 'als door een duistere rede' naar dezelfde tuin, maar nu doe ik zelfs dat niet meer. In plaats daarvan heb ik van mijn werkruimte een soort kunsttuin gemaakt die meestentijds als mediteerruimte gebruikt wordt.

- Mediteren? waarover?

- Over mijzelf natuur-lijk, grapte hij; het is de natuur van de nietbeweger - natura naturans, de natuur die zichzelf natureert, zijn omgeving denatureert. Hij wuifde gebarend om zich heen. - Ernst wordt tot spot.

En nu pas ontwaarde ik het interieur, dat je met evenveel recht natuurlijk ook zijn exterieur zou kunnen noemen. Als enige opsmuk, of gewoon kamervulling? stonden of hingen er in groten getale menselijke dan wel kabouter- of reus-achtige figuren; wát het waren was in feite niet uit te maken omdat ze in grootte nauwelijks verschilden en áls er al eens een - gering - verschil in formaat was berustte dit, zo te zien, op louter toeval, alleen de lichaamshoudingen en -vormen alsmede hun kleding en gezichten verschilden en varieerden zeer.

De figuren stonden in groepjes of geïsoleerd in kamerhoeken of op kastjes en schoorsteenmantel, hingen aan muren,

klitten tegen het plafond als menselijke engelen en enkele klommen zelfs in het snoer van de lamp en het gordijnkoord; een paar zaten er op het elektrische verwarmingselement en één hield op het bureau op parmantige wijze een asbakje vast, terwijl een andere zijn kleine benen over de briefweger liet bengelen en weer een andere roerloos en in gebukte houding voor een muizengat op de loer zat en nog weer een in zijn zeteltje in een stenen boek zat te lezen. Bij nader toezien leek een deel der figuurtjes te praten, andere verrichtten onbestemde handelingen of maakten gebaren waarvan je de zin kon raden; een klein deel ten slotte was gedeformeerd, in gezicht of ledematen en vaak drukten de gezichten de meest uiteenlopende emoties uit, soms zeer heftige.

De exemplarische realist. En zonder formaataanduiding geen formaat leek hij te denken.

Maar hij schudde zijn hoofd, liplachend.

- Andere interpretatie, zei hij. Of géén.

Ik wilde een van de beeldjes opnemen, - welbeschouwd hadden ze allemaal wel iets van hem, wat overigens voor de hand lag -, maar hij riep verschrikt: - Niet doen! niet doen!

- Waarom niet? vroeg ik.

Hij ontweek mijn blik en zei spottend: Angst om te vallen.

- Van het beeldje?

- Nee, van mij. En dat het van angst zal gaan leven.

- Zoals anderen van angst dood gaan?

- Nee. Voor levenden is er alleen maar die mogelijkheid, ten aanzien van beelden is er alleen maar de vrees voor het omgekeerde. Zelf moet ik er niet aan *denken* dat een van mijn beelden uit angst tot leven zou komen, buiten mij, in nog kleinere gedaante en dan -

Hij voltooide de gedachte niet, althans niet in woorden.

- Ik sprak onlangs met een reus, zei ik, half om hem uit zichzelf te lokken, half om hem uit te dagen.

- Reuzen bestaan niet echt, zei de kabouter, althans niet in die mate dat je met ze kunt spreken. Hij zei het pinnig en met

veel nadruk, alsof het bestaan van de reus en niet alleen van de reus van zijn ontkenning afhing.

- Dat klopt, zei ik, voor jou bestaan ze niet, ze zijn té groot. Hij keek mij aan of ik het beledigend bedoelde, maar ik schudde van nee.

- Dan is het een metafysische reus, sloeg de kabouter terug, een Idee of begrip dat boven zijn aanvankelijke, d.i. de hem en soortgelijke wezens geëigende vorm is uitgegroeid. Mede daarom vervagen ze en noden uit tot ongeremde speculatie. Dat is althans míjn verklaring. - Sommige denkers, vervolgde hij, menen nog steeds dat dergelijke fundamentele, 'platonische' Ideeën of begrippen aan de werkelijkheid ten grondslag liggen en ze zoeken er hun hele leven naar, dat wil zeggen zoeken naar bewijzen voor een objectief bestaan er van. Het is een hoogontwikkelde vorm van primitivistisch denken, niet ongelijk aan dat van zogenaamd primitieve animisme. Er zit een idee ín mij, niet achter mij; een idee dat op mij lijkt en op mijn soort- of lotgenoten - want alle kabouters lijken op elkaar nietwaar -, dus niet omgekeerd, ik & anderen die lijken op ons idee. Toch is het niet alleen de grootte of kleinheid die het verdwijn- of verschijnpunt bepaalt, maar vooral, of ook, de mate van concreetheid of die van vervaging en abstractie. Als ik nog verder in de breedte uitzet vervaag ook ik, dat wil zeggen het idee van mij als kabouter vervaagt en ten slotte ben ik ook uiterlijk alleen maar een vormeloze platgeslagen patzak vol vetzuur en andere oververzadigde ideeën. Leer daar iets uit, zei hij.

- Wat, vroeg ik.

- Wat je wílt, zei hij. Of nee, niet wat je wilt, daar is mijn denkbeeld niet willekeurig genoeg voor, niet zwevend genoeg zou ik bijna zeggen als het met het oog op mijn conditie niet zo potsierlijk klonk.

- Wat dan, zei ik.

Hij schudde opnieuw zijn hoofd, hij leek wel een neezegger geworden.

- Draai je om en sluit je ogen, zei hij. Nee, laat maar. Sluit gewoon je ogen en denk na hoe je aan me dacht toen je bijvoorbeeld de vorige week aan me dacht en hoe je aan je reus dacht. Akkoord?

Ik sloot mijn ogen. Hij wachtte even om mijn innerlijke beeldvlekken en beeldmist tot rust te laten komen en te stabiliseren.

- Goed, zei hij dan. Waar zitten mijn ogen als je me oproept. Of liever waar zaten ze tóén, toen je aan me dacht?

Ik richtte mijn blinde blik op ooghoogte - míjn ooghoogte - en knikte.

- En waar zit mijn solar plexus of zonnevlecht?

Mijn kin zakte automatisch iets, maar niet veel.

- En denk nu aan je reus.

Mijn hoofdschedel helde iets achterover, evenmin veel, niet meer dan wanneer ik een lang mens in de ogen keek.

- Siewotaimien, zei mijn kabouter. Doe ze maar weer open, je sleutelgatogen.

- Ik heb het gezien, zei ik nederig. Als beeldloos idee zijn we allemaal even groot.

Het verraste me een beetje.

- Tot zover ben ik door mijn vadsige breedte niet aangetast, zei mijn kabouter, of liever wás het niet. Want als je nu morgen je ogen sluit en mij visualiseert zie je mij zoals ik nú ben, in al mijn huilerige breedheid, íéts langer misschien dan vroeger vanwege het binnengezichtsbedrog dat veroorzaakt wordt door de waargenomen breedte, maar véél lijviger, ja, misschien nog vadsiger, plomper en onappetijtelijker, omdat inmiddels de Idee zich ook op zijn eigen houtje uitgebreid heeft - karikaturen werken zo -, tot deze ten slotte de denkbeeldige vorm doet springen en zich over de aarde uitstrekt als een nachtmerrie, een lavastroom van onwezenlijk rillend & lillend vlees dat -

Hij had zelf even de ogen gesloten en zijn nek iets achterover gebogen.

- Ik had hier misschien nooit moeten komen, verzuchtte ik, als een levende vraag.

- Het maakt weinig uit, zei de kabouter, zijn ogen weer openend. De mééste vragen worden ten onrechte gesteld; hun manco is niet zozeer dat ze onjuist als wel overbodig of incompleet zijn en dat is wat de grootste verwoestingen aanricht: het onnodige of incomplete tot bewustzijn brengen. En hetzelfde geldt voor overbodige aanwezigheden.

- Ik wil wel weggaan, zei ik gepikeerd.

- Antwoorden kunnen ongedaan gemaakt worden, zei hij schouderophalend, vragen niet meer; die blijven zich stellen; ze rijzen dwangmatig als dwangvoorstellingen, als eenmaal tot leven gewekt leven of pseudoleven, dat zich herhaalt omdat het echt leven wil zijn; tot zo lang zal het zich blijven herhalen, zelfs als het oorspronkelijke leven dat er aan ten voorbeeld heeft gestaan gedoofd is. - Maar dat is allemaal voor mij niet relevant, zei hij, omdat ik er geen deel aan heb; voor mij is het alleen - abstracte - kennis.

- Wat is dan wel relevant, vroeg ik.

De kabouter dacht na of deed of hij nadacht bij wijze van retorische denkfiguur.

- Ik heb je bij een vroegere ontmoeting enkele merkelijke voorbeelden gegeven van onzekerheidssituaties, tussentoestanden en hoe het aanvoelt er in te verkeren en er eeuwig & altijd als symbool van te fungeren, als tussensymbool zogezegd. Dit blijft, hoe zeer je je ook uitzet. Het symbool zet namelijk ook uit!

Een ander voorbeeld uit de literaire ionosfeer - op zichzelf een tussensfeer -, vooral typerend voor een permanente nogniet-situatie waarin een niet-méér niet eens denkbaar is, tenzij als achterliggende nulsituatie en die is dan weer niet ervaarbaar.

- Mm. Ik bromde neutraal.

- Neem een verhaal, voor mijn part een levensverhaal en daar loodrecht op de lijn die de bekende parameters van tijd,

psychologische ontwikkeling, voortschrijdende bewustwording et cetera voorstelt.

- Dan ben jij zeker het verhaal.

- Mis. Ik ben de lijn van de parameters, met dit verschil *dat de mijne nooit de levenslijn van het verhaal snijdt, maar er vlak vóór ophoudt!*

Om de een of andere reden vond ik het voorbeeld schokkend en ook deprimerend.

Ik poogde van het onderwerp af te stappen, maar de kabouter was nog niet aan het eind van zijn spraakwater.

- Of dit, zei hij, neem dit: je ontkent iets, iets dat je vertrouwd is, je *bewijst* dat het niet waar is en toch blijf je erin geloven; je schrapt woorden uit je woordenschat, maar ze blijven opduiken en je gebruikt ze, misschien zelfs vaker dan tevoren. Of dit: je haalt de steunen onder de boekenplank vandaan en de plank blijft hangen in de lucht, je sloopt de muren van je éénkamerwoning en het blijft een éénkamerwoning met een dak erop, je zaagt de poten onder je stoel vandaan en het blijft een stoel, waar je op kunt gaan zitten. Kijk, zei hij, *ik zit op die stoel*, in deze krankzinnige kamer, ik geloof niet in mijn bestaan en toch spreek ik je toe, in woorden die zichzelf en mij ontkennen of die ik niet langer erken.

Hij sperde zijn ogen wijder open en bewoog een paar keer zijn borstelige wenkbrauwen op en neer.

- En nu nog een allerlaatst embleem. Een groot voorwerp dat volledig achter een kleiner schuilgaat, zonder dat er sprake is van perspectivisch bedrog of zinsbegoocheling. Je ziet het niet maar vermoedt dat het er is. (Even zijn neus rimpelend:) - Bijvoorbeeld een mens of een reus achter een dwerg.

Hij keek mij aan om te zien hoe ver hij kon gaan.

- Ga door, zei ik.

- Dit is het einde.

- Het einde is nog niet in zicht, dacht ik. (Spitsvondig.)

- Je *zegt* het, zei hij triomfantelijk, als betrof het een spreuk uit de Tao Te King die zichzelf beantwoordde. - Vroeger zei-

den ze wel: in mijn einde is mijn begin, of was het omgekeerd? Ik echter was geneigd te zeggen: Mijn einde ís mijn begin ís mijn einde. Maar ook dat geloof ik niet meer. Ik kom aan mijn begin niet eens toe, mijn einde ligt vóór mijn begin. Dat geldt trouwens voor ieder menselijk wezen: je bént nog niet of je bent al gewéést. Gisteren ga ik naar heden, morgen was ik hier. Et cetera.

Mijn kabouter begon me te deprimeren, zoals ik mij zelf soms deprimeer als ik niets beters weet te bedenken, maar dat ben ik dan zelf.

- Maar nu terug naar de materie, waar het allemaal - schijnbaar - om draait.

Ik voelde me opgelucht. We naderden veiliger terrein.

- Ik zei daarstraks al, hoe zwaarder, hoe plaatsgebondener; tot je op den duur het gevoel krijgt dat er tasters & spruiten of heel dunne tenen uit je zitvlak groeien en toch blijf je doorgaan, niet alleen vanwege de gewenning aan de sterke eetprikkels, maar ook omdat je innerlijk, je Idee zogezegd, zich uit frustratie wil uitbreiden en al uitzettend een eigen leven gaat leiden. Je hebt er geen greep meer op. Je haalt de hele wereld naar je toe, zuigt alles op wat je te pakken krijgt, in de hoop het te kunnen verteren, en wat weigert te komen droom je: je eigen omgeving, mensen die naar je toekomen, andere kabouters en je beeldt ze uit zolang de tijd het toelaat, naar de natuur of naar de onnatuur van je verbeelding. Natura deformans. Haha. - Maar wat gebeurt er? De meeste dingen, of beelden van dingen, blijken onverteerbaar; mensen en kabouters: onverteerbaar; je vermorzelt, vermaalt & herkauwt ze in je boek- of lebmaag, maar de brokken blijven hard, niets wordt opgenomen, alles wordt onverwerkt opgeslagen; en let op, dáár zwelt het op en zet uit, zwelt op, zet uit en zuigt op zijn beurt de dingen en mensen aan, zodat je van binnen nog meer uitzet en van binnenuit naar buiten toe.

Ik voelde mij niet op mijn gemak; voelde mij als het ware in hem opzwellen en uitzetten, bijna lijfelijk.

- O natuurlijk, vervolgde mijn kabouter - maar was het mijn kabouter nog wel? trouwens was hij het ooit geweest? - natuurlijk, vervolgde mijn kabouter, vreten ze elkaar wel op daarbinnen, maar voor mij en mijn binnenwereld zet het geen zoden aan de dijk.

Ik blijf opzwellen, als een waterzuchtige binnenvettende platgedrukte reus, tot ik ontplof, of liever, tot de dingen en de mensen in mij ontploffen en ik met hen -. Daar is het wachten op!

Ik voelde me al onbehaaglijker worden, iets dat de kabouter niet kon ontgaan.

- Het gunstigste dat je in dat geval kan overkomen is dat je bijtijds ziek wordt, jezelf uitteert of alles eruit kotst.

Maar ook dat is blijkbaar niet voor mij weggelegd. Het enige dat mij soms lukt is *zieke* mensen naar mij toe te laten komen, zieke, gedeformeerde, aangevretene, die mij van binnenuit kunnen uithollen.

- Dank je, zei ik.

- Ik bedoel niet speciaal jou, zei hij. Melodramatisch: - Ik sta sowieso voor het rottende kabouterdom en het is alleen maar een weldaad voor de aardbol als het verdwijnt. Fluisterend bijna: - Misschien ben ik wel de laatste kabouter.

- Dat had je gedacht, zei ik. Maar ik zal me wreken, in je of buiten je.

Hij knikte instemmend. - Hoe meer hoe beter, zei hij. Misschien is het mijn enige kans op genezing. Vreet me maar op, verslind me maar.

- Ik ben niet zo geaard, zei ik, terugkrabbelend.

- Daar vreesde ik al voor, zei hij somber.

Het werd stil in het vertrek vol 1-, 2- en 3-eiigen. De kabouter sloot zijn ogen opnieuw.

Het was stil nu. Ik aarzelde. Dat wil zeggen, ik had niet het gevoel te aarzelen om iets te doen, maar ervoer de aarzeling als een normale of niet ongewoon aandoende, zwevende evenwichtstoestand tussen twee on-zekerheden, twee niet-gege-

venheden, waardoor ik de indruk kreeg te zweven zonder het gevoel van aardgebondenheid te verliezen, dus als het ware te zweven óp de aarde, met twee voeten op de grond. Ik aarzelde dus, en ineens, onverwacht voor mijzelf, bukte ik mij en tilde hem op.

Ik tilde hem op met het doel hem zo mogelijk op mijn schouders te heffen en *naar buiten* te hollen, weg uit het vertrek, met idee en al.

Maar acharme, hij was veel te zwaar. Hij was zo loodzwaar dat ik met mijn geatrofieerde armen er niet in slaagde hem hoger op te tillen dan krap een halve meter. En ondertussen gilde & krijste mijn kabouter als een aardvarken en spartelde met zijn benen.

Ik hijgde.

Na een ogenblik liet ik hem uitgeput weer zakken.

En gillend en krijsend zakte hij door de vloer, een onregelmatig gat achterlatend.

En één moment voelde ik de verleiding mij aan de zuigkracht van het gat over te geven.

Daarna draaide ik mij abrupt om en trapte een paar van de beelden in diggelen.

De lege reus

Toen ik de volgende maal mijn reus wilde bezoeken was hij er niet. Alleen zijn afwezigheid was er: reus in de vorm van een leegte, zíjn leegte.

Ik wendde mij af, liep terug en stelde mij opnieuw voor hem op, salueerde spottend en herhaalde dit, drie, vier maal, maakte wervende knorrr-, prrr- & babygeluiden, maar de reus liet zich niet zien, noch maakte zich door ook maar één enkel teken, 'tzij visueel of auditief, kenbaar en hoe intens & geladen ik mijn blik ook op hem richtte om hem desnoods via intensivering van zijn leegte, te realiseren via, hij werd er niet zichtbaarder op, noch zijn afwezigheid voelbaarder dan deze al was en dan, zou ik bijna zeggen, voorheen zijn áánwezigheid was. Ten einde raad stelde ik mij zo uitdagend mogelijk voor hem op en probeerde hem terug te spreken.

En met dat ik begon te praten kreeg ik weer moed, werd overmoedig. Ik tuitte mijn handen voor mijn mond en riep als een klaroenstoot: - Ben je er?!

Geen antwoord.

- Ben je er níét? riep ik.

Evenmin antwoord, zoals verwacht of half níét verwacht.

- Luister, zei ik, en het was min of meer alsof ik voor het eerst sprak: de dag is pas begonnen voor wie de dag begint. En ik vervolgde, op een wijze zoals men het steeds, van klein tot groot bij mij had gedaan, zij het mijnerzijds zonder enige illusie: - De naam van iemand die je goed kent, heel goed zelfs. Maar je vergeet hem steeds weer, het wordt gênant op den duur. Misschien leeft hij of zij wel in je naaste omgeving, je weet heel goed wie het is, alleen de naam ontschiet je, steeds opnieuw. En zo, dag in dag uit. Het zweet breekt je ten slotte uit alleen al bij de gedachte aan de (vergeten) naam, ik veeg-

de met mijn linkermouw over het voorhoofd.

- Het is om van schaamte door de vloer te zinken. En dan gebeurt waar je voor gevreesd had: langzaam maar zeker begint ook het gezicht te vervagen, je kunt het je, als je opnieuw de naam memoreert, nauwelijks meer voor de geest halen, zelfs niet als je de persoon in kwestie gisteren pas hebt ontmoet. Weldra herken je en ken je wel de naam - misschien, o wonder, zelfs beter dan ooit daarvoor! - maar niet meer het gezicht dat erbij hoort; dat is weggevallen en laat zich niet meer oproepen. De naam zou reus kunnen zijn, zei ik.

Geen reactie. De parallel appelleerde kennelijk niet aan hem, hoe treffend zij zich aan een normaal ontwikkeld mens ook voor moest doen.

- Kom op nou, zei ik joviaal en maakte de erbij behorende schouderbeweging, kom op nou, joh. Laat je zien, maak je kenbaar. Je bent tenslotte geen abstracte, autonome god, die iedereen maar aan z'n lot overlaat en zich om niemand bekommert.

Geen reactie.

Wie iemand of wie de wereld weg wil denken lukt het niet, dacht ik, en wie dat wat uit zichzelf weg is terug wil denken speelt het nog minder klaar. - Luister, zei ik. Er was eens iemand die de wereld dacht, zijn wereld. Hij dacht zijn huis met de straten en het park eromheen. Dacht de mensen en het verkeer in de straten, de vogels in de bomen en de lucht, allemaal zoals het hoort, en ook nog een overvliegend vliegtuig waar zijn vrouw in zat die ook in werkelijkheid op weg was naar huis. *Alles* was op de wereld, letterlijk alles, alleen hij zelf niet: en toen hij zich erop wilde denken lukte het hem niet. De/zijn wereld was er en hij was er, maar *hij* was niet *op* de wereld en daar bleef het bij. Hij kon de wereld alleen denken omdat hij erbuiten stond. Maar, en nu komt het, omdat hij er zelf niet op was beschouwde hij de wereld niet (meer) als de zijne. Hij dacht haar weer weg en toen was *hij* er alleen maar - zonder wereld. Wacht, zei ik, wacht, en maakte de erbij be-

horende afwerende handbeweging, we zijn er nog niet. Toen hij ten slotte uit dodelijke eenzaamheid ook zichzelf weg wilde denken lukte het weer niet; hij kon zichzelf niet denken omdat hij niet buiten zich stond noch kon hij zich om die reden wegdenken.

En wat deed hij toen? riep ik luid.

Een aantrekkelijke vraag, dacht ik, maar ho maar. Geen stremsel, geen teken, geen denksel. Zelfs niet het geringste vleugje of partikeltje van een rijzende gedachte werd naar mijn bewustzijn overgeseind, geen golfje hersenenergie werd opgewekt en deed een neutraal stofdeeltje trillen, nee hoor, dat zou al te mooi zijn, zou al te positief of positivistisch gedacht zijn.

Ik begon mij op te winden.

- Je had véél groter moeten zijn of véél kleiner, zei ik, dan had ik je niet hoeven te denken, in het eerste geval had ik je niet *kunnen* denken omdat ik je grenzen niet kon denken en was ik in je alles en niets opgegaan en in het tweede was je in mij opgegaan; je was, misschien onmerkbaar opgenomen in mijn eigen kleine niets, dat ik soms voel en soms niet. Ik zelf had dan je grenzen gevormd.

Maar nu, riep ik uit, ben je mijn alles verslindende, nullifierende middenniets buiten mij! Groter belediging moest niet denkbaar zijn!

Behalve voor hem, dacht ik bitter, toen hij nog steeds niet reageerde. Geen menselijke belediging is groot genoeg.

- Ik wilde je grenzen niet eens kennen! riep ik. Ik hoef niet meer.

In de beperking toont zich de middenmaat!

Ik begon nijdig te worden. Eerst hoog van de toren blazen en dan van geen aanwezigheid willen weten, ja zelfs je afwezigheid niet erkennen. Tegelijk merkte ik dat hoe meer ik sprak des te dringender eisten mijn woorden hem op en versterkten op hun beurt mijn behoefte aan zijn aanwezigheid; mijn woorden spraken minder hem dan mijn behoefte aan hem. Maar

misschien, dacht ik, hoe groter de behoefte en hoe sterker de drang, hoe eerder hij zich gedrongen voelt zich kenbaar te maken, als een geest die door de klem van de oproep bijna geprest wordt zich te ectoplasmatiseren, of hij wil of niet. Daarbij vergat ik dat het ook mijn gaten waren waardoor hij was verdwenen; of niet verdwenen? Een gat was hij, een leeg gat dat alles aanzoog en opnam zonder iets af te geven of af te staan.

- Je bent een *hond van stro*, riep ik woest, met mijn eigen schallende echo op de achtergrond, nee een *mastodont van stro*, riep ik, die even oplaait om dan in één seconde op te branden. Niets blijft er van je over dan een poederfijne as die je met het lichtste ademtochtje weg kunt blazen. Ja, die je zelfs kunt inhaleren zonder dat je longen er iets van merken. Een loze mastodont van stro, riep ik, bijna huilend, waarvan alleen de holte overblijft!

Niets reageerde, ook zijn holte niet.

Of toch? Het was of er een lichte zuiging uitging van de holte waar ik hem dacht, een die mij dwong mijzelf te antwoorden, voor het eerst.

- O, zei ik bitter, ik weet het wel, pas als hij ouder wordt durft de mens voor zichzelf te bekennen dat ook hij een hond van stro is; als je jong bent *zeg* je het alleen, zonder dat je precies kunt voelen wat het inhoudt. Maar dat neemt niet weg dat de schok groot is wanneer blijkt dat niet alleen jij en je reus van stro zijn, maar dat de hele wereld en het hele heelal van stro zijn!

Brand dan! brand godverdomme! riep ik.

Maar holtes branden niet.

- Dat is het wezenskenmerk van een opgebrande mastodont van stro, zei ik smalend.

Het was onredelijk, vooral omdat zijn gat, zoals gezegd, ook het mijne was, evenals zijn lege heelal.

- Een reus van stro, zei ik wat zachter. Sloeg even mijn ogen neer en vestigde ze weer op hem, even boven ooghoogte, als-

of ik opzag naar iets. Richtte mijn blik en vulde haar met beelden, beelden die als het ware - in hem - hun werkelijkheid moesten uitlokken en deze op hun beurt *hem*, ik kon het niet laten.

En ik zag, ter hoogte van zijn buik, een grote schietwilg met een labyrint van half zichtbare takken & twijgen en ontelbare smalle groene blaadjes, midden in het stadsdecor. Twee Vlaamse gaaien schieten er helblauw en wit doorheen, doorklieven het gebladerte als was het groene lucht. Er vlak naast en iets er onder bloeit een veel kleinere Japanse kers barok overvloedig en overdadig roze. Daaronder baant het groen zich aan alle kanten een weg en vormt een park; gras, struiken, bloemen, struiken, bomen. Daar weer achter en erdoorheen schemeren de huizen, nauwelijks nog zichtbaar: brokstukken van muren, het in het zonlicht flitsende glas van een voorruit of autolamp. Een man wandelt over het pad, een aangelijnde hond aan de rechterhand. De hond trekt hard aan de riem zodat de man zijn rug achterover moet spannen.

Enkele seconden later komt een klein meisje van een jaar of drie vier over het pad aangelopen, parmantig alsof ze helemaal in haar eentje is, gekleed als een moderne kabouter.

Geen reactie.

- Het ergste is een *onzichtbaar* gat, riep ik, je weet nooit hoe groot het is. Misschien ben je inmiddels wel gekrompen tot een klein gat. Een klein, oncreatief gat, zei ik om het te tergen.

Stilte.

- Alle muziek verdwijnt er in, alle licht, niet alleen alle materie, ook het onzienlijke, riep ik, beelden, dromen, denkbeelden, goden, alles verdwijnt in je. Alles neutraliseer je, want alleen de leegte is neutraal en jij bent het in het ronde kwadraat. Je moet je met bijtende zuren bewerken, woorden op je afvuren als koningswater en zoutzuur, je leegte martelen met de gruwelijkste voorstellingen - of juist de liefelijkste beelden?

Maar nee, o nee, alles neutraliseer je, het dondert niet wat. En ik deed een stap achteruit.

De muren van de huizen hebben iets bejaards, huidverkleuringen, levervlekken van misschien wel eeuwen tijdverschil. Toch goed onderhouden, dus tijdloos. De kozijnen nieuw in de verf, beige. Achter het grote spiegelraam van het café zit een vrouw van een jaar of zestig koffie te drinken aan een tafeltje met een soort Perzisch tapijtje erover, de witte kop voor haar, er naast een leeg, wit schoteltje - twee schoteltjes. De vrouw kijk naar het ene schoteltje. Ze is gezet, dikke armen, dik bovenlijf en ze zetelt er of ze daar, mét haar gezicht, nog uren zo kan blijven zitten zonder zich te vervelen.

Ze pakt nu haar brillenkoker, haalt de bril eruit, zet hem op haar neus en kijkt even om zich heen. Daarna zet ze de bril weer af en kijkt naar buiten.

Naast het café is en wasserette; binnen bewegen zich enkele vrouwen en twee donkere gastarbeiders, ook waarschijnlijk een student, voor de grote ronde roterende ogen van hun machines, anderen zitten op een bank te lezen of vouwen op een houten tafel het gewassen en gedroogde goed. Een van de vrouwen verlaat juist de wasserette met een boodschappenwagentje; uit de open klep van de tas steken een paar gekreukelde flarden plastic van een donkergrijze vuilniszak.

- O egoïst, zelfvoldane nul die niets afgeeft, niets terugstraalt, vervuld als je bent van je niets, niets dat je je toegeëigend hebt van anderen. En alleen door de reusachtige omvang van je niets had je je bestaansrecht kunnen bewijzen. Leeft het zijn van het niets, riep ik, zoals geschreven staat? Ja, riep ik. Maar het niets leeft ook van het zijn, dat het vervolgens tot zijn eigen nietzijn maakt!

Verder kon en wilde ik niet gaan, het was meer dan ik tot nu toe zelf gewend was te verdragen. En nog antwoordde hij niet, mijn negatieve reus.

- Je hebt niet eens een dubbelganger, riep ik, in verkleinde vorm of in positieve vorm, of het moet de mens zijn zoals die hier voor je staat, ik de zoon van het niets! riep ik.

De reus reageerde niet; zelfs het zoon-idee kon hem niet verleiden, wat ik mij overigens in kon denken, want wat kan een zoon van niets zijn als de vader het niet is?

De herfststorm joeg de mensen door elkaar. Donkere en donkergrijze en bruingrijze partijen buitelden als in een reusachtige centrifuge; zo nu en dan lichtte een fellere kleur op, lichtblauw, tomaatrood, oker.

Dan bedaart plotseling de storm; een lichte wind blaast de contouren van de dingen strakker. Alles verstilt; een mus zit roerloos op een gevelrichel. Alleen boven de daken van de tegenoverliggende straathelft jagen de wolken nog als bezeten door de lucht; daaronder is niets van de drift van de elementen voelbaar of zichtbaar. Hij neemt haar hand. En ineens kronkelt en wringt de stad zich als in hevige pijn. Herstelt zich. Ondergaat opnieuw een paroxisme van spastische bewegingen / en herstelt zich. - Spoedig erop begint het te sneeuwen; fijne stofsneeuw maakt de mensen snel witter; bij vlagen neemt de onzichtbaarheid toe, waarna flarden van een grotere helderheid volgen. Een paar brillenglazen flitsen ergens.

Dan wordt het sneeuwen rustiger, de vlokken groter; door een dichter wordend raster glijden fietsers, voetgangers en auto's als schimmen van gisteren uit een ooghoek. Een trotter springt behendig door het verkeer, half zwevend, als op luchtkussenzolen en bereikt veilig de overzijde van de straat. Een tram doemt op en stopt verderop bij een verkeersheuvel. Niemand stapt uit.

- Ik negeer je, riep ik, ik ontken je: bij dezen. Maar het was - allang - te laat; hij was niet meer te ontkennen, noch in woorden, noch zonder woorden, zijn bestaan evenmin als zijn niet-bestaan.

En toen was er het geluid van overvliegende ganzen. En het werd plotseling donker.

Er daagde een vlek in de lucht als van een reusachtige onregelmatige romp, waarin eerst nog een paar knopen glimmen, een paar lichtjes aanspringen, doven, weer opflikkeren en dan blijven schitteren als laaghangende sterren. De sterren nemen in aantal toe, vormen kleine melkwegen waarvan sommige op eiwitsnoeren lijken. Lichtveren doorschieten zo nu en dan het kleine heelal, een komeetstaart flitst op en valt terug in het donker. Er schemert iets onbestemds & onrustigs, als een vlek oermaterie, een stollend en zich materialiserend idee dat /

Aan de onderzijde, vlak boven de aarde en bijna erop, licht nu een stad op, een stad van myriaden trillende lichten en geel, oranjerood schijnsel en de weerschijn ervan op de wolken erboven. Twee, drie nachtvliegtuigen stijgen snel achter elkaar op en kiezen al knipperlichtend het donkere heelal. Het is betoverend, als een nachtelijke fata morgana in een vlakke woestijn die minuten- en minutenlang duurt. En de vliegtuigen blíjven opstijgen, steeds dezelfde drie, zonder terug te keren. Daarop lijkt de stad nog iets te gaan dalen, heel langzaam en bijna onmerkbaar.

Daarboven is het nu lichter aan het worden. Er verschijnt, levensgroot, een jongenshoofd met een koptelefoon op.

Stilte.

- De mens is als een reuzenkat, riep ik, die voor een reuzengat op de loer ligt, maar hij kan tevergeefs wachten, want in het gat zit een kunstmuis *en die komt er nooit uit!*

Ik probeerde het nog eenmaal opnieuw, voor het laatst. Maakte mijn pas achteruit ongedaan en deed vervolgens nog een halve stap naar voren.

- Een reusachtige rode zon die in twee minuten een volmaakte boog beschrijft aan de hemel, van opgang tot ondergang - in twee minuten, riep ik, in tweeënhalve - en die *even* stilstaat als *jij* het zegt, riep ik - niet meer dan een paar minuten misschien, maar hij *doet* het, riep ik, hij stráált zoals een

zon hóórt te stralen, van zonsopgang tot zonsondergang, riep ik.

En hij gaat dwars door je heen!

Een nachtclub, sprak ik wanhopig, bij daglicht. De lichten en neonletters gedoofd. De schim van een uitsmijter of portier voor de gesloten deur, geüniformeerd, gegalonneerd. Een kraanwagen, een truck met oplegger, een trekker met een hoogopgetaste rugzak op weg naar de jeugdherberg, een krijsende baby die even het hele verkeer stillegt. De haven, sprak ik, een zeekasteel met honderden blinkende vensters, een loodsbootje, een kadaver van een kalf dat weer gaat leven en wegzwemt; een meeuw, een zonnebadende vrouw op het dek, een rijpe meloen, een sigaar?

Het is nooit genoeg hè! riep ik bitter en nasaal. Deed nog een stap dichterbij en hield hem enige werkelijk concrete dingen voor: een sigarettenaansteker, een zakdoek, sleutels, een kogelpen, geld, een tramkaartje en ten slotte mijzelf, waarbij ik op de tenen ging staan.

Ik zweeg uitgeput, stopte met denken. Het zinloze spenderen van wilsenergie had mij vermoeid gemaakt, vooral oogmoe, want ik wilde hem voor alles *zien*. Maar door mijn woorden, mijn woordzucht had ik de leegte alleen maar groter gemaakt: zijn leegte en mijn leegte.

/ En toen langzaam - het was alsof ik ergens op stond te wachten en aftikte, als een vertraagde reactie op mijzelf aftikte tot ik mij had ingehaald, onderwijl de adem inhoudend, terwijl in feite de wachttijd allang was verstreken en ik alleen maar door een sprong voorwaarts de inhaalmanoeuvre kon voltooien -, toen pas drong langzaam het verpletterende besef bij mij door dat de reus niet langer overeind stond maar was gaan liggen en zich uitgestrekt had op de aarde, plat & vlak als de aarde zelf. Terwijl ik al die tijd tegen zijn afwezigheid gesproken had alsof hij nog rechtstandig erop stond als een lemen gigant of een loze leviathan waarvan ik de leegheid niet kon accepteren.

En vóór mij, om mij voelde ik nu - ja, ik stond ermiddenin - overal zijn afwezigheid en hoe meer ik erop lette hoe intenser het gevoel werd. Het was of hij in kleinere gaten uiteen was gevallen. En waar ik liep, overal voelde ik nu de gaten in de werkelijkheid, de grotere en kleinere en de soms zeer kleine als een fijnmazig netwerk dat amper van het raster van de materie was te onderscheiden en dat dus meer een soort tussenmaterie was, half gat, half stof, ofwel meer of minder van het een of van het ander.

En dit was het verraderlijke - je liep erover en ertussen zonder meteen te weten wat het was; je zag een snuivend paard lopen, een jonge moeder met een kinderwagen en je wist niet wat het was, markthallen, een winkelstraat, auto's, mensen en je wist niet hoe werkelijk of onwerkelijk ze waren - want dit was het verraderlijke: alle gaten waren opgevuld, niet alleen de kleine en zeer kleine, alle gaten waren compleet gevuld met niets & leegte, die de vorm hadden van de oorspronkelijke dingen en die van zo'n grote dichtheid waren dat - schijnbaar of niet - de dichtheid van de oorspronkelijke materie werd benaderd. Het verschil was alleen voelbaar, van moment tot moment en van plek tot plek.

Ik liep erop en ertussen, aarzelend, ik liep; en wat mij op den duur nog het meeste vrees aanjoeg was dat het gevoel langzamerhand mínder werd! Het werd minder en ik onzekerder, opnieuw onzekerder. En ik voorvoelde het moment dat ik niet meer zou kunnen voelen wat het verschil was tussen ding en gat, tussen het ding en *zijn* gat, wat het een was of het ander, ja dat ik in feite niet meer zou weten óf er nog wel werkelijkheid was of dat alles gat was geworden, een met goedgelijkende schijnmaterie, met concreet niets gevuld gat.

Toen dit tot mij doordrong verkilde ik tot op het bot en een tijdlang bleef ik als aan de grond vastgevroren staan, ik durfde geen voet meer te verzetten. Ik zag de mensen lopen, zag de dingen bewegen of onbeweeglijk staan en geloofde voor het eerst niet, kón het niet geloven, zoals ik ook met evenveel recht

en reden geloven kon dat ik al die tijd niet gelopen had maar stil had gestaan en misschien was dat ook wel zo.

Een gracht, een klein deel ervan. Het water is vuil, goor, maar het oppervlak blikkert toch boven een donkere ondergrond. In de gracht peddelt een opblaasbaar gummibootje met een veel te grote, dikke jongen erin, meer een man, die snel groter en ouder wordt; als hij de brug genaderd is is hij al grijs. Maar hij ziet er niet ongelukkig uit, misschien door het bezit van het bootje.

Langs de wallenkant staan twee auto's en een oude, halfvergane bakkerskar en tegen de stam van een boom een fiets.

Voor de hoge stoep van het oude grachtenhuis blijft een in krijtstreeppak gestoken man van een jaar of dertig staan en kijkt naar boven, naar het linkerraam op de vierde verdieping waar een plantenbak hangt.

En toen, langzaam ontdooide er iets, ik verzette een been en schuifelde voetje voor voetje vooruit, zonder enig vertrouwen in de aard van de werkelijkheid en zonder enig geloof erin, wetend dat ik zelfs de oude halfzekerheid nooit meer zou verwerven.

Maar vreemd genoeg gaf deze enige zekerheid die ik had mij een begin van zelfvertrouwen, ik wist niet waarom. Misschien was het alleen op momenten van verhoogd of gesensitiveerd bewustzijn, als ik bedroefd was bijvoorbeeld, dat ik mij bewust was van het karakter van de werkelijkheid waarop en waarin ik mij bevond.

En dit verschilde eigenlijk nauwelijks van hoe ik de wereld tot nu toe ervaren had. Misschien zou ik alleen de oude hoogtedimensie missen die een oude illusie was. Aan horizontaliteit wen je alleen als je zelf met je tenen omhoog ligt.

Vaarwel dus negatieve reus. Ik nam mijn hoed af en groette hem, groette in de hoogte, dat wil zeggen net iets boven ooghoogte, of iets lager. Lachte.

Daarna versnelde ik mijn pas. Misschien, bedacht ik, heb ik helemaal niet stilgestaan maar de hele tijd gelopen.

Mijn vader

De boodschap (1)

Ergens, bij een willekeurig huis in een willekeurige straat, aanbellen om een boodschap af te geven.

Op de vraag voor wie de boodschap bestemd is antwoorden: - Dat doet er niet toe, het belangrijkste is dat de boodschap afgegeven wordt, of: - Het gaat om de boodschap en niet om degene die hem ontvangt.

Waarop de man die open heeft gedaan antwoordt: - Dan neem ik hem niet aan.

Zeggen: - U hebt de boodschap al.

Je omdraaien en weggaan.

De boodschap (2)

- Je hoeft niet terug te komen voor je de boodschap afgegeven hebt, zei mijn vader.

- Aan wie? vroeg ik.

- Ik moet je ook altijd alles voorzeggen, zei mijn vader, zoek het nu eindelijk zelf maar eens uit.

- En wat is de boodschap? vroeg ik.

- Mijn god, ook dat nog, zei mijn vader en draaide zich getergd om.

Ik liep de stad in, zwierf wat rond, wierp een paar maal een schichtige blik op mijn horloge en belde ten slotte ergens aan. Een man van een jaar of vijftig deed open. Hij had een lang, smal gezicht met enigszins ingevallen wangen en een lange

dunne neus waarvan het puntje als een overhangende rotspunt tot halverwege het gleufje van de bovenlip kwam; zijn haar, sterk dunnend boven een hoog voorhoofd, vertoonde witte strengen tussen het donkerbruin en grijs; zijn lippen waren smal, maar hij klemde ze niet op elkaar.

Een wijs man dus, dacht ik niet ontevreden, en toch sensitief.

Ik zei: - Ik heb een boodschap.

- Dat overkomt een mens niet iedere dag, zei de man. Voor wie is ie bestemd?

- Dat doet er niet toe, zei ik, als de boodschap maar afgegeven wordt. De boodschap is belangrijker dan degene die hem ontvangt.

- Nou, zeg het dan maar, zei de man geprikkeld door mijn eigenwijze toon die de indruk van zelfverzekerdheid wekte.

Ik dacht diep na; zweet verscheen op mijn voorhoofd en mijn pupillen verkleinden zich van louter concentratie.

- Wel, zei de man ongeduldig.

Ik draaide mij om en rende weg, vernederd: er wilde mij geen enkele boodschap te binnen schieten.

Ik haastte mij terug naar huis. Voor de huisdeur aangekomen haalde ik niet de sleutel te voorschijn, maar belde aan. Mijn vader deed open. Verbaasd.

- Ik heb een boodschap, zei ik snel.

- Voor wie?

- Dat doet er niet toe, zei ik.

- Dan weiger ik hem in ontvangst te nemen, zei mijn vader grijnzend en wilde de deur voor mijn neus dichtwerpen.

Maar ik zette mijn voet ertussen en riep: - U hebt hem al!

- Mijn god, zie mijn vader. Dat was de boodschap waar je mee op pad werd gestuurd, *niet de boodschap waarmee je terug verwacht werd.*

Vergissing

Hou op, zei m'n vader, hou op met dat: ieder mens heeft recht op z'n eigen opvattingen. Waarom zou een mens recht hebben op domme opvattingen? Ieder mens, ook ieder dom mens, heeft recht op *goede* opvattingen, daar ben ik ontzettend democratisch in, maar recht op domme opvattingen...

- Ieder mens heeft ook recht op ziekte, zei ik.

- Dat is de vraag, zei m'n vader, het hangt ervan af welke ziekte. Maar zolang hij er een ander geen schade mee berokkent of mee verziekt, akkoord. Foute opvattingen echter betrekken zich altijd op *anderen*, dat is het kwalijke van de formulering waarmee de mensen zich tegen hun domheid en willekeur indekken.

- Domheid is ook een ziekte, zie ik spitsvondig,

- Mijn got, riep mijn vader, als een onheilsprofeet zijn handen in de lucht werpend, wat heb ik gedaan dat ik je ermee besmet heb.

- Dat is niet aardig, zei ik gekwetst.

- O got, ook dat nog, zei mijn vader. Aan het einde, als we helemaal niks anders meer weten maken we het tot een kwestie van aardig of onaardig zijn, dan zijn we van alles af, dan hoeven we niet meer te discussiëren of te overwegen of we het bij het foute eind hebben.

- Iedereen heeft het recht zich te vergissen, zei ik.

- Zeker, zei mijn vader, maar niet te vaak. Dan heeft hij het recht verspeeld. Hij kan zich dan nog wel vergissen, maar het recht heeft hij niet meer; hij kan zich er niet meer op beroepen.

- Vergissen is menselijk, zei ik.

- Jaja, zei mijn vader cynisch, daar wachtte ik nog op.

Zo wordt vergissen iets waar een mens zich nog op kan be-

roemen ook. Een positieve kwaliteit. Ik vergis mij, dus ik ben menselijk en ten slotte is wie zich níét vergist onmenselijk. Nog even en hij is een monster, een karakterologische en psychische misgeboorte.

- Ik vergis mij vaak, zei ik op betekenisvolle toon.

- Dat hoef je me niet te vertellen, zei mijn vader, je bent een rechtoplopende vergissing die de evolutie gewoon vergeten zal te verzilveren.

- Een vergissing van de natuur dus, zei ik.

- Van mij, zei mijn vader en kuste mij op mijn voorhoofd.

Het voelde aan als het brandmerken van een kalf.

Origine

- Ga, zoek een vrouw voor me, zei mijn vader.

- Wat voor vrouw? vroeg ik.

- Goeie got en dat vraag jij! zei m'n vader. Ga heen voor ik je zwanger maak, oud wijf.

Ik draaide mij verongelijkt om en keek hem over mijn rechterschouder aan, pal in de lege pupillen.

- Je linker, zei m'n vader, ik heb je geleerd over je linkerschouder te kijken.

- Val dood, zei ik zacht, zodat hij het niet kon horen.

- Je enige identiteit ontleen je aan een zakspiegeltje, mopperde mijn vader. Zolang je er niet in kijkt heb je geen identiteit.

Ik draaide mij woedend om en beende weg.

- Dat is je geheim! riep mijn vader mij honend na, *geen identiteit*, niks identiteit. Zakspiegeltje. Hinnikend:

- Zolang *ik* er tenminste niet ben.

Ik gaf een draai met mijn vuist om mijn neus en liep door.

Op weg naar de binnenstad bekeek ik iedere vrouw en soms bekeek er een mij. Van de laatsten nam ik geen notie, veeleer wendde ik mijn blijk onwennig af, niet gewend als ik was lang achtereen door een vrouw bekeken te worden. En toen ineens zag ik haar.

- Ik heb op je gewacht, zei ze, alsof ze de vrouwelijke Baghwan zelf was.

Ik pakte haar bij een arm en trok haar mee naar huis. Ze verzette zich niet.

Bij ons huis gekomen belde ik aan. Mijn vader zelf deed open en wierp zijn armen als een bijbelse aartsvader in de lucht. - O idioot, zei hij, je bent bijna pathetisch. Je hebt je moeder meegebracht.

- Jezus, zei de vrouw, waar ben ik hier in verzeild geraakt. Ze had mooie roze wangen die volrood begonnen te gloeien en een likeurrode mond die als het ware een hazelnoot van zachte chocola tussen de naar buiten welvende lippen hield zonder hem te laten vallen.

- Moeder, zei ik.

Mijn vader lachte.

- Jezus, zei ze. Ze pakte me bij de hand.

- Dit is mijn vader, zei ik.

Ze lachte op haar beurt. - Je kunt die jongen ook alles wijsmaken. - Kom.

- Hé, wacht even! riep mijn vader.

- Wacht maar tot we terugkomen, zei ze, áls we terugkomen. En trok mij met zich mee.

- Geef hem in ieder geval het gevoel dat hij zichzelf verwekt heeft! riep mijn vader haar na, anders denkt-ie ook nog dat ik het gedaan heb.

- Wat gedaan heb? vroeg ik.

- Niks, helemaal niks, zei mijn vader. Dat is het 'm juist!

- Wacht maar, zei ik, wacht maar tot ik terugkom.

- We zullen zien, zei mijn vader.

En terwijl ik omkeek zag ik hem voor mijn ogen ineenschrompelen.

Vondeling

- Bedenk toch eens dat ieder die geboren wordt een vondeling is, zei mijn vader. En hij blijft het z'n leven lang.

- Ook u? vroeg ik.

- Ook ik, zei mijn vader. We zijn en blijven elkanders toeval.

Ik keek de andere kant op, alsof ik daar mijn vader kon zien aankomen, als automatisch afstevenend op *mij*. Maar hoe ik ook keek hij kwam er niet aan.

En opnieuw was ik mijn eigen toeval, mijn eigen vondeling.

- Ook onze afwezigheid is onderworpen aan toeval, zei ik, alsof een mens en zijn schaduw fundamenteel van elkaar gescheiden zijn.

- Zeker, zeker, zei mijn vader, mijn idee overnemend. Ze lopen zelfs niet eens meer parallel, of synchroon, en ze bevinden zich soms ver van elkaar. Onzekerheid is hun lot en op een dag verliezen ze elkaar voorgoed uit het oog.

- Zelfs het toeval drijft hen niet meer samen?

- Misschien en misschien niet, zei mijn vader. En waarschijnlijk zouden ze elkaar niet eens meer herkennen.

Het stemde mij treurig en ik voelde een zekere spanning in mij ontstaan alsof iets onzichtbaars zich van mij verwijderde, een afwezigheid die ik zelf was en tegelijk niet. En ik zag hoe de blik van mijn vader mij nakeek...

Overal en nergens

- Waar ben je geweest? vroeg mijn vader streng.

- Waar ik altijd ben, zei ik ad rem.

- Ik heb je anders niet gezien.

Leep geworden door ervaring trok ik mijn schouders en wenkbrauwen op en vertrok mijn mond in een grimas die niet meer wenste uit te drukken dan een raadselachtig Tja.

- Zozo, zei mijn vader en keek mij onderzoekend aan. - Spelen we het tegenwoordig zo? Nou, mij best hoor.

- Hoezo? vroeg ik, plotseling wantrouwig.

- Tja, zei mijn vader en maakte een spiegelgrimas, alleen uitvergroot.

- Sommige dingen zie je terwijl ze er niet zijn, zei ik, andere zie je niet terwijl je er met je neus bovenop zit, of je ziet er als het ware doorheen of eromheen. De kwantumfysica leert ons...

- Spaar me je eeuwige kwantumfysica of -mechanica, daar krijg ik langzamerhand een punthoofd van, een paddenstoelneus en bloemkooloren. Waar was je?

- Overal en nergens, zei ik.

- Hou op, zei mijn vader honend, overal en nergens zijn we zogenaamd allemaal, maar dan wel op onze manier en in ónze tijd.

- Sommige dingen zijn moeilijk te lokaliseren, zei ik wijsgerig.

- Maar dan moeten ze wel heel klein zijn, minuscuul klein en zo klein ben je niet, althans nóg niet, zei mijn vader; zolang ik je kan zien ben je er nog en zolang ben je nergens anders dan waar ik je zie.

- Dat staat nog te bezien, zei ik; trouwens, je kunt je afvragen of wat je ziet wel zo is als je denkt dat het is.

- Hou op met dat quasidiepzinnige gedoe, brieste mijn vader. Als sommige mensen iets niet begrijpen en te dom zijn om het te begrijpen, kunnen ze altijd nog zeggen dat ze twijfelen aan de realiteit van wat ze zien of van iets dat zij niet meteen zien en een ander wel. Maar ondertussen wel overal een oordeel over uitspreken en in het wilde weg aan het speculeren slaan, ook al hebben ze nauwelijks feiten tot hun beschikking waarop zij hun conclusie kunnen baseren.

- Twijfelen ja, maar vooral aan de denkbeelden van anderen, mopperde mijn vader voort, wat zeg ik, vooral aan wat je met eigen eksterogen ziet en voelt.

- Ik weet dat ik niet weet, zei ik met een zuinig mondje en had er onmiddellijk spijt van.

De mond van mijn vader vertrok zich in een brede grijns.

- Daar is weinig voor nodig, zei hij, het is wel het minste dat je op kunt merken. Sommigen drijven het tegenwoordig zo ver dat ze zich afvragen *wat* ze niet weten en daar moet je wel wat meer voor in huis hebben, want wat je niet weet krijgt pas waarde in perspectief met en in verhouding tot wat je wél weet.

Ik dacht na over wat ik wist en meende een heel hoogland van kennis te overschouwen met besneeuwde bergtoppen die onder mijn hoog door de lucht zwevende zondoorzeefde ideeën langzaam begonnen te smelten. Het bood een tevredenstellende aanblik en dit tekende kennelijk mijn gezicht, want mijn vader las de trekken als goed duidbare Chinese karakters en zijn ogen kregen een achterdochtige uitdrukking.

- Nou zeg het maar, zei hij. Wat zie je, om niet te zeggen denk je?

Ik wiegde, raadselachtigheid suggererend, zachtjes met mijn hoofd heen en weer en dacht op goed geluk na.

- Iets wat niet zomaar, zonder meer, onder woorden te brengen valt, zei ik, alsof ik, zo niet het licht gezien had, dan toch een gloeilampje had zien gloren.

En opnieuw brieste mijn vader bijna. Maar hij beheerste zich, zoog zich langzaam vol met verpeste lucht, wat zeg ik,

met door ideeën vergiftigde lucht, gaf een trap met zijn rechterpoot tegen een denkbeeldige steen en zei: - Sommige mensen zien het licht door op hun oogballen te drukken, alleen kunnen ze wat ze zien of menen te zien niet *onder woorden brengen*, zelfs niet in poëzie en daar kunnen beginnelingen in complexiteit toch een hoop van wat ze niet weten in onderbrengen. Want plotseling schieten woorden te kort en is het woord op zich maar een gebrekkig medium dat niet geschikt is om wat er allemaal in die rijke supercanis omgaat uit te drukken; bovendien zou woordwording een verarming betekenen, ieder woord is een misverstand, ja, een leugen, et cetera! En waar dienen woorden anders voor dan om je achter te verschuilen, om je existentie te liegen, barricades tussen mensen op te werpen in plaats van te slechten, een ander naar de mond te praten, woorden als kiezelstenen...

- Het kan de reden zijn dat er zoveel misverstanden tussen ons ontstaan zodra we met elkaar praten, zei ik verzoenend.

Mijn vader snoof. - Daar zijn geen woorden voor nodig. Ook zonder dat we met elkaar praten rijzen er misverstanden, verwijten als uitgestoken tongen.

- Laten we dan veelbetekenend zwijgen, zei ik, laten we ze doodzwijgen.

- Wat? zei mijn vader, de woorden? woorden die elkaar doodzwijgen?

Ik zweeg

- Welwelwel, zei mijn vader ironisch, gaat dat zó. En waar blijf je dan met al je mooie stille woorden?

- Overal en nergens, zei ik, voldaan over waar de woorden mij heen gevoerd hadden. Overal en nergens is waar de woorden thuishoren.

- Je weet niet wat je zegt, zei mijn vader, een beschuldigende vinger op mij richtend.

En terwijl hij het zei zag ik zijn gezicht betrekken; zijn ogen kregen een geschrokken uitdrukking en begonnen zich op oneindig in te stellen.

En ineens had ik het gevoel overal en nergens te zijn, vooral nergens, terwijl ik achter mij, als een vertraagde echo, mijzelf nog kon horen praten praten.

En ik wist niet wat ik hoorde, begreep niets van wat ik zei en om de een of andere reden stemde mij dat heel gelukkig.

Natuur als vooroordeel

Samen keken we, mijn vader en ik, naar de natuur. De lucht was van een intense paarsgroene ondergangskleur waarin een rode vierkante zon kantelde.

Ik zuchtte zo mooi vond ik het.

Mijn vader zuchtte ook, waarschijnlijk om mij.

- Sommige schrijvers vergelijken de maan soms met een afgeknipte nagel of een contactlens en de zon zelfs met een jeweetwel, zei ik.

- Ik weet het, zei mijn vader. Geen gat of de mens wil er zijn vinger in steken. Maar mooi is het niet, ik bedoel de vergelijking.

- Wat mooi is is subjectief, zei ik.

- Mooi is waar mooi op staat, zei mijn vader. Het is net als op de cartoon tijdens de herverkiezingscampagne van wijlen de boef Ronald Reagan. De verslaggever vraagt aan een arbeider waarom hij denkt dat Reagan de beste kandidaat is. Antwoord: because he says so. En zo is het.

- And what's that supposed to mean, zei ik.

- Dat lijkt me nogal duidelijk, zei mijn vader, of je bent zelf de troeblerende factor.

- Dat zal wel weer, zei ik. Hoe je het ook keert of wendt...

- Stop maar, zei mijn vader. Tien tegen een dat je ten slotte uitkomt bij jezelf als schoonheid bepalende factor.

- Vindt u het dan niet mooi? zei ik, wijzend naar de fraaie ondergangslucht en de kantelende zon.

- Dat heb je mij niet te horen zeggen, zei mijn vader. Maar als ik het mooi vind zul je er automatisch van uitgaan dat ik jou als schoonheid bepalende factor accepteer en dat is me wat te veel van het goede, of mooie of ware. Dus voorlopig vind ik liever niks.

- Zo gaat het nou altijd, zei ik; als er gekozen moet worden laat u het afweten, vooral als het uw zoon betreft.

- Nou nog mooier, zei mijn vader. En ik dacht dat ik altijd onmiddellijk met mijn oordeel klaarstond, dat onwrikbare starre oordeel van mij, dat niets minder dan een vooroordeel is.

En toen ik even nadacht om mijn eigen vooroordelen te overzien:

- Daar heb je niet van terug, hè?

En toen pas drong het, in heel zijn overweldigende neerdrukkendheid, tot mij door dat ik, ook ik, het vooroordeel was van hem, mijn natuurlijke vader, het onwrikbare en ik besloot onmiddellijk daar iets aan te doen, al moest ik er de natuur zelf niet mooi voor vinden of desnoods in zijn fundament aantasten. En het meest dramatische leek mij het te laten bliksemen en onweren, in de hoop dat het hemelvuur mijn vader zou treffen en niet mij, maar dat is het risico.

En zie, op slag donderde en bliksemde het dat het een lieve lust was en de hemel betrok als een smoezelige kemelharen zak uit de Openbaringen; het geheel kreeg, mede doordat de zon als dodelijk getroffen achter de einder kantelde, zelfs iets dreigends en ik begon het gevoel te krijgen dat ik het effect niet meer in de hand had.

- Kijk, zei mijn vader, dat vind ík nou mooi. Het toont de ware aard van de natuur, of van jou.

- Of van u, zei ik bitter. Ik had het kunnen weten.

- Nee, dat kon je níét, zei mijn vader. Alleen ik wist het en ik heb gelijk gekregen, of niet soms?

Ik draaide mij verongelijkt om, rug naar de natuur. En het was of ik regende.

- We gaan naar huis, zei mijn vader, ik geloof dat het begint te regenen.

- De natuur is in diepste wezen teleurstellend, zei ik.

- De *natuur*? zei mijn vader.

- Wacht maar tot ik weer begin te lachen, zei ik.

En ik hoorde mijn vader lachen, diep uit zijn borst.

Nieuwe schoenen

- Alweer nieuwe schoenen? zei mijn vader. Je doet maar. Je hebt zeker de geldpest.
- Een mens moet wel eens wat, zei ik. Er een beetje toonbaar uitzien.
- 't Is dat je het zegt, zei mijn vader, ik had het eerlijk gezegd nog niet opgemerkt.
- Wat niet is kan nog komen, zei ik.
- Wat? zei mijn vader.
- Nee laat maar, zei ik. Sommigen kunnen bij hun leven een veer wegblazen, maar doen het niet, tot ze zelf weggeblazen worden en dan is het te laat.
- Anderen blazen een veer weg uit hun eigen tooi en merken het niet eens, kaatste mijn vader terug. Jarenlang geen nagel om z'n gat te krabben, maar wel nieuwe schoenen kopen...
- U bent jaloers, zei ik.
- Op je schoenen zeker, zei mijn vader, of op je voetmaat.
- Wie het breed heeft laat het breed hangen, zei ik.
- Laat jij het maar breed hangen, zei mijn vader grijnzend, dat is op zich al meer dan helemaal niks hebben om te laten hangen.
- Leuk hoor, zei ik, sommige mensen zijn alleen leuk ten koste van anderen of de lichaamsdelen van anderen.
- Stel je niet aan, zei mijn vader, van een goede grap is nog niemand slechter geworden. Maar je moet er wel het *orgaan* voor hebben.

Bij het woord orgaan wipte hij met zijn wenkbrauwen op en neer als waren het accentdakjes.

- Wat zijn we weer op dreef, zei ik neerbuigend, het kan niet op!

- Ja hoor, zei mijn vader, nauwelijks een paar schoenen aan de loopvoeten en niets is meneer hoog genoeg.

- Behalve het hoogste woord.

- Precies, zei mijn vader. Korte halzen, lange staarten.

- En omgekeerd, zei ik.

- Weet je, zei mijn vader, als het goed is is humor een soort superego, een ego met een houten poot.

- De grap als prothese.

- Precies, zei mijn vader, een kunstbeen waarop je danst, een komische prothese.

En hij begon weer de pias uit te hangen, zoals hij de laatste tijd vaker deed. Hij speelde nu dat hij op een houten been danste, daarna dat hij twee stijve reumatische benen had, een stijve nek en ruggengraat en andere stijfheden, waarbij hij zijn gespreide rechterhand als een hanenkam op zijn kale schedel hield.

- En soms, wat zeg ik, niet zelden wordt de vader tot superego, grapjaste hij, een dat de ouwe kleren van zijn zoon mag afdragen, zijn halfversleten schoenen, zijn droplul.

- Een superego als een oude paljas, zei ik.

- Zeker, zeker, zei mijn vader. No harm done. Een oude paljas met een kleine paljas. - Kom, dans mee, zei hij uitnodigend en stak zijn hand uit.

Ik pakte zijn hand en danste, op mijn nieuwe, nog wat knellende schoenen en inderdaad, even had ik het gevoel dat ik met mijn superego danste, één met een houten poot, een hanenkam en rinkelende belletjes om enkel en pik. Aan zijn neus hing een plastic neuspegel, en het *Olé!* dat hij uitstootte klonk als kwam het uit de keel van een pop, een puppet.

En ik danste tot ik er zelf stijve benen van kreeg en metterdaad het gevoel had dat ik met mijzelf danste, een hanenkam op het hoofd, rinkelende belletjes om hals en enkels en met woorden als een klapperend kunstgebit in mijn mond.

Mijn vader was inmiddels tot stilstand gekomen en had zijn hand uit de mijne getrokken alsof hij die van mij had afgetrok-

ken, in dubbele zin. Hij keek eerst naar zijn hand en toen naar mij en zei: - Van humor is nog niemand slechter geworden.

Maar het klonk zo treurig dat ik er zelf bedroefd van werd.

En ineens merkte ik weer hoe mijn nieuwe schoenen knelden en ik had de neiging ze uit te trekken en weg te gooien.

Boomgrens

Op een dag sleepte een woedende man zijn vader over de grond door zijn eigen boomgaard. ‘Stop!’ schreeuwde de kreunende oude man. ‘Stop! Ik heb mijn vader niet voorbij die boom gesleept!’

Het duurde even voor de woorden tot mij doordrongen. Toen liet ik hem met een smak vallen en trok hem vervolgens nog een paar bomen verder.

- Zo, zei mijn vader, dan weet je meteen tot hoe ver je zelf getrokken zult worden en waar je grens ligt.

- Als ik een zoon had, zei ik, maar ik kijk wel uit.

- Ook zonder zoon zul je niet verder komen, zei mijn vader en voegde er grijnzend aan toe: - Evenmin zonder vader.

Ik deed een paar stappen vooruit, uitdagend en keerde terug.

Mijn vader glimlachte maar zei niets. Bang dat ik *zonder hem* terug zou gaan? Hij sloeg het stof van zijn kleren en stond op.

- Het ritueel is achter de rug, zei hij, de traditie in ere hersteld, de illusie van subversiviteit vernieuwd. Daarna doen we nog een paar stappen terug en handhaven de illusie.

- Ik weet niet waar u het over hebt, zei ik.

- Allicht niet, zei mijn vader, illusie is jouw vorm van werkelijkheid.

- En werkelijkheid mijn illusie, zei ik slim.

- Vergeet het maar, zei mijn vader. De werkelijkheid is je altijd te slim af. Dát is je illusie, ik bedoel dat de werkelijkheid je illusie is.

- En u maakt zeker deel uit van die werkelijkheid?

- Juist, zei mijn vader. Welk deel, dat laat ik in het midden; mijn bescheidenheid verbiedt mij daar uiting aan te geven. Overigens bestaat jouw subversiviteit alleen uit woorden, zo-

als taal mijn traditie vormt. En die subversiviteit van jou gaat slechts twee bomen ver, ook dat behoort tot mijn én jouw traditie.

- Val dood, zei ik, verbaal en anderszins.

- Nog niet, zei mijn vader. Doodvallen doe ik in mijn tijd, niet in de jouwe. In de jouwe leef ik op, wat zeg ik, ik veer overeind als een jongeling, als een verjongde traditie.

Hij strekte zijn armen vooruit, verstrengelde zijn vingers en liet de kootjes knappen, alsof hij volstrekt uitgerust was, gereed en uitgerust voor een nieuwe toekomende tijd. Hij poetste zijn snorharen, lichtelijk met zijn lippen smakkend alsof hij een smakelijke muis verschalkt had, terwijl hij in mijn richting keek alsof hij er nog wel een lustte.

- De volgende generatie is altijd zwakker, zei hij, niet zonder tevredenheid in zijn stem. Daarmee herstelt de natuur het evenwicht. Tenminste als de voorgaande generatie uitblonk in kracht en spankracht.

En hij begon weer de pias uit te hangen terwijl hij zich gespeeld steels uit de voeten maakte, wijdbeens, na een paar maal als een cowboy zijn knieën geknikt te hebben als om zijn ballen lucht te geven en uitvoerig in zijn kruis gekrabd te hebben; zo stiefelde hij de verte tegemoet, zijn benen naar voren werpend alsof hij van die opwippende puntschoenen met hoge hakken droeg.

Zonder mij één moment te bedenken liep ik hem na en vatte hem bij de schouder om hem terug te slepen. Maar hij schudde mijn hand van zich af. Bedacht zich even en liep toen terug vlak langs mij heen, terwijl hij mij strak in de ogen blikte.

Ik keek hem, wat ontredderd, na en even later zag ik hem tussen de bomen verdwijnen; en ik wist wat mijn lot zou zijn, lot als een vertraagde toekomst.

En op slag voelde ik mij melancholiek worden, zeurderig, ja bijna negentiende-eeuws melancholiek.

Na een korte aarzeling volgde ik hem, mij afvragend bij welke boom ik hem in zou halen. Maar evenmin was uitgesloten

dat hij, koppig als altijd, opnieuw rechtsomkeert zou maken en mij tegemoet zou lopen, langs mij heen zou lopen, langs mij heen...

En hij was in staat te zeggen: - Heb je alweer nieuwe schoenen aan, de oude waren nog lang niet versleten. En hij zou meesmuilend naar zijn eigen schoenen kijken.

En ik zou wat gepikeerd tegen hem zeggen: - Mijn schoenen zijn schoenen van eelt, ze worden eerder robuuster van het lopen dan dat ze ervan slijten.

En hij zou net doen of hij het niet hoorde, zou doen alsof zijn neus bloedde en doorlopen, doorlopen... Ik zag de plastic bloedpegel onder zijn neus al hangen.

Niets en niets

- Bedenk, zei mijn vader, er zijn meer mensen die iets niet willen dan wel iets willen en daarom worden mensen die wel iets willen tegengewerkt tot ze ook niets willen.

Vervolgens klagen beiden dat er nooit iets gebeurt, met dit verschil dat de laatsten nog schuldgevoelens koesteren ook en de eersten niet.

- Daar heb ik niets aan toe te voegen, zei ik.

- Dat is je geraden, zei mijn vader. Veel mensen verliezen zich in overbodigheden, in véél overbodigheden, dus ook in zichzelf.

- Ook als ze niets willen? vroeg ik.

- Dan verliezen ze zich in *niets*, zei mijn vader, of ze verliezen zich zo in een ander dat er van henzelf *niets* meer overblijft.

- Of ze verliezen zich in een denkbeeld, waarna er evenmin iets van hen overblijft, zelfs geen klein denkbeeld.

- Zeer juist, zei mijn vader goedkeurend. Daarna peinzend, zich kennelijk in mijn kleine denkbeeld verplaatsend, iets wat mij trots stemde: - Weet je, Goliath was eigenlijk een goeie lobbes, een dommekracht, die voortdurend getreiterd werd door de eeuwig mierende kleine David, in wiens verbeelding hij al groter en groter werd, waarna hij zich al meer in het groter wordende beeld verloor. Tot het uiterste getergd geeft Goliath hem ten slotte een mep, slaat, mede omdat hij door David uitvergroot is, iets te hard, waarna hij hem weer overeind helpt en hem troost.

David op zijn beurt wordt hierdoor nog rancuneuzer. Hij pakt zijn slinger, werpt een steen tegen het voorhoofd van de reus en velt hem.

- En daarna?

- Daarna weet hij niet meer wat te doen. Zonder Goliath heeft zijn leven zijn zin verloren. Bovendien is hij zonder het te weten voor een deel in hem opgegaan. En omdat Goliath voor hem te zwaar is kan hij hem ook niet weer overeind helpen.

Hij zweeg.

- Wat bedoelt u hiermee? vroeg ik.
- Wat bedoel ik ermee? Wat denk je?
- Wie de eerste steen werpt...
- Ja?
- Treft allereerst zichzelf.
- Je bent 35procent wijzer dan ik dacht, zei mijn vader. Nog andere vrije associaties?
- En hoe groter het gevelde denkbeeld...
- Het gevelde zelfbeeld...
- Hoe moeilijker het overeind geholpen kan worden.
- Welwelwel... zei mijn vader en hij kreeg een enigszins bevreesde blik in zijn ogen alsof hij bang was voor wat zou volgen.
- Dus ongeveer zoals een Nebukadnezarbeeld...
- ...?
- Een vaderbeeld, zei ik.

Mijn vader zweeg nu even, een van de zeldzame keren dat hij in mijn bijzijn zijn mond hield en langzaam zag ik hem voor mijn ogen in elkaar krimpen en kleiner worden als had ik zout op hem of zijn denkbeeld gestrooid. En bijna - of nog nét niet - kreeg ik medelijden met hem.

- Wat bedoel je hiermee? vroeg mijn vader kleintjes.
- Wat denkt u?
- Alles is spel, zei mijn vader; woordspel, ikspel.
- *Niets* is spel, zei ik.
- Dat bedoel ik, zei mijn vader.
- Akkoord, zei ik, maar de vraag is: wie speelt wie?
- Míjn vraag, zei mijn vader.
- Nee, de mijne, zei ik.

En weer was het spel op *niets* uitgelopen.
- Volgende vraag, zei ik.

De volgende gedachte

1

Er viel zoveel sneeuw dat de duiven in de lucht insneeuwden; ze kwamen op den duur niet meer vooruit, leken al vliegend stil te staan en vielen soms met een plof omlaag. De meeste rustten even in hun roerloze zweefvlucht uit en gleden als het sneeuwen iets minder werd weer vooruit, als een vogelvormig schip in de mist.

Alles verliep langzamer en stiller, veel stiller.

En plotseling waren er ook geen kraaien meer.

Kraaien zijn de dynamiek van de lucht, meer nog dan de andere vogels met hun vederlichte thermiek, kraaien zijn een soort zwarte verdichte lucht. Maar nu waren ook zij weggesneeuwd, witgesneeuwd?

Alles was nu veel statischer. Misschien waren zelfs hun gaten dichtgesneeuwd.

Daaronder, onder de sneeuwhemel met de ingesneeuwde duiven en de dichtgesneeuwde vogelgaten, bewoog zich, eveneens traag en geluidloos, de wereld, als oplossend in de sneeuw van de eeuw. Sneeuw van de tijd, tijdsneeuw die alles met elkaar leek te verbinden, alles leek te verevenen en grenzeloos te maken, een soort niemandswit vormend dat alles om hulde en verhulde, tot de sneeuw weer smolt en alle dingen weer zouden ontstaan, opdringerig van realiteit als altijd.

Hij liep in die neersneeuwende tijdloosheid en stilte waarin hij bijna niet vooruit kwam, de stilte van duizend geluiddempende oren, de witheid van bijna blinde ogen.

Niets smolt nog, ook zijn gedachten niet, sterker, hij had

geen gedachten, zelfs geen vluchtige of vervluchtigende. Vroeg zich niet eens af waar hij was of wie hij was. Het leek wel alsof ook hij ingesneeuwd was en lopend stilstond in de sneeuw van de eeuw -

2

- het zachte verglijden in elkaar - geen eigen grenzen meer ervaren - ook de gezamenlijke grenzen vervloeien, vloeien uit in het onbestemde. (Waar zijn we?) Het doet weldadig aan: niet meer te voelen waar je bent, wie je bent - een beetje jouw halssnoer te zijn (van dunne opengewerkte schijfjes olijvenhout met gelakte kersenpitten erin) - mijn bril of brillenglazen - de boom achter je, de vluchtende auto achter mij, het vliegtuig dat één moment door ons tot stilstand gebracht wordt boven de wolkende pijpen van de elektriciteitscentrale, de neonreclame met het schuimende glas bier dat iedere halve minuut opnieuw gevuld wordt alsof er geen einde aan het lumineuze vocht komt - En uiteengaan - de gedeeltelijk achtergebleven aanwezigheid van ons en van de eens gedeelde dingen in ons - welk beeld behoorde jou toe, welk mij? - bril, halssnoer, mijn dode transistorradio, welke boeken, dat stilstaande vliegtuig, de omgevallen vuilnisbak waaruit een rat kruipt, de tweede rat nog maar, levend of dood, die ik in mijn leven gezien heb - en de vuilnisbak blijft de vuilnis uitstorten, als was het 't vuil van eeuwen en eeuwen, en de rat blijft uit de bak kruipen, dezelfde, steeds dezelfde - en ook dit beeld van ons beiden blijft achter, in mij, waarschijnlijk ook in jou.

En dan laat je je kinderen uit, alsof je ze, op dít moment, als stekelbaarsjes uitstoot, alledrie tegelijk, zij het van verschillende leeftijden - en ook in dit beeld deel ik, het is mede mijn beeld, ik erin en erover schuivend, naar de open deur die mij als het ware aanzuigt: de twee-onder-een-dak-woning, jij op de kleine tegelstoep wuivend, de kinderen uitwuivend naar

school, eerst de twee jongsten, dan - nee, het blijft bij de twee jongsten - en dan zie je mij, ziet mij halfdronken van wijn en nachtbraken de hoek om komen, je zwaait naar mij alsof ik een huiswaartskerend schoolkind ben, en dan glijden ook wij in elkaar over, met in ons de kinderen en het huis en alle andere naar elkaar toe drijvende gestalten, inclusief die van onszelf - en ik blijf nog lang thuiskomen van mijn nachtelijke dronkenschap, mijn brooddronkenheid, met om mijn schouder nog de arm van mijn sterfgenoot van die nacht en in mijn ogen de olijke blik van het fuifnummer, dat om de haverklap zijn schaduw verliest en weer terugvindt en hartstochtelijk begroet als was het de eerste keer in duizend jaar dat hij hem ziet, waarna hij hem van louter hilariteit op de schouder slaat of met zijn wijsvinger in de vette maagstreek prikt - en ik blijf thuiskomen, terwijl mijn kinderen uitgewuifd worden om meteen erop weer als huisdiertjes om mij heen te springen - en pas in het volgende beeld drink ik zwarte koffie, gescheiden van Ingrid en dus alleen - en dít beeld is eenmalig - en ik schrik opnieuw en opnieuw als zij, uit het bad komend, een borst mist, dezelfde die al jaren gelden bij haar is afgezet, maar die we beiden steeds opnieuw missen, en ik huil dronkemanstranen, waarna we samen de treurnis wegpraten en vervolgens wegslapen, althans ik, wanneer ik weer alleen ben.

En dan is er weer die ander - verwarrend - is zij in Ingrid of Ingrid in haar? ik weet het niet, maar ik huis in haar alsof zij mijn moeder is, een Milo-moeder, samengesteld uit verschillende vrouwen of uit beelden van vrouwen, onder wie zelfs mijn zuster en één van hen is dood, een dode en het is zo verwarrend, zo vermoeiend en verwarrend dat ik alleen maar weer wil slapen en inslaap, om twintig minuten later opnieuw wakker te worden, met een zwaar hoofd en nog verwarrender droombeelden, maar als het nog in mij nakreunt of als iemand in mij nakreunt, dan is het heel in de verte, in de verte en nauwelijks waarneembaar voor mijzelf -

3

Zoals hij daar aan de boom van de zee stond te schudden en te rukken. Alsof de glinsterende schubben bij miljoenen op hem neer zouden regenen en hem bedelven onder hun zilver, het zilver van een boom die voor zee speelt, een barokke boom. Aan de randen van het beeld zwerven een paar onbestemde koeien vadsig het blikveld binnen, groeien lage struiken als geweien, verschieten vogels als kleine schaduwvogels, die, evenals zijn gedachten, om de zeeboom cirkelen, om zich even later te nestelen in de kruin en vervolgens weer uitzwermen over het landschap dat zich nu in hem lijkt te bevinden, landschap met een grote weidse boom erin waarin de wind waait en ritselt als was deze ontsprongen ín de boom, in de kruin van de boom, waarin honderden vogeltjes in en uit vliegen als waren zij de geest van de boom zelf of als een windvlaag die waait waarheen hij wil maar die steeds naar zijn boom van oorsprong terugkeert: dezelfde die de wind heeft verwekt en die zich in leven houdt door uit te zwermen om, beladen met indrukken en geluiden, terug te keren als de wind gaat liggen -

En hieraan laadt hij zich op, laadt zich op aan de eerbiedwaardige ouderdom van de stam met zijn o zo reële ruige schors vol diepe groeven die hem het gevoel geeft zelf steeds reëler te worden, boomachtiger bijna, en van louter aardsheid voelt hij als het ware het sap uit de grond in hem opstijgen via zijn voetzolen, zijn benen.

Voor hem breidt zich eindeloos de zee uit, rimpelt, beginnend achter de rotsrand - de oude eik staat op niet meer dan tien meter van de waterlijn - en het is of de zee zich in rimpel na rimpel onder de aarde voortzet tot in de boom, met minuscule golven die in hem opstijgen en uitwaaieren tot in zijn bladeren...

4

Met miljoenen en miljoenen trokken ze over het mos, kruisten bospaden, graanvelden, maïsvelden, beklommen de schors van boomstammen tot ongeveer één meter hoogte en namen alles wat ze konden verteren tot zich, traag voortkruipend, traag vorderend, maar onstuitbaar, onstuitbaar, een verterende slang van tien tot twintig centimeter breedte - soms dikker, zelden smaller - en ruim drie kilometer in de lengte, drie kilometer gemeten in mensenmaat die engelenmaat is -, niet in de metriek van het Beest, dat alleen een begin kent, maar geen einde.

En toen, op een voor allen onbekend moment, kwam het signaal waarvan ieder wist dat het gegeven was door henzelf, al wist niemand hoe het tot stand was gekomen en het werd blindelings opgevolgd omdat het van henzelf kwam. En het kroop op elkaar toe (het), verdichtte zich, het & het & het, en kromp ineen, verdichtte zich: omdat het goed was en het was goed omdat er te weinig voedsel was; en zich verdichtend ontwikkelde het een eigen functie, de eigen functie van het geheel, die het kende zonder haar eerder ervaren te hebben, een functie die het zich niet bewust was geweest voor het zich die functie bewust werd - en ineenkrimpend, miljoenen en miljoenen groot, dicht opeenkruipend werd het een zich voortbewegend geheel ter grootte van een slak, een slak van 2,5 cm lengte en 0,5 cm breedte, gemeten in mensenmaat die engelenmaat is, met een begin en een einde, een kop en een staart en een stelsel in zich dat signalen doorgaf, signalen waaraan het zelf gehoorzaamde; en het kroop absorbeerde en verteerde met mate, met mate, dagen- en dagenlang, gemeten in mensentijd die dierentijd is.

En daarna besloot het (:het), besloot te blijven waar het was: het was de juiste tijd en het wist dit (:het), wist, van begin tot einde, hoe het was en zou zijn zonder het ooit geweest te zijn - en richtte zich op, een steel vor-

mend die op de stengel van een vetplant leek en die stengel vormde een knop, een spore, die op de spore van een plant leek en, geen tijd kennend dan de tijd die plantentijd is, vervulde het de functie die het kende zonder deze ooit gekend te hebben en ontwikkelde in de spore zaadjes - de zaadjes zwollen op en deden de spore zwellen, tot deze openbarstte en zijn zaadjes in het rond slingerde. En de zaadjes werden kleine schimmels die zich voortplantten en kropen, duizendvoudig, miljoenenvoudig en kruipend over de bosgrond, paden en maïsvelden kruisend namen ze tot zich wat ze konden verteren en verteerden het...

Ik had de kleine slak zien kruipen en op een mysterieuze wijze had ik een gevoel gekregen of ik zelf uit myriaden microben bestond, bijeengehouden door een bijna ondragelijke spanning, een bijna onverdragelijke functionaliteit die ik kende en niet kende, of al kennend mij pas bewust werd en die mij bijna uiteen deed barsten en mijn zaden de ruimte in slingeren...

Het leek op een mystiek aandoende sensatie die ik eens ondergaan had in mijn materie, mijn deeltjes, moleculen, subdeeltjes, het doet er niet toe hoe ze genoemd worden, ik bestond uit al die deeltjes afzonderlijk en uit alle tezamen en ik *ervoer* ze, afzonderlijk en alle tegelijk, maar vooral afzonderlijk, de myriaden en myriaden, een krioelend, wriemelend, trillend plasma, als waargenomen en ondergaan onder een elektronenmicroscoop. Het was een sensatie zoals ik nooit eerder beleefd had, een gevoel zo intens dat ik er letterlijk in opging, erin verzonk, in de intensiteit van de materie die mijn materie was: ik loste geheel op in mijzelf en was er tegelijk niet en wel, maar vooral niet, en het was pure extase, materiële extase, die gelijk was aan psychische extase.

Dit duurde een eindeloze minuut, een eeuwige minuut, of minder, een tijdloze minuut... waarna een even eindeloze verstilling intrad zonder dat alle wriemelen en trillen meteen tot stilstand kwam: alle deeltjes trilden en dansten alleen in zich,

bijna onmerkbaar maar niet minder intens, enkel in zich, terwijl het tegelijk was of ze *elkaar* al trillend in stand hielden en *mij* in stand hielden, in stand hielden, in stand hielden...

Hier leek het dus op. Ik moest mijzelf weerhouden de slak op te nemen en mee naar mijn tent te nemen. (Want wat moest ik ermee doen? Wat moest ik doen met een slak die ik zelf was of die mij was?)

En toen, ongeveer een week later, ontplofte ik. Ik was aan het houthakken voor de barbecue en ik dacht aan niets - dacht ik - zelfs niet aan de dikke tak die ik bezig was te klieven en ineens voelde ik mijn hoofd opzwellen, mijn hoofd zwol tot hij barstte en met een licht gevoel van triomfantelijkheid slingerde ik mijn zaden de ruimte in...

5

En dan de ervaring, op een mooie zomeravond, dat de wereld wél was zoals je altijd wilde dat hij was: de warme luwte die kwam zoals van zomers verwacht mag worden: eerst de lente die ontstoken werd in de kastanjebomen, onze bomen, de regen die viel toen we ernaar uitzagen, daarna de dagen die langer of korter werden op ons bioritme, onze stemmingen als weeromstandigheden; zelfs de pijn kwam op en verdween wanneer wij er gereed voor waren of er klaar mee waren.

Dit warme, tevredene, wereldwijde gevoel duurde één lange zomeravond lang en gloeide de dagen erop nog na als een milde koorts. En wat geweest was bleef, bleef geweest.

In de straat stond het huis, niet ver van de rand van de stad, een kleine stad, voortkomend uit de tijd en de natuur als een natuurverschijnsel, alsof er geen andere wijze van verschijnen denkbaar was, inclusief alle leven erin. Gelach ontstond als lichtreclame, fruitstalletjes leken grote dessertschalen waarop de wereld opgediend werd, met pleinen, winkelstraten, voer-

tuigen, mensen en fietsers die naar het oneindige raceten dat om de hoek lag.

En wij, weer minder vreemd voor elkaar dan voorheen, bewogen naast elkaar, ontspannen, als in kompasophanging, bijna gelijk gericht. En toen ik haar aanraakte bewoog de kompasnaald even.

De avondhemel kleurde langzaam bij naar het nachtspectrum, toonde wolkjes die oplichtten en roze kleurden, als dat soort pluizige schapenwolkjes op bidprentjes en oude illustraties en ineens, heel even, was het of ons totale blikveld het voorblad was van een boek, goudomrand, met op de voorgrond, een beetje rechts van het midden, een blote bodybuilder-in-slip, die niet een voorhamer hief maar een gongstok waarmee hij traag, oneindig traag, als in een oude filmintro op de zon sloeg - de zon spette vonken - en toen was er weer het natuurlijke beeld, van de avondhemel die langzaam bijkleurde en een snel dalende zon boven de horizon van lage heuvels die als een kudde kamelen naar de volgende dag trok -

Ontmoeting

En daar was hij weer. (Wie? Juist, wie!)

En wéér namen we de hoed voor elkaar af als was het elkanders hoed, een onzichtbare posthistorische bolhoed en keken in de lens als naar een nieuw tijdverschijnsel waar wij deel van uitmaakten en dat dus niet nieuw meer was.

- Het zijn steeds dezelfde vreemden die je niet ontloopt, zei ik.
- En die je overal tegenkomt.
- Tijd voor een kop koffie, zei ik.

Hij hield zijn hoed als een verdwijnhoed in zijn hand terwijl de voorjaarsstad om zijn kalende schedel woei; flarden strooiwind vermengd met rasterachtige beelden van de Westerkerk, het Hoofdpostkantoor, het paleis op de Dam...

- Tijd voor een toekomstgesprek zogezegd, zei hij.

We liepen schuin achter elkaar, speurend naar een koffiehuis, terwijl hij zijn aanwezigheid al pratend in mijn linkeroor blies, een winderig geruis waaruit zo nu en dan enkele mij bekende woorden opdoken. De stad leek een bouwpakket van markante legodeeltjes die de indruk wekten alleen *schijnbaar* bij elkaar te behoren of slechts tijdelijk. Ze konden ieder moment uit hun constructie tuimelen of uit hun omgeving. En misschien is dit wel het wezen van deze stad, dacht ik: minder decor dan illustratie, een illustratie ter illustratie van een onderliggende stad die zowel dezelfde als een ander kon zijn. Maar, dacht ik, is dat niet altijd zo geweest, misschien wel bij iedere stad.

- Een flinke trap tegen de gevels en de boel lazert wel op z'n plaats, tetterde hij in mijn oor, wat die plaats dan ook mag zijn.

We legden onze onzichtbare bolhoeden op tafel, schudden elkaar vier keer buigend de hand en namen tegenover elkaar plaats, elkaar beloerend alsof we bang waren dat de ander zich af zou splitsen en verdubbelen wanneer je hem ook maar één moment met je blik losliet, zich verdubbelen en verveelvoudigen tot hij niet meer met je weergekeerde blik viel te bedwingen - te laat, te laat! - en hij onder je ogen de stad ging bevolken, jouw stad, en je bewustzijn bevolken. Die angst.

De ober, die ongevraagd een glas zuiver koelwater bracht of misschien wel zwaar water, leek op een rugbyspeler, zo'n opgevulde superpop, of een ingevulde toneelspeler uit de eenentwintigste eeuw die zijn jeugd uit de vorige eeuw speelt, er zelf ontroerd door raakt en die ontroering op jou overdraagt; zijn publiek daarentegen ziet hem waarschijnlijk als tijdgenoot en zichzelf, nou ja, misschien als toekomstmens van hém.

Hij floot zachtjes door een gleuf in zijn tanden.

- De tijd heeft je niet aangeraakt, zei hij en keek mij doordringend aan met zijn vierdimensionale laserblik.

- Een mens ziet alleen wat zijn oog zelf uitzendt, zei ik, en het oor vangt de geluiden op die zijn oren hebben weerkaatst in de ruimte.

Hij keek een hond, een Ierse setter en ik zag hem. Blaffend liep de setter door de poort van mijn gehoor.

- De tijd is als een taalknobbel die plotseling is gaan groeien, zei ik, en die is vertakt tot een gewei, of als een metafysische knobbel die is uitgegroeid tot de spiets van een eenhoorn. En plotseling oogt alles klaar gestructureerd, is lumineus en fabuleus.

Daarop probeerde hij ook mij te kijken zoals hij mij wou, wat hem natuurlijk niet lukte, omdat ik hem voor was en mijzelf dacht, dacht zoals ik was of meende te zijn.

- Het was ook maar een experiment, zei hij verontschuldigend.

Het was in feite iets dat ik van hem kon verwachten en ik duidde het hem niet euvel, integendeel, het was beter dan dat

hij mij de godganse tijd zat te fixeren. Alsof tijd daarvoor bedoeld is... mensentijd die mensenmaat is.

Ik stond op, boog opnieuw en zette mij weer.

Hij zei: - Grijs als ik ben staat zwart mij het best, is wit mij het witst, de rest van de tijd schijn ik afwezig.

Ik knikte en repliceerde om hem een plezier te doen, kleurloze kleuren schenken wij graag weg: - Ik zit soms hele avonden tevreden naar een wit tv-scherm te kijken, een glas spraakwater onder handbereik. Ik heb geen beelden nodig, zelfs geen witte.

Hij keek verrast op en knikte instemmend. - Kleuren ruïneren een mens vaak, vooral elektronische.

- Beelden om weg te kijken, zei ik, de diepte in, de breedte in.

- Ver over de marge, voegde hij er verlekkerd aan toe, tot diep in het niemandswit.

Ik op mijn beurt beaamde dit graag, maar besloot het er bij te laten. Want zoals mijn ex placht te zeggen: - Iemand met één goedgekozen woord tot leven wekken, nee, dat speel jíj niet klaar. En ze had gelijk.

Er trad nu een korte stilte in, gaten zoals er onwillekeurig in bijna alle tweegesprekken vallen, dat wil zeggen die - de tweegesprekken van grote zwijgers en zuchters daargelaten - waar men elkaar tijd en nadenken gunt en zichzelf respijt om nieuwe vragen te bedenken die men van plan is zelf te beantwoorden.

- We zijn allemaal doof aan één oor, zei hij, stond op, boog tweemaal en ging weer zitten.

- Er wachten nog tien miljoen doven voor u, zei ik. Ik hoor u.

- Mijn vader kon zo mooi de Internationale op twee duimen fluiten dat je er tranen van in je ogen kreeg. De hele volgende week hoorde je het lied in de slakkenhuizen van je oren rondzingen en voelde je je warm en opstandig.

- Gek, maar als ik soms hoog in de lucht twee wilde eenden

achter elkaar zie vliegen dan ontroert me dat ineens tot in mijn merg.

Hij slaakte een zucht als een doodshoofdvlinder en wees naar het raam waar het huisnummer op prijkte. - Die nul geeft een vertekend beeld.

- Daar is het een nul voor, zei ik.

- Het is als een kogel die terugvliegt in de loop van het pistool dat hem afgevuurd heeft.

Ik wierp een blik door het caféraam. Buiten liep een man alsof hij zijn hele gezin aan een touwtje achter zich aantrok. In de gleuf lucht tussen twee legogebouwen scheerde een meeuw. De man met het onzichtbare gezin leek wel iets op een rechtop lopende hond.

Maar toen mijn blik in het café terugkeerde was het of er een spreeuw tegen mijn brillenglas vloog, want tijdens mijn korte afwezigheid was er binnen een veranderingsproces op gang gekomen en ik dreigde hem amper meer te herkennen. Voelde mij als Livinius die aan een gewonde atleet zijn been had uitgeleend en het nooit meer terugzag. Ik had hem mijn ogen geleend en daarmee dreigde hij zich uit de voeten te maken.

Ik stond snel op - en hij met mij - en buigend gaven wij elkaar een hand, gingen weer zitten.

Ik zei: - Het is als jezelf met beide handen willen wurgen. Op het kritieke moment ontbreekt je de handkracht. Wat achterblijft is een gefrustreerde worgengel.

En hij: - De meeste mensen praten zich de werkelijkheid van het lijf; hun onbewustzijn bestaat uit louter afwezigheden, niet uit opgeloste werkelijkheden.

- Morgen bloeien de metamorfosen.

- ‘Tik een eitje. Breek de dag.’

- De lucht is verzadigd van nintendo en nintendowezens.

- Ik deed altijd het tegenovergestelde, maar vraag me niet van wat.

- Stop! zei ik. Maar het was te laat.

Langzaam zag ik hem voor mijn ogen verdwijnen zonder er iets aan te kunnen doen. Ik had kennelijk niet de juiste woorden gebruikt.

- Alles van waarde is weerbaar! riep ik hem nog na en rees overeind. Tegenover mij stond een mensvormige leegte op en reikte mij de hand.

Door de lucht trok een begrafenisstoet voorbij.

Ik zette zijn hoed op en stoof naar alle windstreken uiteen.

Teruggeboorte

En daalde nog verder af (in zich): de verwondering, de pure extase en razernij van de eerste eicel, een kleine stralende zon met protuberansen, vlammenkrans met een ingehouden kracht die nauwelijks te betomen viel.

Dit duurde een eindeloze eeuwigheid lang (:de spanning te gaan cirkelen), tot de zon getroffen werd door een kleine, even krachtig geladen staartkomeet en door de schok begon te wentelen en te wervelen als een minuscuul hemellichaam: *tegen de klok in, tegen de tijd in*. snel snel, duizelingwekkend snel.

Ook dit duurde een eeuwigheid lang, een wat kortere, tot de spanning bijna ondragelijk werd, daarna absoluut ondragelijk, en: de zonnecel spleet:: spanning splitste zich in twee wervelingen, die zich kort erop opnieuw splitsten.

Daarna ging het sneller en sneller, tegen de tijd en tegen de duur, met een uitzinnig gevoel van volheid, overvloed, moeiteloosheid: gesplitst en vermeerderd worden, gesplitst en vermeerderd *worden* en tegelijk dit *willen*, om ten slotte zich al uitbreidend op te gaan en verloren te gaan in de ontelbare wervelende zonnecellen:: in elke afzonderlijk en alle tegelijk: en dit *zijn* zijn, een nog steeds uitdijende komische mini-oceaan van hilariteit en uitbundigheid, mateloos mateloos, alsof alles (opnieuw) aan het begin stond -

Tot het plotseling stokte. De rust die volgde was bijna even overweldigend als de roes van het wervelen, delen, vermeerderen, de stilte en volheid even geladen, alsof alles opnieuw in afwachting lag van. Alleen de drang-tot was nu groter en dringender en vervuld van onge-

duld, niet vanwege het horten van de groei - het was nu groot genoeg, was volmaakt groot en volledig - maar om wat ontbrak, iets dat schrijnde omdat het nog niet was, terwijl het had moeten zijn en altijd geweest had moeten zijn.

Daarna gaf het zich ook aan dit gevoel over, wende eraan en voelde zich als opgehangen in een ruimte die het geheel vulde, maar met een vaag vermoeden van -

En hoorde, zwevend, schommelend, zwevend, hoorde ver ver boven, als komend uit een heelal buiten en boven, stemmen die vaag bekende stemmen werden, aanrakende stemmen, stemmen die net als vroeger -

De stemmen moedigden haar aan, smeekten mee te geven - mee te geven met wat? - met zichzelf - zoemend: Kom kom kom... om zich te laten geboren worden - Kom kom kom... niet *her*boren, dat was ze vaak genoeg, maar voor het eerst op de wereld te komen - net over de grens van de verwachting en weerstand, weerzin tegen de pijn van het leven, de walging, de kilte, het slijm, net over de grens van verwachting en:

wilde ineens, alsof haar wil door de weerstand die ze ervoer werd opgewekt en sterker werd - en het zweet brak haar uit. Vocht zich, met heel haar geweldige kracht die ze in zich voelde een weg door het donkere met fantomen en groteske uitstulpsels bevolkte gewelf: onbestemde reuzen die ze tussen even onbestemde heuvels te lijf ging met blote handen of zonder handen, massief van aanwezigheid, de armen gewelfd tegen de gebogen hemel om haar hoofd, ogen uitpuilend onder de enorme druk en bijna stikkend van hitte en ademnood onder het gewicht van de lichamen die haar probeerden te smoren en te vermorzelen.

Zich hier moeizaam doorheen worstelend - traag traag traag -, terwijl het vocht van haar lichaam droop, was het of haar huid, nee of zijzelf, langzaam oploste en van water werd... Met een laatste krachtige duw voorwaarts, waarbij het leek of

zij zich aan zichzelf afzette en met een ingehouden kreet die haar bijna uiteen deed ploffen forceerde ze zich een uitweg en: huilde bijna van opluchting terwijl haar longen zich uitzetten en ze haar eerste adem uitblies als een trompetstoot.

Toch voelde zij zich niet opgelucht, want het was - nu pas - of zij zichzelf achtergelaten had, of iemand die zij ook was en tegelijk in zich droeg - iemand die ze langzaam langzaam verorberd had en die in haar meegegroeid was en die ze zich nu pas bewust werd, iemand die haar leven lang met haar mee zou groeien of langzaam sterven terwijl zij verder leefde.

En het werd ineens heel kil om haar heen. Ze bevond zich nu in een landschap van bevroren kleuren en geluiden als bevroren dingen - een roodbruin veld ging langzaam over in een bruingroene heuvelhelling met blauwe vegen en aderen - op het veld woog een klein rechthoekig huis met twee rechthoekige ramen en een rechthoekige deur - drie, vier bomen prijkten met hun kale takken tegen de horizon als waren het skeletten van plantaardige reuzen en in het veld stond een gestalte roerloos te staren, twee kortharige bevroren honden donker als schaduwen naast hem.

Ze durfde zich eerst nauwelijks te bewegen, hield haar adem in, bang dat, als ze zou ademhalen, alles zou beginnen te bewegen en dat wilde ze niet...

En weer zoemden de stemmen: Kom kom kom... koesterend en bemoedigend. Ja ja... wilde ze zeggen en wilde wel, maar tegelijk ook niet en dit was zo verwarrend dat het de tranen naar haar ogen bracht, ze huilde en tegelijk niet, haar ogen huilden en daarom liet ze het toe, huiverend van verlatenheid en kwetsbaarheid.

En toen ineens kreeg ze een enorme klap, een klap als een hardgeworden stem, een stem als een hand die haar trof en die haar op haar grondvesten deed schudden.

En brullend begon ze te kruipen, voorwaarts schuifelend als een zeehond, klapperend met haar flappen, langzaam smeltend

in de tranen die uit haar welden, onstuitbaar, onstelpbaar, uit haar hele naakte lichaam - ze realiseerde zich nu pas dat ze naakt was - en voorwaarts schuifelend op haar buik terwijl het landschap om haar heen begon te ontdooien zag zij hoe de gestalte in het veld begon te bewegen, de takken van de bomen begonnen te trillen en bladeren sproten en de wereld een vertrouwd aanzien kreeg. En plotseling - ze schrok ervan - begonnen ook de twee schaduwhonden te blaffen.

Daarna, onder het zoemen van de stemmen, buikschuifelde ze verder, klapperend met haar flappers en bijna zwemmend in haar eigen smeltwater, water waarin ze het gevoel had steeds meer op te lossen - kruipend, zwemmend naar - /

Tijdwachter

Neee, kreunde hij, nog niet...

En alle energie die hem nog restte samenballend in één wilsact stopte hij het beeld dat hem wilde ontsnappen. Liet het weer samenvallen met zichzelf, zijn beeld van zichzelf.

En op dat moment werd het, werd hij ontzagwekkend licht *licht* LICHT - even - alsof zijn resterende leven een nog eeuwenlang, millennialang leven in één tijdloos gerekte en toch snelle seconde opvlamde, een intense blauwgroene flits van zelfontbranding.

En loopt weer (hij) in dit licht, zelf deel uitmakend van het (zelf)scheppende licht. Voorzichtig voorzichtig zijn twee breekbare, oneindig oude benen bewegend, voet voor voet. Huid gelooid door de tijd - lichaamscellen zo oud dat ze bijna niet meer revitaliseerbaar zijn, en toch ervaart hij zijn bewegingen, het zich spelen van benen en armen, het koor der zinnen met een nog jeugdig plezier: voelt hoe de milde wind over zijn kleine huidharen, zijn oorharen strijkt, vangt de trillingen op van de natuurlijke en de kunstmatige geluiden, de volle klanken van de basduiven, de ijle fluit- en sinustonen van de antennes en krachtcentrales, ziet de oogstrelende kleuren van de golvende vlakte, het strand, de woongroepen met hun luminescerende huizen als gestolde lucht, de experimentele bloemen in de tuinen met hun urenlange explosies van vuur en kleur als waren het evenzoveel vlindersnelle mutaties.

Ziet de rusteloos rijzende en dalende woningen van de nieuwe nomaden, alle onderweg naar een aantrekkelijker plek om te blijven

of een waarvan ze denken dat deze het is: *fantasieën met* 95% *werkelijkheidsgehalte*, verdwijnend in of neerdalend uit de wolken en in zijn luchtstraat een enkele transportabele fabriek - en ervaart een lichte trots alsof hij, oude tijdbaas, mede-eigenaar is van alles wat hij waarneemt: visuele eigenaar.

Zich koesterend in het warme licht van zon en complementaire zonnen voelt hij zich plotseling toch weer moe worden, *alsof hij te veel gezien heeft*, ja, alsof hij wat hij zag in stand moest houden door het te *zien*, wat hem te veel energie kost, vroeger niet. Te snel vermoeide biomaterie. Zijn vermogens worden zwakker, wat hem onzeker maakt. De volgende generaties zullen onsterfelijk zijn, hij net niet, wat hem weemoedig stemt: het is als het beloofde land van de onsterfelijkheid mogen aanschouwen zonder het te mogen betreden: het beloofde land op armlengte afstand.

Naast hem materialiseert zich zijn nog altijd verjongende Eva. - Leukion, je pil. - Dank je, liefste. Geen gedachte van elkaar is hun meer vreemd; veeleer denken ze elkaars gedachten en houden ze zo in leven of ontdenken ze, wat een troost kan zijn, althans op hoge leeftijd.

Samen begeven zij zich naar het strand, waar vijf, zes generaties nakomelingen baden en windbaden, zonnebaden, naakt, gebruind, zorgeloos: hun levende hiernamaals... Hun ogen laven zich aan hem... *Ai, ai...* Zijn energie herstelt zich. O broeder mineraal! heb dank.

Om hun hoofd de luchtig zwevende bewustzijnen, onthecht, speels, bijna hoorbaar... boven de oogblauwe zee de kinderen op windvlagen zwevend als aan antieke vliegers, de ouders op het strand verte-communicerend: elkaar beelden toewerpend, ideeën, ellipsen, lemniscaten, elkaar lokkend, breinstrelend ofwel groepsprojecties ontwikkelend, de vormen even zichtbaar in het licht: luid toegejuicht of uitgejouwd: ééndagsgoden als ééndagsvlinders, een goeroe, een atleet, een astronaut, waarna ze weer vervluchtigen of als cirruswolkjes wegdrijven naar de horizon.

Glimlachend neemt hij deel aan hun spel, in gedachten neuriënd het aloude lied:

O kom, mijn kleine bloedeigen androïde

en neuriënd:

Jij met je Van Allen's kuisheidsgordel,

ik offreer je een luminodynamische roos.

Enkelen vangen het (hem) op, glimlachend. De oude snaak! O broeder mineraal! Kilometerslange gedachten ontrollen zich als paden naar de horizon, ontrollen zich... Zij wandelen erop, als verbeeldingswezens van zichzelf, als de verte hen te ver wordt, de ruimte te overweldigend - de ouden zijn voor die ruimten en verten nog niet geschapen, zij ervaren ze nog als dreigend, de na hen komenden niet meer -, helaas, helaas...

En met een lege, aan de aarde ontstegen blik verzinkt hij in de opkomende beelden van het verleden, die van hem en van zijn ras, waarvan hij een van de laatste vertegenwoordigers is, terwijl de liefste naast hem haar eigen eenzame paden bewandelt, en als door een mensvormig gat in de tijd borrelt de historie nog eenmaal (via hem) op alvorens te doven en op te gaan in onpersoonlijke geschiedenis, de voorgoed vastgelegde, ongewijzigde en onwijzigbare - voorgoed verleden tijd... tijd die toekomstigen nauwelijks meer als de hunne zullen ervaren of willen erkennen...

Maar tot zolang, denkt hij, zal ik doorgaan die historie als de mijne te beschouwen, ik Oude Man bij de Zee, die meende dat men het verleden kon beïnvloeden door het te *her*beleven, samen met een aantal andere sterfgenoten van dezelfde goede wil en intentie... de laatsten die het lijden in het verleden wensten te verzachten, ervoor wilden boeten, het bewaken en compenseren in de geest, als een soort tijdwachters aan de randen van de zwarte gaten en barsten der historie...

Wachter, wat is er van de nacht? Wat is er van de nacht der tijden?

En het responsorium zou luiden: Zie, de nacht is licht geworden als de dag en helderder dan de tijd. En eens als er vol-

doende tijd ingehaald is, gerestaureerd en geretoucheerd is, dan...

En nog eenmaal balt hij zijn wilskracht samen en roept de tijd weer op, de tijdbeelden die hem zijn lange, lange leven hebben achtervolgd.

En daar nemen de krijgers weer stelling in hun dodelijk oorlogsspel, graven loopgraven als mollengangen, stellen kanonnen op als antiquarische speelgoedstukken. Het tafereel voltrekt zich miljoenen malen sneller dan in de historische werkelijkheid geschiedt, terwijl hij het tempo in zijn geest toch als normaal ondervindt:: het Noord-Franse landschap realiseert zich in zijn brein helder en rijk aan details, ja soms zelfs betrekkelijk traag, met groenend geboomte, struikgewas, gras en een enkele antieke boerderij en kazemat. Ruiters draven tussen de commandoposten en foeragewagens heen en weer in hun vreemde uniformen. De bodem wordt omgewoeld, frenetiek als door verticale wormen, tot er een labyrintisch patroon ontstaat waarboven zwarte onheilsvogels vliegen als wachtend op een donker gebeuren.

En ineens is het er, zonder overgang; voor hem niet onverwacht, verre van dat - iedere beweging is hem vertrouwd, iedere tactische zet eindeloos doorgeanalyseerd, evenals de motivatie achter de strijd -, maar niettemin is hij opnieuw geschokt vanwege de primitieve woestheid en vernietigingslust. De kanonnen vuren onophoudelijk, richten overal in de omtrek verwoestingen aan, roestige geweren spuiten wippend kogels over de opgehoogde kanten van de loopgraven en logge olifanteske strijdwagens trekken op begeleid door waaiervormig opgestelde krijgers die van dichtbij dood en verderf zaaien. De scène voltrekt zich geluidloos, wat het geheel nog sinisterder maakt.

Boerderijen storten geluidloos splinterend in, paarden steigeren en vallen om, soldaten sneuvelen in gelid als in een kinderspel en helemaal vooraan helt een gevechtswagen opzij en stort als een gevelde mammoet in een ondiepe kuil.

De furie neemt nog toe, de strijdende, verschillend geüniformeerde partijen raken verwikkeld in een man-tegen-mangevecht. Het tafereel is van een beestachtigheid die hem doet huiveren in zijn oude gelooide vel: iedere bajonetsteek treft hem, iedere kogel die doel raakt voelt hij in zijn eigen lichaam:: kelen strekken zich onhoorbaar loeiend, monden openen zich in stomme kreten, grijszwart bloed gulpt uit wijdopen wonden, een enkeling bidt geknield in een veld van afgerukte armen, voeten, oren; lichamen kronkelen als halve of hele wormen, trachten halfdood verder te kruipen, maken een paar spastische bewegingen en liggen stil.

Hij huivert opnieuw, concentreert zich op de beelden en tracht er, met inzet van al zijn resterende geestkracht, op in te werken.

En zie, de kogels uit de kanonnen worden zacht en vallen neer als weldoende reuzendroppen op de dorstige aarde die geen bloed meer opzuigt, andere moordwapens spuiten uit hun loop insecten die neertuimelen en over de grond kruipen of opschieten als anti-zwaartekracht-partikels. De doden die al gevallen zijn staan weer op, afgerukte armen en benen zoeken de moederromp en helen zich.

Aan beide zijden komt de strijd tot stilstand. De krijgers, evenals de herrezen doden, bevriezen in hun beweging, de overgebleven strijdwagens stoppen en ook de paarden-en-ruiters staan stil als standbeelden. Rust, bewegingloosheid heerst alom. Verder kan hij, althans wat deze scène betreft, niet gaan.

Hij laat de bewegingloosheid voortduren, seconde na seconde na seconde, terwijl hij de energie uit zich voelt wegvloeien en naar de beelden gezogen worden; de vermoeidheid die over hem komt ervaart hij als een lichte triomf. Daarna veegt hij zijn bewustzijn schoon, maar gunt zich nauwelijks enig respijt en raast verder door het verleden: de laatste erupties van historische razernij die alvorens te doven nog eenmaal opvlammen. En jagend door de chaotische ruimte van zijn bewustzijn rukt hij de nog levende Jezus van het kruis, ontmant Timoer

Lenk. Laat de coup tegen massamoordenaar Hitler slagen, ontdooit de ijspoppen der natgespoten gevangenen en verwarmt ze, sloopt de concentratiekampen. / Dirigeert de eerste atoombom terug naar het toestel dat hem afgeworpen heeft en laat het in de lucht ontploffen. Wist uit de breinen der geleerden de gevaarlijke biochemische formules. Dooft de vlammen van de brandstapels waarop ketters branden. Laat Nero op jeugdige leeftijd zijn eigen buik opensnijden en zijn eigen hoofd erin stoppen. / Verlamt in uiteenlopende eeuwen beulen en folteraars: niet meer dan kleine tegenincidenten en machteloze correcties. Weerhoudt hijgend de stormvloeden van geweld en bevriest de muren van water bij vloedgolven. Dooft vulkanen. Laat de handen achter vernietigende laserstralen trillen. Richt de dodelijke Pg-uro-straling van de onmenselijke Notai-sekte op henzelf en laat de door hen weggedachte slachtoffers herverschijnen en -

En als een leeggezogen karkas voelt hij de laatste krachten uit zich wegstromen naar de beelden die ijler en ijler worden, halfrealiteiten die nauwelijks meer zichtbaar zijn voor zijn innerlijk oog. En blaast met de verdwijnende beelden zijn laatste, allerlaatste adem uit in een lange vertwijfelde, nauwelijks hoorbare zucht...

En slaat zijn ogen op, verzwakt. Zijn botten doen hem pijn, zijn borstkas, alsof hij te lang gelopen en te zwaar geademd heeft.

Tijd om terug te keren, denkt hij en denkt terug, zich zeer bewust in welke tijd hij leeft.

Wachter, wat is er van de nacht?

Verantwoording

Een fragment uit ‘Titelloos’ verscheen eerder in het toneelstuk *Adam X* (*Adam X en andere spelen*, 1975).
‘De reis naar Osnabrück’ en ‘De kabouter, de reus & de middenman’ verschenen eerder in *De poppen van het Abbekerker Wijf* (1983).
‘Het gepijnigde haar’, ‘De dodenboot’, ‘Hatsjepsoet en de babyman’ en ‘Mijn vader’ verschenen eerder in *Het gepijnigde haar* (1994).
‘De autofoben’ verscheen eerder als geschenk voor bezoekers van de Vlaamse Boekenbeurs *Het Andere Boek* (2001).